

ILLUSTRERET
VERDENSHISTORIE

★

ANDET BIND

COPYRIGHT 1927 BY BALTISK FORLAG A/S

ILLUSTRERET VERDENSHISTORIE

UDGIVET AF

BALTISK FORLAG A/s

UNDER REDAKTION AF

MAGISTER PAUL LÆSSØE-MÜLLER

OG

PROFESSOR J. ØSTRUP

★

MIDDELALDEREN

GERMANERNES OG DE NYE RELIGIONERS TIDSALDER
KAMPEN OM VERDENSHERREDØMMET
ØSTERLANDENE

BALTISK FORLAG AKTIESELSKAB
MALMÖ ★ KØBENHAVN ★ BERLIN

Digitized by the Internet Archive
in 2025

KROHNS BOGTRYKKERI

https://archive.org/details/bwb_P9-AEX-207

MIDDELALDEREN

GERMANERNES OG DE NYE
RELIGIONERS TIDSALDER

Fig. 1. Germanerne bringer Offer for Kampen.

INDLEDNING

Man regner i Almindelighed, at en ny Tidsalder indledes med den germanske Folkevandrings Begyndelse. Romerriget faldt sammen, og fra Germaniens Urskove traadte et nyt Folk op paa den historiske Arena for at overtage Arven efter Romerne og give den nye Tid dens Præg. Men Middelalderen er i mere end en Henseende de store Folkevandrings Tid. Efter at Germanerne havde slaaet sig ned indenfor det gamle romerske Riges Grænser, havde grundlagt nationale Stater og flyttet de historiske Begivenheders Centrum mod Vest, modtes de af tre Folkestrømninger, fra Syden, fra Norden og fra Osten. Fra Syd af Muhamedanerne, der trængte frem langs Afrikas Nordkyst, fra Nord af deres egne Stammefrænder, Vikingerne, der hærgede og plyndrede i de nye germanske Stater og grundlagde egne Riger i dem. Og over Steppelandet Nord for Sortehavet vedbliver de asiatiske Rytterfolk at trænge frem. — Middelalderen er ogsaa de nye Religioners Tids-

alder. Fra den lille Menighed i Jerusalem har Kristendommen bredt sig ud over den romerske Folkeverden, og har optaget de nye Folk i sit Skød, — under Omajjadernes Fane trænger Mekka-Profetens Tilhængere frem over Pyrenæerne, og ved den lille By Poitiers staar der en Kamp, som ikke blot gælder Frankernes Væren eller ikke Væren, men ogsaa er en Kamp om, hvorvidt Europa skal være kristent eller muhamedansk. Af det germanske Kongedømme udvikler det universelle Kejserdømme sig, takket være Karl den Store, og ved Siden af det hæver det universelle Pavedømme sig. Kampen mellem disse to Magter danner Afslutningen paa Middelalderen.

DEN GOTO-GERMANISKE FOLKEVANDRING

GOTO-GERMANERNE FØR DEN STORE FOLKEVANDRING

Den arkæologiske Forskning mener med Sikkerhed at kunne henhænge Goto-Germanernes oprindelige Hjemsted til Østersøkysterne mellem Elben og Oder, Danmark, den sydlige Del af den skandinaviske Halvø, Øland og Gotland. I dette første Hjem levede de, — som Sprogvidenskaben har paavist — paa samme primitive Kulturstadium som de andre indoeuropæiske Folk. De var hovedsageligt et Hyrde-, Jæger- og Fiskerfolk, selv om de kendte til Agerbrug og avlede noget Korn. Efterhaanden som Engene afgræssedes, drog de videre. Derfor boede de i let transportable Træhuse. Paa et meget tidligt Tidspunkt kom de ved deres sydlige Naboer, Kelterne, i Forbindelse med Romerne, hvilket bevises ved Fund af romerske Monter og Smykker. Deres vigtigste Handelsvare var Rav, der var meget yndet af Sydens Folk til Smykkegenstande. Deres Samfundsform havde sin Grundvold i Ætten eller Slægten. Jorden var Slægtens Fælleseje; hvis et Medlem af en Slægt dræbtes, ansaas hele Slægten for at have lidt Skade derved, og Drabsmandens Slægt maatte ved Erlæggelse af Boder erstatte den Dræbtes Slægt Tabet.

Men da Germanerne første Gang træder ind paa Historiens Skueplads, er deres Samfund ifærd med at udvikle sig til et Statssamfund. De første, der kaster Historiens Lys over Germanerne, er deres Fjender, især Romerne. Naar man undtager nogle ældre græske Forfatteres æven-

tyrlige Skildringer af Ravets Land, er Pyteas fra Massilia (nuv. Marseille) den første, der fortæller om Germanerne. Han levede omkring 350 f. Kr., og i de faa losrevne Citater af ham, der er bevaret hos senere Forfattere, skildrer han, hvorledes han paa en Handelsrejse til Nordsoens Kyster efter 6 Dages Fart lige nordpaa fra Britannien kom til et Land, som han kalder Thule. Indbyggerne her drev Agerbrug, men i Modsætning til Sydens Skik samlede de Kornet i store Huse, hvor det blev tærsket, fordi det regnfulke Vejr ikke tillod Tærskning under

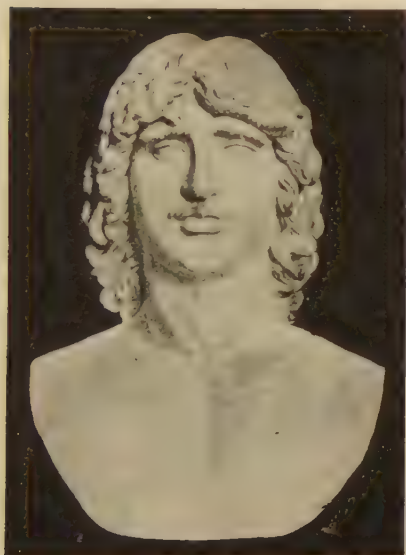

Fig. 2. Ung Germaner. (Marmorbuste i Britisk Musæum i London).

Fig. 3. Ung germansk Kvinde. (Marmorbuste i St. Petersborg).

aaben Himmel. Man bød Pyteas en Drik, der var lavet af Korn og Honning. Det er klart, at Pyteas, drevet af Vinden har naaet Skandinaviens Kystland, rimeligvis Norge eller den jyske Halvø, da disse Lande ifølge den Tids Opfattelse, laa lige Nord for Britannien. Den Drik, der her blev budt ham, har vel været Mjød, som Sydens Folk ikke kendte. Pyteas fortæller videre, hvordan han kom til Ravets Land, og der traf et Folk, Guttonerne. — Fra deres Hjemstavn trængte Goto-Germanerne stadig mere mod Syd, lokket af deres Forestillinger om Sydens Herligheder og tvunget til stadig at søge nye Græsgange. Naturkatastrofer, Floders Oversvømmelser og omgivende Folkeslags Pres

nødte dem til ogsaa at søge nye Hjem. Saaledes udbredtes en østlig Gruppe, den der selv kaldte sig »Goter«, Øst for Oder, paa den høje Weichselbred og ned imod Donau. En vestlig Gruppe, den som vi fra Romernes Beretninger kender under Navnet »Germaner« — bredte sig hen imod Rhinen og Donaus øvre Løb, delvis paa gammel keltisk Grund. En nordlig — ogsaa den betegnes ofte af sig selv og andre som Goter, tog det meste af Skandinavien i Besiddelse, og det er rimeligvis fra den, de cimbriske og teutonske Fremstød mod Romerriget ved Aar 102 f. Kr. udgik. Ca. 50 Aar senere trænger Cæsar ved sine glimrende Sejre over den sveviske Hærfører, Ariovistus, fuldstændig Germanerne ud af Gal-

Fig. 4. Det ældste Kort over Skandinavien. Af den græske Geograf Ptolemæus' Geografi, ca. Aar 130 e. Kr.

lien. I den følgende Tid lykkedes det Augustus's Stifsonner Drusus og Tiberius og Tiberius' Broderson Germanicus at afværge alle Forsøg paa fra denne Kant at trænge ind i det romerske Rige, men Romernes Forsøg paa fuldstændigt at underkue Vestgermanerne bragtes til at strande af Cheruskernes Hovding Arminius (»Herman«), der i det vigtige Slag i Teutoburgerskoven efter tre Dages blodig Kamp besejrede den romerske Feltherre Varus. Som Følge af dette Slag maatte Romerne opgive det erobrede Land mellem Elben og Rhinen og nøjes med at beholde Decumatlandet, Trekanten mellem Rhinen og Donau. Her opførte de en Vold med Bastioner, og lod germanske Folk bosætte sig som Grænsenvogtere, coloni ved denne Grænse.

Skildringer af Germanernes Levevis og Samfundstilstand i denne

og den nærmest følgende fredelige Tid, i hvilken Romerne i høj Grad paavirkede dem, har Cæsar efterladt i sit Værk: »Om den galliske Krig», men især Tacitus i sit Værk: »Om Germanien«, skrevet Aar 98 e. Kr. En stor Del af dette maa ogsaa gælde de nordlige og østlige Goter. Tacitus giver først en almindelig Fremstilling af Germanernes Afstamning og Samfundstilstand, af deres Liv i Krig og Fred, i Arbejde og Fest og af deres Religion. Saa skildrer han Skik og Brug hos nogle enkelte germanske Stammer. Som Indledning bemærker han, at han er tilbøjelig til at tro, at Germanerne er de oprindelige Indbyggere i Germanien, thi: »Hvem vilde, selv om man ser bort fra Farerne, der kan møde En paa et stormfuldt og ukendt Hav, forlade Asien, Afrika eller Italien for at opsøge Germanien, et frastødende Land i en barsk Zone, trist baade at bebo og at besøge for enhver, hvis Fædreland det ikke er?« Denne Opfattelse af Germanien som et barsk og isdækket Land var paa den Tid meget almindeligt hos romerske Forfattere og Digtere. Desuden fortæller Tacitus, at Germanerne i gamle Kvad lovpriser en Gud, Tuisto eller Tuisco og hans Søn Manus som Folkets Skaber eller Grundlægger. Fra dette Ord har man villet udlede Navnet Tyskere som Betegnelse paa hele Nationen, men om det véd man intet med Bestemthed. Germanerne beskrives som høje

Fig. 5. Markomannerkvinder (fra Marcus Aureliussøjlen i Rom).

Skikkelser med blaa Øjne og rødgult Haar, hærdede til at taale Kulde og Sult i dette »Land, der er opfyldt af vilde Skove og øde Sumpe«. Ifølge Tacitus var Landet egnet til Kornavl, men ikke til Frugtdyrkning. Germanernes vigtigste Ejendom var Kvæget, og Udtrykket »mange

Fig. 6. Markomannisk Raadsforsamling. (Fra Marcus Aureliussøjlen i Rom).

Penge» var det samme som »meget Kvæg«. Germanerne havde, efter Tacitus' Mening, ingen Forstand paa Gulds og Solvs Værdi. De vurderede ikke en Sølvskaal højere end en Lerskaal. De, der boede i Nærheden af Romerne, brugte for Handelsforbindelsens Skyld Romernes Sølv- og Guldmonter, men i det Indre af Landet foretoges der kun Byttehandel. Germanerne var først og fremmest et Krigerfolk. Væbnede indfandt de sig paa Tinge for at give Love og skifte Ret, vælge Konger og Hærførere. Kongerne valgtes efter deres Byrd, Hovdinge paa Grund af Tapperhed. Med Undtagelse af Markomannerne valgtes kun

Fig. 7 a.

Fig. 7 b.

Fig 7 c.

a. Romersk og germansk Krigsudrustning paa Cæsars Tid. Rekonstrueret efter Genstande fra forskellige Musæer. b. Romersk Buste af en Germaner (i det kapitolinske Musæum i Rom). c. Fangen Germaner. Relief fra en romersk Triumfbue (i det vatikanske Musæum i Rom).

de nord- og nordostgermanske Stammer Konger, de øvrige valgte Hærførere. Kongens vigtigste Opgave var at være Anfører i Krig. Han var bundet af den Lov, der var givet paa Tinge.

Germanernes Rustning bestod af et Spyd med en smal, kort Jernspids, framea, og et Skjold malet med smukke Farver. At miste dette i Kampen blev anset for den største Skændsel. Brynjer og Hjelme var sjældne. Naar der udbrod Krig stillede hvert Distrikt en Krigsskare paa 100 Mand. Hundrede (eller Herred, som det kaldtes her i Norden,) gik fra at have betegnet et Antal under Krig over til at blive Navnet paa

det tilsvarende Landomraade med egen Jurisdiktion og eget Tingsted. Man kæmpede i Skarer, der var opstillet i Kileform, (hvilket her i Norden kaldtes Svinefylking). Blandt Guderne nævner Tacitus Merkur, Herkules og Mars, der svarer til Vodan, Donar og Ziu); dem dyrkede Germanerne i Lunde og Smaaskove, hvor der i Farens Øjeblikke end ogsaa blev bragt dem Menneskeofre. Paa en O i Oceanet (Helgoland

Fig. 8. Vagttaarn ved Limes. Rekonstruktion. (Tegning af P. Woltze i: Die Saalburg af Professor L. Jacoby, Gotha, 1904).

Sjælland? Rügen?) dyrkedes Guddommen Nerthus (Njord) i Fællesskab af syv Stammer mellem Elben og Havet. Præsterne havde stor Magt, de alene havde Ret til at straffe eller fængsle. De frembar Ofrene og tydede Jærtegn.

Paa visse Dage ved Nymaane eller Fuldmaanetid samledes Folket til Tinge. Tinget aabnedes med, at Præsterne paabød Tavshed. Saa traadte Kongen, eller, hvis der ingen fandtes, den mest ansete Hov-

frem og talte. Hvis en Ytring misbilligedes, lød der Mumlen, billigedes den, slog Forsamlingen Spyddene sammen. Paa Tinge anklagedes og dømtes Forbrydere. Overløbere og Forrædere blev hængt, og Desertorer blev druknet i Moser. For mindre Forbrydelser betalte den Skyldige eller hans Slægt Bøder, af hvilke en Del tilfaldt Klageren eller dennes Slægt, en Del Kongen eller Samfundet. Paa de Ting, der holdtes for

Fig. 9. Ruiner af det romerske Kejserpalads i Trier, omkring hvilket der er udkæmpet mange Kampe mellem Germanere og Romere.

hele Folket, — og det er et saadant, Tacitus skildrer — valgte man ogsaa de Hovdinge, der skulde skifte Ret i de enkelte Egne og Landsbyer. Af disse Hovdinge fremstod direkte Krigshovdingene, som Cæsar omtaler i sin Bog: »Den galliske Krig«, idet de Mænd, der billigede de Forslag som Hovdinge-Dommeren fremkom med paa Tinge angaaende Plyndringstog mod en anden Stamme, sluttede sig til ham. Under langvarige Krige blev disse Hovdinge saaledes mægtige Krigshovdinge med store Følger. Paa Tinge blev ogsaa den unge Mand erklæret myndig.

Naar han blev anerkendt som duelig til at udføre Mands Gerning, udrustedes han af en af Hovdingene, sin Fader eller en Slægtning, med Skjold og Spyd og regnedes fra nu af som Medlem af Staten. Han sluttede sig derefter til en eller anden Hovdings Følge, comitatus.

Hovdingens største Ære var at have et stort og glimrende Følge, og Ledsagerne, comites, rivaliserede om den nærmeste Plads hos deres Hovding. At svigte sin Hovding i Kamp ansaas for den største Skam. Under lange Fredsperioder drog de unge Mænd til andre Folk, der laa i Krig. Kampen var deres Liv, i den fik de Livets Ophold ved Rov og Plyndring. Naar de ikke levede paa Krigsfod, tilbragte de Tiden i Lediggang. Det fredelige Arbejde udførtes af Kvinder og gamle Mænd.

Den dyrkelige Jord indhegnedes efter Jordbrugernes Antal, af alle i Fællesskab, og uddeltes derefter af Landsbysamfundet under Ledelse af en »Ældste« og »under Hensyntagen til Værdighed«. Dette Værdighedshensyn har vel næppe gjaldt Rang, men rimeligvis de forskellige Familiers Størrelse og Antal af Trælle. Boligerne, som opførtes af uhøvlede Brædder, da Mur- og Byggesten var ukendt, var anlagt vidt adskilt fra hverandre, og selv naar flere Gaarde samlede til en Landsby, laa Husene ikke sammen i Rækker, men der var en aaben Plads omkring hver Gaard.

I Slutningen af den første almindelige Del af sit Værk gaar Tacitus over til at skildre Germanernes Hjem og Familieliv. Efter hvad han siger var Mænd og Kvinder ens klædt, med Undtagelse af, at Kvinderne ofte havde linnede Yderklæder, prydet med Mønstre i rødt. Ellers var det fælles Overtøj en Kappe, der blev holdt sammen med et Spænde eller i Nodstifælde med en Tjorn. Børnene opvoksede nogne og uplejede ved Hjemmets Arne. Kvinden var meget agtet. Tacitus udtaler sin store Beundring over, at Germanerne er de eneste blandt alle de fremmede Folk, Romerne har lært at kende, der nøjes med een Hustru, undtagen nogle faa, med hvem Ægteskab blev eftertragtet fra flere Sider paa Grund af deres høje Byrd. Manden bragte Medgiften og overleverede den i Forældres og Slægtnings Paasyn. Den bestod af Okser, en optommet Hest, et Skjold og et Spyd eller Sværd. Denne Handling havde samme Virk-

Fig. 10. Markomanniske Ryttere i Kamp mod romerske Soldater. (Marcus Aureliusøjlen i Rom).

ning som den højtideligste Vielse. Ved disse Gaver meddeles Skædet om, at hun i Liv og Død, i Fare og Møje skal staa som Moders Kærlighed og Ledsager. Efterskabsbrud forekom stædt, og de skændtes øjeblikkeligt paa det haardeste af Egteligheden. Gennem hele Tacitus Værk gaar der som en Undertone en Beskrivelse af af den store Germaneren og hans Liv. Han sammeejner Germanerhænen, der opdrædes ved sin Moders Bysst, og som, naar han er voksen og til Møde, sparer sin Mandskraft, og først sent søger Kvindens Gæst, med Blomeren, der bliver opforet af Ammen og allerede som Dreng begynder sig

Fig. 11. Hestekamp i Norden. En gammel afbildning. Spørgt hos Goto-Germanerne efter Tegning af Major R. Schwarzhack.

til et usædvanligt Liv. Germanernes store Gæstfrihed vækker Tacitus utroste Bæundring, men han derimod finder deres Klugsel og deres vandrings Spilleliden, der driver dem til, naar de under Tænningspillet er blottet for alt, at vove deres Person og deres Frihed paa det sidste Kast, og hvis de taber, at underkaste sig frivillig Trældom. Men Trællene behandles godt, og havde hver sin egen Høvpåds og Hjem. Til sidst meddeler Tacitus, at Germanerne kæmpes paa Bøns Kampen med sine Vaaben og af og til ogsaa sin Stridshest.

I den sidste Del af sit Værk opregner Tacitus først de Stammer, der har slået sig ned ved Rhinens Bredder for, som Romers Soldater, at beskytte Grænserne. I Løbet af 200 Aar har Romerne foretaget sig af den Bugt mod Germanerne, siger han. Intet Folk har båret Romerne sin store Tab. Tacitus' Skildring af Germanernes Liv gælder vel nærmest den krigerske Overklasse, Menigmand dyrkede sikkert sin Jordlod og vogtede sit Kvæg under Arbejde og Møje.

Det var først i det 6. Aarhundrede, at der opstod en Hæderelitet blandt Goto-Germanernes selv. I Aar 551 skrev en Dæggen, An-

længes den Menneske Historie indtil det 4. Aarhundrede. I den opgiver han *Den Venezia* som Ostgoternes oprindelige Hjemsted. Ifølge Diodors Opfattelse var Skandinaviens nemlig en Ø. Han opregner endvidere en Mængde germaniske Folk, der boede i disse Egne, blandt andre Burgunderne fra Bornholm, der oprindeligt hed Burgundaholm. Ifølge Jordanses udvandrede Goterne for det 3. Aarhundrede før Kristus fra det vestlige Skandinaviens og Gotland og slog sig ned ved Weichsels Munding, hvor Pyraus traf dem. De forekommer hos de klassiske For-

Fig. 12. Strid mellem Romere og Markomanner. Relief fra Marcus Aureliusøjlen i Rom).

fattere under Navnet Guthoner eller Gothoner. Tacitus omtaler saaledes, at Gothonerne blev styret af Konger, ganske vist med noget strammere Tøjler end andre Folk, men endnu ikke med Tab af den borgerlige Frihed. I Løbet af det andet Aarhundrede efter Kristus vandrer Goterne, ifølge Sagnet tvunget dertil af Oversvømmelser, igennem Böhmen, hvorfra de fortrænger Markomannerne, ned imod Sortehavet. Imidlertid blev Markomannerne tvunget til at overskride Romerrigets Grænse, og med største Besvær lykkedes det Marcus Aurelius at afværge den Fare, som i Midten af det andet Aarhundrede i mange Aar truede Romerriget fra denne Kant. Da Goterne havde naaet Sortehavs-Egnene angreb de

flere Gange Grækenland og spredte sig ud over Balkanhalvøen, men blev atter drevet tilbage til Sortehavets Kyst.

GERMANERNE UNDER INDFLYDELSE AF DEN ROMERSKE KULTUR

I flere Aarhundreder trodsede Rom Germanernes stadige Anfald. At Rom endelig faldt, beroede paa, at Rigets Magt var undergravet inde-

Fig. 13. Sølvfund fra Hildesheim. Romerske Bordgenstande, som under den livlige Handelsforbindelse mellem Goto-Germanere og Romere er kommen i Goto-Germanernes Eje. (Det kgl. Musæum, Berlin).

fra, og at dets Forsvarere var Fjendens egne Landsmænd. I Lobet af vor Tidsregnings første Aarhundrede trængte Germanerne mere og mere ind i den romerske Hær og Styrelse. Hele Stammer fik anvist Jord ved Grænserne for at beskytte Riget mod deres egne Stamme-frænders heftige Angreb. Fund af romerske Smykker og Mønter og alle de romerske Laaneord, de fleste Kulturord, der meget tidligt trængte ind i germansk Sprog, viser, i hvor høj Grad Germanerne i denne Periode stod under romersk Indflydelse baade med Hensyn til Handel, Jordbrug og Administration. Det første Ord, der møder en, naar der er Tale om Handel, »at købe« kommer saaledes af det latin-

ske Ord »caupo«, der betyder Hoker, et andet Ord er »Moneta«, som har bevaret sin Betydning i Ordet Mont, »Mil« af »mille«, der betyder Tusind, og Hundreder andre af de mest almindelige Ord viser, hvor stærk Kulturpaavirkningen fra Middelhavslandene har været. I hvor høj Grad Goto-Germanerne paavirkedes af Romerne, ogsaa paa Landbrugets Omraade, viser saa almindelige Ord som Frugt og Spade, der er af latinsk Oprindelse.

Ogsaa Alfabetet fik Goto-Germanerne fra Romerne. Hidtil havde de savnet Skrifttegn, i Sagn og Æventyr var den mundtlige Tradition bevaret, indtil Goterne paa dette Tidspunkt dannede deres eget Alfabet, Runerne, ved Omdannelse af de romerske Bogstaver. Kendskabet til Runerne udbredtes senere over hele den germanske Verden. Den ældre Runerække, Futhark, som den kaldtes efter Begyndelsesbogstaverne, bestod af 24 Runer, der næsten udelukkende dannedes af lodrette Streger, da vandrette og buedeformede ikke egnede sig til at indrises i Træ, i hvilket Materiale Runerne som oftest indrises. Den ældre Runerække inddeltes i tre Grupper eller Slægter, der hver omfattede 8 Runer. Foruden denne ældre Runerække findes i Norden en yngre, der omfatter 16 Runer. De, der i højeste Grad har bidraget til Udtydningen af Runerne, er den norske Videnskabsmand Sophus Bugge og den danske Ludvig Wimmer. En særlig vanskelig Op-gave var Tydningen af Indskriften paa de Guldhorn, som i Aarene 1639 og 1734 blev

funden ved Gallehus i Nærheden af Tonder, men som igen er gaaet tabt. Disse Horn havde forøvrigt Interesse ogsaa af den Grund, at de var prydet med Dyreornamentik, som Germanerne havde lært af Romerne, idet deres tidligere Ornamentik kun bestod af lige Linjer. Næsten overalt i de Landsdele, der har været beboet af Goto-Germanerne, er der fundet Sten og Smykkegenstande med Runeindskrifter. Saaledes fandtes Aar 1774 et Hængesmykke ved Vadstena, og Aar 1829 et Solv-

Fig. 14. Goto-germanske Vaaben. (Efter Worsaae).

spænde ved Charnay i Bourgogne, i hvilke det ældre Runealfabet var præget. Indskrifterne er i Almindelighed ganske korte, hvad Smykker angaar, bærer de kun Ejerens eller Tilvirkerens Navn, og paa Stenene findes der en Opgivelse af hvem der har rejst dem og over hvem de er rejst. Den længste Runeindskrift i Verden er paa »Røkstenen, der er fundet i Østergötland, hvis Tydning har voldet store Vanskeligheder, da her ogsaa findes Kvistruner, en Slags hemmelig Runeindskrift. Indskriften stammer fra omkring Aar 900, og skildrer en vis Væmods Heltedåd i en Storkamp mod fremmede Vikinger.

Fig. 15. Hjelm fra det 5.—6. Aarhundrede.

Gennem Forbindelsen med Romerne ved Sortehavet kom Goterne ogsaa under Paavirkning af Kristendommen, nærmest Arianismen. En Goter, Vulfila (d. 380), som var bleven omvendt og indviet til Biskop, virkede som Apostel blandt Vestgoterne og forfattede en Oversættelse af Bibelen til gotisk. Haandskriften kaldes »Codex argenteus«. Dette tidligste større goto-germanske Sprogminde mærke førte Svenskerne under Trediveaarskrigen fra Wien til Uppsala. Vulfilas Bibeloversættelse og de ældste germanske Love giver os et vist Billede af Germanernes Samfundsforhold lige før Folkevandringen. Stammerne er begyndt at vokse sammen til Folk, Kongedømmets Udvikling er gennemført, og

man er begyndt at komme bort fra Ejendomsfællesskabet. Mens Usædelighed og Egennytte, Desorganisation af Skattevæsenet og Opløsning af Hardisciplinen begyndte at faa Herredømmet i Rom, holdt Germanerne sig ubesmittet af den romerske Kulturs Skyggesider. Derfor styrkede det fordum saa stolte romerske Imperium sammen som et Korthus for de fremstormende gotogermanske Skarer, da de blev sat i Bevægelse af de vilde Hunner. Da Folkevandringen begyndte, var Goto-Germanerne i Besiddelse af næsten alle det romerske Riges Udenværker.

Fig. 16. Lansespidser med Runcindskrift, funden 1865 i Müncheberg i Brandenburg.

Fig. 17. Møjebro-Stenen, et af de Runestensfund, der har bidraget til at sprede Lys over Runesproget.

Decumatlandet, der længe sejrrikt var blevet forsvaret, var faldet i Allemanernes Hænder. I Kölner-Egnen havde Frankerne sat sig fast, og omkring Main Burgunderne, Pannonien var blevet indtaget af Vandalerne, og i Landet Vest for Dnjestr stod Vestgoterne, mens Ostgoterne var Indehavere af Landet Øst for Dnjestr og Halvoen Krim.

DEN STORE FOLKEVANDRING

Da Hunnerne, et vildt Folkeslag, af den »ural-altaiske« Æt, omkr. Aar 375 brød ind over Europa gennem »den store Folkeport« mellem

Ural og det Kaspiske Hav, fandt de bag Floden Don Goto-Germanernes Rige. Om Hunnerne fortæller samtidige Historieskrivere, at de var smudsiggule og skævojede, at de mere lignede Dyr end Mennesker og drog frem som et Uvejr paa deres smaa grimme Heste. De opholdt sig altid paa Hesteryggen, der sov de og der indtog de deres Føde, der bestod af Rødder og raat Kød, som de lagde under Sadlen, for at det skulde blive mørt. Med Lassoer, Buer og Benpile kom de farende over en Landsby, hurtige som Lynet, brændte og plyndrede og forsvandt lige saa hurtigt. De første Goto-Germaner, der kom i Vejen for dem, var

Fig. 18. Den bekendte Röksten funden i Sverige, der indeholder den længste Runeindskrift i Verden.

Øst- og Vestgoterne. Østgoterne under Kong Ermanrik af Amalernes berømte Kongeslægt havde, da Hunnerne brød ind, grundlagt et stort Rige ved Underkuelse af de omkringboende, slaviske og turanske Folkeslag. Det faldt nu sammen, efter at Ermanrik, grebet af Skræk over Hunnernes Hærgninger, havde dræbt sig selv ved at styrte sig i sit Sværd. Hos Vestgoterne, der ogsaa, om end under egne Høvdinge, havde staaet under Ermanriks Overhøjhed, skilte den kristne Del af Folket sig fra Hedningene, og drog sammen med de Østgoter, der var undkommen efter at de øvrige var bleven tvunget til at følge Hunnerhæren, ind i Grækenland. Efter en Sejr ved Adrianopel, hvor Kejser Valens faldt, gjorde de et forgæves Forsøg paa at storme Konstantinopel. Det lykkedek imidlertid

den romerske Kejser Theodosius ved at overlade dem nogle Egne i Dacien, Moesien og Thrakien, at faa dem til at holde Fred. Men de blev snart kede af at være afhængige af den romerske Kejser, og efter en national Rejsning valgtes Alarik af Balternes Slægt til Konge. Han drog hærgende ind i Grækenland og Thrakien, brandskattede Athen og plyndrede Korinth. Den romerske Feltherre, Vandalen Stiliko, der hurtigt kom Grækenland til Hjælp med en Hær og Flaade, stængte Alarik inde paa Peloponnes, men det lykkedes ham at bryde ud og skaffe sig en fordelagtig Fred. Nu forberedte han sig Aar 400 paa at styrte det vestromerske Rige. Med en mægtig Hær drog han over Alperne, men mødtes ogsaa her af Stiliko, der tilføjede ham afgørende Nederlag ved

Pollentia og Verona. Denne Gang blev han tvunget til at vende om, men da han 6 Aar senere fornyede sit Angreb, stod hans store Modstander ikke længere i Vejen for ham. Stiliko var bleven myrdet ved Hofet i Ravenna paa sin Svigersons, Kejser Honorius' Befaling. Nu var Vejen til Rom fri, og i Aar 408 stod Alarik udenfor det skælvende Roms Mure. Kejseren havde sin Residens i det stærkt befæstede Ravenna, og egentlig havde det altsaa været nødvendigt først at erobre denne By for at styrte det vestromerske Rige. Men Alarik indsaa, hvor lidt den svage Kejser Honorius egentlig betød, og hvor stor Virkning »Folkeslagenes Herskerinde« Roms Fald, vilde gøre i Verdens Øjne. Denne Gang slap Rom for Plyndring ved at udrede Brandskat, men da Kejser Honorius vægrede sig ved at overlade Alarik de Provinser, han for-

Fig. 19. Guldhornene, der blev funden ved Gallehus i Sønderjylland. Aar 1802 blev de stjålet og omsmeltede. Nu findes der kun Kopier af dem udført i forgyldt Sølv.

drede, indtog han allerede næste Aar atter Rom ved Hungersnød. Herfra begav han sig til Ravenna for at diktere Kejseren Fredsvilkaar, men da han snart mærkede, at Honorius kun søgte at opholde ham ved falske Løfter, og i Virkeligheden stod i Forbindelse med hans Dødsfjender blandt Goterne, angreb han Rom for tredje Gang, og Aar 410 lykkedes det ham at indtage Byen ved Forræderi. I flere Dage plyndredes den for sine Skatte, og de Fornemmes Paladser blev lagt i Aske, men Alarik, der var Kristen, befalede, at Menneskeliv skulde skaanes saa meget som muligt, og at ingen maatte forgribe sig paa Kirkens Ejendom. Rigt belæst med Bytte drog Goterne videre ned mod Kampanien, hvor de begyndte at føre et Liv i Lediggang og Udsvævelser. Dette nedbrød Alariks Helbred, som Krigerlivets Strabadser ikke havde kunnet faa Bugt med, og han døde pludseligt i den lille syditalienske By Cosentia. Hans Mænd begravede ham under den lille Flod Busento, omgivet af

store Skatte, og dræbte Slaverne, for at ingen skulde robe, hvor hans sidste Hvilested var.

Alarik efterfulgtes af sin Svoger, Ataulf, som var gift med Honorius' Søster, Galla Placidia, Alariks Bytte ved Roms Plyndring. Aar 412 sluttede Ataulf et Forlig med Kejseren, hvorved Vestgoterne fik det sydvestlige Gallien paa det Vilkaar, at de skulde opretholde romersk Samfundsorden og forsvare Romerne mod de germaniske Stammer, der trængte ind i Gallien. Allerede Nytaarsnat mellem Aar 405 og 406 var Vandalerne, Alanerne og Sveverne nemlig gaaet over Rhinen for under Kamp mod Franker og Alemaner at drage videre til Spanien Aar 409. Ataulf grundlagde et vestgotisk Rige i Gallien med Tolosa som Hovedstad og satte sig til Maal ogsaa at erobre Spanien fra Alanerne, Sve-

Fig. 20. Det øverste Felt udbredt paa det lille Guldhorn, der blev fundet ved Gallehus i Sønderjylland.

verne og Vandalerne. Da faldt han for Morderhaand Aar 415, og hans Hustru Placidia blev slæbt bort i Fangenskab af Morderen. Efter at Vallia var bleven Vestgoternes Konge, fik hun imidlertid sin Frihed igen, og hendes Mands Morder, der havde prøvet at opkaste sig til Konge, blev dræbt.

Kejser Honorius var død Aar 423, og da hans Sekretær, Johannes forsøgte at blive Kejser, optraadte Kejseren i Byzans til Gunst for Honorius' Sostersøn, Valentinian, hvem det lykkedes at blive Kejser. Under hans lange Mindreaarighed regerede hans Moder Placidia, som Vestgoterne havde sendt tilbage til det vestromerske Hof. Hun var den første regerende Kvinde i Rom. Man mærker, at Germanernes Opfattelse af Kvinden er trængt igennem hos Romerne. Ved hendes Hof optraadte to fremragende Hærførere, Aetius og Bonifacius, der stredes om Magt og Indflydelse og splittede Riget ved deres indbyrdes Kampe. Bonifa-

cius, der var Statholder i Afrika, blev forbitret over, at det var lykkedes Aetius at fortrænge ham ved Hoffet, og Aar 429 tilbød han Vandalerne at slaa sig ned i Afrika, men snart angrede han det og prøvede forgæves at drive dem ud. Ved sin Hjemkomst fra Afrika blev Bonifacius anfaldet af Aetius i Spidsen for en Hær, og blev saa haardt saaret, at han snart bukkede under.

Da de østromerske og vestromerske Kejsere forenede sig for at drive Vandalerne ud af Afrika, hvor de gik frem hærgende og odelæggende, indgik Vandalernes Konge Genserik et Forbund med Hunnernes Høv-

Fig. 22. Fangne Goter i Kejsers Theodosius' Triumftog. (Relief fra Theodosiussøjlen, rejst af Kejsers Arcadius i Konstantinopel Aar 401.

ding, Attila, der gjorde Indfald paa Balkanhalvoen og hærgede og brændte i den Grad, at han har faaet Tilnavnet »Guds Svøbe«. Det lykkedes Kejsers Theodosius II at købe sig Fred, men da Kejsers Valentinian nogle Aar senere nægtede at give Attila sin Søster Honoria til Ægte, besluttede Attila at rette et afgørende Slag mod det vestromerske Rige for at grundlægge en Hunner-Stormagt paa dets Ruiner. Om Efteraaret 450 gik han derfor over Rhinen fra sin Lejr i Ungarn, fulgt af en tallos Hær, hvis Flertal udgjordes af goto-germanske Stammer, Hunnerne havde revet med sig. Metz blev plyndret, og der blev anrettet et forfærdeligt Blodbad, og saa vendte han sig mod Orléans. Da drog Aetius, sammen med Vestgoternes Konge Theodorik, Burgundernes Konge Gunderik og Frankernes Konge Mervig, hver i Spidsen for en Hær, skynd-

somst imod ham for at standse hans Fremrykning. Attila opgav da Belejringen af Orléans og trak sig tilbage til Sletterne i Campania, det nuværende Champagne. Her udkæmpedes Aar 451 et af Historiens blodigste Slag paa de Katalauniske Sletter (Chalons). Theodorik, der kæmpede i Spidsen for sine Vestgoter, faldt. Han blev begravet paa Slagmarken, og Vestgoterne kaarede derefter i Fjendernes Paasyn, hans ældste Son Thorismund til Konge, idet de, efter gammel germansk Skik, løftede ham op paa et Skjold. Attila maatte vige, trak sig tilbage til sin Vognborg og drog nogle Dage efter tilbage over Rhinen til sin befæ-

Fig. 23. Kejser Theodosius' Triumftog. (Relief fra Theodosiussøjlen).

stede Lejr. Herfra gjorde han endnu et Indfald i Italien for at hente Honoria, men det lykkedes en Deputation med Pave Leo i Spidsen at standse ham, inden han naaede Rom, og han trak sig snart tilbage med sin Hær. Kort Tid efter blev han fundet myrdet i sin Seng, rimeligvis af sin Gemalinde, en burgundisk Prinsesse. Hermed var der Ende paa Hunnernes Magt i Europa og de trak sig igen tilbage til Asien, mens de germanske Folk, der var bleven drevet foran deres Hær lige siden de havde overskredet den europæiske Grænse, grundlagde egne Riger eller gik i romersk Tjeneste. Der er vel næppe nogen Personlighed eller nogen Hændelse, som den oldgermanske Helte- og Sagndigtning har udsmykket i saa høj Grad som Attila og »det store Folkeslag« paa de katalauniske Sletter. Attila (Etzel, Atle) bliver gjort til en gigantisk Sagnskikkelse, og Sagnet lader de Faldnes Aandskarer fortsætte Kampen paa de blodvædede katalauniske Sletter.

Hunnerstormen havde raset ud og Romerne kunde igen trække Vejret, men hvor lemlæstet var det vestromerske Rige ikke blevet. Afrika var blevet indtaget af Vandalerne, som herfra foretog Plyndringstog til Siciliens og Italiens Kyster. Sveverne havde erobret Spanien, men var

Fig. 24. Det vestromerske Rige kort før dets Undergang.

nu selv ved at blive fortrængt af Vestgoterne, Frankerne var trængt frem til Somme, Burgunderne havde grundlagt et Rige øst for Rhone og Britannien havde man maattet opgive. Da Aetius vendte hjem efter Sejren over Hunnerne, blev han myrdet af Kejser Valentinian, der var bange for hans stigende Magt. Men to af Aetius Krigskammerater hævned ham ved at myrde Valentinian. Efter hans Dod fulgte en Oplosningstid for det vestromerske Rige, hele Magten laa i Hænderne paa

Sveveren Rikimer, der lod flere Kejsere myrde og andre indsætte. Efter Rikimers Død rasede der en længere Tid Tronstridigheder, indtil en germanske Anfører af Lejesoldater, Odoaker, Aar 476 antog Kongetitel og gjorde Ende paa det vestromerske Rige. Saadan var Forholdet

Fig. 25. Hunnerne angriber. (Maleri af V. Checa).

i Italien, da Ostgoterne kom dragende ind. De havde, efter at Hunnerne havde trukket sig tilbage til Asien, gjort sig fri og slaaet sig ned i Pannonien som Roms Forbundsfæller. Paa dette Tidspunkt stod de under tre Hovdinge, men ved disses Død Aar 475 samlede Theodorik, der rimeligvis var Son af en af dem, alle Ostgoterne under sit Scepter.

GERMANERNE GRUNDLÆGGER NATIONALE STATER

ØSTGOTERNES RIGE I ITALIEN

Kejser Zeno gav Theodorik Land og forlenede ham med den gamle Konsulværdighed, efter at ogsaa de Goter, der boede i Thrakien havde sluttet sig til ham. Men da han begyndte at blive besværlig, besluttede Kejser Zeno at sende ham til Italien for at styrte Odoaker, der i 13

Fig. 26. Stiliko i Konsuldragt. Fremstilling paa et Diptykon, udskaaret Elfenbenslaag.

Aar havde ført en meget lykkelig Regering. Aar 489 gik Theodorik med hele det østgotiske Folk over Alperne. Ved Verona blev Odoaker besejret og maatte trække sig tilbage til Ravenna. Theodorik indtog Verona, som Goterne kaldte Bern. Denne By er i den oldgermanske Digtning bleven forenet med Theodoriks Navn i den halvt sagnagtige Kæmpeskikkelse, Didrik af Bern. Efter at Theodorik forgæves havde belejret Ravenna i tre Aar, brugte han List og tilbød Odoaker at dele Riget. Saa lod denne Ravennas Porte aabne, men myrdedes straks efter ved et Gæstebud af Theodorik. Nu var Theodorik Eneherre i Rom. Kejseren blev stadig anerkendt, men Zenos' Efterfølger, Anastasius, udnævnte Theodorik til Underkejsler, og paa Bagsiden af Montan satte denne sit Monogram med Indskriften »Invicta Roma« (Det ubesejrede Rom). For yderligere at befæste sin Magt knyttede han ved Giftermaal Frankernes, Vestgoternes og Burgundernes Konger til sin Familie, idet han selv giftede sig med en fransk Prinsesse og giftede sine Døtre med Burgundernes og Vestgoternes Konger.

Efter saaledes at have sikret sig sit Riges Bestaaen ønskede han ogsaa at styre det efter gode Love. Han beholdt den romerske Lov, og i de fem første Bøger af den Sam-

ling Breve og Befalinger, som hans Sekretær Cassiodorus Senator har udgivet, indskærper Theodorik først og fremmest Ærbødighed for de romerske Love. Ogsaa i Forvaltningen og Skattevæsnet bevarede han hovedsageligt det romerske System. Under Landets Erobring fik i det store og hele enhver uforstyrret Lov til at beholde sin Ejendom, og Theodorik sørgede desuden for, at øde Jordstrækninger blev opdyrket. Alle Historieskrivere fra denne Periode, ogsaa de katolske, roser Theodorik, der selv var Arianer, baade for hans Maadehold, Retfærdighed og Kærlighed til sine Undersaatter og for hans Fromhed. Han fremmede Handel, Kunst og Litteratur, beskyttede Oldtidsmindesmærkerne og opførte selv Paladser, Bymure, Kirker og offentlige Bade, især i sin Hovedstad Ravenna. Han bidrog til at fremme Videnskaben, og skønt han ikke selv kunde skrive sit Navn, stod Aandskulturen højt ved hans Hof. Den ovennævnte Cassiodorus skrev her Goternes Krønnike, der danner Grundlaget for Jordanes Skildring. Den glimrende aristoteliske Filosof, Boethius udgav Bearbejdelser af Aristoteles, Arkimedes og Euklid, og i Fængslet skrev han sit Værk: »Filosofien som Trøster«, der viser, at han finder Lægemidlet mod Sorger og Lidelser i Karakterstyrke. Men sine Goter søgte Theodorik at holde borte fra den romerske Dannelses blødagtiggende Indflydelse.

Skønt Theodorik snart kom i Strid med Kejser Anastasius, blev hans Opmærksomhed dog draget derfra til Gallien, hvor Frankerne havde overfaldet det vestgotiske Rige. Theodorik skyndte sig derfor at komme sine Stammefrænder til Hjælp; han besejrede Frankerne, men fordrede, at Vestgoterne skulde anerkende hans Overherredømme. Desuden beholdt han Provence, Landet Øst for Rhone, Aar 507. Han stod nu paa Højdepunkt af sin Magt, men hans sidste Aar formorkedes af en — af ham usædvanlig grusom Handling. Aar 524 lod han nemlig i Pavia Filosoffen Boethius og hans Svigerfader Sym-

Fig. 27. Boethius. (Relief-fremstilling).

machus henrette paa den blotte Formodning, at de stod i Spidsen for en katolsk Sammensværgelse. Plaget af Samvittighedsnag over dette, døde han allerede Aar 526. Procopius, en østromersk Historiker i det 6. Aarhundrede fortæller derom, at Theodorik kort Tid efter Henrettelsen en Aften, da han sad og spiste og Hovedet af en stor Fisk blev sat frem

paa Bordet, igen kom til at tænke paa den uretfærdige Dom og indbildte sig, at Fiskehovedet var Symmachus Hovede, der truede ham paa det frygteligste. Dete hensatte ham i en saadan Rædsel, at han maatte føres fra Bordet ind i sit Soveværelse og nogle Dage efter døde af Sorg.

Ifølge sin egen Bestemmelse efterfulgtes han af sin mindreaarige Datter søn, Athalarik, i hvis Navn Modern Amalasvinta skulde regere. Hun fulgte samme Love som Theodorik, bevarede hans Regeringsform og styrede Riget med stor Klogskab. Men da hun vilde opdrage sin Søn paa romersk Maade, blev Goterne misfornøjede. Hun blev landsförvist af Oppositionens Folk og søgte Støtte hos Kejser Justinian. Dette gjorde Folket endnu mere hadefuldt, og da Athalarik var død Aar 534, og hans Slægtning Theodohad havde bemægtiget sig Tronen, lod han Amalasvinta kvæle i Badet. Denne Begivenhed gav Justinian, der hele Tiden var optraadt som Amalasvintas Beskytter, Lejlighed til

Fig. 28. Aetius. Relief paa et Elfenbensdiptykon, tilhører nu Doms-katten i Monza.

at blande sig i Ostgoternes Anliggender og Aar 535 lod han sin Felt herre Belisar stige i Land paa Sicilien og erobre denne Ø, for derefter at fortsætte Marchen mod Rom, medens den ene efter den anden af de sydlige Provinser overgav sig uden Sværds slag. Forgæves tiggede Theodohad paa den mest ydmygende Maade Kejseren om Fred; denne lod sig ikke bevæge. Saa samlede Goterne i Regeta, afsatte Theodohad og

udraabte Vitiges til Konge. Imidlertid holdt Belisar Aar 537 sit Indtog i Rom, efter at Romerne frivilligt havde aabnet Byportene. Men nu lykkedes det Vitiges at samle en stor Hær, forstærket af burgundiske Tropper. Med denne gjorde han et heftigt Anfald paa Rom, men det mislykkedes efter blodige Kampe. Ogsaa et Forsøg paa at fremtvinge Kapitulation ved at ødelægge de romerske Vandlejninger mislykkedes, og da Fjenderne imidlertid erobrede den ene By efter den anden, maatte Vitiges opgive Belejringen. Paa dette Tidspunkt fik Belisar Forstærkning af en østromersk Hær, ført af Eunuken Narses, og han havde nu fuldstændig tilintetgjort Østgoterne, hvis der ikke var opstaaet Uenighed mellem de to Hærførere. Efter at Østgoterne havde erobret Milano, gav Belisarius i et Brev til Kejseren Narses Skylden for dette. Narses blev saa kaldt tilbage. Efter at Belisarius igen var bleven ene, indsluttede han Vitiges i Ravenna. Denne sendte da en Deputation til Kejseren for at opnaa Fred paa saa billige Vilkaar som muligt. De vendte tilbage med Fredstilbud til Vitiges paa den Betingelse, at han skulde afstaa Landet Nord for Po og dele Kongeskatten med Kejseren. Vitiges gik med Glæde ind paa dette, men Belisarius fortsatte Belejringen paa egen Haand; ved Forræderi slap han ind i Ravenna og udraabtes til Østgoternes Konge Aar 540. Da Justinian netop paa dette Tidspunkt blev angrebet af Perserne, fik Belisarius Befaling til at vende tilbage til Konstantinopel. Han indskibede sig da med Vitiges, hans Gemalinde og flere Adelsmænd. I Konstantinopel blev Goterne modtaget med stor Agtelse og Vitiges fik Patricierværdigheden.

Nu saa det ud, som om det var ude med det østgotiske Rige, men

Fig. 29. Galla Placidia og hendes Søn, Valentinian II. Relief paa et Elfenbensdiptykon, tilhører Domskatten i Monza.

Fig. 30. Scene fra Slaget paa de katalauniske Stetter. Thorismund løftes paa Skjold. (Tegnet af A. Zick).

Fig. 31. Pave Leo den Store standser Attila, da han Aar 452 rykker mod Rom. (Efter Rafaels Maleri i Vatikanet).

det lykkedes den nye Konge, Totila at opflamme Goternes Mod, og da Byzantinerne efter forgæves at have forsøgt at indtage Verona, (Goternes nye Hovedstad da Ravenna var faldet i Fjendernes Hænder), angreb Totila udenfor Rom, led de et knusende Nederlag. Goterne tilbageerobrede nu en hel Del af de Byer, der var gaaet tabt, og begyndte at belejre Rom. Saa sendte Kejseren igen Belisarius til Italien, men han kunde ikke forhindre, at Rom faldt i Totilas Hænder, efter at der var

Fig. 32. Galla Placidias Gravkapel i Ravenna.

bleven en saadan Mangel paa Levnedsmidler, at mange Mennesker spiste Græsset paa Voldene, og andre ved Selvmord gjorde Ende paa deres Lidelser. Efter at Totila havde revet Murene ned, forlod han atter Rom, som nu blev indtaget af Belisarius. Men kort Tid efter kaldtes Belisarius igen tilbage til Konstantinopel, efter snarere at have mistet end forøget den Krigerære, han havde vundet i tidligere Felttog. Nu blev Narses igen udnævnt til Overbefalingsmand i Italien. Ved Taginæ i Etrurien stødte han sammen med Goternes Hær. Den

blev fuldstændig slaaet. Totila bev dødeligt saaret og døde straks efter Slaget.

De flygtende Goter samlede sig paa den anden Side Po og udraabte Teja til Konge. Da han fik at vide, at det var Narses Hensigt at sætte sig i Besiddelse af den kongelige Skat i Cumæ, drog han skyndsomst ned til Kampanien Men ved Vesuv lykkedes det Narses at indeslutte Teja. Drevet af Sult besluttede Goterne at kæmpe, og angreb den byzantinske Hær, der var langt overlegen i Antal. Teja selv kæmpede med fortvivlet Mod, men faldt, truffet i Brystet af et Spyd, (Aar 552). Goterne fortsatte alligevel Kampen i tre Dage og nedlagde først Vaabnene, da Narses havde givet det Løfte, at de uforstyrret skulde faa Lov til at beholde deres Ejendom. Da de øvrige Goter hørte om Udfaldet af dette Slag, overgav de sig snart, og efter kort Tids Forløb var Narses Herre over hele Italien. Det erobrede Land blev gjort til en østromersk Provins, og Narses Efterfølger som Statholder i Italien fik Titlen Exark af Ravenna.

Fig. 33. Theodorik den Store. Tegning fra et Haandskrift fra det 11. Aarhundrede.

VESTGOTERNES RIGE I SPANIEN

I det foregaaende er nævnet, at Vestgoterne under Kong Vallias Regering (415—419 fik Land tildelt omkring Tolosa, hvorfra de efterhaanden udvidede Riget. Saaledes erobrede Theodorik, der faldt paa de katalauniske Sletter, Landet lige til Loire, og hans Sønner, Theodorik II (453—464) og Eurik (464—484) erobrede i Kamp mod den sveviske Konge Rekiar hele Spanien undtagen de nordvestlige Bjergegne. Til disse Erobringer føjede Eurik endogsaa Landet mellem Loire og Rhonen. Euriks Søn, Alarik II (484—507), blev angrebet af Frankernes Konge

Klodvig og faldt Aar 507 i Kampen mod ham paa de Vokladiske Sletter, nuværende Vouillé. Det lod nu til, at hele Vestgoternes Rige stod for Fald, især da Religionsstridigheder mellem Arianer og Katolikker forstyrrede den indre Ro. Det blev reddet af Østgoternes Konge Theodorik den Store, men maatte afstaa Provence og beholdt kun Septimanien, Egnen omkring Narbonne Nord for Pyrenæerne. Theodorik blev tillige

Fig. 34. Cassiodorus Senator, fremragende Statsmand under Theodorik og hans Efterfølgere.

Formynder for den nye Konge og regerede saaledes ogsaa over Vestgoterne. Under de følgende Konger, Theudis og Liovigild fortsattes Krigene mod Sveverne, indtil Liovigild Aar 585 erobrede Svevernes Rige. Han anlagde de kongelige Værdighedstegn, lod slaa egen Mont og gjorde sine Efterkommere arveberettigede til Tronen. Fra nu af blev Kongernes Residens forlagt til Toledo. Liovigild tugtede med stor Kraft Stormændene, der søgte at undertrykke det lavere Folk. Han forfulgte Katolikkerne med stor Grusomhed, men hans anden Son og Efterfølger Rekkared I. 586—601) antog straks ved sin Tronbestigelse den katolske Lære, og ved et kirkeligt Koncilium i Toledo Aar 586 sejrede Katolikkerne. Hermed blev der Ende paa de forbitrede Stridigheder mellem Katolikker og

Arianer, der var saa meget farligere derved, at Katolikkerne fik Støtte af Byzantinere og Franker. Nu blev Vestgoterne mere og mere romanisere, og det gotiske Sprog fortrænges, indtil det tilsidst uddøde. I Aar 650 kunde Kong Rekasvint derfor udgive en Lov, der var fælles for Romere og Goter, og ved hvilken blandt andet det gamle Forbud mod Ægteskab mellem Romere og Goter ophævedes. Kirkens Magt blev under de følgende Konger meget stor, og paa de kirkelige Koncilier mistede Kongerne mere og mere af deres Magt og Myndighed. Side om Side med Kirkens Stormænd kappedes de verdslige, Palatinerne som de

kaldtes, om at hobe uhyre Rigdomme op og at tilrive sig en utaaelig Overmagt over de frie Bonder, pauperes eller viles, som de hed, saa at disse næsten sank ned til at blive Trælle. Med den voksende Rigdom greb ogsaa Usædeligheden om sig, og til Trods for nogle dygtige Kongers Reformforsøg var Vestgoternes Rige en undergravet Bygning, da det endelig styrtede sammen for Muhamedanernes Hær, og dets sidste

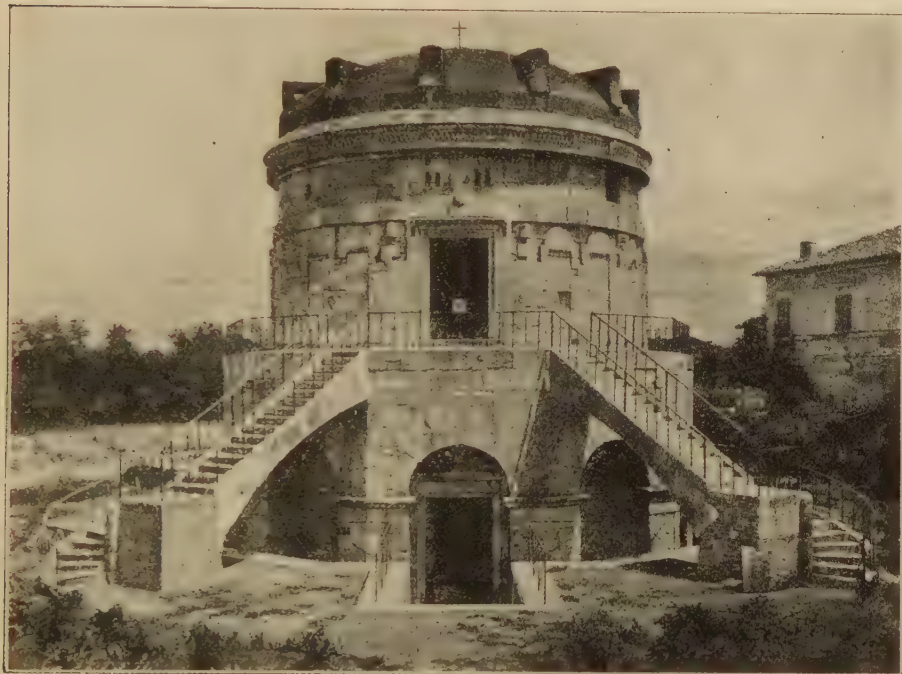

Fig. 35. Theodoriks Gravmonument i dets nuværende Skikkelse.

Konge Røderik, efter Stormændenes Flugt besejredes ved Salado af den muhamedanske Hærfører Tarik og under Flugten druknede i en Flod, Aar 711. Tarik erobrede nu Toledo, og med denne By som Centrum underkastede han sig i Lobet af nogle Aar hele Spanien.

VANDALERNE I AFRIKA

Under den germanske Folkevandring blev ogsaa Vandalerne tvunget af Hunnerne til at bryde op fra deres gamle Bopladser. Vi har set,

hvordan de gennem Gallien vandrede ned paa den pyrenæiske Halvø, for paa Bonifacius' Opfordring Aar 429 at fortsætte over til Afrika, som de under deres Konge Genserik erobrede efter mange Aars Kampe. Genserik nøjedes imidlertid ikke med Erobringen af de romerske Besiddelser i Afrika, men hjemsøgte ogsaa Middelhavets Øer og Italiens Kyster med sin Sørøverflaade, ja han sejlede endogsaa Aar 455 op ad Tiberen og brændte og plyndrede Rom paa det forfærdeligste. I Løbet af nogle

Fig. 36. Østgoterne drager bort med Kong Tejas Lig efter Nederlaget ved Vesuv.
(Efter Maleri af Fr. Roeber).

faa Decennier grundlagte Genserik en vandalsk Stormagt med Karthago som Hovedstad. Den omfattede foruden de afrikanske Besiddelser Sicilien, Sardinien, Korsika og de baleariske Øer. Et Forsøg, som Romerne og Byzantinerne gjorde paa at overfalde Vandalerne i deres Hovedstad, mislykkedes, og nogle Aar før Genseriks Død sluttede de den saakaldte evige Fred.

Efter Genseriks Død Aar 477 kom hans Søn Hunnerik til Magten. Genserik havde bestemt, at den Ældste i Slægten skulde arve Kronen, han haabede herved at forebygge, at den tilfaldt en umyndig, og

Fig. 37. Guldfund fra en vestgotisk Kongegrav, funden i Rumænien. Nu i Musæet i Bukarest.

at Riget derigennem blev svækket, men nu søgte Hunnerik at bane Vej til Tronen for sin Søn ved at myrde sine Slægtninge; men dette mislykkedes. Vandalerne var ved deres Landstigning i Afrika Arianere og holdt urokkeligt fast ved denne Overbevisning. Ved et Edikt Aar 484 lod Hunnerik de katolske Kirker lukke, inddrog Katolikernes Ejendom og jog dem selv i Landflygtighed. Skønt hans Efterfølgere Gunthamund og Thrasamund ophævede Ediktet og viste sig mildere mod Katolikkerne, var disses Stilling alligevel meget daarlig. Da endelig Kong Hunneriks Søn, Hilderik, Aar 523 kom paa Tronen, fraveg han sine Forgængeres Politik baade med Hensyn til Katolikkerne, som han kaldte

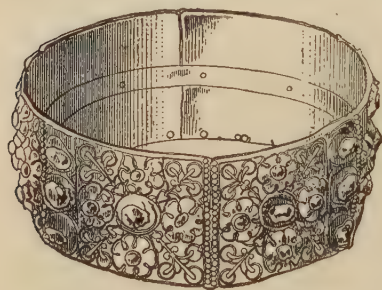

Fig. 38. De longobardiske Kongers saakaldte Jernkrone. Ifølge Sagnet lod Dronning Theodelinde den lave til sin anden Gemal Agilulf Aar 593, men rimeligvis stammer den fra det 9. Aarhundrede. (I Doms-katten i Monza).

tilbage, og Østgoterne, i det han i Ste-det for at holde fast ved det gamle Forbund med dem, nærmede sig By-zans. Af den Grund opstod der Mis-fornøjelse i Landet, Aar 530 blev Hil-derik afsat, og i hans Sted udraabtes Gelimar, en Efterkommer af Genserik til Konge. Dette benyttede Kejser Ju-stinian som Anledning til at lade Be-lisar i Spidsen for en stor Hær stige i Land i Afrika og under den katolske Befolknings Jubel holde sit Indtog i Karthago. Efter en Sejr over Gelimars Tropper indesluttede Belisar ham i et Bjergpas, og halvt vanvittig af Sult

maatte han tilsidst kapitulere Aar 534. Belisar forte ham derefter med til Konstantinopel, og Vandalerne sidste Konge endte sit Liv som Godsejer i Galatien paa de Godser, Kejseren havde skænket ham. Hans Folk splittedes, og hans Rige blev en ostromersk Provins.

LONGOBARDERNE OPRETTER ET RIGE I ITALIEN

Da Longobarderne første Gang optraadte i Historien var de bosat ved den nedre Elb. Hertil var de flyttet fra »Skandia« paa Grund af Hungersnød, efter hvad deres Historieskriver, Paulus Diaconus beretter. Snart blev de grebet af den samme Længsel efter Syden som de andre Germanerfolk, og i det 6. Aarh. havde de sat sig godt fast i Pannonien, hvorfra de under deres Konge, Audoin, understøttet af Avarerne, for-

drev Landets tidligere Beboere, Gepiderne. Under den byzantinske Hærfører Narses' Kamp mod Ostgoterne, findes Longobarderne som Lejesoldater i hans Hær, og da de først havde set Sydens Herlighed, længtes de altid tilbage. Efter at Avarerne var begyndt at blive besværlige Na-

Fig. 39. Alboin byder sin Hustru at drikke af en Skaal, der er lavet af hendes dræbte Faders Hjerneskæl.

boer, udvandrede de derfor Aar 568 under deres Konge Alboin til Italien. Efter en haard Kamp erobrede de Norditalien og bosatte sig i samlede Slægter i de erobrede Egne. Alboin havde ægtet Gepiderkongen Kunimunds Datter Rosimunda, efter at have myrdet hendes Fader og ladet danne et Drikkebæger af hans Hovedskal. Da han i en Rus havde tvunget

Rosimunda til at drikke af denne, hævnede hun sig og fik ham myrdet. Efter hans Død valgtes Stormanden Klef til Konge.

Paa Grundlag af den gamle Provinsinddeling og Bispestifterne inddeles det erobrede Land nu i Hertugdømmer, civitates, hver under sin Hertug, som i Begyndelsen blev indsat af Kongen paa Livstid. Ved Hertugernes Side blev der i hvert Hertugdømme indsat en af Kongens Hirdmænd, gasindi, som Domænebestyrer med Titlen Gastald, og denne fik efterhaanden meget af Hertugens Myndighed. Efter at Erobringen var bleven udstrakt længere mod Syd, dannedes Hertugdømmerne Spoleto og Benevent, der blev næsten selvstændige Stater, hvor Hertugerne udnævnte Gestalderne og længe kæmpede med Kongen om Magten. Ved Erobringen af Landet havde Longobarderne for største Delen ladet de gamle Indbyggere beholde deres Ejendom som halvfrie Undersaatter, Aldioner, der i Modsætning til de frie Longobarder, Arimannerne, var fritaget for Krigstjeneste. Denne Klasseinddeling blev imidlertid temmelig hurtigt erstattet med en Klasseinddeling efter Formueforhold, hvor de forskellige Klasser skiltes fra hverandre ved de ulige Drabsbøder. Da Arimannerne for Størstedelen slog sig ned i Byerne, blev disse Midtpunkter for det nye Aristokrati.

Fig. 40. Dronning Theodelindas Krone med Kong Agilulfs Kors. (Tilhører Domskatten i Monza).

Efter Klefs Død var Landet længe uden Konge; men da Frankerne og Byzantinerne benyttede sig deraf til at anfælde Riget, valgtes Klefs Søn Authari til Konge. Han udvidede Longobardernes Rige, saa at hele Italien med Undtagelse af Exarkatet, Rom, Neapel og de sydlige Halvoer Apulien og Kalabrien snart var i deres Hænder. Ved hans Død overtog hans kloge og dygtige Gemalinde, den bayerske Kongedatter Theodelinda Regeringen. Hun ægtede et Medlem af Kongehuset, Agilulf af Turin, som derved blev Longobardernes Konge. Han maatte udkæmpe svære Kampe mod de oprørske Hertuger, men det lykkedes ham at besejre dem med Undtagelse af Hertugerne af Spoleto og Benevent, der frigjorde sig. Theodelindas og Agilulfs Søn, Adelwald gik over til Katolicismen og lod sig døbe i Monza. Til Minde om dette lod Theodelinda opføre

Domkirken i Monza, hvor den longobardiske Kongekrone endnu opbevares. Longobarderne havde hidtil været Arianer, og nu rejste det arianske Parti sig og forjog den katolske Konge. Efter at dette Partis Fører, Ariovald, en Tid havde været Konge, besteg Rothari af Brescia Tronen Aar 636. Han overfaldt Exarken af Ravenna og frarøvede ham en stor Del af hans Land. Rotharis Navn er imidlertid især bevaret i Historien, fordi han Aar 636 udgav Longobardernes Lovbog, en Optegnelse af deres gamle Rets-sædvaner og Rettergangsskikke.

Under de følgende Konger blev Riget oprevet af indre Stridigheder og ydre Fjender, indtil det lykkedes Kong Liutprand (713—744) igen at hæve dets Magt. Da Hertugerne ogsaa under ham prøvede paa at gøre Oprør, indsatte han sine egne Slægtninge i deres Sted. For Rigets indre Styrelse sørgede han ved gode Love, som er stærkt paavirkede af den romerske Ret. Liutprands Maal var Italiens Enhed under longobardisk Overherredømme. For at naa dette Maal maatte han knuse Pavens Magt. Derfor angreb han Aar 736 Pave Gregor III., der var traadt hindrende i Vejen for ham. Gregor anraabte Karl Martel om Hjælp, men denne afslog enhver Indblanding. Denne Gang lykkedes det Paven at bevæge Liutprand til at slutte Fred, men under Liutprands Efterfølger, Aistulf, angreb Longobarderne atter Rom. Den nye Pave Stefan flygtede da over Alperne, men kom tilbage i Selskab med den frankiske Konge Pippin i Spidsen for en frankisk Hær, og Aistulf blev tvunget til at indgaa en ydmygende Overenskomst. Ved denne Lejlighed gjorde Pippin sin meget omstridte Indrømmelse til Pavestolen, den der af Paverne senere regnedes for et Retsgrundlag for Kirkestaten. Da Aistulf imidlertid ikke syntes at ville holde Overenskomsten, gik Pippin igen over Alperne og paalagde Aistulf endnu mere ydmygende Forpligtelser.

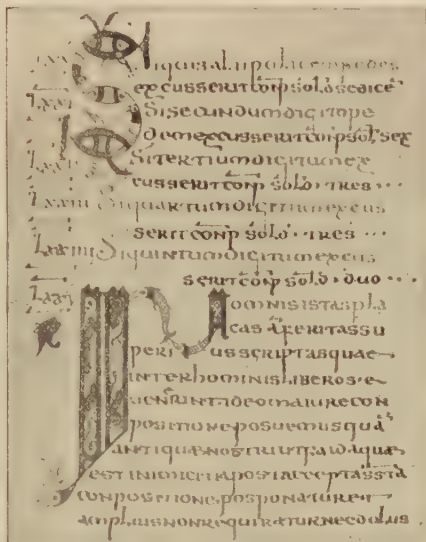

Fig. 41. En Side af Kong Rotharis Edikt, Longobardernes ældste Lovsamling. (Formindsket Format efter Originalen i Stiftsbiblioteket i St. Gallen).

Da Aistulf's Efterfølger Desiderius (757—774) atter rykkede mod Rom, ilede Karl den store Paven til Hjælp. Han indeslattede Desiderius i Pavia, og indtog Byen efter otte Maaneders Belejring Aar 774. Desiderius blev Frankernes Fange, og Karl den Store antog Titlen Longobardernes Konge. Dermed var Longobardernes Herredømme i Italien til Ende. Senere Forsøg af Hertugerne især i Spoleto og Benevent paa at gore sig uafhængige, nedslog Karl den Store med megen Kraft.

Fig. 42. Longobardiske Fyrstinder i byzantinske Dragter fra det 8. Aarhundrede. Statuer i Klosterkapellet i Civildale del Friuli.

ANGELSAKSERNES STATER I BRITANNIEN

Britanniens første Indbyggere, der er kendt i Historien, er Pikterne, stammebeslægtet med det spanske Urfolk, Ibererne; de fortrængtes af Gælerne, et keltisk Folk, der kom over fra Frankrig. Da Briterne, et andet keltisk Folk, efter hvem Britannien har faaet Navn, tog Landet i Besiddelse, fortrængte de Gælerne til de vestlige Landsdele, hvor de endnu bor i Wales. Ogsaa Irland fik britisk Indvandring. Ogsaa til Britannien udstraktes Romernes Kolonisationsforsøg. Tacitus fortæller i det Værk, han har skrevet om sin Svigerfader, Agricola, hvor-

ledes det lykkedes denne at kue Britanniens Befolkning. Til Beskyttelse mod Angreb fra Pikterne og Skoterne, et Folk, der var flyttet over fra Irland, og som havde givet Skotland Navn, lod Kejser Hadrian opføre en Mur tværs over Landet fra Solwaybugten til Tyne.

De nordlige goto-germanske Stammer — Beda, der i det 8. Aarhundrede skrev Angelsaksernes Historie, kalder dem »Angler«, »Sakser« og »Jyder« og om deres Hjemsted strides Historikerne endnu — gjorde allerede i Romertiden hyppige Besøg i det sydøstlige England. Flere

Gange blev de kastet tilbage af Romerne, men efter at Romerriget var bleven svækket, kunde Romerne ikke længere beholde Besiddelserne i England, men maatte midt i det 5. Aarhundrede opgive dem. Nu kom Goto-Germanerne for Alvor over Kanalen. Forst kom »Jyderne«. Under deres Hovdinger Hengist og Horsa erobrede de Oen Thanet og Kent. Efter en 30, 40 Aars Forlob fulgtes de af »Angler« og »Sakser« under deres Ealdermen, blandt hvilke Cerdic og Cynric er de mest kendte. De grundlagde Riget Wessex. Under stadige Kampe mod Briterne gennemførte Anglerne, som de selv med et Fællesnavn kaldte sig, Erobringen i Begyndelsen af det 7. Aarhundrede, efter at Briterne var trængt tilbage til

Fig. 43. Ruinen af Klostret Hy paa Øen Iona.

de vestlige Landsdele og splittet. Erobrerne delte nu Landet, saadan at Anglerne slog sig ned i de nordlige Egne, Sakserne i Mellemengland og Jyderne i Kent, paa Øen Wight og Kysten lige overfor.

Da Angelsakserne tog Landet i Besiddelse var deres Samfundsforhold endnu som Tacitus har skildret dem. De manglede en fælles Styrelse eller et Regeringsorgan. Hver Stamme havde sin Hovding og sin Folkemøde. Folket var inddelt i Hundreder og Hundrederne i Landsbysamfund. Disse Institutioner bevarede de i deres nye Hjemstavn. Hundredet svarede i England til Shire, hver med sin folkevalgte Ealderman. Denne havde ved sin Side en kongelig Embedsmand, Gerefa eller Scirgerefa (sherif), hvis Magt stadig blev større. Det tilsvarende til Landsbysamfundet var tunships, hver enkelt under en tungreve. Af Hovdinge-

ROMERSKE SOLDATER ODELÆGGER EN GERMANSK BY.

i det 5. Aarhundrede var blevet kristnet af den hellige Patrick. Her fik Kristendommen paa Grund af Oens Afsondrethed en anden Retning end i den romerske Kirke, idet den irske Kirke blev en Munkekirke, der udsendte Missionærer fra Klostrene. Men i Aar 597 begyndte den katolske Missionsvirksomhed hos Angelsakserne. Pave Gregor I (den Store) udsendte da Abbeden Augustinus med 40 Munke til Britannien. Det siges, at han fik Impulsen dertil, da han en Dag paa Roms Slavemarked fik Oje paa nogle smukke, blonde unge Mænd og horte deres underlige Navn »Engle«. Augustinus kom først til Kong Ethelbert af Kent. Da denne kort Tid forinden havde ægtet en frankisk Prinsesse, som var kristen, antog han nu selv den nye Tro. Derefter begav Munkene sig til

Fig. 45. Angelsaksiske Mønter. (Møntkabinettet i Berlin).

hans Svigersøn Edwin af Northumberland, der lod sig dobe. Efter at han var faldet i Slaget ved Hatfield Aar 633 mod den hedenske Konge Penda af Mercia, fortsatte hans Sønner Oswald og Oswy Missionsvirksomheden ved Hjælp af Munke fra Klostret paa Øen Iona Vest for Skotland. Den Strid, der opstod mellem den irske og den romerske Kirke, blev afgjort Aar 664 paa Synoden i Whitby, som Oswy sammenkaldte, og hvor den romerske Kirke sejrede.

Efter at Oswy havde besejret Kong Penda, der faldt i Kampen mod ham, lykkedes det ham at svinge sig op til »bretwalda« over alle de angelsaksiske Riger Nord for Themsen. Imidlertid lykkedes det Pendas Søn igen at hæve Mercia til den vigtigste Stat, men gennem hele det 8. Aarhundrede fortsattes Kampen mellem Mercia og Northumberland om Herredømmet. Efter at Northumberland i en Krig mod Pikterne havde mistet en Del af sit Omraade og da Landet efter den gamle Kongeslægts

Uddoen i Aaret 729 var bleven et Valgrige, mistede det mere og mere sin gamle Stilling. Nu overtog Mercia Førerskabet, i Begyndelsen i Kappestrid med Wessex, indtil det under Kong Offa blev saa godt som ene-raadende. Offa besejrede Nabofolkene, dræbte Kongen af Wessex og fertrængte Briterne, mod hvem der opførtes en Vold. Han sikrede sin Magt ved en klog Uden- og Indenrigspolitik, saa at han for Samtidens Øjne stod paa Højde med Karl den Store, men efter Offas Dod Aar 796 mistede Mercia temmelig hurtigt sin Forerstilling, der gik over til Wessex. Kongen her, Egbert (802—839) kan betragtes som Grundlægger af den angelsaksiske Enhedsstat. Efter at han Aar 829 i et afgørende Slag havde besejret Mercias Konge, underkastede Indbyggerne i Kent, Sussex, Essex og Ostangel sig frivilligt, og efter at han ogsaa havde besejret Mercia, Northumberland og en Del af Wales forenedes for første Gang i Historien alle angelsaksiske Stater under samme Konge. De germanske Stater i England betragtedes for Fremtiden som en Enhed og fik fælles Navn, Anglia. Selv om der endnu var Smaaafyrster i en Del Stater, stod de dog alle under Egberts Overherredomme. Paa dette Tidspunkt begyndte England at blive hjemsogt af Vikingerne, som hærgede og plyndrede paa Irlands og Skotlands Kyster og tilmed sejlede op ad Themsen. I Aar 838 blev de slaaet tilbage af Egbert ved Hengesdune, da de prøvede at trænge ind i Cornwall. Under Egbert og Ethelwulf (839—858) brændte de London og Canterbury, hvor Augustinus havde oprettet et Ærkebispedomme. Under Ethelwulfs Sonner søgte man at afværge Vikingernes Anfald ved at betale dem Pengesummer, men de kom atter og atter tilbage, hærgende og plyndrende og oprettede egne Riger indenfor Britanniens Grænser bl. a. omkring York. Alfred den Store (871—901), en lærd og dannet Mand, gennemførte Sammensmeltningen af de smaa Riger til en national Enhed ved fælles Love og ved at centralisere Administration og Finansvæsen. Af den Grund indtager han Hæderspladsen i Englands Historie. I det følgende skal vi høre om hans Kamp mod Vikingerne.

FRANKERNE GRUNDLÆGGER ET STORMAGTSHERREDOMME. GALLIENS EROBRING

Frankerne, der bestod af en Sammensmeltning af flere forskellige germanske Stammer, var oprindeligt delt i tre store Stammer, Østfranker i det tyske Franken, de ripuariske Franker, der i Begyndelsen af

det 5. Aarhundrede udbredte sig Vest for Rhinen over Meuse, og endelig de saliske Franker, en Sammensmeltning af nedre-rhinske Stammer. Disse sidste blev Grundlæggere af det frankiske Rige (Frankrig). Langsomt men sikkert trængte de frem og satte sig i Besiddelse af Gallien. Men i Modsætning til andre germanske Folk holdt de hele Tiden

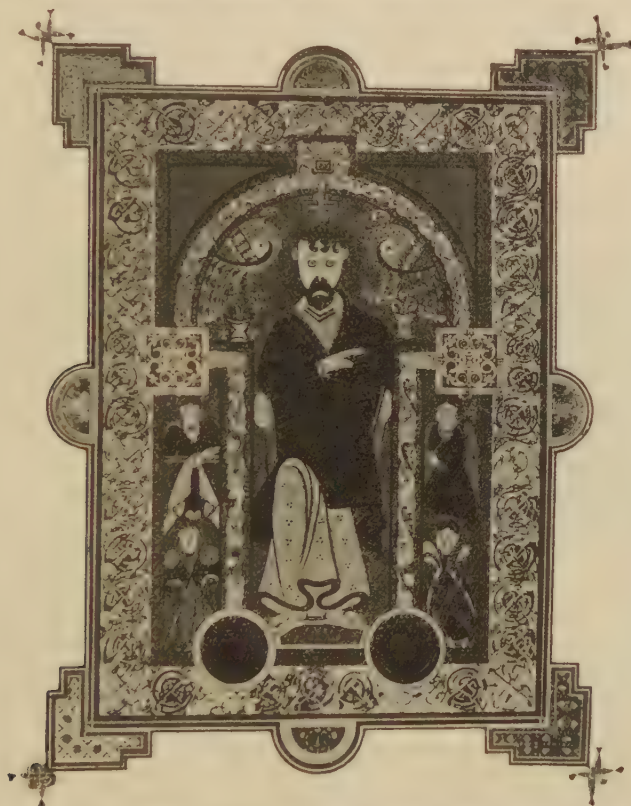

Fig. 46. Evangelisten Matthæus. Irsk Miniatur. Originalen i Trinity College i Dublin.

Forbindelsen vedlige med deres Stammefrænder ved Rhinen og deres gamle Bopladser. I Begyndelsen af det 5. Aarhundrede havde de erobret den største Del af Belgien og den romerske Provins Germania inferior uden Modstand fra Romernes Side, og ofte som deres Forbundsfæller, foederati. Under deres Konge, Kilderik, en Son af Mervig, den første Konge af den berømte merovingiske Slægt, trængte de frem lige til Somme. Kilderik døde straks efter Hjemkomsten fra et Felttog mod Ale-

manerne, i sin Hovedstad Tournai, hvor hans Grav fandtes Aar 1653. Den indeholdt flere kostbare Ting, deriblandt en Seglring med hans Portræt. Hans Søn, Klodoveg, der fulgte efter ham, kan betragtes som Grundlæggeren af det frankiske Stormagtsvælde. Han vendte sig først mod den kejserlige Statholder i Soissons, Syagrius, som under de oprørte Forhold i Gallien havde frigjort sig for Kejseren. Lige udenfor Soissons tilintetgjorde han i Aar 486 Syagrius' Hær, erobrede hans Land og udvidede derved sit Rige helt til Loire. Derefter angreb han Thüringerne og besejrede dem, og da Alemanerne paa samme Tid anfaldt de ripuariske Franker, blev de i et blodigt Slag besejret af Klodoveg paa den gamle Romervej mellem Köln og Trier. Da deres Konge faldt i Slaget, underkastede de sig Klodoveg, Aar 496.

Fig. 47. Juvelsmykke, som har tilhørt Alfred den Store. Britisk Musæum, London.

Det er til dette Slag den kristne Tradition knytter Klodovegs Løfte om at gaa over til Kristendommen, hvis det lykkedes ham at besejre den overlegne Fjende. Et Faktum er, at han straks efter Slaget sammen med en stor Del af sit Folk lod sig døbe af Biskop Remigius af Reims, men det er sik-

kert politiske Grunde, der har været afgørende, og desuden var hans Gemalinde, Burgunderkongen Kilderiks Datter, Klotilda, der havde stor Indflydelse paa ham, allerede omvendt til Kristendommen. Det fik stor Betydning, at Klodoveg gik over til Katolicismen, idet de andre Germanerfolk var Arianer. Frankernes Rige blev derved en af den katolske Kirkes stærkeste Støtter, og paa den anden Side kastede Kirken Glans over Frankerkongens Vej imod det universelle Kejserdømme. Og derved blev Frankernes Rige ogsaa forskaanet for de Kampe mellem Arianer og Katolikker, der sled paa de andre germanske Folk, og de blev overalt hilset af de katolske Romere som Befriere fra de arianske Germaner.

Det eneste Rige, som nu kunde gøre Klodoveg Rangen stridig, var Vestgoternes. Efter at have vundet Burgunderne til Forbundsfæller,

angreb han Vestgoternes Konge Alarik og tilføjede ham et knusende Nederlag. Ved denne Lejlighed vilde han have gjort Ende paa det vestgotiske Rige, hvis ikke Ostgoternes Konge Theodorik hurtigt var kommen sine Stammefrænder til Undsætning. Han besejrede Klodoveg i flere Slag, men den største Del af Vestgoternes galliske Besiddelser faldt dog i Frankernes Hænder, saa deres Omraade blev mere end dobbelt saa stort. Paa Hjemvejen fra dette Felttog blev Klodoveg af Kejser Anastasius i det ostromerske Rige udnævnt til Konsul. Under store Højtideligheder anlagde han i den hellige Martins Kirke i Tours Konsulens Værdighedstegn og fra dette Tidspunkt blev han betragtet som Arving til den romerske Kejserværdighed. Nu tog han Ophold i Paris, som fra den Tid blev det frankiske Riges Hovedstad og som ogsaa senere, skønt Riget deltes og hver Provins fik sin Hovedstad, altid betragtedes som hele Monarkiets Hovedstad. Den haarde, grusomme og hensynsløse Klodoveg arbejdede nu paa at Riget efter de glimrende, udenrigske Sejre ogsaa skulde vinde indre Styrke, og ved Mord paa de ripuariske Frankers Konger samlede han alle Franker under sit Scepter. Ved hans Dod Aar 511 deltes Riget i fire lige store Dele mellem hans fire Sønner med den ældste Theodorik som Konge over Austrasien, Ripuarernes Land med Reims som Residens, mens de andre boede i Orleans, Paris og Soissons. Rigsenheden ophævedes dog ikke af den Grund.

Fig. 48. Gallien Aar 481.

FRANKERNES STATSFORM OG SAMFUNDSFORHOLD

Ved Frankernes Erobring af Gallien gik den romerske Kultur under, Byerne forfaldt, Handelen lammedes og de romerske Embedsmænd forsvandt. Riget betragtedes som Kongens Privatejendom, det blev styret

Fig. 49. Billedet af en frankisk Kriger. (I det romersk-germanske Centralmuseum i Mainz).

af hans Embedsmænd, og ved hans Død uddeltes det som privat Ejendom i lige Dele til hans Sønner. Da Fyrsten altsaa havde personlig Ejendomsret til Kongeværdigheden var den arvelig, og kunde ikke berøves ham af Folket. Den civile og militære Styrelse, Hærlødsen, Skattevæsenet og Retsplejen var overdraget Greverne, Kongens personlige Tjenere ude i Provinserne, der svarede til de gamle Bispedømmer, som Klodoveg havde forefundet ved sin Erobring af Landet. Greverne stod direkte under Kongen, og dette Forhold forandrede ikke, da der senere udnævnedes duces, Hertuger, som Ledere af Hærudskrivningen, hver med sit Embedsomraade, ducat. Kongen afsatte og udnævnte Greverne efter sit eget Skøn og straffede dem uden at behøve at følge nogen Lov. Statskassen, der fyldtes af Skatter og af Udbyttet fra de kongelige Godser, be-

nyttedes udelukkende til den kongelige Families Underhold og til Lønninger til de kongelige Embedsmænd og Tjenere, især Greverne. Skatterne blev inddrevet af Greverne, der tillige indkasserede Indtægterne fra Godserne. I Forholdet til sine Undersaatter var Kongen uindskrænket Herre. Han var ikke bundet af nogen Lov, og der fandtes ingen Folkeforsamlinger. Han alene gav Love og opkrævede Skat, Retsplejen laa i hans Hænder, og han alene stod over Loven. Han kunde efter For-godtbefindende berove sine Undersaatter deres Frihed og Ejendom. Den antike og germanske Opfattelse er sammensmeltet i denne Statsforfatning, idet Klodoveg som germansk Konge tilegnede sig personligt den Herskermagt og de Rettigheder, der i Oldtiden tilhorte Staten.

Da der i den saakaldte »Saliske Lov« er beva-ret en Optegnelse af Frankernes Retssædvaner, kan vi bedre studere de ældste frankiske Rets- og Samfundsforhold end noget andet germansk Folks. Man er ikke ganske enig om det Tidspunkt, paa hvilket den saliske Lov er fremkommen, men rimeligvis er den nedskrevet paa gallisk-latinsk omkring Aar 480, efter længe at have eksisteret i mundtlig Overlevering. Den indeholder først og fremmest Frankernes Strafferet og en Beskrivelse af deres rets-lige Fremgangsmaade, men desuden værdifulde Meddelelser om deres Montvæsen og Erhvervsforhold, Gaardens Anlæggelse og Klasseinddelingen. For enhver Forbrydelse blev der fastsat Bøder til

Straf, endogsaa for Mord. Boderne var forskellige, eftersom den Skadelidte var en fri eller ufri Mand, en Franker eller en Romer. At myrde en fornem Romer var kun halvt saa dyrt som at myrde en Franker. Som oftest blev Boderne betalt i kontante Penge, men i nogle Tilfælde i Korn, Kvæg og Husgeraad. Tyveri er behandlet udførligst i den sa-liske Lov. Tyveri af en Jagthund f. Eks. straffedes med en Bøde paa 45 Solidi, eller lige saa meget som et Drab af en ufri Romer. Naar en Franker indtraadte i Kongens Hird, trustis, steg hans Værdi til det tredobbelte. Saa Boderne for Mord paa en Hirdmand, antrustion, lob op til 600 Solidi. De to Tredjedele af Boderne, »faiidus«, tilfaldt den Myr-dedes Slægt, mens en Tredjedel »fredus«, tilfaldt Kongen eller Stats-kassen. Hvis den Dømte ikke kunde betale, blev hans Slægtninge tvun-get dertil. Vilde den Anklagede bevise sin Uskyldighed, maatte han gore

Fig. 50. Kong Kilderik I's Signetring. Funden 1653 i hans Grav i Tournai. Kongen er fremstillet med lange Lokker, Spyd paa Armen og Panser over Brystet.

det ved den saakaldte Vandprøve. Det gik til paa den Maade, at han stak Haanden ned i kogende Vand. Hvis Haanden efter tre Dages Forløb var ubeskadiget, var han uskyldig. Der var ingen særlig offentlig Paatalemyndighed. Den skyldige blev stævnet for Tinget, »Mallus«, paa Tinghøjen, hvor en Ordførende »tungin« og mindst 7 Tingmænd »Rachineburger« paalagde ham at forsvare sig ved Vandprøven eller ved Mededsmænd. Hvis han blev funden skyldig, tilkom Dommens Udførelse Greven, grafio og saccebaronerne, af hvem der var tre ved hvert malberg.

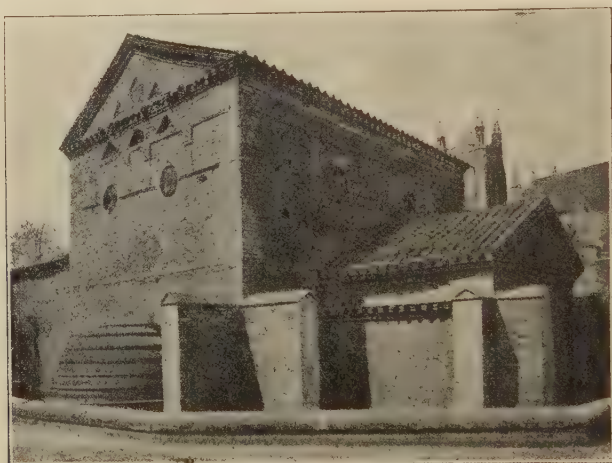

Fig. 51. Den hellige Johannes' Kirke i Poitiers, merovingisk Bygning fra det 7. Aarhundrede.

Noget senere gik Retsplejen over i Grevernes Hænder eller bestyredes af en Foged, udnævnt af dem. Af Embedsklassen og den kongelige Hird opstod den ny Adel, efter at den gamle romerske var gaaet til Grunde. Det var lykkedes de kirkelige Embedsmænd, som allerede var til Stede, da Frankerne trængte ind i Gallien, at hævde deres Stilling, til Trods for det Forfald, der paa det Tidspunkt var ved at trænge ind i Kirken. Efter at man var gaaet over til den personlige Ejendomsret til Jord, ordnedes Arveretten ifølge den saliske Lov saaledes, at Kvinder udelukkedes fra enhver Arveret til Jordejendom. Denne Bestemmelse har man i senere Tider paaberaabt sig ved Tronstridigheder, idet Kvinder ifølge den saliske Lov er bleven betragtet som udelukket fra Arveretten til Tronen. De frie Jordejeres Antal blev mere og mere indskrænket, idet

disse i de urolige Tider stillede sig under en Godsejers Beskyttelse, mundium eller mundoburdium. Godsejerne, der i Forholdet til deres Undergivne kaldtes Seniorer, fik af Kongen immunitet, d. v. s. Suverænitetseret over deres Godser. De omgav sig med et Følge af væbnede Mænd, vassi, som enten blev underholdt af dem, eller fik en Gaard, in beneficium, til Len. Paa denne Maade opstod der en Stormandsklasse, der blev en stadig Fare for Kongemagten. I de rent germanske Dele af Riget lykkedes det alligevel den frie Bondestand bedre at bevare Friheden, og Styrelsen havde her en mere demokratisk Karakter. Mens de frie Bonders Antal saaledes formindskedes, blev de frigivne Trælles Klasse større, saa at Slaveriet i nogle Egne næsten horte helt op.

FRANKERNE UNDER DE SENERE MEROVINGER

Klodovegs Sønner fortsatte deres Faders Værk og udvidede Rigets Grænser. Klotilda, der i Egenskab af burgundisk Prinsesse

Fig. 52. Frankiske Mønter. Fra den merovingiske Tid. (Møntkabinettet i Berlin).

kunde gøre Fordring paa den burgundiske Krone, opfordrede sine Sønner til at angribe den nye burgundiske Konge, Sigismund. Denne blev besejret, taget til Fange og kastet i en Brønd, men hans Broder, Godomar fortsatte Krigen og det lykkedes ham at besejre Klodovegs Son, Klodomer ved Vesperonce, hvor Klodomer faldt. Men hans Brødre Klotar og Kildebert fortsatte i flere Aar Kampen mod Burgunderne, indtil de Aar 532 vandt en afgørende Sejr ved Autun, hvorefter Burgund blev indlemmet i det frankiske Rige. Burgunderne, hvis Rige bestod af Landene omkring Rhone og Saone, fik Lov til at beholde deres Ejendom og deres Love, men blev skatskyldige og pligtige til at gøre Krigstjeneste. Theodorik, der regerede over Austrasien, den østlige Del af Riget, søgte at udvide sit Rige mod Øst. Han anfaldt derfor Thüringerne, mod hvem Frankerne tidligere havde kæmpet sejrrigt, og efter at have dræbt deres Konge, Hermanfried bemægtigede han sig Aar 531 hele hans

Rige. Under et senere Felttog underkastede han sig ogsaa Bayrernes Land. Under Theodoriks Regering fik Frankerne for første Gang Besøg af Vikinger fra Norden. De kom sejlene op ad Meuse og plyndrede Omraadet mellem Rhinen og Meuse. Men Theodorik angreb dem med sin Flaade, generobrede det rovede Bytte og deres Konge Hugleik faldt. Saa forberedte Theodorik et Felttog mod Provence, som Ostgoterne havde taget fra Vestgoterne; men Aar 554 døde han i Metz.

Fig. 53. Frankisk Fodsoldat. Figur fra Karl den Stores Skakspil, tilhører nu Pariserbiblioteket.

Kildebert og Klotar, som paa den grusomste Maade, med egen Haand havde dræbt Klodomers to Sonner, var derved kommen i Besiddelse af Klodomers Del af Riget, og nu angreb de Theodoriks Søn, Theodebert for at fravryste ham hans Arv, men det mislykkedes for dem. Da den østgotiske Konge Vitiges paa den Tid var i en meget vanskelig Stilling, vandt han Frankerne til Forbundsfæller ved at afstaa Provence og en Del af Rätien. Theodebert efterfulgtes ved sin Dod af sin Søn Theodebald. Da han døde Aar 555 giftede Klotar sig med hans Enke og gjorde derved Austrasien til en Provins i sit Rige, og da ogsaa Kildebert døde Aar 558 uden at efterlade sig nogen Søn, var Klotar Frankernes Enehersker. Han stod nu paa Høj-

den af sin Magt, og hans Vej dertil var gaaet over Mord, Ægteskabsbrud og Mened. Men endda kronede han sit forbryderiske Liv med en sidste Skændselsdaad, idet han lod sin Søn Kramnus, der havde gjort Oprør imod ham, samt dennes Hustru og Barn indelukke i en Hytte, som der saa blev sat Ild paa. Han døde Aar 561. Hans sidste Ord var: »Hvor mægtig er dog Himlens Gud, at han berover Jordens mægtigste Konge Livet«.

Efter Klotars Dod delte hans Sonner Riget ved Lodkastning. Broderkrig, Hustrumord og alle mulige Forbrydelser har gjort deres Re-

geringstid til nogle af Historiens mørkeste Blade. Da den ældste af dem, Kilperik, Kongen i Neustrasien, d. v. s. Rigets vestlige Del, havde forskudt sin første Gemalinde, begyndte han at bejle til Vestgoternes Konges Datter Galsvinta, hvis Søster, den skønne, kloge Brynhilda havde ægtet hans Brøder Sigibert. Det var, som om Galsvinta havde anet den Skæbne, der ventede hende ved Kilperiks Hof, for hun gjorde saa længe som muligt Modstand mod dette Ægteskab. Det varede heller ikke længe, forend Kilperik begyndte at fornærme hende, og tilsidst tog han en af sine tidligere Friller Fredegunde tilbage igen. En Morgen fandtes Galsvinta død i sin Seng. Kilperik havde ladet hende myrde, da hun bad om at maatte drage hjem. For at hævne sin Søsters Død ophidsede Brynhilde sin Mand mod Kilperik. Dette blev Signalet til almindelig Borgerkrig, mens samtidig Longobarder og Sakser angreb Riget. I Begyndelsen sejrede Sigibert, og efter at han havde tvunget Kilperik og hans Familie til at flygte, blev han i

Vitri udraabt til Konge ogsaa over Neustrasien. Da greb Fredegunde til et Middel, som mange Gange havde bragt hende Held. Hun lejede to Snigmordere, som Aar 575 dræbte Sigibert med forgiftede Knive. Men Brynhilde og hendes Søn Kildebert fortsatte ufortrødent Kampen. Da Brynhilde tilfældigt i Rouen traf sammen med Kilperiks Søn, Mervig, forelskede hun sig i ham og giftede sig med ham. Kilperik, der frygtede onde Anslag fra

Mervigs Side, besluttede da at spærre ham inde i et Kloster. Det lykkedes ham imidlertid at flygte, men nogen Tid efter blev han dræbt af Stormændene i Reims. Imens rasede Fredegunde mod dem, der vilde hindre hendes Planer om at bane Vej til Tronen for sig og sine Born. Biskoppen af Rouen, Prætextatus, lod hun myrde foran selve Alteret, og ved Snigmord skaffede hun sig af med Kilperiks Søn af første Ægteskab, og Kilperiks Moder og Søster. »Da blev Frankrig hjemsogt af de frygteligste Straffedomme, skriver Gregor af Tours, der omkring Aar 600 i 19 Bøger har skrevet Frankernes Historie, »Jordskælv, Oversvømmelser, Idlebrande, Hungersnød, epidemiske Sygdomme og Blodregn fulgte

Fig. 54. Frankisk Rytter. Figur fra Karl den Stores Skakspil (Pariserbiblioteket).

efter hinanden paa den sorgeligste Maade«. Da Kilperik en Aften Aar 587 kom hjem fra en Jagt og netop var steget af Hesten, blev han truffet bagfra af to Dolkestik og døde straks. Da han blev myrdet paa samme Maade som Sigibert, var det den almindelige Mening, at det var en Hævnakt af Brynhilde. Gregor af Tours maler Kilperik i de mørkeste Farver. Han kalder ham sin Tids Nero og Herodes, men kan alligevel ikke nægte, at han har gode Sider. Han meddeler f. Eks. at Kilperik var en meget lærd Mand, der skrev theologiske Værker og latinske Digte og var meget ivrig for at hæve Skoleundervisningen. Efter Kilperiks Død stillede Fredegunde sig og sin lille Son Klotar under den burgundiske Konge, Guntrams Beskyttelse. Han tog sig af sin Brodersøn, som nu blev Konge under Navnet Klotar II. Men senere nægtede Guntram at anerkende ham som Kilperiks ægte Son og stillede sig paa Brynhildes og hendes Son, Kildeberts Side. Efter et Førlig i Audelat forøenede Kildebert ved Guntrams Død Aar 593 hans Rige med sine Provinser, men da han ikke var tilfreds hermed og det følgende Aar vilde fratage

Fig. 55. Klodovegs Rige.

Klotar Austrasien, blev han overrumplet ved en Krigslist og slaaet tilbage. Han døde kort Tid efter, Aar 596, og fulgtes af sine Sonner Theodebert og Theoderik, der delte hans Rige og havde deres Farmoder til Regent. Det følgende Aar sluttede Fredegunde sit lange, brodefulde Liv.

Brynhilde var nu under sine Sonnesønners Umyndighed Dronning over to Riger, Burgund og Austrasien, og nu stod hendes farlige Rival ikke længere i Vejen for hende. Men snart udbrod der Broderkrig mellem Theoderik og Theodebert, og efter at Theodebert var bleven myrdet, rimeligvis af sin Broder, blev Theoderik alene Konge i Burgund og Austrasien, men døde allerede Aar 613. Han efterlod en umyndig Son, Sigibert, i hvis Navn Brynhilde nu tænkte sig at kunne regere,

men efter en S sammensværgelse mellem Stormændene i Austrasien under Ledelse af Pippin den Ældre og Biskop Arnulf af Metz blev hun greben og udleveret til Klotars Hævn. Ifølge en samtidig Historieskriver lod han hende Aar 614 pine ihjel paa det grusomste. Saaledes endte den Dronning sit Liv, som Biskop Fortunatus skildrer som en Venus. Gregor af Tours priser som et Monster paa Dyd, Visdom og Sagtmodighed, og hvem Pave Gregor omtaler som den gudfrygtigste Regent.

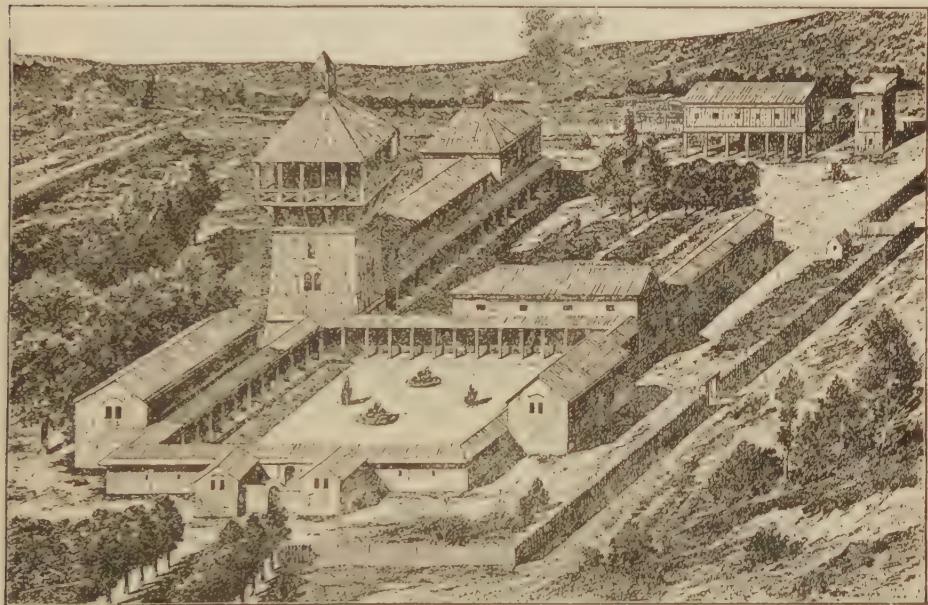

Fig. 56. Frankisk Kongsgaard paa Merovingernes Tid.

Nu blev Klotar Enekonge over Frankerne. Det var Stormændene, der havde hjulpet ham til at komme i Besiddelse af Kronen, og for at tilfredsstille dem maatte han i Aar 614 udstede et Edikt, der i høj Grad indskrænkede hans Magt. Deri bestemtes, at Kongen ikke skulde have Ret til at blande sig i Valg af Biskopper, hans Dommermyndighed blev indskrænket, det bestemtes ogsaa, at der ikke skulde paalægges Folket nye Skatter, og at Greven, der for havde været Kongens personlige Tjener, skulde vælges af Grevskabets Godsejere. For at lette den tryk-kende Regeringsbyrde indsatte Klotar endnu i levende Live sin Son Dagobert til Konge i Austrasien; men da denne endnu var ganske ung, udnævnte han som Formyndere for ham Biskop Arnulf og Pippin, der

blev Rigshovmester, major domus, i Austrasien. Rigshovmesteren var den Embedsmand, der havde den højeste Myndighed over Krongodserne og derved i Virkeligheden sad inde med saa godt som hele Kongemagten. Fra disse to Stormænd stammer den Karolinske Kongeslægt, idet Arnulfs Son ægtede Pippins Datter. Deres Sonneson Pippin den Lille besteg senere den merovingiske Trone.

Da Klotar døde Aar 628, fulgtes han af Dagobert. I Begyndelsen af sin Regering vakte denne store Forhaabninger, men snart forfaldt han

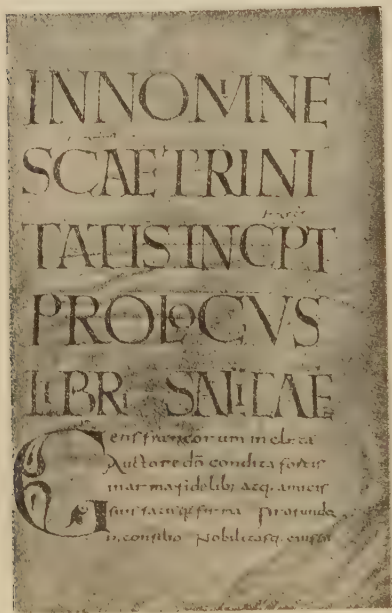

Fig. 57. Begyndelsen af Fortalen til den Saliske Lov. (Stiftsbiblioteket i St. Gallen).

til et udsvævende og ødselt Liv, og da den kongelige Skat ikke forsløg til at tilfredsstille hans Pragtlyst, paalagde han sine Undersaatter trykkende Skatter. Ved hans Død Aar 638 deltes Riget igen mellem Sønnerne. Under deres Regering gjorde Thüringerne og Bayernerne sig omtrent uafhængige. For øvrigt kender Historien ikke synderligt til dem. Da den ene af dem, Sigibert, døde, vistnok Aar 656, søgte Pippins Son Grimoald, der var Majordomus i Austrasien, at gøre sin egen Son til Konge. Han lod derfor Haaret rage paa Sigiberts Son, Dagobert, og sendte ham til et Kloster paa Irland, hvor han snart efter døde. Austrasierne modsatte sig imidlertid denne Plan, lod Grimoald og hans Son fængsle og henrette i Fængslet.

Under de følgende Konger af den merovingiske Slægt, Klotar III og hans

Brødre, Kilderik II og Theoderik III, voksede Rigshovmestrenes Magt mere og mere. I Særdeleshed havde en af dem, Ebroy, Rigshovmesteren i Neustrien, sig over de andre, det var en tapper og energisk, men grusom Mand. Ved Kongen af Austrasiens Død lagde Ebroy den Plan at indsætte Neustriens Konge Theoderik III til Konge ogsaa der. Af den Grund angreb han Biskop Arnulf af Metz Sonner, Pippin og Martin, der var bleven udnævnt til Hertuger af Austrasien, besejrede dem og lod Martin dræbe. Kort Tid efter blev han selv stukket ned af en

Fig. 58. Karl den Store i kejserlig Kroningsdragt. Fantasibillede, malet Aar 1510 af Albrecht Dürer.

Franker, som han havde behandlet grusomt. Da en af de følgende Righovmestre traadte i Vejen for Pippin, besejrede denne ham ved Testri Aar 687. Nu blev Pippin Righovmester over hele Riget. Den virkelige Magt laa i hans og hans Efterfølgeres Hænder, og de merovingiske Konger blev mere og mere Skyggekonger, lige til Arnulfingerne, som Biskop Arnulf af Metz Efterkommere kaldtes, tog Skridtet helt ud og satte Merovingernes Krone paa deres eget Hoved. Under Pippins Regering gjorde Friserne Oprør, men blev besejret af ham. Ved sin Død Aar 714 efterlod Pippin to illegitime Sonner, Karl, som senere fik Tilnavnet Martel, og Hildebrand.

Fig. 59. Vidukind døbes i Karl den Stores Lejr. (Maleri af P. Thumann).

KAROLINGERNE

Grimoalds Søn, Theodvald, som efter Faderens Død var bleven udnævnt til Righovmester i Neustrien og Burgund, blev efter Pippins Død Regent over hele Riget. Da han endnu kun var et Barn, styrede hans Farmoder Plektrudis i hans Navn. Man ser, hvor Righovmestrenes Magt nu er vokset, saa at Embedet endogsaa gaar i Arv til deres umyndige Arvinger. For at værne om sin Sonnesøns Magt holdt Plektrudis Stedsønnen Karl i Fængsel i Köln, men da Neustrien rejste sig og valgte

BRONCESTATUETTE AF KARL DEN STORE.

Fra Bymusæet i Paris.

egen Rigshovmester, som i Forbund med Friserne overfaldt Austrasien, flygtede Karl fra Fængslet. Austrasierne, der var bleven trætte af Kvinderegimentet, sluttede sig straks til ham, men da Dagoberts Efterfølger paa Tronen, Kilperik, var bange for, at Karl skulde blive for mægtig, sluttede han Forbund med Frisernes Fyrste og angreb ham Aar 716. Karl havde i Begyndelsen ikke videre Held med sig, men efter at det var lykkedes ham at fore Krigen ind paa Fjendernes Omraade, besejrede han dem ved Vinci Aar 717. Han var nu Enchersker over Au-

Fig. 60. Avarernes Ring. (Efter Garnier).

strasien, men Kilperik tabte ikke Modet, han sluttede sig sammen med Hertug Eudo af Akvitanien for endnu en Gang at angribe Karl. Ved Soissons kom det til Slag. Karl vandt en glimrende Sejr, men forso- rtede sig straks efter med Kilperik og indsatte ham som Konge, mens han selv blev Rigshovmester over hele Riget.

For at kunne belønne sine Tilhængere og underholde sit Rytteri og sine Embedsmænd inddrog Karl nu de galliske Kirkegodser. Derefter uddelte han dem i Form af Len, *beneficium*, og lagde saaledes Grunden til Middelalderens Feudalvæsen.

Men snart kom Karl til at staa overfor en farlig Fjende. Araberne, som havde gjort Ende paa Vestgoternes Rige i Spanien, faldt nu hærgende ind i Akvitanien under Anførsel af Statholderen i Spanien,

Fig. 61. Domkirken i Aachen: det runde Kapel fra Karl den Stores Tid.

Abd-er-Rhaman. I sin Nød anraabte Hertug Eudo af Akvitanien Karl om Hjælp. Han kom og besejrede Aar 732 Araberne i et meget blodigt Slag i Nærheden af Poitiers. Abd-er-Rhaman selv faldt og hans Hær reddede sig ved Flugt til Egnen ved Narbonne. Men endnu en Gang kom Araberne tilbage, erobrede Avignon og Narbonne og trængte

frem over Rhonen. Karl henvendte sig nu til Longobardernes Konge Liutprand med Bøn om Hjælp, men inden denne havde kunnet forene sine Tropper med Karls, var Araberne besjeret og slaaet paa Flugt. Det lykkedes derefter igen Karl at drive Araberne paa Flugt over Pyrenæerne og erobre hele Akvitanien. Ved hans Side kæmpede de østrhinske Hertuger, da han nogle Aar forinden havde tvunget de bayerske, schwabiske og frisiske Hertuger til at aflægge Troskabsed. Nu havde Karl faaet Fred med de ydre Fjender. Det lykkedes ham nu ogsaa at undertvinge de indre, Kirkens Stormænd, der havde samlet utrolige Rigdomme og kun nødtvungent bøjede sig for Kongens Befalinger. Han inddrog Bispedommer og Abbedier og uddelte dem blandt sine Slægtninge og Tilhængere. Af den Grund er hans Karakter bleven skildret i meget mørke Farver i Præsternes Aarbøger. Karl Martel døde Aar 741 paa sit Gods i Qviercy og efterfulgtes af sine Sønner Karlo-

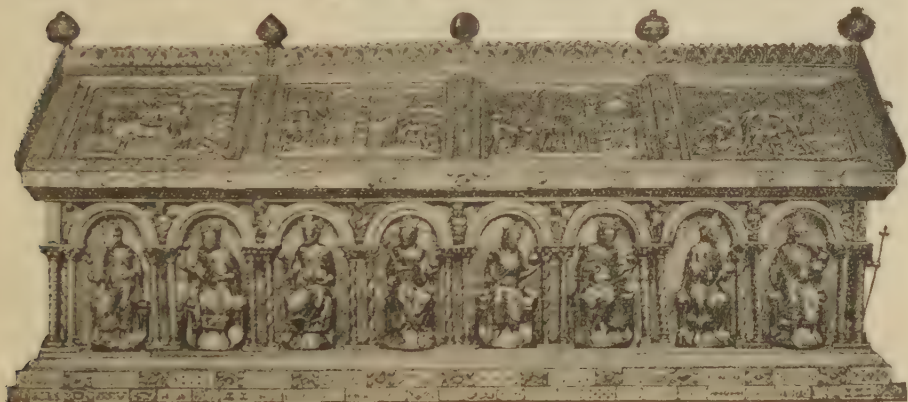

Fig. 62. Sølvskrin med Karl den Stores Ben i Domkirken i Aachen.

man og Pippin (i senere Tid med Urette kaldet »den lille«), der delte Riget imellem sig.

For et Syns Skyld indsatte de en Søn af Kilperik II til Konge, men han var kun en Dekoration. Karl Martels Søn med en bajersk Frille, Geif, ophidsede Hertugerne af Bayern og Schwaben til at anfælde Pippin og Karloman. Saa tvang Pippin Bayrerne til at afstaa Nordgau, Landet Nord for Donau, og til at aflægge Vasal-Ed. Karloman tilintetgjorde fuldstændigt den schwabiske Hær og ophævede Landets Selvstændighed. Ikke lang Tid derefter indtraadte han i Klostret Monte Cassino — der blev sagt, at han angrede sin Grusomhed overfor Schwa-

berne — og der døde han som Munk Aar 754. Allerede i Karl Martels Tid havde engelske Munke drevet stærk Missionsvirksomhed blandt Tyskerne. Med Kongens Understøttelse havde de arbejdet blandt Thüringer, Bayrer, Alaner og Friser. Hos de sidstnævnte virkede Willibrord og Winfried eller Bonifatius, der er bleven kaldt Tysklands Apostel. Efter at han Aar 732 var bleven udnævnt til Erkebiskop over Tyskerne, oprettede han overalt Bispedommer og gjorde det frankiske Tyskland til en samlet Kirkeprovins under romersk Overherredomme. Erkebispesædet henlagde han til Mainz, der i lange Tider blev Tysklands aandelige Hovedstad. Han bevægede endogsaa Pippin til at sammenkalde reformerende Kirkeforsamlinger, da der var gaaet Forfald i Frankernes Kirker. Paa disse ordnedes den frankiske Kirkes Orga-

Fig. 63. Karolingiske Mønter fra Pippins, Karl den Stores og Ludvig den Frommes Tid.

nisation og Forbindelsen med Pavestolen blev knyttet fastere. For at hæve Munkenes sædelige Niveau, der i denne Forfaldstid var bleven meget lavt, oprettede han Aar 744 Klostret Fulda som en Monsterskole for alle de andre Klostre. Aar 754 fandt Bonifatius

Martyrdøden blandt Friserne. Mens dette Missionsarbejde foregik i Tyskland, knyttede Pippin Forbindelse med Paven og gav derigennem den frankiske Politik en ny Retning. Efter at Longobardernes Konge, Liutprand, havde erobret Exarkatet om Ravenna, vendte han sine Vaaben mod Rom. Pave Gregor den II havde faaet Hertugerne af Spoleto og Benevent til at gøre Oprør mod Liutprand, og for at hævne sig over dette viste Liutprand sig Aar 729 udenfor Roms Mure. Da han var en from Kristen, lod han sig dog snart bevæge af Paven til at drage bort. Men da Gregors Efterfølger Gregor III (731—741) igen havde ophidset Hertugerne mod Kong Liutprand, havde denne for anden Gang angrebet Rom. Ved denne Lejlighed havde Gregor bonfaldt Karl Martel om Hjælp, men Karl, der netop dengang trængte til Longobardernes Støtte mod Araberne, havde afslaaet det. Det lykkedes Gregors Efterfølger Zacharias (741—752) ikke alene at bevæge Liutprand til at slutte Fred, men ogsaa at tilbagegive det romerske Dukat tillige-

med nogle andre Omraader, hvilket lagde Grunden til Kirkestaten. Men Liutprands Efterfølger, Aistulf, besluttede at grundlægge et longobardisk Stormagtsherredømme i Italien, og efter at han havde generobret Exarkatet, gjorde han Fordring paa Dukatet hos Paven Stefan II (752—757). Da Pavestolen allerede under Zacharias havde knyttet Forbindelse med Frankernes Konge Pippin, idet Pippin med Pavens Tilslutning Aar 752 var bleven udraabt til Frankernes Konge i Soissons, efter at den sidste merovingiske Konge var bleven tvunget til at gaa i Kloster, begav Pave Stefan sig ved Aistulfs Angreb til Frankerne for at anmode om Hjælp. Efter at han havde kronet og salvet Pippin til Konge, drog denne, der nu tog Titlen »Kirkens Skytsherre«, over Alperne med en Hær og indesluttede Aistulf i Pavia. Aistulf blev tvungen til at tilbagelevere de erobrede Omraader, men næppe var Pippin kommen tilbage til Frankrig, førend Aistulf brød sit Ord og atter angreb Rom. Da drog Pippin igen over Alperne, og denne Gang blev Aistulf taget til Fange, men beholdt Liv og Rige mod at anerkende Pippins Overherredømme og afgive de Byer, han holdt besat i Exarkatet. Hans Efterfølger Desiderius skænkede desuden efter langvarige Forhandlinger Pave Paul I (757—767) Byerne Bologna, Imola, Ancona og Osimo, hvorved Kirkestaten grundlagdes. Pippin blandede sig ikke oftere i den italienske Politik.

De indre Oprør gav ham fuldt op at gore. Hertugen af Bayern, Tassilo gjorde saaledes Oprør, og det forte tilsidst ved Långobardernes Hjælp til Bayerns Frigørelse fra det frankiske Rige. Storre Held havde Pippin overfor Akvitanerne, der ogsaa havde gjort Oprør. De blev tvungen til at underkaste sig, og Pippin indsatte frankiske Grever til at have Opsyn med dem. Ved en snild Politik lykkedes det Pippin

Fig. 64. Kejser Lothar. Miniatur af en Evangeliebog fra Midten af det 9. Aarhundrede. (Nationalbiblioteket, Paris).

at faa Araberne til at afstaa Septimanien, som de holdt besat, til ham, saa at hele Landet lige til Pyrenæerne kom i Frankernes Hænder. Efter at Pippin havde delt Riget mellem sine Sonner, Karl og Karloman, saaledes at Rigsenheden alligevel bevaredes, døde han i St. Denis Aar 768.

Lige fra Begyndelsen opstod der et spændt Forhold mellem de to Brodre, det forværredes ved Karlomans Vægning at hjælpe Karl mod de oprørske Akvitanere og varede til Karlomans Dod Aar 771. Saa inddrog Karl ogsaa hans Del af Riget under sit Scepter, men Karlomans Enke søgte Støtte hos Longobardernes Konge, Desiderius, der tilbød hende sin Beskyttelse. Da Desiderius samtidig kom i Strid med Pave Hadrian I (772—795) gik Karl med en Hær til Italien og indeslutede Desiderius i Pavia, som efter et Aars Belejring maatte kapitulere. Desiderius blev sendt i Kloster, og Karl antog Aar 774 Titlen Longobardernes Konge. Ved denne Lejlighed blev Karl hyldet i Rom og bekræftede Pippins Gavebrev til Paven, hvori denne havde modtaget Dukatet Rom, Exarkatet og nogle Kyststrækninger Syd for Exarkatet. Idet Hadrian stottede sig paa det saakaldte Donatio Constantini, et forfalsket Brev fra Konstantin den Store, søgte han derefter overfor Karl at hævde den pavelige Overhøjhed over den kejserlige, men det lykkedes ham ikke. Paa et Kirkemøde i Frankfurt Aar 794 fik Karl Lejlighed til at give Paven en Tilrettevisning i en dogmatisk Strid, idet han under den Kamp, der rasede i Osten mellem Billeddyrkere og Billedstormere, forbød Billeddyrkelse paa Trods af Bestemmelsen ved Kirkemødet i Nicæa Aar 787, der havde Pavens Billigelse.

Efter sin Hjemkomst fra det italienske Felttog fortsatte Karl sin afbrudte Kamp mod Sakserne, den vanskeligste og blodigste af alle hans Kampe. Sakserne, der boede i Landet mellem Nordsoen, Werras og Fuldas Sammenlob og mellem Elben og den nedre Rhin, stod endnu paa det Kulturstandpunkt, som Tacitus har skildret. Det frie Folk var inddelt i tre Klasser, adskilt ved de forskellige Drabsboder. Den højeste Klasse var Ethelinger, Adelen, og den laveste de Frigivne, Lazerne. Kun naar der var Krig, valgte de en Hertug, ellers styredes de af Hovdinge. Under det første Felttog ødelagde Frankerne Saksernes største Helligdom, Irmenstotten, og i de følgende Aar fortsattes Kampen sejrrigt, saa at Karl Aar 777 kunde sammenkalde en Rigsdag i Paderborn, der laa paa saksisk Grund. Da Sakserne fik Lov til at beholde deres Forfatning, lovede de at anerkende Karls Overherre-

dømme og lod sig døbe, men en af Hovdingene, Widukind flygtede til den danske Konge Sigfrid. Krigen mod Sakserne blev nu afbrudt for en Tid af Karls Felttog over Pyrenæerne mod Araberne. Under dette Felttog, der ikke bragte ham Sejr, fik han Underretning om, at Widukind var kommen tilbage og igen havde begyndt at ophidse Sakserne, som plyndrende og hærgende hjemsøgte de frankiske Grænser. Karl skyndte sig imod dem og trængte sejrrikt frem lige til Elben. Oprøret

Fig. 65. Kejser Karl den Skaldede. Dedikationsbillede i Karl den Skaldedes Bibel. (Louvre).

blev underkuet og en Mængde Saksere lod sig døbe, men næppe havde Karl vendt Ryggen til, førend Oprøret igen brød ud i lys Lue. Han besluttede da at slaa det ned en Gang for alle med største Haardhed, og lod paa en eneste Dag henrette 4,500 Mand ved Verden. Men denne Grusomhed gjorde den modsatte Virkning, og alle Sakserne rejste sig som een Mand. Det lykkedes dog Karl under hyppige Hærgningstog lige til Elben og især efter Sejrene ved Detmold og Hase Aar 783 fuldstændigt at underkue dem. Widukind og de andre Hovdinge indfandt sig frivillig i hans Lejr, anerkendte ham som deres Herre og lod sig døbe. Nogle Aar senere prøvede Sakserne dog atter at afryste det frankiske Aag, fordi de var misfornøjede over at skulle gøre Krigs-

tjeneste i Karls Hær. Karl lod da en Del af dem flytte længere sydpaa, mens de underkuede slaviske Obotriter fik Lov at bosætte sig i deres Land.

Da Bayrernes Hertug Tassilo i Forbund med Avarerne og Longobarderkongens Son, Desiderius forsøgte at gøre Oprør, løkkede Karl ham ind i sin Lejr, tog ham til Fange og gjorde Bayern til en franskisk Provins Aar 788. Derefter vendte han sig mod Avarerne, det asiatiske Rytterfolk, der nu havde faaet Overherredømmet over Slaverne; han trængte frem lige til den avariske »Hovedring«, deres befæstede Boplads mellem Theiss og Donau. Der blev han af en Del af Avarerne anerkendt som deres Herre, mens en Del af Folket flyttede bort.

Karl stod nu paa sin Magts Højdepunkt, og til den Rigsdag, som han Aar 799 sammenkaldte i Paderborn, kom en Mængde Deputationer fra flere Folk, der allerede begyndte at betragte ham som Europas Voldgiftsdommer, bl. a. fra Patriarken af Jerusalem og Kalifen. Tilsidst kom ogsaa Pave Leo III, som efter sit Valg havde sendt Karl den hellige Bys Banner og Nøglerne til Peters Grav, men som snart var bleven fordrevet fra Rom. Paa hans Bon drog Karl om Foraaret 800 over Alperne og holdt i November sit Indtog i Rom, hvor han genindsatte Leo, efter at han med en Ed havde rensset sig for de Beskyldninger, hans Modstandere rettede mod ham. Da Karl Juledag Aar 800 overværede Højmessen i Peterskirken i Rom og netop rejste sig fra sin Bon, satte Paven Kejserkronen paa hans Hoved, under Forsamlingens Raab: »Længe leve Karl Augustus, Romernes store, fredelskende Kejser, der er kronet af Gud«. Men først efter at Karl havde besat Venetien og Dalmatien, lykkedes det ham at faa Byzans til at anerkende ham, imod at han tilbageleverede de besatte Landsdele. Fra nu af opfattede han mere og mere sig selv som Kirkens højeste Beskytter. Efter Kroningen udvidede og sikrede han Rigets Grænser. Efter Erobringen af Barcelona oprettede han saaledes den spanske »Mark«, der strakte sig lige til Ebro. Rigets Nordgrænse værgedes under Kamp mod Danske og Slaver. Da den danske Kong Gudfred, Karls farlige Modstander var død, fastsloges ved Forlig mellem hans Efterfølger og Kejseren Ejderstrømmen som Grænse for Kejserriiget.

Ved de Grænser, der var mest udsat for Fjendernes Angreb, oprettede Karl »Marker« under Markgrever, der havde betydelig større Magt end de andre Grever. Deres Opgave blev det at beskytte Grænserne. Grevskabsinddelingen blev ogsaa indført i de erobrede Landsdele, og

Styrelsen centraliseredes, idet Karl ved særlige Sendebud, missi domini, stillede Greverne og Bisperne under Tilsyn. Der oprettedes ogsaa nye Bispe- og Erkebispedommer i de reobrede Lande. Den fælles Lovgivning fandt Sted paa Rigsdagene, (Majmark), hvor de verdslige og gejstlige Stormænd samledes. Her fandt ogsaa Hærmønstre Sted. Kirken understøttede Statens Retspleje ved at foje kirkelige Straffe til de verdslige. For at lindre de lavere Klassers Byrder bestemte Karl, at hvert Herred kun behøvede at sende Repræsentanter, Scabini til de mindre Ting, og han søgte ogsaa at lette Pligten til at gøre Krigstjeneste.

Fig. 66. Signeter, der har tilhørt Karl den Tykke († 888) og Grev Odo af Paris, ved hvis heltemodige Forsvar Paris et helt Aar igennem trodsede Normannernes Angreb. Ved Karl den Tykkes Død fik Odo Belønning for sin Heltedåd ved at blive ophøjet til Frankernes Konge. Hans Broders Sønneson, Hugo Capet, blev Aar 987 Konge i Frankrig og blev Stamfader til den capetingiske Slægt.

Hæren omdannedes, og dens væsentligste Del kom til at bestaa af Stormænd, der blev Kongens Vasaller, vassi, mod at faa Løn af de store Krongodser. Disse Mænd aflagde en særlig Troskabsed til Kongen, eller som det hed, afgav Vasalloftet og var pligtige at gøre Ryttertjeneste. Ved gode Forordninger sørgede Karl for Handel og Haandværk, han oprettede Monstergaarde og lod rydde Skove til Agerbrug, men især var han interesseret i den aandelige Udvikling.

Ved sit Hof indrettede han en Monsterskole, og sad ofte selv paa Skolebænken. Her samlede han Tidens Lærde, den longobardiske Historieskriver Paulus Diaconus, Frankeren Ejnhard, der skrev Karl den Stores egen Historie, Angelsakseren Alkuin, som foretog Bibeloversættelser og var Leder af Hofskolen, og Digteren Angelbert. De dannede i Fællesskab et lærd Akademi, hvis Medlemmer mødtes til utvungne Dis-

kussioner og tiltalte hverandre med Navne fra den klassiske og jødiske Oldtid. Karl kaldtes f. Eks. »David«, Alkuin »Flaccus« og Angelbert »Homer«. Karl sørgede ogsaa for god Skoleundervisning og oprettede overalt i Landet Skoler ved Klostrene. Ogsaa Kunsten blomstrede under Karl den Stores Beskyttelse, især Bygningskunsten, Mosaikmaleriet og Elfenbensskæreriet. — Efter at Karl havde ladet sin Søn Ludvig krone til Kejser i Aachen Aar 813, døde han selv i Aachen nogle Uger senere i Januar 814.

Ludvig, som i Historien har faaet Tilnavnet den Fromme, indførte en mørk, bigot Tone ved sit Hof, der var i høj Grad forskellig fra den livsglade Tone ved Karl den Stores Hof. Aar 817 delte han Riget mellem sine Sønner, saaledes at Pippin fik Akvitanien og Ludvig Bayern, mens den ældste Lothar blev Medkejser. Da han nogle Aar senere ønskede at foretage en ny Deling til Gunst for en Søn af et senere Giftermaal. Karl, gjorde hans Sønner, støttet af de kirkelige Stormænd Oprør. Ved Kolmar stødte Hærene sammen Aar 833. Efter at Ludvigs Tropper havde svigtet ham, blev han taget til Fange af sine Sønner. Folk kaldte senere Slagpladsen »Løgnesletten«. Det lykkedes ganske vist Ludvig, paa Grund af sine Sønners Uenighed at genvinde sin Krone, men han døde allerede Aar 840.

Saa udbrød der en Borgerkrig. Lothar, der gerne vilde føje Kejsermagten til Navnet, mødte bestemt Modstand fra sine Brødre. Ved Fontenoy stødte hans Hær sammen med Brødrenes Aar 841. Efter tre Timers blodig og forbitret Kamp sejrede Brødrene, men de forstod ikke at benytte deres Sejr og lod Lothar undslippe. Da han kort Tid efter forenede sig med Sakserne og Normannerne mod Brødrene, samlede disse deres Tropper ved Strasbourg, hvor de overfor Tropperne med en højtidelig Ed fornyede deres Forbund, Karl paa det tyske, Ludvig paa det romanske Folkesprog. Pippin var forlængst død. Tilslidst blev Lothar nødt til at bøje sig, da Landet samtidig hjemsøgte af Normannerne og Araberne, og da der rasede Hungersnod og epidemiske Sygdomme. Ved et Forlig i Verdun Aar 843 fik Ludvig med Tilnavn den Tyske, alt Landet Øst for Rhinen samt Mainz, Speier og Worms, for at han ogsaa skulde have nogle Vinlande, Karl den skaldede fik Landet Vest for Schelde, Maas, Saone og Rhonen, og Lothar det mellemliggende Land og Italien, men hans Krav paa kejserligt Overherredomme blev afvist. Ved dette Forlig splittedes det frankiske Rige i vor Tids tre Stormagter, Tyskland, Frankrig og Italien, da Karl den Skaldedes Rigsdel var rent romansk, mens

Ludvigs var rent tysk. Forliget i Verdun slog en Streg over Lothars højtflyvende Planer; han blev Hersker over et Rige, der ganske vist var det største af de tre, men som ved de nationale Modsætninger, det rummede, viste sig at være svært at holde sammen. Træt af Kamp og møt af Dage trak Lothar sig tilbage til et Kloster, hvor han allerede efter seks Dages Forløb sluttede sit Liv Aar 855.

Forinden havde han delt sit Rige, saadan at hans ældste Søn, Ludvig II fik Italien samt Kejserværdigheden, Lothar II Austrasien, der efter ham fik Navnet Lothringen, og den yngste, Karl, Kongeriget Burgund. Da Lothar døde tidligt, delte Karl den Skaldede og Ludvig den Tyske ved Forliget i Meersen Aar 870 hans Land imellem sig, saadan at Ludvig fik Friserne, en Del vestrhinske Lande (den nuværende Rhin-provins, Alsace-Lorraine), og Karl Landet omkring Saone (det der i en senere Tid kaldes Hertugdømmet Burgund og Franche Comté). Da Kejser Ludvig II døde Aar 875, drog Karl den Skaldede skyndsomst til Italien, satte sig i Besiddelse af Landet og bevægede Paven til at krone sig til Kejser, men da han ogsaa vilde sætte sig i Besiddelse af Tyskland ved Ludvig den Tyskes Død Aar 876, blev han besejret af dennes Søn, Ludvig den Yngre, og maatte opgive sine Planer om at indlemme Tyskland i sit Rige. Da Stormændene i deres Forbitrelse over det mislykkede Felttog havde i Sinde at gøre Oprør, blev Karl paa Rigsdagen i Qviercy Aar 877 tvunget til at indrømme de Grever og Vasaller, der havde taget Del i Romertøget, Arveretten til deres Embeder og Len, hvis de efterlod Sønner. Under et nyt Felttog til Italien døde Karl Aar 877. Hans Son Ludvig II, den Stammende († 879) og hans Sonnesønner Ludvig III († 882) og Karlomann († 884) fulgte ham snart i Graven.

Ved Ludvig den Tyskes Død Aar 876 delte hans Sønner Riget, men da to af dem døde i Løbet af kort Tid, kunde den tredje, Karl den Tykke, igen samle hele Tyskland under sig. Det lykkedes ham ogsaa at blive Konge i det vestfrankiske Rige (Frankrig) og opnaa Kejserkronen, men høn blev snart afsat i Tyskland, hvor man i Stedet for valgte hans Brødersøn Arnulf til Konge, og han vilde sikkert ogsaa være bleven det i Frankrig, hvis han ikke var død Aar 888. Under Karl den Tykkes Regering blev Frankrig flere Gange hjemsøgt af Normannerne, der tilmed Aar 885 sejlede op ad Seinen og belejrede Paris et helt Aar igennem. Byen blev heltemodigt forsvaret af Grev Odo af Paris, men tilsidst maatte Karl betale en stor Pengesum og give Afkald paa Burgund for at formaa Normannerne til at opgive Belejringen af Paris.

Imidlertid fortsattes Rigsopløsningen. Det gamle burgundiske Rige splittedes i et cisjuransk Rige, der omfattede Lyonnais, Dauphiné og Provence, og et transjuransk Rige, der omfattede Savoyen, Franche Comté og det sydvestlige Schweiz. I det cisjuranske Burgund udraabtes

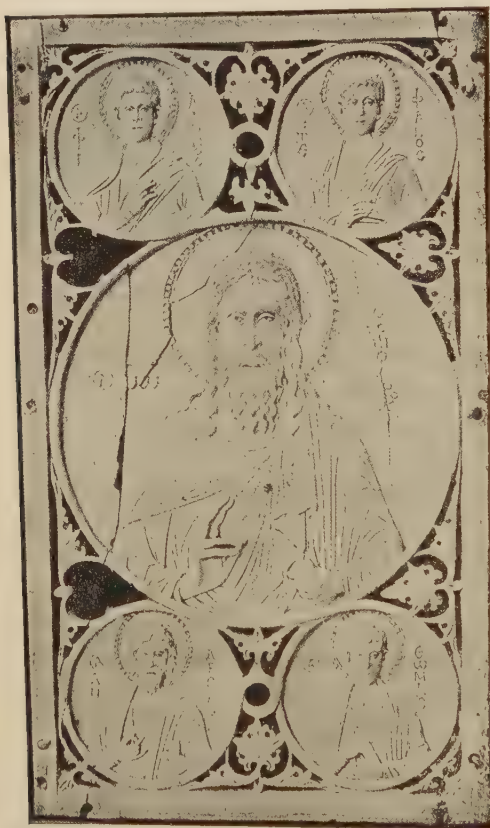

Fig. 67. Prøve paa byzantinsk Kunst i Elfenbensudskæring. En Elfenbensplade fra et Bogbind. Det forestiller Johannes Døberen (i Midten) omgivet af Philip, Stefanus, Andreas og Thomas.

Karl den Tykkes Medbejler til Italiens Krone, Grev Boso til Konge, og i det transjuranske Burgund gjorde Hertug Rudolf sig uafhængig Aar 888. I 983 forenede Rudolf II imidlertid igen de to Riger til Kongeriget Burgund eller Arelat, som det kaldtes efter Hovedstaden Arles.

Mens Kejsermagten svækkedes ved Rigets Delinger, vandt Pavemagten Anseelse under den kraftige Pave Nikolaus I (858—867), som ved Hjælp af det konstantinske Gavebrev og de saakaldte pseudo-isidoriske Dekretaler søgte at hævde Kirkens Overherredomme over den verdslige Magt. I Nikolaus Pavetid blussede en vidtløftig dogmatisk Strid op, Striden om Nadverlæren. En Munk fra Corbie, Paschasius opstillede den saakaldte Transsubstantiationslære, ifølge hvilken Brødet og Vinen er Kristi virkelige Legeme og Blod, der forvandles

ved et Under uden alligevel at forandres i det ydre. Imod ham hævdede Ratramnus, at der ikke foregaar nogen virkelig Forandring, men at det kun er Kristi aandelige Legeme, man faar i Nadveren. Paschasius sejroede i denne Strid, og hans Lære blev antaget af den katolske Kirke. Ogsaa det gamle Stridsspørgsmaal om Prædestinationen, Forudbestemmelsen

blev nu genoptaget, idet den saksiske Munk, Gotskalk overfor den ny-platoniske Filosof ved Karl den Skaldedes Hof, Johannes Scotus Erigena, forsvarede den augustinske Prædestinationslære, som vi skal høre nærmere om i Kirkens Historie.

DET ØSTROMERSKE RIGE

FRA ROMERRIGETS DELING TIL DE ISAURISKE KEJSERE

(395—717).

Efter at det romerske Rige ved Theodosius den Stores Død var blevet delt i et vestromersk og et ostromersk Rige, gik de to Riger en meget forskellig Skæbne i Møde. Mens det vestromerske Rige opsluges af Folkevandringernes Bolger, naar kun Donningerne fra disse til Konstantinopels Porte. Under det ostromerske Riges første Kejsere, den svage Arcadius (395—408) og Theodosius II (408—450) laa Magten først i Eunukken Eutropius Haand, og derefter i Hænderne paa en Kvinde, Theodosius Søster Pulcheria, der efter Theodosius Død indgik Ægteskab med Patricieren Marcianus, som herved blev Kejser (450—457). Efter hans Død optraadte Kirken og gjorde stadig stærkere Krav paa at indvie og godkende Kejserne, og Kejser Anastasius (491—518) maatte fuldstændigt underkaste sig Patriarken og love at holde fast ved den ortodokse Kirkelære, inden han blev kronet.

Han efterfulgtes af Justinus, under hvis Brodersøn og Efterfølger Justinianus (527—565) Riget oplevede sin Storhedstid. Hans Maal var at genforene den østlige og vestlige Rigs-halvdel og atter grundlægge et ro-

Fig. 68. Kejser Justinian. Glasmosaik i Ravenna fra det 11. Aarhundrede.

mersk Stormagtsherredomme med en enig Kirke som Grundlag. I det foregaaende har vi set, hvordan han styrkede det østgotiske Rige i Italien og det vandalske i Afrika. Fra sine Forgængere havde han arvet den farlige, langvarige Krig mod Perserne. Deres Konge, Kosroes I, der drømte om at grundlægge en persisk Stormagt, brød hærgende ind i Syrien og ødelagde Aar 541 den blomstrende Hovedstad Antiokia, men ogsaa med dette Rige lykkedes det Aar 562 Justinian at opnaa en taalelig Fred paa 50 Aar uden Tab af Land. I det følgende skal vi høre om Justinians Arbejde paa at genoprette Kirkens Enhed under ham selv som

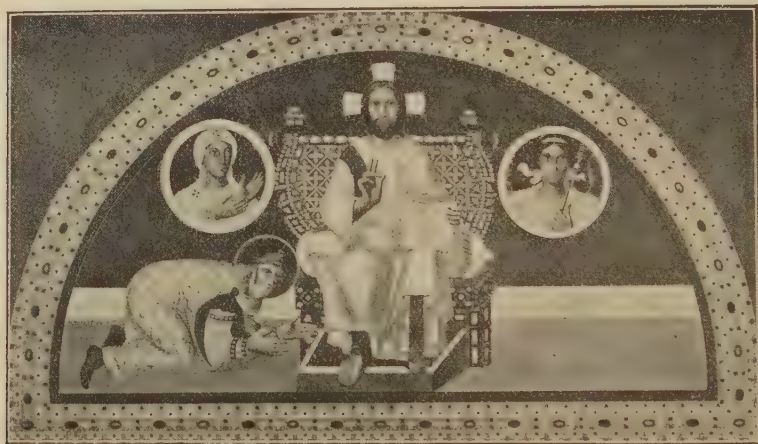

Fig. 69. Kejser Justinian i Bøn ved den tronende Frelzers Fødder. Glasmosaik fra Sofiakirken i Konstantinopel.

Overhoved, og om hans og hans Gemalindes Byggeinteresser, der blev Aarsag til, at det ene pragtfulde Tempel efter det andet voksede op. Hans Arbejde for Videnskaberne, især Juraen, som han fremmede ved at udgive Lovsamlinger, og Historiekrivningen, som havde en glimrende Repræsentant i Procopius, samt hans Arbejde for at hæve Handel og Kultur skal senere behandles under Kirkens Historie. Men ogsaa den antikke Kultur oplevede en sidste Renæssance under Justinian. Paa Hippodromen i Konstantinopel rasede Striden mellem de blaa og de grønne, de røde og hvide, forskellige politiske og religiøse Partier, der paa Arenaen kæmpede baade med Ord og paa anden Maade, Kampe, der ikke altid gik af uden Blodsudgydelse. Justinians Maal at genforene Øst- og Vestrom blev kun midlertidigt gennemført ved det østgotiske Riges Undergang.

Allerede under hans Efterfølger Justinus maatte Norditalien og Toscana afstaas til Longobarderne, og snart gik alle de italienske Besiddelser tabt. Under Justinus' Efterfølgere Tiberius, Mauricius og Fokas (578—610) blev Riget hjemsogt paa det forfærdeligste af ydre Fjender, Avarer, Hunner, Persere, Bulgarer, Longobarder — og af indre Stridigheder. Efter at Fokas ved et Soldateroprør var bleven Kejser, førte han et sandt Rædselsregimente.

Fig. 70. Det Palads i Konstantinopel, i hvilket Kejser Justinian efter Sigende har boet.

Men da blev Landet reddet af Heraklios, Son af Exarken i Afrika, som besejrede Fokas og udleverede ham til Pøbelens Hævn. Heraklios (610—641 blev nu selv Kejser. Ved hans Tronbestigelse stod Riget paa Undergangens Rand. Paa Balkanhalvøen hærgede Avarer, Bulgarer og Slaver. Ægypten og Syrien var bleven indtaget af Perserne, der havde bortført de hellige Kors fra Jerusalem. Pest og Hungersnød rasede i Landet, saa at Kejseren var forberedt paa at forlade Konstantinopel og

flytte Residensen til Karthago. Da optraadte Kirken som Redningsmand. For dens Penge udrustedes en Hær, der sendtes mod Perserne. Det lykkedes den under Kejserens Førskab at drive Perserne tilbage og generobre Jerusalem, hvor Korset igen plantedes. Avarerne, der samtidigt var trængt helt frem til Konstantinopel, maatte efter en Maanedes Belejring af denne By trække sig tilbage, og lod fra den Tid Riget i Fred. Heraklios Fanatisme ved de voldsomme Jødeforfølgelser og hans Forsøg paa at blande sig i de dogmatiske Stridigheder mellem de Or-

Fig. 71. Kejserinde Theodora med Følge. Mosaik i Kirken San Vitale i Ravenna.

todokse og Monofysiterne forøgede Folkets Misfornøjelse, og da Araberne under hans Regering rykkede frem gennem Provinserne Syrien og Ægypten, der var bleven forarmede ved Perserkrigene, fandt de et let Bytte. Ved Heraklios Død Aar 641 havde de saaledes allerede erobret Syrien og Mesopotamien og var ifærd med at belejre Alexandria.

Heraklios Slægt regerede over det østromerske Rige lige til Aar 717. Under dette Dynastis Kejsere, Konstantin II, Konstantin IV, Pogonatos, Justinian II, Philippikos og Anastasius (641—717) gik hele Riget, med Undtagelse af den græske Del af Asien og Grækenland, tabt. Araberne erobrede Afrika og største Delen af Lilleasien, ja viste sig endog uden-

KEJSER JUSTINIAN OG BISKOP MAXIMIAN.
Mosaik i St. Vitale, Ravenna.

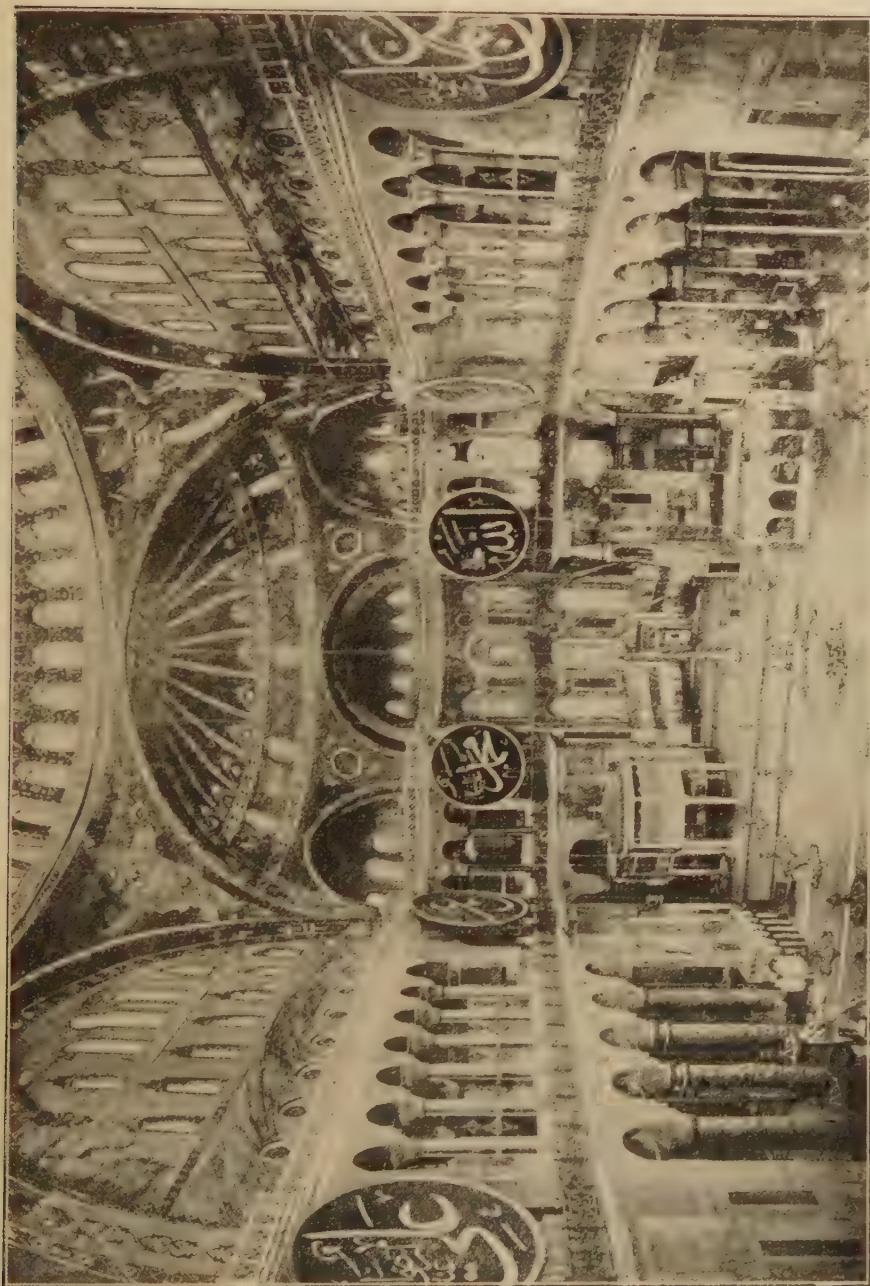

Fig. 72. Under Sofiakirkens Kuppel i Konstantinopel.

for Konstantinopels Mure. Denne Gang reddedes Konstantinopel kun ved »den græske Ild«, som bestod i, at der udslyngedes brændende Svovl og Tjære gennem lange Rør. Longobarderne erobrede Italien og Bulgarene trængte ind og tog det nuværende Bulgarien i Besiddelse. Der ved isoleredes Riget og fik græsk Præg. Det græske Sprog fortrængte Latin og Kejserens latinske Titler forandredes til græske.

DE ISAU里斯KE KEJSERE (717—867).

Efter at Overbefalingsmanden over Hæren i Lilleasien, Leo, ved Arabernes Hjælp havde styrtet den sidste Kejser af Heraklios Dynasti og

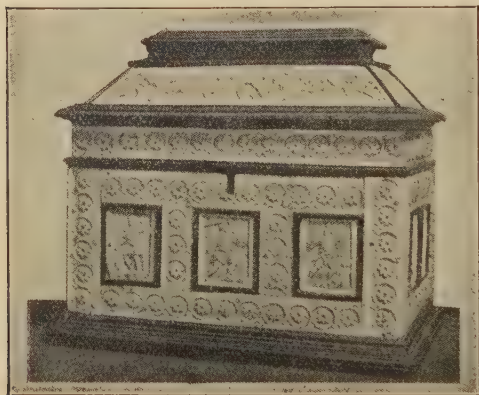

Fig. 73. Byzantinsk Elfenbenskrin.
(Kensingtonmusæet i London).

selv var bleven udraabt til Kejser 717, besluttede han at frigøre sig for sin Afhængighed af Araberne. Ved Underretningen derom skyndte den arabiske Hær og Flaade sig at indeslutte Konstantinopel fra Land- og Søsiden, men drevet af Sult og Sygdom maatte den efter et Aars Belejring igen trække sig tilbage. Leo ophævede den gamle Adskillelse mellem civile og militære Myndigheder og inddelte Riget i Garnisonsomraader. Themer,

hver under en Strateg med Taurmarker, som Administratorer over min-Omraader. Efter at Leo ved en Samling gode Agerbrugslove havde sørget for den lavere Landbefolkning, optog han den Kamp mod Kirken, som er det, der særligt har gjort ham kendt i Historien, Billedstriden. Han var i sin Ungdom bleven paavirket af en Sekt, Paulikianerne, der ivrede for Tilbagevenden til Urkristendommen og for Udrensning af alt udvendigt Kirkevæsen og alle ydre religiøse Handlinger, der var trængt ind fra Hedenskabet; i Aaret 726 udstedte han da et Edikt, hvori han forbød Tilbedelsen af Billeder; muligvis blev han ogsaa drevet til denne Handling af Muhamedanernes Kritik af Billeddyrkelsen. Dette blev Signalet til et Oprør, som det kun med Besvær lykkedes Leo at kue. I sin Forbitrelse over dette befalede han Aar 728, at Billederne helt skulde

fjernes fra Kirkerne. Dette Skridt uddybede i høj Grad Modsætningen mellem Billedstormerne, Ikonaklasterne og Billeddyrkerne, Ikonodulterne. De sidste bestod især af det lavere Folk og Munkene. Men Billedstriden blev ogsaa Aarsag til et Brud med Paven, Gregor III, der 731 lod en Synode dømme Leo som Kætter. Mens denne Strid stod paa samtidig med at Araberne fortsatte Kampen mod Byzans, døde Leo Aar 741 og efterfulgtes af sin Søn, Konstantin V (741—745), Kopronymus.

Denne maatte først kæmpe med sin Svoger om Tronen og maatte indtage sin Hovedstad med Storm. Næppe havde han faaet Ende paa denne Kamp, før Pesten trængte ind fra Orienten og affolkede store

Fig. 74. Mariakirken i Konstantinopel, typisk byzantisk Kuppelkirke.

Dele af Landet, der i Stedet for fyldtes af de fremtrængende Slaver, saa at næsten hele Grækenland blev slavisk. Aar 755 viste Bulgarenne sig udenfor Konstantinopels Mure og drog hærgende og plyndrende gennem Landet, men maatte snart igen vige for Byzantinerne. Mens Krigen mod Bulgarenne fortsattes, lod Konstantin i Aar 754 et Koncilium forbyde, ikke blot Billeddyrkelsen, men tilmed Forfærdigelsen af Helgenbilleder. Han var i Begreb med jernhaardt at gennemføre denne Beslutning, da han døde 775. Hans Søn Leo IV regerede kun i 5 Aar og fulgtes af sin 9-aarige Søn, Konstantin VI (780—797), hvis Moder Irene var Regent. Hun stillede sig straks paa Billeddyrkernes Side, og lod Aar 787 et Koncilium i Nikæa beslutte, at ganske vist var det forbudt at tilbede Billeder, men at Billederne derimod skulde æres ved Kys og Knæfald. Da

Konstantin gjorde Forsøg paa at fortrænge sin Moder, lod hun ham blinde Aar 797 og fortsatte Regeringen alene. Hun regerede i 5 Aar, i hvilken Tid Araberne med stort Held fortsatte deres stadige Kamp mod Riget, indtil hun Aar 802 blev taget til Fange og landsforvist af Stor-skatmesteren Nikephoros (802—811), der lod sig krone til Kejser. Han blev tvungen til at give Afkald paa sine Fordringer paa Rom og Mellemitalien, men beholdt Syditalien, Dalmatien, Istrien og Venedig. Under et uheldigt Felttog mod Bulgarenne faldt han og efterfulgtes af sin Svoger Mikael I (811—813), der efter et Nederlag mod Bulgarenne blev tvungen til at nedlægge Kronen, som overtoges af Strategen Leo. Han besejrede Bulgarenne og sluttede en Fred paa 30 Aar med dem (814). Da han indledede en skarp billedfjendtlig Reaktion og lod Billeddyrkerne landsforvise, banede en af hans personlige Fjender, General Mikael, med Billeddyrkernes Tilslutning, sig Vej til Tronen ved at lade ham myrde under Gudstjenesten Juledag Aar 820.

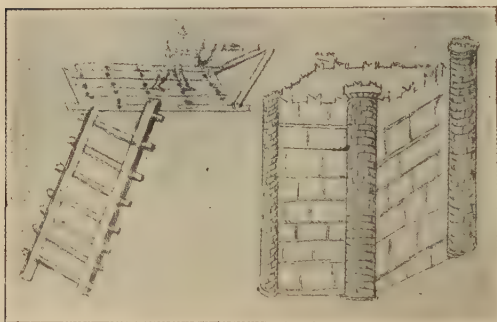

Fig. 75. Angreb med byzantinske Ildvaaben.
(Efter et Haandskrift i Vatikanet).

Mikael II (820—829) op-hævede Landsforvisningen mod Billeddyrkerne og tillod privat Dyrkelse af Billeder. For øvrigt var han under sin Regering optaget af Krig mod Araberne, som erobrede Kreta og en stor Del af Sicilien. Mikael efterfulgtes af sin Søn Theophilos (829—842). Under hans Regering fortsatte Araberne med Held Krigen mod Byzans. Han efterfulgtes af sin 4-aarige Son Mikael III (842—867). Under dennes Mindreaarighed styrede Kejserinde Theodora. Hun lod sammenkalde et Koncilium i Konstantinopel Aar 842, som banlyste Billedstormerne og atter lod Billeder og Krucifikser opstille i Sofiakirken. Efter denne Sejr iværksattes en blodig Forfølgelse af Paulikianerne. De flygtede til Araberne og foruroligede i lange Tider det byzantinske Rige.

Under Mikael IIIs Regering begyndte ogsaa den græske Kirke at drive en udstrakt Missionsvirksomhed blandt Slaverne. Slaverne paa Peloponnes omvendte sig, og i 864 sendte Patriarken Photius en Missionær til Russerne. Blandt Slaverne i Mähren virkede Broderparret

Fig. 76. Loftsmaleri af Glasmosaik i byzantinsk Stil. Marcuskirken i Venedig.

Methodius og Kyrillus for Grundlæggelsen af en slavisk Nationalkirke. Aar 864 lod Khanen af Bulgarien, Boris sig omvende og døbe. Det blev et Stridspunkt mellem Paven og Patriarken i Konstantinopel, hvem der skulde være Overhoved for den bulgarske Kirke.

Denne Strid forstærkede i høj Grad en anden Strid, der tidligere var blusset op. Den egentlige Regent, Caesaren i Konstantinopel, Bardas, havde ladet Patriarken afsætte og udnævnt en ny, der var Lægmand. Da fordrede Paven paa en romersk Synode, at den afsatte Patriark skulde genindsættes i sit Embede. Den nye Patriark, Photius, svarede imidlertid med at erklære alle de Skikke og Lærdomme, der afveg fra den græske Kirke for kætterske, at banlyse Paven og erklære ham afsat. Paa dette Tidspunkt indtraf der imidlertid en Hændelse, som for en Tid skød Skismaet mellem Patriarken og Paven i Baggrunden og gav det en helt anden Karakter. Det var lykkedes en ny Yndling, Basilios, at indtage Bardas' Plads hos Kejseren, og efter at Bardas paa et Felttog var bleven myrdet i Kejserens Telt, udnævntes Basilios til Caesar. Snart opstod der dog et spændt Forhold mellem Kejseren og Basilios. Basilios dannede da en Sammensværgelse, trængte med nogle Lejesvende ind i Kejserens Bolig og myrdede ham Aar 867. Saa lod han sig selv udraabe til Kejser under Navnet Basilios I.

DEN KRISTNE KIRKE

DEN KÆMPENDE KIRKE

Da de germanske Folk strømmede ind over Romerrigets Grænser, mødtes de af en Kulturbevægelse fra Øst, der opnaaede, hvad intet andet havde kunnet, at tæmme deres trodsige Sind. Det var Kristendommen. Fra den lille Apostelkreds i Jerusalem skulde den blive en verdensomfattende Bevægelse med det høje Maal at samle alle Folk under sine Fanner. Kristendommen fremkom paa et lykkeligt Tidspunkt. Den græske Filosofi havde bevist sin manglende Evne til at tilfredsstille Menneskers aandelige Trang, Religionen i det romerske Rige stod gennem Indblanding af fremmede Religioner i Oplosningens Tegn og var slaaget over i Menneskeforgudelse, Kejserdyrkelse. Jøderne var splittet i en Mængde Sekter og Partier. Under saadanne Forhold kunde der blive Plads til endnu en Sekt, »Kristendommen«. De var ogsaa udbredt over alle Middelhavslandene, i Alexandria, hvor den græske Kultur havde sin sidste Opblomstring, kom de i Berøring med Grækerne, og gennem Jødedommen fandt den græske Kultur Vej ind i Kristendommen

og muliggjorde derved dennes Sejrstog gennem den romersk-græske Kulturverden.

Jesu Liv, hans Kaldelse af Apostlene og hans Dod er Begivenheder, der gennem Evangelierne er saa velkendte for enhver, at det er unødvendigt her at give en Skildring deraf, som dog aldrig tilnærmelsesvis kan give, hvad disse giver. Fra den første kristne Menighed i Jerusalem, om hvilken »Apostlenes Gerninger« fortæller, spredte Kristendommen sig gennem hele den jødiske Verden fra Babylon til Rom. Den opfattedes i Begyndelsen som en jødisk Sekt og var underkastet Jodernes religiøse Love. Men snart udviklede den sig selvstændigt. Det var Paulus, der førte Kristendommen fra Jødedommen ud blandt Hedningene og derved brød de nationale Skranker og gav Kristendommen dens universelle Retning. Paa talrige Missionsrejser grundlagde han kristne Menigheder i Syrien og Lilleasien. Men hans store Livsmaal var at prædike Kristendommen i det romerske Vesten. Ved hans Fængsling i Jerusalem og Fangenskab i Rom blev der slaaet en Streg over denne Plan. I Rom led Apostlen sammen med Apostlen Peter i Aar 67 Martyrdøden under Kejser Neros Regering. Paulus, som var romersk Borger, henrettedes, ifølge den kirkelige Overlevering med Sværd, mens Petrus blev korsfæstet. Under Kejser Neros Regering maatte de Kristne udstaa den første Forfølgelse. Ved en Brand i Rom, hvorved flere Kvarterer blev lagt i Aske, kastede Kejseren Skylden paa de Kristne, der blev anset for Revolutionære, da de ikke vilde tilbede Kejserens Billede; desuden vakte de Mængdens Harme og kaldte alle mulige Rygter til Live paa Grund af den Hemmelighedsfuldhed, hvormed de omgav deres Gudstjenester. Med de to Apostles Dod slutter den apostolske Tid. Alle Jesu egne Disciple var døde med Undtagelse af Johannes af Efesos, der i de følgende Aar blev Midtpunktet. Under hans Ledelse grundlagdes i Aarene 70—100 kristne Menigheder i Lilleasien, Bithynien og Pontus, og disse Egne blev i længere Tid Kristendommens Højborg.

Fig. 77. Kristus som den gode Hyrde. (Marmorstatue fra det 4. Aarhundrede, nu i Lateranmusæet i Rom).

Fig. 78. Kejser Konstantin den Stores Kamp mod Aurelius Maxentius pa

Bro over Tiberen, Aar 312 e. Kr. (Efter Maleri af C. le Brun Aar 1665).

Fra denne Tid stammer de historiske Mindesmærker, hvor de Kristne først omtales. Indskrifter og Tegninger funden paa Mure i det udgravede Pompæi tyder paa, at der allerede fandtes Tilhængere af

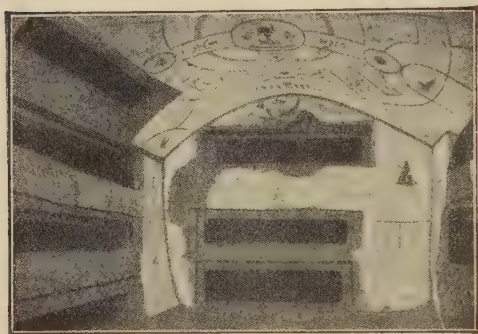

Fig. 79. Gravkammer med Malerier fra det 3. Aarhundrede e. Kr. (I St. Calixtus-Katakomben ved Via Appia i Nærheden af Rom).

romersk Statholder i Bithynien i Begyndelsen af det andet Aarhundrede, skriver til Kejser Trajan og anmoder om Ordre med Hensyn til For-

Fig. 80. Billede af den gode Hyrde fra det 3. Aarhundrede e. Kr. (I St. Calixtus-Katakomben). Kristus afbildedes paa den Tid som en ung, skæglos Mand.

Plinius vidste derfor ikke, hvordan han skulde bære sig ad. Nogle erkendte at have været »Kristne«, men senere at være faldet fra. »Men de forsikrede, at det væsentlige i deres Forbrydelse eller Forvildelse

Kristendommen i denne By, som ødelagdes Aar 79. Foruden en kort Notits i Tacitus' romerske Historie, hvori han omtaler, at de Kristne er mistænkt for at have foranstaltet den store Ildebrand i Rom under Neros Regering og at Kristus blev dømt til Døden af den romerske Statholder Pontius Pilatus, giver et Brev fra Plinius den yngre et godt Indblik i Forfølgelserne mod de Kristne i Bithynien omkring Aar 100. Plinius, som var romersk Statholder i Bithynien i Begyndelsen af det andet Aarhundrede, skriver til Kejser Trajan og anmoder om Ordre med Hensyn til Forholdsregler overfor de Kristne. Han meddeler, hvad han har foretaget sig. De, der paa kaldte de hedenske Guder og ofrede Røgelse og Vin for Kejserens Billede, slap fri, men de, der holdt fast ved den kristne Tro, blev straffet. Hvis de var romerske Borgere, blev de sendt til Rom. Paa Grund af denne offentlige Behandling var de Anklagedes Antal vokset og der var indsendt en anonym Skrivelse, indeholdende en Mængde Navne.

havde bestaaet i at komme sammen en bestemt Dag før Solopgang, vekselvis at synge en Sang til Kristus som til en Gud og ved Ed forpligte sig ikke til at begaa en Forbrydelse, men til hverken at røve eller stjæle eller begaa Ægteskabsbrud eller svige deres Ord eller misunde andre deres betroede Gods. Derefter skiltes de, men senere plejede de at samles igen for at indtage et Maaltid sammen, det var ganske almindeligt og uskyldigt, men ogsaa dette var de ophørt med efter Udstedelsen af mit Edikt, hvori jeg, ifølge din Befaling forbød alle hemmelige Foreninger«, skriver Plinius. Men samtidig omtaler han, at Folk atter var begyndt at komme til de hedenske Templer og at fejre Offerhøjtiderne, »saa at en Mængde Mennesker kunde godt blive omvendt, hvis de fik Lejlighed til at angre« slutter han sit Brev. Kejseren svarede, at han ikke kunde opstille nogen Norm med Hensyn til Forhøret af de Kristne. De, der blev overbevist, om at være Kristne, burde straffes, men man skulde ikke eftersøge dem, og anonyme Breve skulde der ikke tages Hensyn til.

Da Trajan forbød Foreninger og Sammenlutninger, undtog han Begravelsesforeninger til samlet Bestridelse af Omkostningerne. Deraf benyttede de Kristne sig, og indrettede i Roms Omegn underjordiske Gravkamre, der indeholdt en Mængde Nischer, i hvilke de Døde indsattes ubrændte. Da Begravelsespladserne over Jorden var for dyre for de Haandværkere og Arbejdere, af hvem Menigheden for største Delen bestod, var man nødt til at grave under Jorden. I de store Forfølgelser, der rasede mod de Kristne under Trajans Efterfølgere, søgte de Tilflugt i disse Gravkamre, Katakomber, hvor de ikke risikerede at blive opdaget, naar de fejrede deres Gudstjeneste. I disse Katakomber, der endnu er bevaret, er der fundet en Mængde kristne

Fig. 81. Fiskefangst og Kristi Daab. (Maleri i St. Calixtus-Katakomben).

Fig. 82. Mosaikbillede fra Katakomberne forestillende en fornem kristen Romerinde.

Indskrifter, Malerier og Symboler, som f. Eks. Fiskene, hvis Navn paa græske Billeder, var Begyndelsesbogstaverne til de græske Ord: Jesus Kristus, Guds Søn, Frelseren, og var en meget almindelig Formel hos de første Kritisne. Endnu den Dag i Dag er disse Malerier bevaret.

Fig. 83. Billede af et Maaltid fra Katakomben. Man ser Kurvene med Brød fra Bispisningen i Ørknen med de fem Brød og de to Fisk.

andre, som blev greben af Ekstase, begyndte at tale med Tunger; saa sluttede Gudstjenesten med Bon og Sang, og ud paa Aftenen fortsattes den med et Kærlighedsmaaltid. Paa dette Tidspunkt ventede man stadig

I Kirkens første Tid, den saakaldte første Henrykkelsens Tid, samledes Menigheden i et af dens Medlemmers Hjem, hvor Menighedsforstanderen, maaske en Slave, holdt en Prædiken, mens andre

Kristi Genkomst, men da Tiden gik, uden at Profetierne gik i Opfyldelse, fandt man sig efterhaanden til Rette i denne Verden. Da Begejstringen saa begyndte at køles og Menighederne voksede, slap-pedes de strenge, moralske Fordringer og der indførtes en Gradering af Synderne.

Fig. 84. Billeder fra det 3. Aarhundrede e. Kr. af Profeten Jonas' Historie. (I St. Calixtus-Katakomben). Øverst ses Jonas, der kastes i Havet, og Havuhyret, der er parat til at sluge ham. Nederst til højre ser man Dyret kaste ham op paa Land igen, og nederst til venstre ses Jonas i Skyggen af sin Vinstok.

Da den kristne Kirke havde redet de sværeste Storme af, der modte den fra Romerstatens Side, fik den en langt farligere Fjende inden for sine egne Rækker. Det var Gnosticismen. Navnet kommer af Gnosis, der betyder Visdom,

da Gnostikerne troede at sidde inde med en højere Visdom. Gnosticismen var en Forbindelse af Kristendom, orientalsk Dualisme og Mysterievæsen. I sin Kamp mod Gnosticismen vandt den kirkelige Organisation sin fulde Udvikling, og den katolske Kirke opstod. Nu udvikledes

Synodeinstitutionen, en Sammenkomst af valgte Repræsentanter for samtlige Menigheder i en Provins, der ved samlet Handling skulde møde truende Farer. Nu sammenfattedes den kristne Læres Grundsætninger i en fælles Trosbekendelse, *symbolum apostolicum*, og overfor de gnostiske Skrifter samlede man de kristne Bekendelseskifter til en Kanon, Rettesnor. Allerede omkring Midten af det andet Aarhundrede fandtes en temmelig rig kristen Litteratur, foruden Evangelierne, Apostlenes Breve og Apostlenes Gerninger en Mængde uægte Skrifter. Omkring Aar 200 var man naaet saa vidt i Udskillelsen af de ægte Skrifter fra de uægte, at det Nye Testamente forelaa færdigt i den Form, hvori vi nu ejer det. For at forsvare Trosbekendelsen og de hellige Skrifter imod Gnostikernes Fornægtelse af deres Ægthed behøvede Kirken en Støtte for den kristne Tradition. Dette fandt man i de første Biskopper, da man gik ud fra, at Apostlene havde overgivet dem den apostolske Sandhed og Retten til at forkynde den. Biskopperne overgav den senere ved Indvielsen til deres Efterfølgere; og paa den Maade var den apostolske Tradition bevaret fra Biskop til Biskop (den apostolske Succession). Som Forsvarer mod Angrebene paa Kirken fra Gnostikernes, Romerstatens og Joderne Side fremtraadte i det andet Aarhundrede en glimrende Række kristne Filosofer, der rustede sig med Tidens filosofiske Dannelse for at kunne optage Kampen med Held. Den mest bekendte af dem er Justinus, kaldet Martyren, fordi han omkring 165 led Martyr døden i Rom. Frejdigt og med megen filosofisk Skarphed forsvarede han Kristendommen mod Kejserne og Joderne. Den græske Filosofi, som Apologeterne tilegnede sig for at være bedre rustede, satte dybe Spor i Kristendommen. Under Paa-virkning af det hellenske Mysterievæsen opfattedes Nadveren som et Offer; Messen kom ind i Kirken, og under Paa-virkning af Offerteorien opfattedes Præsten som Mellemand mellem Gud og Mennesker.

Men Forfølgelserne mod de Kristne, som en Tid havde hvilet, blussede snart op igen. Til Forskel fra alle andre Religionssamfund vægrede

Fig. 85. Vægmaleri i St. Calixtus-Katakomben, forestillende en Fisk. (Se Teksten Side 98).

de Kristne sig ved at anerkende Kejseren som Guddom og tilbede hans Billede, og blev derfor regnede for Statsforbrydere. Under Antonius Pius (138—161) gik bl. a. den ædle Polykarpus fra Smyrna i Døden. Da han blev opfordret til at ofre til Kejseren, udbrod han: »i 86 Aar har jeg tjent Kristus, og han har ikke ladet mig vederfares noget ondt; skulde jeg da haane min Konge, der har forlost mig.« Ogsaa under de følgende Kejsere fortsattes Forfølgelserne. Aar 203 under Septimius Severus dræbtes f. Eks. de to ædle Kvinder, Perpetua og Felicitas, hvis heltedige

Martyrdod er en af de mest straalende Begivenheder i den gamle Kirkes Historie og er bevaret i Sagn og Digt.

Som Reaktion mod den slappede Begejstring indenfor Kirken grundede en frygisk Cybelepræst, Montanus, der var bleven omvendt til Kristendommen, en Sekt, der ivrede for streng Tugt. Udskillelse af alle de græske Elementer indenfor Kirken og Afhold fra ægteskabelig Omgang. Hans Tilhængere samlede sig i Pepuza i Frygien for at vente paa det nye Jerusalems Komme fra Himlen, og stadig nye Skarer forlod Familie og Arbejde og strømmede dertil.

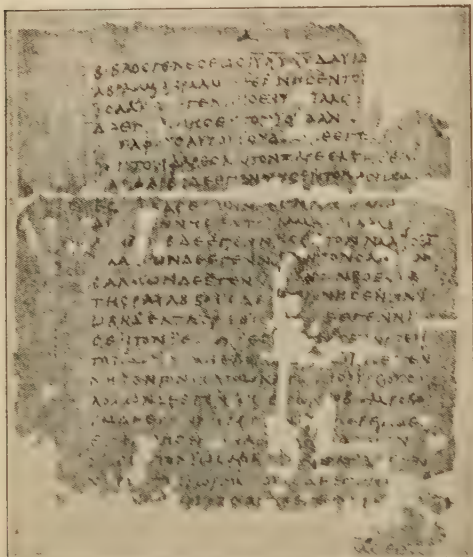

Fig. 86. Det ældste Eksempplar af de nytestamentlige Skrifter fra det 3. Aarhundrede e. Kr.

Imidlertid gik Kristendommen sin Sejrsgang gennem Verden, erobrede Gallien omkring 170, og spredtes derfra til Kelterne i Britannnien, i Afrika og Ægypten havde den allerede holdt sit Indtog i den apostolske Tid, men i det andet Aarhundrede blomstrede den her op som paa intet andet Sted. Herfra stammede de store Kirkefædre, Tertullian fra Karthago og Clemens fra Alexandria. Med Kraft og Talent forsvarede Tertullian Kirken og ivrede i sine lidenskabelige og vittige Skrifter mod den synkende Moral. Han døde omkring 220. Clemens af Alexandria virkede som Lærer ved Kateketskolen i Alexandria og udarbejdede sine pædagogiske og moralske Læresætninger i en Mængde Skrifter.

Nu nød Kristendommen i det Store og Hele ydre Ro under en lang Række Kejsere, men da Kejser Decius Aar 249 havde bestegit Tronen, kom der et Omslag. I et Edikt, udstedt Aar 250, proklamerede han, at de Kristne skulde udryddes som Statsforbrydere. Nu udbrod der en Forfølgelse, der var grusommere end nogen tidligere. Der nedsattes en Kommission i hver By for at straffe de Kristne, og ved Pinsler og Baal blev de tvunget til Frafald. Under Decius' Efterfølgere, Gallus og Valerian, fortsattes Kampen mod dem. Under den sidste Kejser henrettedes den fremragende Biskop Cyprianus af Karthago og Apologeten Origenes, der længe havde virket som Kateket (Lærer) ved Skolen i Alexandria, og som havde udgivet en Masse apologetiske Skrifter.

Paa dette Tidspunkt søgte den romerske Biskop Stefan, der betragtede sig som Petrus' Efterfølger og Indehaver af Himmeriges Nøgler at hævde den romerske Biskops Forordning paa den højeste Autoritet, men han mødte Modstand hos

Fig. 87. Helena, Konstantin den Stores Moder, og Konstantin den Store.

Biskoppen af Karthago, den ovennævnte Cyprianus. Denne hævdede, med stor Tilslutning, paa en afrikansk Synode i 256, at Biskoppen af Rom kun var Primus inter pares, d. v. s. den første blandt sine Lige-mænd og ikke havde større Magt end hvilken som helst anden Biskop.

Paa denne Tid havde den hedenske Kultur en sidste Opløbsstrøg, Nyplatonismen, en panteistisk Mysteriereligion med filosofiske Elementer, der var grundlagt af Ægypteren Plotinus og hans Discipel, Porphyrius, — og Mitrareligionen, en Afart af den persiske Religion gjorde stærke Angreb paa Kristendommen. Da Mitra var en Religion, der blev taalt i Romerriget, udbredte den sig og blev især en Soldaterreligion, men Kristendommen gik sejrrikt igennem Kampen, og med Konstantin den Store blev Mitras Skæbne afgjort. Men i Manikæismen, en Fuldendelse af Gnosticismen, der skulde være en Slags højere persisk Religion, fik Kristendommen en Modstander, der efter at Mitra var bukket under, lige til Middelalderens Midte skulde staa som en farlig Medbejler, da den var udbredt i Rom, Gallien, Afrika og Spanien.

Under den Fred, Kirken nød efter Kejser Valerians Død Aar 260, vandt den mere og mere i indre Styrke og ydre Udbredelse. men med Diocletian kom der et Omslag. Under Paavirkning af sin Medkejser Galerius udstedte han Aar 303 Nikomedia-Ediktet, ifølge hvilket de Kristnes Kirker skulde nedrives, deres hellige Bøger tilintetgøres og de kristne Præster og Lærere henrettes. Nu udbrod der en Forfølgelse, strengere end nogen Sinde. Et utroligt Blodbad paa de Kristne iværksattes i Nikomedia, Kirken blev revet ned, og under Tortur blev de tvungne til Frafald. Det følgende Aar blev Forfølgelsen endnu værre, Diocletian paabød, at de Kristne enten skulde ofre eller dræbes. Nu naaede Raaheden sit Højdepunkt, Kvinder og Mænd slæbtes til Døden under den mest umenneskelige Tortur. Ofte henrettedes henimod Hundrede om Dagen. Efter at Kejser Dicoletian var død, kunde Galerius give sit Had mod de Kristne frit Lob. De Embedsmænd, han havde udnævnt, rasede som blodtørstige vilde Dyr mod de Kristne, som nu begyndte at flygte fra Lidelserne ved frivilligt at gaa i Døden. Da Galerius efter nogle Aars Forløb blev angrebet af en afskyelig Sygdom, angrede han sin Haardhed mod de Kristne og udsendte Aar 311 et Edikt, hvori der vistes dem en vis Tolerance. Det var første Gang, den kristne Religions Eksistensberettigelse blev anerkendt af den romerske Statsmagt. Efter at Galerius var død, sogte hans Efterfølger, Maximinus Dasa, at vække Foragt mod de Kristne ved Haan, og da det mislykkedes for ham, iværksatte han en blodig Forfølgelse. Men da kom Redningen. Konstantin, hans Medkejser i Gallien, havde altid haft Sympati for de Kristne, da hans Moder var Kristen. Da Dasa og hans Medregent Maxentius, hvis Bestialitet de Kristne ved flere Lejligheder havde lært at kende, sammensvor sig for at berove Konstantin hans Krone, rykkede denne over Alperne og holdt under de Kristnes Jubel sit Indtog i Rom. Under Kampen druknede Maxentius i Tiberen, og Dasa, der var gaaet over til Europa fra Asien blev slaaget ved Adrianopel Aar 313 og døde under Flugten derfra.

DEN SEJRENDE KIRKE

Allerede under Felttoget var Konstantin gaaet over til Kristendommen, efter at han havde set et Kors paa Himlen og hørt en Stemme, der med de Ord: »I dette Tegn skal du sejre«, havde opfordret ham til at fortsætte Kampen under Korsets Fane. Under den følgende Krig

VILHELM EROBRERENS SEJR OVER ANGELSACHSERNE 1066.
Bayeux-Tapetets Fremstilling af Kong Haralds Fald ved Hastings.

udstedte Konstantin det Edikt, der har faaet Navnet: Den kristne Kirkes Magna Charta. I dette stilledes Kristendommen og Hedenskabet lige, et langt Skridt fremad i Forhold til den foregaaende Tids Intolerance. Efter at Konstantin havde besejret sin oprørske Medkejser, Licinius, var han Enehersker over Romerriget. Renset og styrket gik Kristendommen ud af Forfølgelsen. En Kirkefader har sagt: »Martyrernes Blod er den bedste Udsæd», og i Virkeligheden omvendtes mange Hedninger til

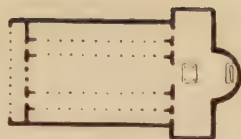

Fig. 88. Grundplan af en Basilika.

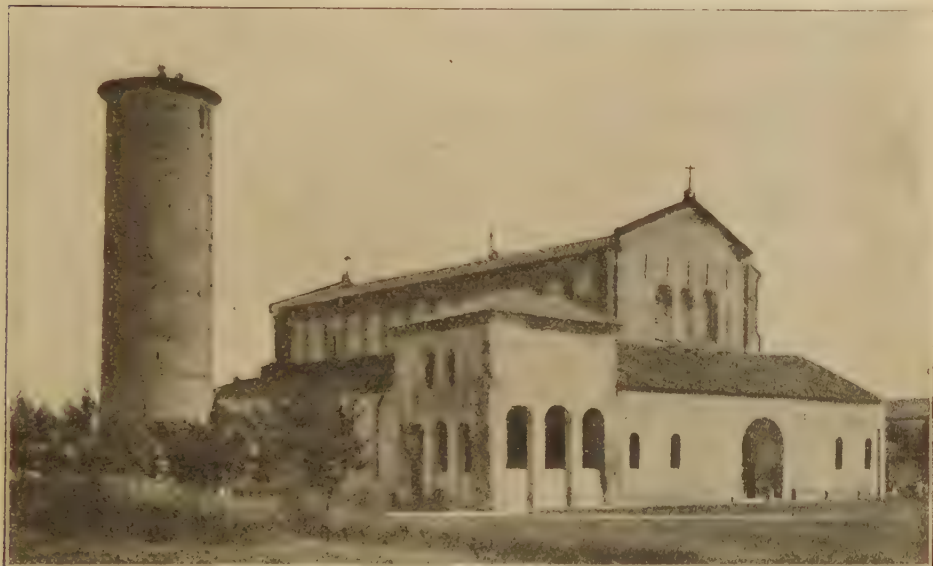

Fig. 89. Det Ydre af Basilikaen, St. Apollinare i Ravenna.

Troen paa den nye Gud ved Synet af Martyrernes Dødsforagt. Selv om Konstantin ikke forfulgte Hedningene, begunstigede han dog de Kristne i høj Grad. Kristne Grundsætninger blev raadende i Lovgivningen, Søndagen blev helliget, det kristne Præsteskab blev fritaget for Skat, og Roms Biskop fik store Jordejendomme. Desuden fik Kirken Ret til at modtage Arv, men især begunstigede Konstantin de Kristne ved Opførelsen af pragtfulde Templer, f. Eks. den hellige Gravs Kirke i Jerusalem og Kirkerne i Konstantinopel og Nikomedia. Nu udviklede der sig en ny Kirkebygningsstil (laant fra det romerske Retslokale, Basili-

kaen) — med tre Langskibe og et Tværskib, hvis Gulv var hævet og som var omgivet af en Træskranke. Her stod Alteret og her var Præstens Plads. Allerede i Konstantins Tid gik man over til Kuppelstilen, der oprindeligt var bleven anvendt i Daabskapellerne.

Fig. 90. Det Indre af Kirken St. Apollinare in Classe ved Ravenna. Fra det 5. Aarhundrede.

Kirken havde nu faaet Ro i det ydre, men i det indre blev den oprevet af haarde Kampe. Donatisterne med Biskop Donatus i Spidsen gik til Angreb mod dem, der under Diocletians Forfølgelser havde udleveret de Hellige Skrifter (traditores), især mod Exarken i Karthago. (Bisperne i Provinsernes Hovedstæder fik Navnet Exarker). Da Kej-

seren vilde skride ind imod dem, benægtede de hans Ret til at blande sig i Kirkens Anliggender og løste sig som en national Frikirke fra den voksende Rigskirke. For at gøre Ende paa Striden sammenkaldte Konstantin en Synode i Arles Aar 316. Det er første Gang en romersk Kejser sammenkalder en Kirkeforsamling. Heraf kan man se, at Kirken er paa

Fig. 91. Koret i Basilikaen St. Apollinare nuovo i Ravenna.

Vej til at blive Statskirke. I Arles blev der taget Bestemmelser med Hensyn til Donatisterne, og da disse ikke vilde bøje sig derfor, lod Konstantin deres Kirker lukke. Endnu farligere blev denne Bevægelse, da den havde forenet sig med Circumcellionerne, religiøse Fanatikere, der drog omkring og prædikede revolutionære Lærer. Da blev Konstantins Sønner nødt til at slaa dem ned med Vold, og hele det 4. Aarhundrede igennem rasede Kampene i Numidien. Donatus døde i Landflygtighed,

og hans Efterfølger som Donatisternes Leder, Donatus af Bagai, blev henrettet.

En Strid, der havde en endnu mere omfattende Betydning, var imidlertid blusset op i Østen. Ogsaa her udsprang den fra de Frafaldne, men

Fig. 92. Den saakaldte Broncekolos fra Barletta, der rimeligvis forestiller Kejser Theodosius den Store. (Apulien)

gik over til at blive en rent dogmatisk Strid, en Strid mellem Antiokias Realisme og Alexandrias Idealisme. En Libyer ved Navn Arius, der havde faaet en dybtgaaende teologisk Uddannelse ved den berømte Skole i Antiokia, blev ansat som Presbyter i Alexandria. Den gamle Biskop her, der blev beskyldt for at være Traditor, havde maattet vige og blev efterfulgt af Alexander. Mellem ham og den herskesyge Arius udbrød der en Strid angaaende hver enkeltts Myndighed, og derfra var Skridtet i denne Periode ikke langt til en dogmatisk Strid. Overfor den alexandrinske Theologis filosofiske Spekulationer betonedes Arius Etikens Betydning. Han opfattede Kristus som et skabt Væsen, men som et Væsen, der stod over alle andre skabte Væsener. Han fornægtede Treenigheden. Alexander afsatte Arius, men

denne bøjede sig ikke herfor, og efter at han havde forenet sig med Nikomedias Biskop, Eusebius, bredte Striden sig yderligere. Alexander forelagde den for en Synode, og den ene Synode afløste den anden. De teologiske Diskussioner spredtes ud blandt Folket, og paa Gader og Torve diskuteredes de teologiske Problemer. Efter at Arius havde nedskrevet sine Læresætninger paa Vers til popu-

lære Melodier, kunde man hore Arbejdere og Sofolk synge dem overalt.

Da Provinssynoderne ikke bragte noget Resultat, besluttede Konstantin, paa Opfordring af Biskop Hosius, der havde stor Indflydelse paa ham og allerede havde været med ham paa det italienske Felttog, at sammenkalde en Rigssynode, og Aar 325 sammenkaldtes dette Kirkens første »okumeniske« Mode i Nicæa i Lilleasien. Mødet aabnedes med stor Pomp og Pragt. Konstantin, der var iført en Purpurkappe og sad paa en gylden Trone, hilste de Forsamlede, der mest bestod af Invalider, Ofre for de blodige Forfølgelser. Det var af stor Betydning, at det var Kejseren, der havde sammenkaldt Mødet og som præsiderede. Hermed var Kirkens Overgang fra Bispekirke til Kejserkirke fuldbyrdet. Forsamlingen blev efter mange Stridigheder enig om en Udvidelse af Symbolum apostolicum, hvori der i Mod sætning til Arius udtales, at Kristus var sand Gud. Desuden fastslog man Regler for, hvorledes Paaskedag skulde fejres. Arius blev fordømt som Kætter og hans Skrifter skulde brændes. Men Striden mellem Arianerne og Forsvarerne for det nicæiske Mødes Bestemmelser under Anførsel af Biskop Athanasius i Alexandria rasede længe. Efter at Konstantins Søn og Efterfølger, Konstantius, havde stillet sig paa Arianernes Side, maatte Nicæalærens Forsvarere udstaa mange Lidelser; flere Gange maatte Athanasius gaa i Landflygtighed, og hans Tilhængere splittedes.

Aar 353 besluttede Konstantius at slaa det store Slag for Kristendommen og paabød, at de hedenske Templer skulde stænges og Ofrene forbydes. Halvdelen af Romerrigets Befolkning var endnu Hedninge, og

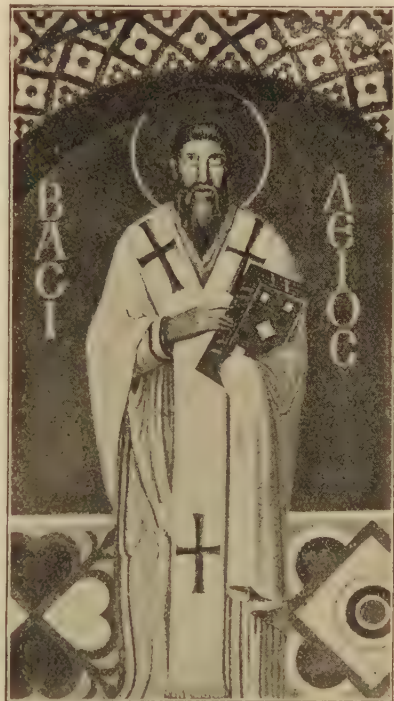

Fig. 93. Billede af Biskop Basilus i sin Embedsdragt, som den brugtes af Biskopperne i den gamle Kirke. (Læg Mærke til Palliet, det hvide Uldbaand med de sorte Kors, Biskopernes Embedstegn). (Glasmosaik i Sofiakirken i Konstantinopel).

i Retorskolerne havde Hedenskaben sin faste Støtte. Derfor kom der under Konstantius' Efterfølger, Julianus, en voldsom hedensk Reaktion. Julianus var opdraget i den græske Retoriks Skoler, han var trængt ind i Nyplatonismens Mysterivæsen, og den homeriske Gudeverden havde bedaaet ham. At gengive sit Folk disse Guder i en højere idealiseret Form blev derfor hans første Regeringsopgave. I sine berømte Taler

Fig. 94. Patriark af Konstantinopel i gamle Dage. (Efter P. Goars Kirkehaandbog).

»Om Solen« fremførte han sin Religion, en Forening af persisk Soldyrkelse, nyplatonisk Filosofi, og græsk-romersk Mytologi. Hans næste Skridt var at udstede et almindeligt Tolerance-Edikt for at give de kristne Sekter Lejlighed til at svække Kirken. Han tvang desuden de Kristne til at udlevere de hedenske Templer, de havde taget i Besiddelse, og genopbygge dem, der var revet ned. Han lod de Soldater, der ikke vilde ofre, pine, afskedigede de kristne Embedsmænd, udstedte Forbud mod kristen Skoleundervisning, og lod Levnedsmidler overhælde med Offervin for at tvinge de Kristne til at komme i Berøring med det hedenske Offer. Da dette ikke hjalp, var det sikkert hans Hensigt at gribe til voldsommere Midler, da han faldt i et Felttog mod Perserne. Hans sidste Ord skal have været: »Saa har du sejret, Galilæer«. »Den frafaldne« (Apostata) er hans Kendingsnavn i Historien.

Imidlertid fortsattes Kampen angaaende Kristi Guddommelighed mellem Arianerne og Nicæabeslutningens Forsvarere, som nu dannede det saakaldte nynicæanske Parti, der som Forere havde Basilius den Store, Biskop i Cæsarea, Didymus den Blinde, Gregorius af Nazian. Paa det andet okumeniske Mode i Konstantinopel bekræftedes Nicæasymbolet med Hensyn til Kristi Guddom og Treenigheden. Hermed fastsloges Treenighedslæren, saadan som den eksisterer i vore Dage.

RIGSKIRKENS NEDGANGSPERIODE OG TVEDELING

Paa dette Tidspunkt var Kristendommens ydre Kamp mod Hedenskab sluttet, men i Stedet for begyndte det klassiske Hedenskab lidt efter lidt at trænge ind i Kirken. I de romerske Skoler havde de Kristne indsuget Retorikernes og Klassikernes Verdensanskuelse. I Prædikerne fremfortes de kristne Trossandheder i den klassiske Litteraturs Form.

Fig. 95. Klostret paa den græske Ø Santorin.

Jesu Liv fortolkedes med klassiske Forfattere om Mønstre, og i latinsk Versemaal skrev bl. a. Spanieren Prudentius midt i det 4. Aarhundrede sine vidunderligt smukke Salmer. Herved reddedes meget af det bedste i den antikke Kultur, hvis Berøring med Kristendommen virkede i høj Grad befrugtende paa denne.

Men ogsaa den antikke Kulturverdens Overtro trængte ind i Kristendommen. Oldtidens Guder ifortes kristne Helgendragter, og derved opstod hele den katolske Kirkes Helgenvæsen med Offer og Bon til Helgenerne. Derved opstod ogsaa Mariadyrkelsen i Slutningen af det 4. Aar-

hundrede, idet Maria blev gjort identisk med den romerske Gudinde: Magna mater. Fra den græsk-romerske Religion holdt ligeledes Engle-
dyrkelsen, Billeddyrkelsen, Relikviedyrkelsen, den magiske Sakrament-
Opfattelse o.l. sit Indtog i Kristendommen. Efter at den Tro var op-
staaet, at noget, der havde tilhørt Kristus eller Martyrerne beskyttede
den, der ejede det, begyndte en livlig Handel med saadanne Relikvier,
og der foretoges Forfalskninger i stor Maalestok. F. Eks. er Splinter af
Kristi Kors spredt ud over Kristenheden i et saadant Antal, at der deraf
kunde blive flere store Kors.

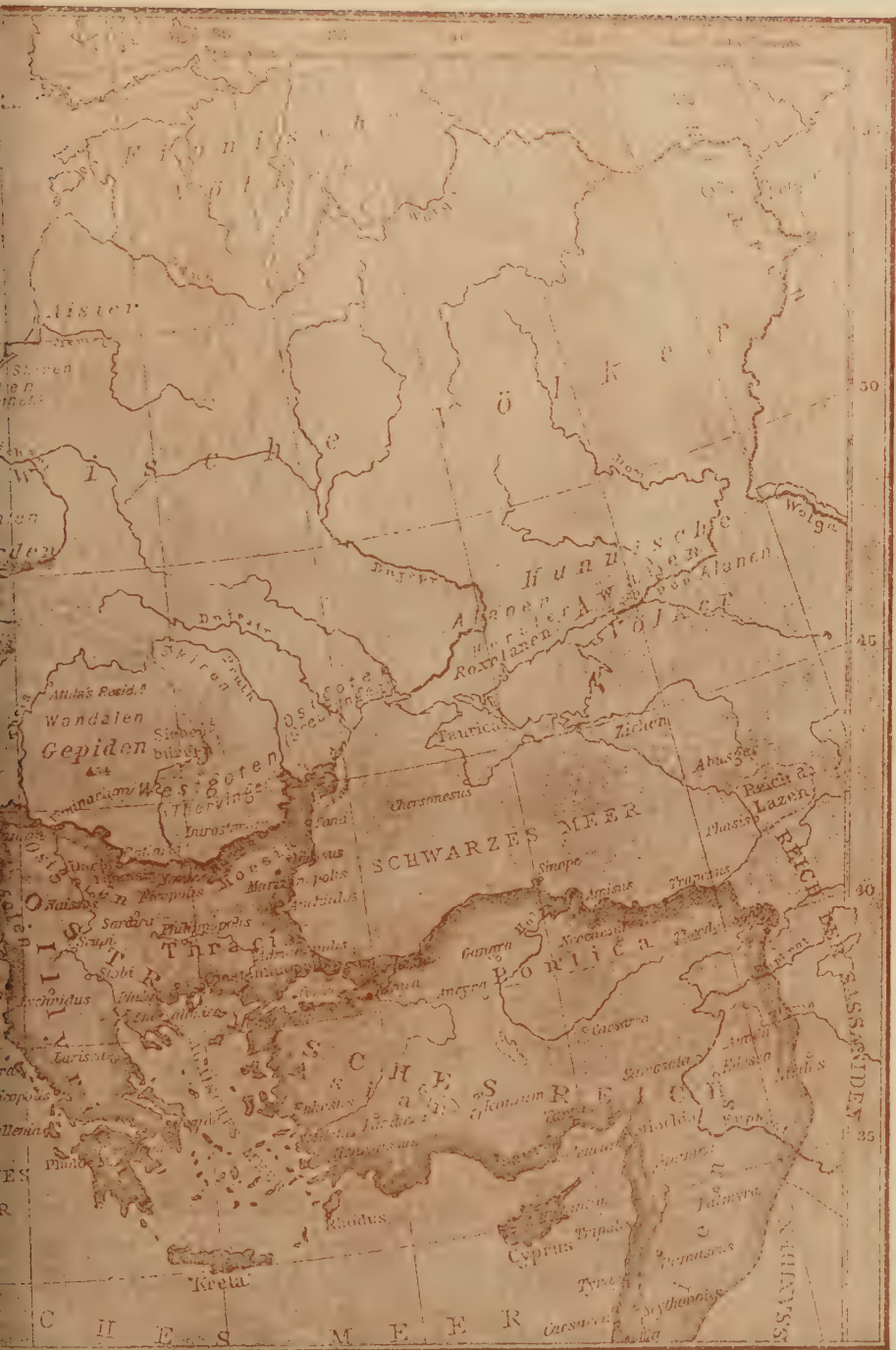
Mens Kristendommen saaledes kapitulerede for Hedenskabet, og de
heftige teologiske Kampe indenfor dens Rækker aabenbarede dens For-

Fig. 96. Byzantinsk Kloster.

nedring, fremstod der paa det praktisk-kirkelige Omraade en Række
Mænd, der straalte som lysende Stjerner i denne Tids aandelige Mørke.
Det var saadanne Mænd som Ambrosius, Biskoppen i Milano, en frem-
ragende Teolog og Kirkepolitiker, Martin, Kelternes Apostel og Grund-
læggeren af det første Kloster i Gallien, som mod sin Vilje blev tvungen
til at være Biskop i Tours, — samt Patriarken Johannes i Konstantino-
pel, der paa Grund af sin Veltalenhed fik Navnet Guldmond, Chrysosto-
mus. Da han ikke betænkte sig paa at holde Straffeprædikener imod
Kejserinde Eudoxias lastefulde Liv, blev han jaget i Landflygtighed,
slæbt gennem Lilleasien, hvor han i Aar 407, liggende paa Gulvet i en
lille Kirke, døde med de Ord: »Gud ske Lov for alt«. I Midten af det 4.
Aarhundrede optraadte ogsaa Wulfila, Goternes Apostel. Wulfila var

Arianer, og dette blev bestemmende for flere af de germanske Folks Overgang til Kristendommen. Arianismen var en populariseret Form af Kristendommen, som de lavt staaende Germanere lettere kunde tilegne sig. Paa den anden Side forhindrede dette de arianske Germaner i at opsluges af den højere romanske Kultur, da enhver Omgang mellem Ortodokse og Arianere var utænkkelig.

Med Theodosius den Store sejrede den kristne Kirke fuldstændigt, de hedenske Ofringer blev forbudt under Dødsstraf, og Templerne revet ned. Under Theodosius Regering udvikledes ogsaa Kirkens hierarkiske

Fig. 97. Billede af en Klostergaard paa Athos.

Organisation, Landbiskopperne forsvandt, og Magt og Ledelse over omkringliggende Landsdele blev lagt i Statsbiskoppernes Hænder. Deres Magt begrænsedes af Provinsbyernes Biskopper, Metropoliterne med Provins-Synoderne ved deres Side. Over disse stod Exarkerne eller Patriarkerne, Biskopperne i Antiokia, Alexandria, Jerusalem, Efesos og Cæsarea. Biskoppen i Konstantinopel havde en særlig Æresstilling, men antog ikke Titlen Exark. I Modsætning til de andre antog kun Roms Biskop Titlen Papa, og hele det 4. Aarhundrede igennem søgte han forgæves i Kappelstrid med Alexandria at hævde sin Stilling som Kirkens højeste Embedsmand. Mange Forhold bidrog til at støtte denne Fordring. Da Konstantin den Store forlagde Rigets Hovedstad til Konstan-

tinopel, fik Roms Biskop en friere Stilling overfor Kejseren. I den arian-ske Strid havde Rom været Orthodoxsiens vigtigste Støtte, hertil kom, at Roms Biskop betragtedes som Petrus' Efterfølger, og at Rom overalt stod som Verdens Hovedstad. Gennem Hierarkiets Udvikling opstod der en dyb Kløft mellem Folket og Præsteskabet, der ved Gaver og Fritagelse fra offentlige Pligter blev en økonomisk privilegeret Klasse, som yderligere skiltes fra Folket ved den retslige Særstilling, den indtog, idet en Præst, selv i Civilsager, kun kunde drages til Ansvar for en kirkelig Domstol. Afholdet fra Ægteskab, Colibatet, bidrog yderligere til at stille

Fig. 98. Billede fra en Skrivecelle i et Kloster. I Middelalderen blev de fleste Bøger skrevet af Munke. Ved Afskrift er saaledes mange af den klassiske Litteraturs Skatte bleven reddet fra Tilintetgørelse.

Præsterne paa et andet Plan.

Men den voksende Velstand medførte ogsaa, at Præsteskabet blev mere verdsligt. Som en Reaktion derimod opstod i det 4. Aarhundrede Eremit- og Klostersvæsnets. Eremiterne drog sig tilbage ud i Ørknerne for at flygte fra denne Verdens Ondskab og leve et Liv helliget til Gud under Arbejde og Forsagelse. Eremitvæsnets Hjemland er Ægypten. En koptisk Bonde, Antonius, der var omvendt til Kristendommen, gjorde det første Skridt, og snart fulgte Skarer af

Mennesker hans Eksempel, saa at der i Løbet af kort Tid opstod hele Eremitkolonier i Ægyptens Ørkner, hvor alligevel hver enkelt havde sin særlige Hule eller Celle. Pachomius, en fattig Kopter fra Theben-Eggen, var den første, der forstod den Betydning, det vilde faa, hvis Eremiterne sluttede sig sammen til et fælles Arbejde. Han grundlagde Aar 312 det første Kloster ved Nilen, snart udbredte Bevægelsen sig og det ene Kloster efter det andet grundlagdes i Ægypten. Herfra kom Eremit- og Munkevæsnets til Syrien og Lilleasien for over Byzans at fortsætte til Europa. Som alt andet udartede det imidlertid snart. Ved at plage og lemlæste sig selv og ved at give Afkald paa de allersimpleste Fordringer

til Livets Bekvemmelighed og leve som Dyr, troede Eremiterne at kunne dræbe deres Sanselighed, som derved blot voksede. I Syrien opstod der en ny Form for Eremitvæsen, Sojlehelgener. Disse lod sig hejse op paa en høj Sojle og blev Maal for Pilgrimsvallfarter. Snart begyndte Forbrydere og Folk fra de laveste Samfundsklasser at slutte sig til Munke- og Eremiter for at undgaa Fængselsstraf og Militærbyrder, og den moralske Tilstand i Klostrene sank mere og mere. Ved Biskoppen i Cæsarea, Basilius den Stores Klosterregler, der vedtoges paa Modet i Chalsedon Aar 415 blev Klostrene i Østen reddede fra Undergang i sædelig Henseende, især fordi de blev stillet under Bispernes Tilsyn.

Imidlertid var Munkevæsenet ogsaa begyndt at trænge ind i Vestlandet. I Rom hjalp Hieronymus det til Sejr. Han forkyndte under stor Tilstrømning det asketiske Livs ene saliggørende Betydning. Han udarbejdede ogsaa under dette Ophold i Rom den første Oversættelse af Bibelen paa Latin, den saakaldte versio vulgata. I Gallien indførtes Munkevæsenet af Martin af Tours, og skønt det her stødte paa kraftig Modstand, blev Gallien alligevel det vesterlandske Munkevæsens vigtigste Arnested.

Paa Grund af at det vestromerske Rige paa denne Tid isoleredes fra det østromerske ved den germanske Folkevandring, sprængtes ogsaa Kirken i en østerlandsk, kejserlig, cæsaro-papistisk Kirke under Patriarken i Konstantinopel, og en vesterlandsk, der af Augustinus vakte til Bevidsthed om sin religiøse Egenart. Augustinus blev født i Tagaste i Numidien Aar 354. Han fik sin Uddannelse ved Universitetet i Karthago. I sine »Selvbekendelser« omtaler han, hvordan han under sit Ophold her bukkede under for Studenterlivets slappe Moral. Her sluttede han

Fig. 99. Pave Gregor I, den Store. (Miniatur fra en Bonnebog i Nationalbiblioteket i Paris).

sig ogsaa til Manikæismen, i hvilken han troede at have fundet Maalet for sin Sandhedssøgen. Fra Karthago kom han Aar 383 til Rom, hvor han begyndte at arbejde som Advokat, men allerede det følgende Aar fik han Stilling som Lærer i Rhetorik i Milano. Her kom han i Berøring med Ambrosius, hvis Veltalenhed paa dette Tidspunkt henrev Milano. Gennem ham og gennem sin Moder Monika, der var en from Kristen, kom han mere og mere under kristen Paavirkning, og efter at

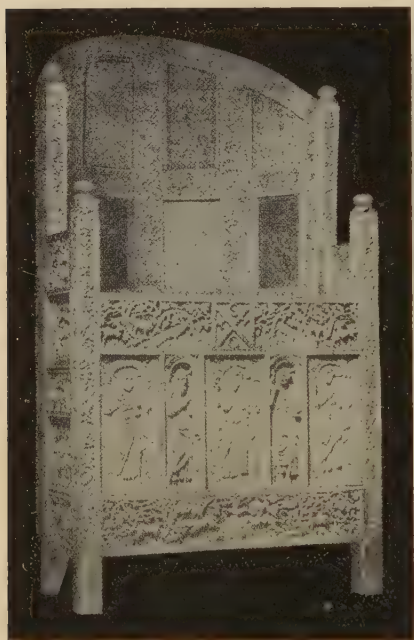

Fig. 100. Den hellige Maximianus' Bispestol med Elfenbensudskæringer. (Ravenna).

have brudt med Manikæismen, førtes han tilsidst over Nyplatonismen og Paulus frem til Kristendommen. Efter sin Omvendelse vendte han tilbage til sit Hjemland. Under et tilfældigt Besøg i Hippo blev han mod sin Vilje indviet til Presbyter og blev efter nogle Aars Forløb 395 Biskop der. Her døde han Aar 430, mens Vandalerne belejrede Hippo.

I de 35 Aar, Augustinus beklædte Bispestolen i Hippo, udfoldede han en rig og alsidig Forfattervirksomhed baade paa det dogmatiske, det pædagogiske og exegetiske Omraade. I sit betydeligste Arbejde, »Gudsstaten« paa hvilket han skrev i 13 Aar, lagde han med profetisk Begejstring og Fremsyn Grundlaget til den katolske Kirkes Opfattelse af Kirkens Forhold til Staten, som det er den Dag i Dag. Paa det teologiske Omraade udviklede han den

vesterlandske Kirkes Ejendommelighed ved at stille det konkrete Jesusbillede op imod den græske spekulative Jesusopfattelse og betone den etisk-praktiske Religiositet overfor Østens Kontemplation. Ved sin Sanktion af Helgen- og Relikvidyrkelsen og sin Betoning af, at alt skulde underordnes Hierarkiet lagde Augustinus Grunden til Middelalderens katolske Kirke, men paa den anden Side var han en Reformationens Forgænger ved, i Strid med Pelagianerne, at betone Naadens Betydning for Frelse fra Arvesynden. Netop angaaende dette sidste Punkt, at alle

Fig. 101. Pave Leo IV besværges en Ildebrand i Vatikankvarteret, hvor den pavelige Residens er beliggende.
(Efter Maleri af Rafael).

Mennesker fra Fødslen er beheftede med Synd, Arvesynd, udbrod der en voldsom Strid. En Iro-Skotte, Pelagius, hævdede paa Trods af Augustinus' Lære, at alle Mennesker er fødte gode og ved egen Kraft kan leve et syndfrit Liv. Efter at Pelagius og hans Tilhængere var bleven dømt paa det tredje økumeniske Mode i Efesos Aar 431, optog de saakaldte Semi-Pelagianere Striden mod Augustinus, indtil ogsaa de blev dømt paa en Synode i Orange Aar 529.

Fig. 102. Sofiakirken i Konstantinopel efter Omdannelsen til Moskee.

PAVEDØMMETS OPKOMST

I det foregaaende har vi set, hvordan Roms Biskop, med Titlen Papa, støttet paa de historiske Traditioner, havde begyndt at hævde sin Stilling som Kirkens Overhoved og hvordan Kejserresidensens Forlæggelse til Byzans og Romerrigets Splittelse havde været en Støtte for hans selvstændige Stilling. Ved et kejserligt Dekret Aar 369 fik Roms Biskop Godkendelse af sit Krav paa Overherredømme over hele den vesterland-

ske Kirke, idet hans Ret til at afgøre Appellationer fra Biskopperne i den vestlige Rigshalvdel blev fastslaaet. Det religiøse Grundlag for sin Magt fik han i Augustinus' Arbejde »Gudsstaten« og i Hieronymus' Oversættelse af Bibelen »Versio vulgata«. Ogsaa de germanske Folkevandringer bidrog til at hæve den vesterlandske Kirkes Anseelse og derved ogsaa Pavens. Mens Romerriget sloges i Stykker, stod Kirken uberørt af Folkevandringens Bolger. Den alene tog sig af de Syge og Ulykkelige, og foran dens Templer standsede de plyndrende Barbarer.

Da Germanerne første Gang indtog Rom, sad Innocens I (402—417) paa Pavestolen. Ham lykkedes det ved en klog Politik at hævde den romerske Biskops Ret til at udstede Forordninger, der gjaldt for hele den vesterlandske Kirke, og at faa Tilsynsret med Biskopperne, men først under Leo I, kaldet den Store, (440—461) kan der tales om et Pavedømme. Denne Pave bevægede Aar 445 Kejser Valentinian III til at udstede et Dekret, hvorved Paven fik den højeste Lovgivnings-, Tilsyns- og Domsret over Galliens og det vestromerske Riges Biskopper, og endnu mere styrkedes hans Anseelse, efter at det var lykkedes ham at standse den frygtede Attila (se Side 35). Efter Leos Død fulgte en Tilbagegangsperiode paa 150 Aar for den vesterlandske Kirke, i hvilken Tid Tyngdepunktet flyttedes mod Øst.

Kun indenfor Klostervæsenet foregik der et Opsving efter lang Tids Forfald. Klostrene havde i hele det 5. Aarhundrede faaet Tilgang af stadig værre Menneskemateriale og var sunket ned til at blive Arne steder for Usædelighed og Lastefuldhed. Den vigtigste Aarsag hertil var den Lediggang, til hvilken Munkene var tvungne ifølge de østerlandske Klosterregler. Da fremtraadte Aar 529 den Mand, der skulde blive den store Reformator. I dette Aar grundlagde Benedikt af Nursia et Kloster

Fig. 103. Det Indre af Kirken San Vitale i Ravenna. Indviet af Kejser Justinian.

paa Monte Cassino, der skulde blive Mønstret for de vesterlandske Klostre. Ved Siden af Fattigdom, Kyskhed og Lydighed, de tre Munke-løfter, opbyggede Benedikt Klosterlivet paa strengt Arbejde, hvortil ogsaa hørte Barmhjertighedsvirksomhed, Askese og religiøse Øvelser, især Bøn. Omsorgen for Aandskulturen, derimod, som senere under Middelalderen blev Klostrenes Hovedopgave, hvorved den klassiske Dannelse

Fig. 104. Mosaik i Kirken St. Vitale i Ravenna. Indviet af Kejser Justinian.

og den klassiske Litteratur reddedes fra Undergang, fik Plads i Klostrene takket være Østgotekongen Theodoriks Kansler Cassiodorus.

Takket være Augustinus og Benedikt var den vesterlandske Kirkes Særegenhed udviklet ved det 6. Aarhundredes Slutning. Nu fremtraadte ogsaa den Mand, der viste sig Opgaven voksen, at overtage Ledelsen af Vesterlandets Kirke og for bestandig forene den med Pavestolen. Det var Pave Gregor den Store. Mens den østromerske Kejser stod magtesløs overfor Longobarderne, der hærgede i Italien, rejste Kirken sig som

Arvtager efter det store romerske Rige. Gregor den Store, der valgtes til Pave Aar 590, overtog nu ogsaa den politiske Styrelse, indsatte Embedsmænd og ordnede Rigets Forsvar. For Kirkens Penge lykkedes det ham at bevæge Longobarderne til at standse paa deres Sejerstog og give Rom en gunstig Fred. Efter at der var opnaaet ydre Sikkerhed, fortsatte Gregor ad den Vej, som denne heldige Lejlighed havde givet ham i Hænde, til at hæve Pavestolens Magt og Anseelse. En udmærket Støtte for sin Fordring paa Overopsyn med Vestlandets Metropoliter fik han

Fig. 105. Benediktinerklostret paa Monte Cassino ved Neapel.

ved en Bestemmelse om, at Metropoliterne skulde hente Palliet, en hvid Uldkrave med fire sorte Kors, Tegnet paa deres Embedsværdighed, i Rom. Ved Hjælp af Munke, som Gregor, der selv havde været Munk, i høj Grad understøttede, ordnede han ogsaa Pavemagtens materielle Grundlag, de Godser, det var lykkedes Kirken at skaffe sig i Italien, paa Korsika, Sicilien, Dalmatiens Kyst og i Gallien. Disse var tidligere bleven drevet af Forpagtere; nu blev de direkte overtaget af Kirken og drevet af Klerke og Munke. Da Gregor søgte at udstrække sin Magt ogsaa

over den østlige Rigshalvdel, traadte Patriarken af Konstantinopel i Vejen for ham. Overfor dennes Fordring paa Titlen: økumenisk (almindelig) Patriark, antog Gregor den ydmyge Titel »Guds Tjeneres Tjener« (servus servorum dei), i hvilken jo alligevel hans Krav paa universel Indflydelse ligger indesluttet. Den er endnu i vore Dage en pavelig Ærestitel. Efter at Gregor havde befæstet sin Stilling som den vesterlandske Kirkes Hersker, virkede han ogsaa for Optagelsen af nye Folk i Kirkens Skød. I det foregaaende er omtalt, hvordan Britannien gennem ham blev vunden for den katolske Kirke, men ogsaa blandt Frankerne, Vestgoterne, ja selv blandt Longobarderne virkede han for Udbredelsen af den katolske Tro. Skønt Gregor paa flere Omraader var en Foregangsmand, formaaede han dog ikke at frigøre sig for den Overtro, der var trængt ind i Kirken, Engle- og Helgendyrkelsen, Troen paa Aandevæsner og Relikviernes beskyttende Magt. Gennem ham fik ogsaa Troen paa Skærsilden og Messeofret den Betydning, den endnu ejer i den katolske Kirke. Gregor døde Aar 604.

Fig. 106. Kirke fra Karolingertiden, opført Aar 801—806 i Germigny des Près.

DEN BYZANTINSKE PATRIARKKIRKE

Ogsaa i Østen rasede i Lobet af det 5. Aarhundrede Striden om den øverste Ledelse. Det var Patriarkerne i Konstantinopel og Alexandria, der gjorde hinanden Rangen stridig. Som altid i denne Dogmedannelsens Periode kom Striden fra et dogmatisk Stridspunkt. Patriarken i Konstantinopel, Nestorius, optraadte imod Mariadyrkelsen og Marias Benævnelse »Guds Moder«, mens Alexandrias Patriark, Cyrillus, tog dette Navn i Forsvar. For at afgøre Stridsspørgsmaalet bevægede Cyrillus Kejser Theodosius II, der stod under Indflydelse af sin begavede Søster Pulcheria, til at sammenkalde en Synode i Efesos Aar 431. Han indfandt sig med væbnet Magt og fik Nestorius afsat. Snart

efter indfandt Nestorius' Tilhængere sig, aabnede en ny Kirkeforsamling og erklærede Cyrillus for afsat. Kejseren lod dem begge fængsle, men da Nestorius frivilligt var traadt tilbage, blev Cyrillus atter Patriark i Alexandria. Da Dioskorus efter Cyrillus' Dod var bleven Alexandrias Patriark, blussede Striden mod Konstantinopels Patriark, der nu hed Flavianus, atter op. Han fortsatte ad den Vej, Cyrillus var slaæet ind paa, og betonedede Kristi guddommelige Natur paa Bekostning af den menneskelige. Hans Tilhængere fik derfor Navnet Monofysiter, »Forkyndere af én Natur«. Paa en Synode i Efesos, der paa Grund af de Voldshandlinger, der blev udøvet, fik Navnet Roversynoden, blev Flavianus dømt. Han døde kort Tid efter. Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kristi to Naturer fik sin endelige Losning paa en Synode i Chalsedon Aar 451. Her blev Dioskorus afsat, og Spørgsmaalet om For-

Fig. 107. Stof af en byzantinsk Kvindedragt. (Efter Diehl).

holdet mellem Kristi menneskelige og guddommelige Natur fastsloges her med de Ord: »To Naturer i én Person uden Sammenblanding eller Forandring, men forbundne uoploseligt og uadskilleligt«. Ogsaa Tre-enighedsspørgsmaalet fik her sin endelige Losning, og Kejseren forbød derefter al yderligere Diskussion om disse Spørgsmaal. Monofysiterne opgav imidlertid ikke deres Kamp. Overalt i Østen udbrod der revolutionære Stridigheder. Aar 482 prøvede Kejser Zeno at imødekomme Monofysiterne ved et Edikt, det saakaldte Henotikon, men mødtes af Modstand fra Nestorianerne og maatte gribe til voldsomme Magtmidler mod disse. De blev spredt over hele Østerlandet og grundlagde nestorianske Frikirker i Persien, det østlige Syrien og Arabien.

Den Opløsning i hvilken den østerlandske Kirke befandt sig, vedblev da en kraftig Mand med maalbevidst Kirkepolitik havde bestegit Kejsertronen, og forte Cæsaro-Papismen, det kejserlige Pavedomme til fuldstændig Sejr. Denne Mand var Justinianus I, Bondesonnen, som med den blændende, forhenværende Figurantinde, Theodora, ved sin Side

svang sig op paa Kejsertronen. Med det høje Maal for Oje at genoprette den tidligere romerske Kejsermagt vilde han lægge Grundvolden dertil ved et enigt Rige og en enig Kirke. Hans første Skridt var at forsone sig med Pavemagten, der havde staaet bagved Chalcedonbestemmelsen, og derfor havde brudt med den østlige Rigskirke ved denne Bestemmelses Ophævelse gennem Henotikon. Aar 529 udstedte han derfor et Edikt, hvorved Chalcedon-Bestemmelsen genindfortes. Dette var et Slag mod Monofysitterne. Der skabtes et voldsomt Had til Rigskirken hos dem, og til Trods for Justinians Forsøg paa at forsone sig med dem,

Fig. 108. Monument rejst Aar 1834 paa Björkö i Mälaren over Nordens Apostel. Ansgar, som her for første Gang plantede Korsets Fane og dannede den første kristne Menighed i Sverige.

brod de ud og dannede egne Menigheder, saa at Ægypten, Syrien og Abessinien rev sig los fra Rigskirken. I Frikirkerne løsnedes Kristendommen fra sit naturlige Grundlag, den græske Kultur, og hjemfaldt mere og mere til Barbari og Overtro, hvorved den blev et let Bytte for Muhamedanismen, som et Aarhundrede senere spredte sig gennem Syrien og langs Afrikas Nordkyst. Men Orientens kirkelige Afsondring var ogsaa en Sejr for Cæsarpapismen og den byzantinske Kirkes Opkomst. Justinian fik nu friere Hænder til at ordne den græske Kirke og inddrage Rom under dens Magt. Han udstedte Kirkelove, der saaledes i Codex Justinianus og Novellae constitutionis, som blev Retsgrundlaget for den byzantinske Kirke. Han

drev ogsaa en kraftig Ydre- og Indre-Mission og byggede pragtfulde Kirker, bl. a. Sofiakirken i Konstantinopel, hvor den nyopvaagnede Maler- og Billedhuggerkunst forenede sig med Arkitekturen til at skabe et af Kristenhedens største Mesterværker. „Jeg har overgaaet dig, Salomon“, sagde Justinian ved Indvielsen. Ogsaa Litteraturen oplevede under Justinians Beskyttelse en ny Oplømsstringtid. En omvendt Jøde fra Syrien, Romanos, skrev sine udødelige Hymner, greben af Andagt over Skonhedenn og Mystiken i Sofiakirken.

Efter at Dogmestridighederne havde fundet deres Afslutning under Justinian, hengav den østerlandske Kirke sig til Mystik og Mysterievæsen. Under Justinian var Paven et villigt Værktøj i hans Haand.

og ligestillede med de fem Patriarker. Dette Forhold vedvarede lang Tid efter Justinians Død, og efter at Exarkatet i Ravenna var oprettet Aar 568, fik Exarken en Tid Ledelsen af den vesterlandske Kirke.

GERMANERNE BLIVER KATOLIKER

Da den germanske Naturreligion, der ligesom alle Naturreligioner var knyttet til bestemte Pladser og Genstande, ved Folkevandringen blev løsrevet fra sit naturlige Grundlag, kunde den ikke længere bevares, men maatte vige for Kristendommen. Ved Indtagelsen af det romerske Rige mødtes Germanerne af Kristendommen som en Del af den romerske Kultur, og den kom til at øve stor Indflydelse især paa Stormændene, der naturligvis først kom i Berøring med den romerske Kultur. Kristendommen blev derved tillempet efter de germanske Forhold. Saaledes opfattedes Kristus i Lighed med den germanske Folkekonge, der fører sine Skarer til Kamp og sørger for sine, og Menneskenes Forhold til ham som Hirdmandens Trokabsforhold til sin Konge. I det foregaaende har vi set, hvordan Arianismen blev den Port, gennem hvilken de germanske Folkeslag strømmede ind i den kristne Kirke. Den gamle hedenske religiøse Organisation maatte tjene Arianerkirken til Model. Kongen blev Kirkens højeste Chef, Præsterne blev Statsembedsmænd, og hver Jordejer fik Ret til at anlægge sit eget Tempel, ligesom de havde gjort det i den hedenske Tid. Munkeidealet, Askesen og Colibatet, som stod den germanske Opfattelse fjernt, fik ingen Plads i Arianerkirken, mens Sædeligheden derimod betonedes saa meget strengere. Ved sin

Fig. 109. Arabisk Karavane paa Vandring.
(Efter »L'art arabe«).

ationale Farve er den arianske Landskirke en Forløber for de reformerte Kirker.

Ved Frankerkongen Klodovegs Indtræden i den katolske Kirke, holdt denne sit Indtog i den germanske Folkeverden. Ogsaa de germanske Statsforhold øvede deres Indflydelse paa den katolske Kirkes Organisation. Den blev i Gallien en Landskirke. Kongen fik højeste Bestemelsesret over den galliske Kirke. Han sammenkaldte og ledede Landsynoderne, der ordnede de kirkelige Forhold. Skont Kongens Magt ogsaa i Forholdet til Kirken begrænsedes af Ediktet af 614 blev der dog forbeholdt ham Ret til Stadfæstelse af Bispevalg. Han afgjorde tilmed dogmatiske Stridigheder og havde Dispositionsret over Kirkegødserne. Gennem Frankernes Erobringer spredtes den katolske Lære til Burgunder og Alemanner. Efter Slaget ved Vouglé indførte Frankerne

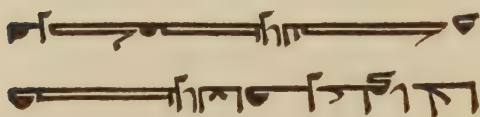

Fig. 110. En Prøve paa den ældste arabiske Skrift, den kufiske, opkaldt efter Byen Kufa i Mesopotamien. De ældste arabiske Koranhaandskrifter, Monter og Gravindskrifter er skrevne med kufiske Skriftegn.

Katolicismen hos de Vestgoter, der boede Nord for Pyrenæerne, og deres Naboer Sveverne var en Tid forinden gaaet over til Katolicismen paa Grund af Indflydelse fra Frankerne.

Snart fulgte hele det vestgotiske Folk, efter at der var bleven fastsat strenge Straffe

mod Arianerne. Den vestgotiske Kirke gennemlevede nu en Blomstringsperiode. Den blev organiseret af Biskop Leander af Sevilla med den frankiske Kirke som Model. Hans Brøder og Efterfølger Isidor (død 636), en Mand, der stod paa Højden af sin Tids Viden, aabnede ved sin Encyklopedi og sin kirkelige Arkæologi den klassiske og ældste kristelige Lærdoms Skatkamre for sine Stammefrænder. De saakaldte Isidoriske Dekretaler, paa hvilke Paverne byggede deres Fordringer paa Suveræniteten, kan derimod sikkert ikke tilskrives ham. Men efter nogen Tids Forløb gik den vestgotiske Kirke Forfald og Oplosning i Mode. Biskopperne blev verdslige Stormænd, der stredes med Kongerne om Magten, og hvis eneste Interesse det blev at forøge deres Rigdomme og Indflydelse. Overtro og Usædelighed trængte ind. Saa-dan var Forholdene, da den arabiske Invasions Storme drog hen over Spanien og fejede alt bort paa sin Vej. Ogsaa hos Frankerne gik der Forfald i Kirken med den indtrængende Helgen- og Mirakkeltro, og det sædelige Livs Tilpasning paa Askesen.

I det foregaaende har vi set, hvordan de kristne Kelter ved Angelsaksernes Erobring af England blev trængt tilbage til Landets vestlige Egne og hvordan den iredskotske Kirke, der især var en Munkekirke, kun bevarede blandt den keltiske Befolkning paa Irland. Ligesom endnu i vore Dage er Irlænderne et emigrerende Folk. Fra de irske Klostre udvandrede Munkene til Skotland og Oerne, hvor de anlagde nye Klostre. Kolumba den ældre, en irsk Kongeson, som af Anger over

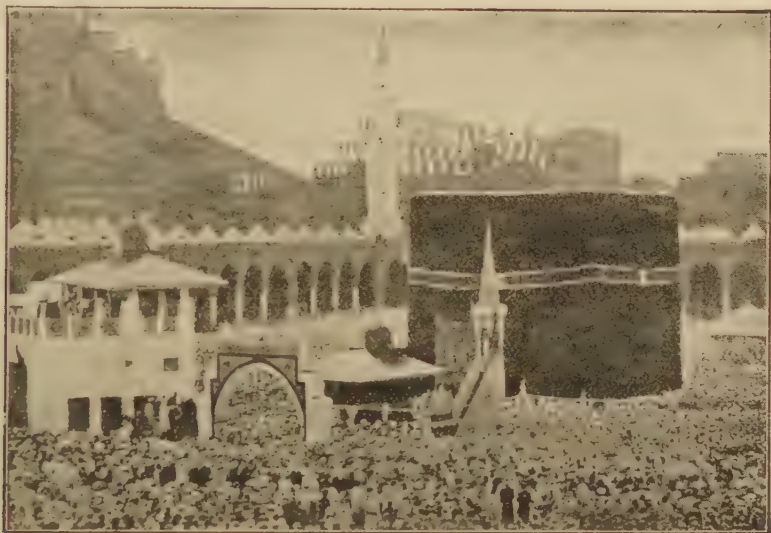

Fig. 111. Mekkas hellige Festplads med Titusinder forsamlede Pilgrimme. Den høje firkantede Bygning er Kaabaen (egentlig «Terning»); den er ca. 15 Meter høj, 12 Meter lang og 10 Meter bred og dækkes af et sort Tæppe, der fornyes hvert Aar. I dens sydøstlige Hjørne er i Mandshøjde indmuret den sorte Sten, som Pilgrimme paa deres Vandring 7 Gange rundt om Kaabaen ved de store Fester kysser eller rører ved.

sit foregaaende Liv var gaaet over til Kristendommen, grundlagde saaledes et Kloster paa Øen Hy (senere kaldt Iona), som blev Midtpunktet for Missionen i England og hos de germanske Folk i Tyskland. Han organiserede den skotske Kirke med Klaninddelingen som Mønster, og ved hans Død Aar 597 var hele Landet Nord for Edinburgh kristnet. Fra Klostret paa Iona drog Missionærer lige til det ubeboede Island.

Aar 591 vendtes den irske Missionsvirksomhed ogsaa mod Frankerne. I dette Aar udvandrede en Munk Kolumbanus over Bretagne

til Vogeserne, hvor han grundlagde et Monsterkloster, Luxovium. Snart voksede en Mænde Datterklostre op. Ved deres strenge, sædelige Forordringer, der understøttedes af Privatskriftemaalet, som Kolumbanus havde udviklet, ovede de en sund Indflydelse paa deres Tids lave sædelige Niveau. Ved sin uforfærdede Optræden paadrog Kolumbanus sig den lastefulde frankiske Dronnings Brunehildes Had, maatte forlade Landet og begav sig til Schweiz. Forjaget af den hedenske Befolkning her, fortsatte han ned til Italien og grundlagde her Nord for Genua Klostret Bobbio, som paa dette Tidspunkt, da Uvidenhedens Mørke hvilede over den katolske Kirke, blev et Midtpunkt for Aandskultur og et Asyl for den klassiske Dannelse. Kolumbanus døde her 615. Hans Efterfølger som Abbed i Luxovium, Eustasius prædikede samme Aar Kristendommen blandt Bayrerne, der før Storstedelen var Hedninge.

Nu omspændte den iro-skotske Munkekirke et Omraade, der strakte sig fra Shetlandsoerne til Middelhavet og var bleven en farlig Konkurrent til den romerske Pavekirke. Dette indsaa Gregor I og dirigerede derfor sin Mission mod de germanske Folk. Under Angelsaksernes Historie har vi hørt, at han sendte Augustinus med 40 Benediktinermunke til Kong Aethelbert af Kent, og hvordan Kristendommen derfra spredtes til de øvrige angelsaksiske Stater. Ved Synode i Whitby sejrede den katolske Kirke, men først i det 12. Aarhundrede gik den skotske Kirke definitivt over til den romerske Pavekirke efter at Munkene ved Vikingernes Indfald i Landet var bleven spredt og var vandret over til Kontinentet.

I det foregaaende Aar har vi set, at engelske Munke i det 8. Aarhundrede udfoldede en livlig Missionsvirksomhed blandt Germanerne i Tskland og hvordan Winfried eller Bonifatius oprettede Tysklands første Erkebispedømme i Mainz. Under Karl den Store fortsatte frankiske Missionærer Missionsvirksomheden blandt de tyske Germaner, især Sakserne efter deres Underkuelse. Aar 788 oprettede Karl i Bremen et nyt Erkestift for de nyomvendte Sakser og allerede Aar 831 oprettedes ogsaa et Erkebispedømme i Hamburg, blandt andet for de nordiske Folk. Hos dem havde nemlig en frankisk Munk siden 826 virket for Kristendommen. Det var den navnkundige Ansgar fra Klostret Carlie i Picardiet. Han blev, medens han var Lærer i et Datterkloster, Ny Corbie (Konvey) i Sachsen udset til at følge den danske Harald, som Kejseren hjalp tilbage fra Landflygtighed. I Danmark udrettede han foreløbig ikke meget, men bedre Held fik han i Sverige, hvor han

blev vel modtaget af Kong Björn i Björkö ved Mälaren og fik stiftet en virkelig Menighed. Som Erkebiskop i det nyoprettede Sæde var hans Stilling en Tid lang svag paa Grund af Kejserdømmets Forfald og Vikingers Hærgninger; men efter at hans Virksomhed var flyttet til det sikrere Bremen, kunde han genoptage Missionen med Kraft og Held. Han vandt Indflydelse paa den danske Kong Henrik, der tillod ham at rejse den første nordiske Kirke i Slesvig By, drog 853 atter til Sverige, hvor efter en Tingsforsamlings Beslutning en Kirke rejstes i Björkö, og inden sin Død 865 havde han skaffet Ribe en Kirke.

ISLAM

ARABERNE FØR MUHAMED

Arabien, hvis Hovedmasse udgøres af en Højslette, rummer paa et Omraade, der er omtrent en Fjerdedel af Europas, knapt fem Millioner Indbyggere. Trods sin afsides Beliggenhed har det til alle Tider virket tillokkende paa fremmede Folkeslag, og før Muhameds Fødsel havde Assyrier, Persere og Abessinier kappedes om Herredømmet over store Dele af Arabien. Sely Romerne havde, tiltrukket af de vidunderlige Fortællinger om Arabiens Rigdomme, sat sig fast i den nordlige Del af Landet, men havde ikke haft Held med deres Forsøg paa at erobre det frugtbare Sydarabien.

Den indfødte Befolkning bestod paa Muhameds Tid for Størstedelen af Beduiner, Nomader. Disse var inddelte i Stammer under hver sin Høvding. Da Gæstfriheden er en af de mest udprægede Egenskaber hos Araberne, maatte Høvdingerne helst være i Besiddelse af en vis Velstand for frit at kunne udvise denne. Høvdingen var sædvanlig Stammens Anfører i Krig, men dersom han ikke besad krigerske Egenskaber, kunde Stammen vælge en særlig Hærfører. Til Afgørelse af retslige Uenigheder havde Høvdingen en Fredsdommer ved sin Side. Familien dannede Grundlaget for det arabiske Samfundsliv. Indenfor Familien havde Husfaderen uindskrænket Myndighed. Han kunde forskyde Sonnerne og lade de nyfødte Dotre levende begrave. Slægtfølelsen var det forenende Baand mellem Familierne. Den, som blev udstødt af sin Slægt, var fredløs og maatte saa snart som muligt prove paa

at komme ind i en ny Slægt. Dette kunde ske enten ved Giftermaal eller ved Edsforbund. Det enkelte Slægtmedlems Anliggender var fælles for hele Slægten. Dette lagde sig særligt for Dagen i Kravet om Blodhævn. Dersom et Medlem af Slægten havde myrdet nogen af en anden Slægt, var det denne Slægts moralske Skyldighed at kræve Gengæld mod en af Drabsmandens Slægt. Derved opstod der voldsomme Slægtfejder, som kunde ødelægge hele Stammer. For at raade Bod herpaa, forsøgte man at faa Drabsmandens Paarørende til at sone Forbrydelsen med Bøder, der i Almindelighed fastsattes til hundrede Kameler. Blodhævnen førte imidlertid ogsaa det Gode med sig, at Araberne paa deres Plyndringstog saavidt muligt skaanede Menneskeliv af Frygt for de

Fig. 112. Den hellige Familie, Muhamed, Ali, Hasan, Husain. (Persisk Miniatur).

Følger, som et Mord førte med sig. For overhovedet at muliggøre et fredeligt Samkvem i denne lovløse Tid med dens oprivende Slægtkampe fandtes der hos Araberne en Del beskyttende Anordninger. Saaledes var den, der benyttede sig af en andens Gæstfrihed, tryg, selv under en Fjendes Tag, og det blev anset for en af de største Forbrydelser, om nogen forgreb sig paa sin Gæst. Ogsaa i Templerne var Araberen beskyttet, og i de hellige Maaneder, hvor de store Markeder holdtes, kunde Personer, der ellers havde Pligt til at kræve Blodhævn af hinanden, trygt komme sammen og afgøre Forretninger.

Love havde Araberne ikke, men en Del retslige Sædvaner forplantedes ved mundtlig Overlevering. Hvad det skortede paa i Retsvæsenet, erstattedes forøvrigt af de religiøse Former, Eden og Selvforbandelsen. Ved at udtale en Forbandelse over sig selv blev man forpligtet til at

holde en indgaaet Overenskomst. Beduinens Ejendom bestod af Hjorde, mest af Kameler. Disse anvendtes ogsaa som Betalingsmiddel, da Araberne paa denne Tid ikke havde nogen Mont. Kun Templerne og nogle faa Rigmænd havde private Græsgange. Kobesummen for sine Hustruer erlagde Araberen i Kameler til Hustruernes Fædre, Brødre eller nærmeste Slægtninge. Han havde nemlig i Almindelighed flere Hustruer, og disse gik ofte i Arv. Dersom han ikke købte sine Hustruer, røvede

Fig. 113. Bedende Muhamedanere i Ørkenen i Nærheden af en Oase. I det Øjeblik, Billedet blev taget, befandt de sig i anden Bønnestilling, hvor de bøjer sig forover, saa de flade Hænder berører Knæene.

han dem paa sine talrige Plyndringstog til andre Stammer; disse Plyndringstog betragtedes som en lovlig Næringsvej. Manden havde uindskrænket Magt over sine Hustruer. Han havde Ret til at straffe, ja dræbe dem, og kunde ved at udtale en vedtaget Formular uden noget Besvær forskyde dem naar som helst. En sædvanlig brugt Formular lød saaledes: »Du er for mig som min Moders Ryg«. Uagtet Manden i Almindelighed havde en saa stor Magt over Kvinden, var dennes Stilling dog ingenlunde daarlig. Hun agtedes højt og kunde sammen med Manden deltage i Sygeplejen og i Selskabslivet, ved hvilken Lejlighed

hun dog skjulte Ansigtet med et Slør. Kvinderne fulgte Mændene i Krig, og bag Kamplinjerne opmuntrede eller haanede de Mændene, dersom de viste Fejghed. Foruden sine Hustruer havde Araberen Medhustruer, Slavinder, som han havde købt eller røvet. Slavernes Stilling var i Almindelighed god, selv om Ægteskabet mellem en fri Kvinde og en Slave var utænkeligt. Kun i de store Byer, som f. Eks. i Mekka, var deres Stilling paa Muhameds Tid mindre god.

Efter Regntiden samledes Beduinerne paa de store Græsgange, og nu begyndte Aarets lykkeligste Tid, da Stammerne blandede sig mellem hverandre, og de store Markeder holdtes, beskyttet af de hellige Maaneder. De Arabere, der ikke havde Hjorde, ernærede sig ved Jagt og Fiskeri eller dyrkede Daddelpalmer, Hvede og Korn og anlagde

Fig. 114. Muhamedanske Bønnestillinger.

Vingaaarde og Frugthaver, Jordbrugere, som fortrinsvis havde deres Ejendomme i Sydarabien og i Oaserne, var foragtede af Beduinerne, Steppernes frie Sonner. Ogsaa Haandværket var foragtet og udøvedes mest af Joder, der havde drevet det vidt i Guldsmede- og Vævekunst. Varerne fortes i store Karavaner til Kysten, hvor indiske og ætiopiske Skibe tog sig af dem og udskibede dem. Hvad Beduinerne behøvede til Livets Ophold tilbyttede de sig for Kameler paa de store Markeder. Paa disse udfoldede der sig et broget Liv. Joderne opslog deres Markedstelte og Vinboder, hvor Beduinerne ved Vinbægerne lyttede til græske Sangerinder og til Digtere, der foretog deres Digte, eller fordrev Tiden med Hasardspil. Her blev truffet Overenskomster mellem Stammerne, og Kærlighedsforbindelser blev knyttet. Disse Markeder var Lyspunkter i Beduinens ensformige Liv og frembød den eneste Lejlighed, hvor Araberen folte sig som et Folk. Araberne havde ingen Litteratur. Skrive-

kunsten var kun kendt af de store Byers Forretningsfolk, som fortrinsvis var Joder og Kristne. Deres Kulturarv, Historien og Retssædvanerne, Eventyr og Digte ikke at forglemme, bevarede de ved mundtlig Overlevering. Paa et stort Antal kunstnerisk udformede Versemaal sang Araberne Vinens og Kærlighedens Pris eller forhaanede deres Fjender i Nidviser. Om Digterne troede man, at de stod under Dæmonernes, Dechinnernes, Indflydelse og kunde afsløre Fremtiden.

I religiøs Henseende var Tiden før Muhameds Fødsel en Gæringstid. Den gamle Religion, hvis Guder var Stjerneguder, der havde taget Bolig i en Sten eller et Træ, havde mistet sit Herredomme over Hjerterne. Ved den nære Omgang med Joder, Kristne og Persere var Forestil-

Fig. 115. Muhamed belejrer en Borg. Arabisk Miniatur fra 1314—15.

lingen fra disses Religion begyndt at trænge ind hos Araberne, og paa Muhameds Tid var flere Profeter fremtraadt, som med deres fra Kristendommen og Jodedommen laante Forkyndelser søgte at vække deres Landsmænd. Under Paavirkning af disse Religioner var Troen paa en Gud, Allah, lidt efter lidt slaet igennem, og fra Mekka skulde den nye religiøse Bevægelse udgaa, der skulde holde sit Sejersindtog i hele den østerlandske Folkeverden, og som endnu efter 1300 Aars Forløb fængsler Millioner af Menneskesind.

MUHAMEDS LIV FØR FLUGTEN TIL MEDINA

Ved Helligdommen, der indeholdt den hellige sorte Sten, Kaaba, og de hertil knyttede Valfarter og Markeder var Mekka vokset op til

en blomstrende Handelsstad. Her fødtes Muhamed kort før Aaret 570. Hans Fader, Købmanden Abdallah, døde paa en Handelsrejse til Medina kort efter Sønnens Fødsels. Da han kun var seks Aar gammel,

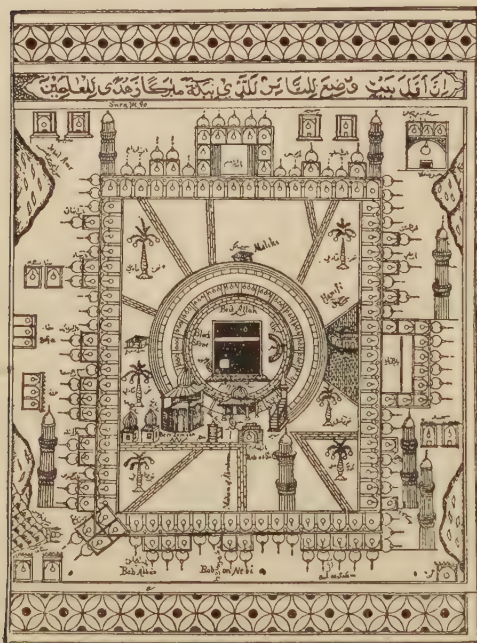

Fig. 116. Et Brudstykke af et Mek kacertifikat. Hver rettroende Muhamedaner, der foretager en Pilgrimsrejse til Mekka, den hel- lige Stad, faar et saadant Certifikat, og det betragtes næsten som et Pas til Himlen. Midt i Billedet ser man Maalet for hele Pilegrimsfærden: Pladsen, hvor Guds Hus (Kaabaen) er beliggende. Det fortælles, at det var Abraham, som først byggede Kaabaen. Til venstre ses Beer Zemzen, d. v. s. Zemzens Brønd, der siges at indeslutte den Kilde, som Hagar fik Øje paa, da Ismael var ved at dø af Torst. Øverst ses et Citat af Koranen.

døde ogsaa Moderen, og han kom til sin Farbroder Abu Talib. Hans Opvækst saavel som hans Fødsel er blevet saa udsmykket af Legenden, at det er umuligt at finde den historiske Kerne. Saaledes fortæller Legenden, at Muhamed, da han engang fulgte sin Farbroder paa en Forretningsrejse til Syrien, blev genkendt som den kommende Profet ved Profetseglet, et ejendommeligt Mærke paa Ryggen. Under sit Ophold hos Farbroderen, der var en fattig Mand, maatte Muhamed i Begyndelsen tjene sit Brød som Vogter af Mekkaboenes Hjorde. Men inden lang Tid finder vi ham imidlertid i den rige Købmandsenke, Chadidjas Tjeneste. Denne fattede Kærlighed til den unge Mand og giftede sig trods temmelig stor Aldersforskel, med ham. Med hende fik Muhamed flere Børn, hvoraf de fleste døde i en ung Alder. Kun en af dem, Datteren Fatime, som blev gift med Muhameds Fætter, Ali, forplantede Slægten. Af Muhamedanernes hellige Skrift, Ko-

ranens, mange Udtryk fra Forretningslivet kan man se, at Muhamed for sin Omvendelse med stor Interesse har deltaget i dette.

I Mekka kom Muhamed tidligt i Berøring med Jøder og Kristne, og lidt efter lidt modnedes de religiøse Indtryk, han havde

modtaget fra dem. I Særdeleshed gjorde de kristne Forestillinger om en nær forestaaende Dom et dybt Indtryk paa ham. Han forfaldt mere og mere til Grublerier og Hallucinationer, og da han engang befandt sig paa Bjerget Hira, indtraf Gennembrudet. Der findes forskellige Overleveringer om, hvorledes dette er gaaet for sig, men alle Fremstillinger stemmer overens deri, at Engelen Gabriel viste sig for ham oppe i Bjergene og meddelte ham, at han var udset til at blive Guds Sendebud. Fra den Dag havde han ofte Aabenbaringer af Engelen Gabriel, der indgav ham, hvad han skulde forkynde. Det centrale i de tidligste Aabenbarelses er Dommens Dag og dens Rædsler. Helvedes Kvaler udmales, og Paradisets Glæder skildres. De salige vandrer i vidunderlige Haver eller nyder Vinen, omgivet af skønne Kvinder. Med Skarphed vender Muhamed sig mod de hedenske Guder, idet han forkynder Allahs, den eneste Guds Magt. De etiske Krav, gode Gerninger, Bøn og Vaagen og et kysk Liv indskærpes som nødvendige for at opnaa Saligheden. I en Række korte Sætninger paa rimet Prosa fremstiller Muhamed sin Lære. Han har derved benyttet sig af de arabiske Profeters Fremstillingsmaade, ligesom han fra dem har hentet de Besværgelser, hvormed han indleder sin Tale.

Chadidja troede straks paa Muhameds guddommelige Kaldelse, og snart gik en Del af hans Paarørende og Venner over til Troen paa ham, men først efter længere Tid fremtraadte han offentlig med sin Forkyndelse. Blandt hans første Tilhængere var hans tilkommende Svi-gerfader, Abu Bekr, en rig Købmand i Mekka, og Ali, som senere blev

Fig. 117. Den muhamedanske Kirkegaard ved Byen Tunis. Efter den muhamedanske Lære maa en Grav ikke røres. Alt Planteliv, selv de store Træer, er Ukrudt, som vokser af sig selv, hvilket giver Kirkegaarden et Præg af Forfald, men tillige en ejendommeligt Ynde. Paa Graven anbringes en Slags muret Sarkofag, oftest uden Indskrift, med to lave Piller, den ene ved Hovedet, den anden ved Fødderne. Paa Kvindegravene er de to Piller ens, men paa Mændenes er der paa Hoved-Pillen udhugget en Turban.

hans Svigersøn. Hos Mekkas øvrige Indbyggere mødte han en kraftig Modstand, da de ved hans Forkyndelse saa deres økonomiske Velfærd truet. Mekkas hurtige Handelsopsving havde jo for en stor Del sin Aarsag i Tilstedeværelsen af den hedenske Helligdom i Byen. De frygtede derfor, at Handelen skulde aftage, dersom Helligdommen mistede sin Anseelse, og desuden folte de sig ikke tiltalt af Muhameds sædelige Krav. Han truede dem forgæves med Undergang, idet han henviste til den Skæbne, der havde ramt de mægtige Byer, som ikke havde villet lytte til Profetens Ord. Det varede imidlertid ikke længe, før Mekkas Stormænd begyndte at skride voldselig ind mod den nye Menighed, saa de omvendte under Udøvelsen af deres Gudstjeneste maatte gemme sig i Bjerghulerne i Omegnen af Mekka, og da Menighedens Nød tiltog, udvandrede mange af Profetens Tilhængere til Etiopien, hvor en kristen Fyrste gav dem Tilladelse til at slaa sig ned. I Kampen mod Mekkas Indbyggere beskyttedes Muhamed af sine Slægtninge, der, selv om de ikke troede paa ham, dog af Slægtshensyn ansaa sig forpligtede til at forsvare ham. En stor Sejr vandt Muhamed, da en af de ivrigste Forfølgere, Omar, en Mand af fornem Slægt, omvendte sig og blev en af hans varmeste Tilhængere og en stor Støtte for den muhamedanske Menighed (615-616). Da besluttede de formaende Mænd i Byen at anvende et kraftigt Middel for at standse den farlige Bevægelse og boykottede Muhameds Slægt. Det vedtoges, at ingen maatte drive Handel eller indgaa Ægteskab med nogen af denne Slægt. Under Trykket af en saadan Voldsforanstaltning gav Muhamed for en Tid efter og indrommede de hedenske Guder Plads ved Siden af Allah, men efter en kort Tids Forløb angrede han sin Fremgangsmaade og tog Indrommelsen tilbage. Modstanderne maatte dog bøje sig for den almindelige Opinion og opheve Boycotningen af Muhameds Familie, men denne havde allerede paa dette Tidspunkt haft skæbnesvangre Følger, idet bl. a. Chadidja havde mistet hele sin Formue.

MUHAMEDS LIV EFTER FLUGTEN TIL MEDINA

Da Chadidja og Muhameds Farbroder Abu Tahib, som var hans bedste Støtter, døde Aar 619, besluttede han at forlade Mekka, hvor han ikke længere fandt nogen Beskyttelse, og begive sig til Medina. Her var der drevet en kraftig muhamedansk Mission ved Købmænd, der var blevet omvendt af Muhamed. Indbyggerne lovede derfor at beskytte

Profeten, og efter en Tid at have holdt sig skjult i en Bjerghule udenfor Mekka tiltraadte han, Aar 622, sammen med sine Tilhængere Rejsen til Medina. Hans første Opgave her — efter at han havde ladet bygge et Bonnehus — var at skaffe Emigranterne, af hvilke mange levede af Medinensernes Naade, en god social Stilling. Han bestemte derfor, at Emigranterne skulde slutte Fostbroderskab med hver sin Medinenser, hvorved de blev optaget i vedkommende Slægt. Han udkastede derefter en teokratisk Statsforfatning, ifølge hvilken alle Medinas Indbyggere udgjorde en Menighed under Muhameds Overhøjhed som Guds Repræsentant. Indenfor Menigheden dannede de troendes Samfund en Enhed med Ophævelse af alle Familiebaand saaledes, at f. Eks. en Fader var nødt til at udlevere sin Son, dersom han havde gjort Uret mod nogen troende, og at alle troende var pligtige at kræve Blodhævn, dersom nogen af deres Samfund blev dræbt af en vantro.

Da Joderne i Medina begyndte at haane Muhamed for de komiske Fejltagelser, hvori

Fig. 118. Bøn i Ørkenen med Ansigtet vendt mod Mekka.

han gjorde sig skyldig, naar han i sine Aabenbareelser laante Begivenheder og Personer fra deres hellige Historie, som da han lod Josefs Søster Miriam og Jesu Moder Maria være samtidige, vendte han sig imod dem i bitre Udfald, hvori han beskyldte dem for at have forfalsket de hellige Skrifter. Han udrensende endvidere alle jødiske Skikke, som man havde optaget. Saaledes havde han tidligere indført den Bestemmelse, at hans Tilhængere under Bonnen efter jødisk Skik skulde vende sig mod Jerusalem. Dette ændrede han nu til Mekka med den kloge Begrundelse, at Abraham, hvis Religion efter hans Mening var den reneste og højeste, hverken havde været Jøde eller Kristen, men virket som Lærer ved Helligdommen (Kaaba) i Mekka. Ved denne kloge Omdigtning gjorde Muhamed sig til Genopretter af Abrahams Religion, som var gaaet tabt. I Stedet for de Fastedage, han efter jødisk Forbillede havde oprettet, forordnede han nu, at hele Maanedens Ramadan skulde

være Fastetid fra Solens Opgang til dens Nedgang. Først efter denne Udskillelse fra Jødedommen blev Muhamed Forkynder af en ny Religion, og Jødernes Haan drev hans Lære bort fra de jødiske Laan og gjorde den til en Verdensreligion.

Det sindrige Paafund at gøre Helligdommen i Mekka til Abrahams Tempel blev i Muhameds Hænder et godt Vaaben mod Mekka-boerne. At erobre dette hellige Sted fra de vantro burde være en Æressag for enhver Muhamedaner. Ved i sine Aabenbarelses at fremhæve Guds Forlangende herom opildnede han sine Tilhængere til Kamp mod Mekka.

Fig. 119. Muhameds Grav i Medina. En pragtfuld Moské er senere opført ved Siden af den; i Baggrunden ses dens Kuppel og én af de taarnhøje Minareter.

»Paa Dommens Dag skal de faldnes Saar lyse som Rubiner og dufte som Balsam«, lød Profetens manende Rost. Det var første Gang den hellige Krig blev forkyndt. For at faa Aarsag til Krig paalagde han Emigranterne det Hverv at overfalde og plyndre de store Handelskaravaner. Ved flere Lejligheder traf de paa store Karavaner og udplyndrede dem, hvorved Menighedens Velstand bestandig tiltog. Ved Badr angreb Muhamed selv i Spidsen for 314 Mand Mekkas Hær paa 950 Mand. Han vandt her en glimrende Sejr og et uhyre kostbart Bytte, men i et senere Slag i Nærheden af Medina led Muhamedanerne et knusende Nederlag mod Mekka-boerne, og Muhamed selv blev saaret. For at genoprette sin Anseelse, som ved denne Lejlighed havde lidt et stort Skaar, anstillede han en ny Forfølgelse mod Byens Jøder.

Da denne var faldet heldigt ud, omtalte han en Dag, hvorledes han i Dromme var valfartet til Mekka og havde besøgt Helligdommen. Dette gav ham Anledning til at opfordre sine Tilhængere til at følge ham paa en Valfart til Mekka. Muhamed havde sandsynligvis beregnet, at Mekka-boerne skulde blive betaget og give tabt, naar han viste sig med en Pilgrimsskare paa flere tusind Personer. Han tog imidlertid fejl af Beduinerne, der nægtede at følge ham, og da han for sin Anseelses Skyld ikke kunde tage sin Beslutning tilbage, drog han alligevel afsted, fulgt af en

Fig. 120. Omars Moské i Jerusalem, opført i det syvende Aarhundrede.

lille Skare. De lejrede sig udenfor Byen, og da Sendebud fra Mekka var kommet ud til Lejren, blev der indgaaet et Forlig, ifølge hvilket en tiaarig Vaabenstilstand skulde indtræde mellem Muhamedanerne og Mekka-boerne, og alle Overløbere fra Mekka til Muhamed, men ikke omvendt, skulde udleveres. Muhamed skulde endvidere opsætte sin Valfart til det følgende Aar, hvor Mekka-boerne da i tre Dage vilde overlade Byen til de valfartende Muhamedanere. Hvor haarde Muhamedanerne end fandt disse Fredsvilkaar, og hvor uforstaaelig de end fandt Muhameds Eftergivenhed, skulde det snart vise sig, at han havde været en meget klog Politiker. Beduinerne, der af Frygt for Mekka-boerne ikke tidligere havde

turdet slutte sig til Muhamed, gik nu over til ham i Massevis. Aaret efter Fredsslutningen med Mekka-boerne valfartede Muhamed, som Overenskomsten lød, til Mekka, og den Mand, som kun syv Aar tidligere havde forladt Byen som Flygtning, holdt nu sit Indtog i Spidsen for to tusind Tilhængere. Betaget heraf sluttede ogsaa flere af de førende i Mekka sig til Muhamed, efterat han var kommet tilbage til Medina.

Men Mekkas Erobring var hans store Maal. Han fandt snart et Paa-skud til Fredsbrud, og med en Hær paa titusind Mand satte han sig i Bevægelse mod Mekka, Aar 630. Udenfor Mekka kom Udsendinge fra det

fredelige Parti Hæren imøde. Man blev enige om, at Byen skulde overgive sig paa det Vilkaar, at de Indbyggere, som blev hjemme og ikke satte sig til Modværge, skulde skaa-nes paa Liv og Ejendom. Saa godt som uden Sværds- slag blev Byen derefter indtaget, og Muhamed lod sin Mueddin, Bønudraaber, kalde til Bøn fra Tempel- taget. Da Muhamed optraadte med stor Mildhed, gik mange frivilligt over til Islam.

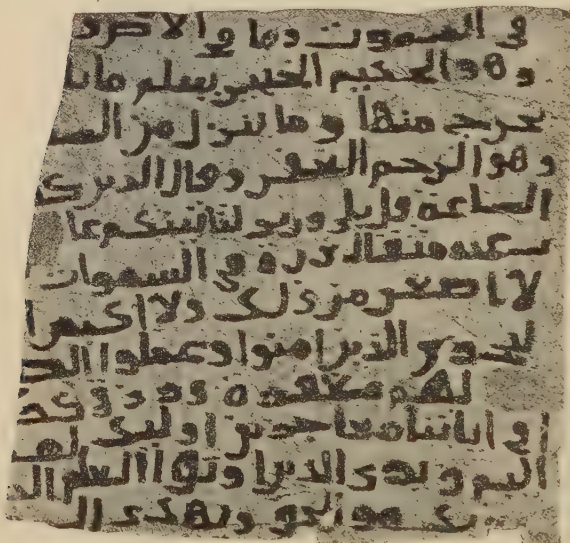

Fig. 121. Fra et Koranhaandskrift i det tiende Aar-
hundrede.

Hans næste Skridt var at underkue Beduin- stammerne i Omegnen af Medina. Selv de i Nordarabien boende kristne og jødiske Folk anerkendte nu Muhameds Overhøjhed, og samtidig underkastede Perserne i Sydarabien og en Del af de derboende arabiske Stammer sig hans Herredømme. Med Muhamedanismens Udbredelse og stigende Magt fulgte imidlertid en Afslappelse af Trosbegejstringen. De nye Tilhængere gav ofte deres Tilslutning af materielle Aarsager.

I Tiden omkring Valfarten til Mekka, Aar 631, eller i det niende Aar efter den muhamedanske Tidsregning — de regner nemlig Aarene fra Flugten til Medina — lod Muhamed for de forsamlede Pilgrimme oplæse

Fig. 122. Arabiske Vaaben. (Efter »L'art arabe«),

en Afskrift af sine Aabenbarelses, hvori han med Trusel om streng Straf opfordrede Hedningerne til inden fire Maaneder at antage Islam. Endvidere hedder det i denne »gid Guds Bønnehus kun maa besøges af den, som tror paa Allah og Dommedag, som iagttager Bønnetimerne, betaler Afgiften og kun frygter Gud«. For mulige Tab, som Mekkabøerne maatte komme til at lide ved Hedningernes Udelukkelse fra Templet, lover han, at Allah skal holde dem skadesløs. (Da saa godt som hele Arabien blev muhamedansk, efterat Muhamed var flygtet fra Mekka, behøvede Mekkabøerne imidlertid ikke at frygte noget Tab paa Grund af dette Forbud.) Det følgende Aar foretog Muhamed en ny Valfart til Mekka. Ved den Lejlighed holdt han sin Afskedstale til de forsamlede og fremførte heri Hovedpunkterne af sin Lære.

Derefter organiserede han de troende i en Forbundsstat med Medina som Midtpunkt og sig selv som Overhoved. Dens Grundvold skulde være Broderskabsforholdet, og den fælles Religion det forenende Baand. De troende var skyldige at gøre Krigstjeneste og at betale Skat. De Kristne og Jøderne fik kun Paalæg om at betale Skat, men fik Lov at beholde deres Tro. Man ser her, hvorledes de politiske Interesser mere og mere fortrænger de religiøse, og hvorledes Muhamed udvikler sig til et politisk Geni, der forstaar at samle sit Folk og fra det oprindelige Slægtssammenhold at løfte det op til et virkeligt Statssamfund. Efter at have organiseret den muhamedanske Stat, indførte han ogsaa en ny Tidsregning. Aaret inddeltes i tolv lige lange Maaneder uden Skuddage. Da det herved blev elleve Dage for kort, kom hver af de muhamedanske Maaneder til i Løbet af 33 Aar at gennemløbe alle Aarstider. Dette havde til Følge, at Fastetiden i Maaneden Ramadan blev af ulige Længde, eftersom Ramadan indtraf om Vinteren eller om Sommeren.

Da Muhamed havde fuldført den indre Organisation, beredte han sig til et Krigstog til de under Byzans hørende Dele af Nordanrabien, da han pludselig døde, Aar 632 i Maaneden Rabi, i det ellefte Aar efter den muhamedanske Tidsregning. I sin Yndlingshustru, Aishas Skod udaandede Profeten sit sidste Suk efter lige forud at have taget Afsked med Menigheden i de Ord: »O, I Mennesker, Ilden er tændt, og der kommer en Forvirring som den mørkeste Nat, men mig kan I ikke bebrejde noget, thi jeg har kun tilladt eder, hvad Koranen tillader, og forbudt eder, hvad Koranen forbyder«. Muhamed havde vist sine Efterfølgere Vej, og blandt dem fandtes udmærkede Mænd, der ikke alene skulde komme til at fortsætte den anviste Vej, men skulde gaa endnu videre og gøre Muha-

medanismen til en Verdensreligion. De første blandt disse var Abu Bekr, Aischas Fader, Omar og Ali, Profetens Svigersøn.

DE FIRE FØRSTE KALIFER

Muhameds Død var kommet saa brat, at man ikke havde tænkt paa at træffe nogen Bestemmelse om, hvem der skulde være hans Efterfølger. Medinafolkene, der havde fort hans Sag til Sejr, gjorde deres Krav

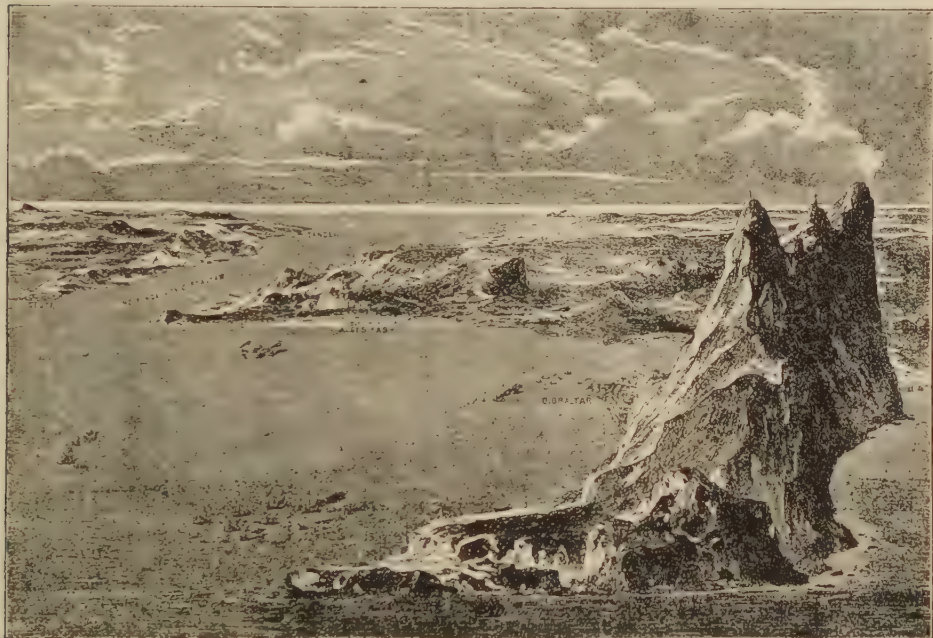

Fig. 123. Gibraltarstrædet, hvor Araberne gik over til Europa.

gældende overfor Mekkaboerne, til hvilke hans egne Slægtninge horte, og som derfor mente, at en af dem var mest berettiget til at blive Profetens Efterfølger. Blandt disse arbejdede et Parti for hans Svigersøn, Ali, og et andet for Aischas Fader, Abu Bekr. Tilsidst blev denne ogsaa valgt, Abu Bekr (632—634), der antog Titlen Kalif, d. v. s. Guds Sendebuds Efterfølger, havde i Begyndelsen af sin Regering svære Kampe at bestaa med Beduinerne, som benyttede Lejligheden til at gøre Opror, og med falske Profeter, som ophidsede Folket. Efter at have genoprettet Ordenen i Ara-

bien udrustede han en Hær paa 7000 Mand, som under Anførsel af Chalid Ibn Welid rykkede ind i Syrien og den persiske Provins Irak. Paa dette Felttog døde Abu Bekr efter at have indsat Omar til sin Efterfølger.

Omar (634—644) fortsatte Kampen mod Syrien og Persien. Persiens Trone beklædtes paa denne Tid af Jesdegerd II. Dennes Hærfører Rustem blev angrebet af en muhamedansk Hær ved Kadesia og led et grundigt Nederlag til Trods for den muhamedanske Hærs talmæssige Underlegenhed, Aar 636. Folgen af dette Slag blev, at flere persiske Byer faldt i Arabernes Hænder, blandt disse det pragtfulde Ktesiphon med dets hvide Palads, der indeholdt uvurderlige Kostbarheder. Efter endnu et Nederlag maatte Jesdegerd trække sig tilbage til det iranske Højland, største Delen af Persien blev erobret, og Landets Skæbne besegledes tilsidst ved den muhamedanske Overanfører, Saads Sejr ved Nehawend i Medien, Aar 642. Feltherren i Syrien, Abu Ubeida, hvis Skaansomhed var saa bekendt, at flere Byer frivillig overgav sig til ham, rykkede efter en Sejr ved Aschnadein frem mod Jerusalem. Under Fremmarchen stodte han paa en byzantinsk Hær, og i et blodigt Slag, der varede to Dage, besejrede han denne ved Jarmuk, syd for Soen Genesaret, Aar 636. Efter denne Sejr faldt den ene syriske By efter den anden i Muselmændenes Hænder, saaledes Damaskus, Heliopolis — og efter to Maaneders Belejring — ogsaa Jerusalem, Aar 637, og da Antiokia, Syriens Hovedstad, var erobret, Aar 638, blev hele Syrien en arabisk Provins. I Syrien hengav Muhamedanerne sig til alle Slags Udsvævelser og bukkede under i Massevis. Da Felttoget i Syrien var afsluttet, drog Abu Ubeidas Underfeltherre Amru Ibn al As over Grænsen til Ægypten, hvis Hovedstad faldt efter syv Maaneders Belejring. Mod Lofte om Trosfrihed sluttede Kopterne sig til den muhamedanske Hær, som Amru efter Memphis' Fald forte videre mod Aleksandria. Efter lang Tids Belejring faldt ogsaa denne By, dens Mure blev nedrevet, og dens græske Befolkning fordrevet, saa den før saa mægtige Handelsstad mistede sin Betydning. Da Omar ikke vilde tillade Amru at slaa sig ned som Statholder i Aleksandria, opslog han sin Standlejr paa højre Nilbred ved Fostat, hvorved Kairo, der overtog Alexandrias Rolle som Handelsstad, opstod.

Medens Krigen stod paa, udarbejdede Omar en Forfatning, der svarede til de nye Forhold. Rigets Indbyggere deltes i troende og undertryngne Folk. Kun de troende fik Lov til at bo i Arabien og anvende dettes Sprog og Skrift. De maatte gøre Krigstjeneste, og det var dem forbudt at erhverve fast Ejendom udenfor Arabien. Andre Steder maatte de

Fig. 124, Løvegaarden i Alhambra, et af de prægtigste Mindesmærker i Spanien fra Arabernes Tid.

kun opslaa Standlejre. De erobrede Omraader var Statsejendom. De gamle Indbyggere lodes i ubeskaaret Besiddelse af deres Ejendom, men var pligtige at betale en aarlig Grundskat og underkaste sig visse Forskrifter. Jøderne og de Kristne fik Trosfrihed, men maatte betale en vis Personskat. Omar antog nu Titlen Emir-el-musmin, de troendes Hersker. Som sine Stedfortrædere i de erobrede Lande indsatte han Statholdere, som hver paa sit Omraade indehavde den højeste verdslige og gejstlige Magt og stod i Spidsen for Tropperne og Jurisdiktionen. Selv Tidsregningen forbedredes af Omar, idet han indførte en trettende Skudmaaned.

Da Omar en Dag i November Aar 644 forrettede sin Bon, blev han stukket ned af en Perser, Abu Lulu. Han vilde i Dødsøjeblikket ikke udnævne nogen Efterfølger, men overdrog dette til Menigheden, der udpegede Profetens Svigersøn, Omaiaden Osman (644—656) til Kalif. Osman fortsatte Forgængerens heldige Udenrigspolitik, erobrede hele Persien og fortsatte Fremrykningen langs Afrikas Nordkyst lige til Karthago. Med en stærk Flaade angreb Araberne ogsaa den græske Øverden; Cypern og Rhodos blev indtaget, og Kejser Konstans, der modte med en Flaade, blev besejret ved Fønixbjerget ved Kysten af Lyeien. I det Indre af Riget styrede Osman aldeles, som om det havde været en privat Domæne, og indsatte til Embedsmænd paarørende, der ikke altid udmærkede sig ved Religiositet. Osman selv var meget religiøs; han udgav Koranen, Profetens Aabenbarelser, der hidtil var gaaet fra Mund til Mund blandt Folket og derved ikke havde kunnet undgaa Forvanskninger. Paa Grundlag af et Eksempplar, som fandtes hos en af Muhameds Enker, ordnedes Koranen (Læsning) i 114 Kapitler (Suraer). Osmans Begunstigelse af sine paarørende rejste en voldsom Forbitrelse mod ham, og da han havde udset sin Fætter Merwan, hvis Fader havde været en af Islams argeste Fjender, til Minister, brød Oprøret ud i lys Lue. Under Anforsel af Muhamed, Aischas Broder, drog Oprørerne til Medina og stormede Kalifens Palads. Den 82-aarige Osman blev hugget ned, og hans Skatkammer plyndret. Disse Rædsler slog Medinaboerne med en saadan Skræk, at de først Fjerdedagen efter vovede at begrave hans Lig.

Efter Osmans Død valgtes Ali til Kalif, skønt han til at begynde med ikke var meget villig til at modtage Valget. Man havde imidlertid ikke regnet med Aischa og hendes gamle Had til Ali. Hun samlede en Hær af Oprørere om sig, og da hun ikke vovede at blive i Mekka, besluttede hun at gøre den lille By Basra til Centrum for Oprøret. Udenfor Basras Mure stod det afgørende Slag mellem Aischas og Alis Tropper. Aischa deltog

selv i Slaget, ridende paa en Kamel og med blottet Ansigt, hvilket hos Araberne ansaas for en stor Skændsel. Alis Hær vandt en fuldstændig Sejr, og Aischa blev taget til Fange. Straks efter udbrød der et Oprør i Syrien. Statholderen, Muawija, en Fætter til den myrdede Osman, op-

Fig. 125. Det Indre af Moskéen i Cordova i Spanien. Mindesmærke fra den arabiske Tid.

hidsede Mængden i Damaskus ved at fremvise Osmans blodige Klæder og sikrede sig desuden Støtte af Amru, Ægyptens Betvinger. Ved Siffin, paa Eufrats vestlige Bred kom det Aar 657 til et blodigt Sammenstød mellem Ali og Muawija. Ali sejrede, men Oprørsbevægelsen bredte sig hurtig over hele Riget. For at redde dette fra Undergangen besluttede da tre Mænd

samtidig at dræbe de tre Medbejlere til Magten, Amru, Muawija og Ali; men kun Mordet paa Ali lykkedes. Han blev myrdet i Moskéen i Kufa, Aar 661. Alis Tilhængere valgte nu hans Søn Hasan til Kalif. Men da Muawija drog imod ham med en Hær, frasagde han sig Kalifatet. Aar 678 døde Aischa, Islams onde Aand, efter at have overlevet Profeten i 46 Aar.

Under Alis Regering begynder Sektdannelsen indenfor Islam. Religiøse Fanatikere, der var flygtet fra Alis Hær efter Sejren ved Siffin af Forbitrelse over, at han førte Underhandlinger med de vantro Syrer, dannede den charidjitiske Sekt, hvis Program var en Forening af arabisk Demokratisme og religiøs Fanatisme. Det var en Tilhænger af denne Sekt, der myrdede Ali. I Modsætning til denne fremstod en persisk Retning, Schiiterne, der forsvarede den dynastiske Idé, af hvilken de ansaa Ali for Bæreren. Sunniterne derimod tilkendte de tre Kalifer Hæderspladsen indenfor Islam. I Modsætning til Schiiterne indrømmer de den mundtlige Overlevering (Sunnah), der udformedes under de tre første Kalifer, en Plads ved Siden af Koranen. Denne Splittelse, der nærmest har en politisk Karakter, fortsættes endnu indenfor Islam.

OMAIJADERNE

Alis Efterfølger Muawija (661—680) indførte store Forandringer i Riget. Han gennemførte saaledes Kalifatets Arvelighed indenfor den omaijadiske Familie. Da Arabien laa afsides for Verdensbegivenhederne, og dets Kultur var i Nedgang, forlagde Muawija Rigets Tyngdepunkt til Syrien, der dengang havde en blomstrende Kultur, og flyttede sin Residens til Damaskus. Med stor Fremgang fortsatte han Krigen i Afrika, og da Kejsertronen i Byzans blev besteg af Konstantin IV Pogonatos, Aar 668, viste Araberne sig udenfor Byzans' Mure og drog først bort igen, da deres Krigskunst efter flere Aars Belejring havde vist sig uvirksom overfor Byens stærke Befæstning.

Muawija efterfulgtes af sin Søn, Jezid I (680—83). Denne maatte kæmpe en meget haard Kamp om Kalifatet med Alis Søn, Husein, der skyndsomst havde stillet sig i Spidsen for et Parti i Kufa, som vilde have ham til Kalif. Han blev imidlertid taget til Fange og nedhugget; Hovedet blev skilt fra Kroppen og ført til Damaskus. Ved Mordet paa Profetens Dattersøn sikrede Muawijas Søn saaledes det omaijadiske Dynastis ubrudte Fortsættelse. Jezids Søn, Muawija II, regerede kun nogle faa

Uger. Efter oprivende Kampe mellem Alider og Omaijder lykkedes det Omaijaden Abdalmalik, Aar 685 at blive Eneindehaver af Kalifatet. I hans Regeringstid erobrede og afbrændte hans Feltherre Hasan Karthago. Hasan selv maatte ganske vist under Kampen med Berberne i Mauritanien paany trække sig tilbage til Ægypten, men hans Efterfølger Musa og dennes Sonner erobrede Landet lige til det atlantiske Ocean.

Ved sin Dod blev Abdalmalik efterfulgt af sin Son, Walid (705—715). Ved klog indre og ydre Politik hævede han det arabiske Stormagtsvælde til en Højde, som det hverken før eller siden har naaet. Hans Hære trængte sejrende frem i Lilleasien og Afrika. Da hele Afrikas Kyst lige til Atlanterhavet var erobret, var Skridtet over til Europa ikke langt. Aar

Fig. 126. Det Ydre af Slottet i Alhambra. Et arkitektonisk Mesterværk fra den arabiske Tid.

711 gik Araberne over til Spanien og omstyrkede det vestgotiske Rige. Efter en glimrende Sejr over en dobbelt saa stor vestgotisk Hær ved Salado, ikke langt fra Xeres de la Frontera, stod Vejen til Hovedstaden Toledo aaben, og de følgende Aar lagde de arabiske Feltherrer Tarik og Musa paa talrige Krigstog, med Toledo som Udgangspunkt, saa godt som hele Spanien under sig. Vidunderlige Bygningsværker, særlig Moskeerne i Sevilla, Cordova og Toledo samt Slottet i Alhambra bærer endnu Vidnesbyrd om den arabiske Kulturs Blomstringstid i Spanien.

Walid efterfulgtes af sin Broder Solejman (715—717), en grusom Mand, der paa den mest hensynsløse Maade forfulgte og plagede sine Forgængeres Tjenere, blandt andre Spaniens Erobrer Musa. Et Forsøg af ham paa at indtage Byzans mislykkedes fuldstændigt. Solejmans Efter-

følger, Omar II (717—720) underminerede ved en Række ukloge Forordninger, dikterede af hans dumme Bigotteri, saavel Rigets som Dynastiets Magt og Anseelse. Han efterfulgtes af Abdalmaliks tredje Søn, Jezid II (720—724), en uduelig og udsvævende Mand. Under dennes Efterfølger og Broder, Hischam (724—743) gjorde Araberne et Forsøg paa at overskride Pyrenæerne, men Karl Martels Sejr ved Poitiers reddede for

Fig. 127. Beduiner ved Lejrilden, nydende deres Vandpiber og deres Kaffe.

bestandig Vesteropa fra den muhamedanske Fare. Mod Tyrkerne, der var faldet ind i Armenien, og mod de oprørske Berbere kæmpede Hischam derimod med større Fremgang. Under hans Regering udbrod dynastiske Stridigheder, som i lang Tid skulde sønderslide Riget. Under forskellige Faner kæmpede Omaiijeder, Alider og Abbassider, Efterkommere af Profetens Farbroder Al Abbas, om Kalifatet, og da Abdalmaliks Brodersøn Merwan (744—750) blev Kalif, brød Borgerkrigen ud i lys Lue.

Fig. 128. Beduiner driver Handel paa Torvet i Oasebyen Nefte i det sydlige Tunis. Husene er bygget af soltørret Ler. Paa Torvet ses en Karavane af Beduinere, som er kommet med deres Dromedarer for at handle. Til venstre foregaar Torvehandelen.

Abbassidernes Fører Abdallah Abul Abbas samlede en Hær, lod sig udraabe til Kalif og besejrede ved Floden Zab, i Nærheden af Ninive, Merwan, der flygtede til Ægypten, hvor han noget efter blev myrdet (750). Dermed var det omaijadiske Hus' Skæbne beseglet. Abdallahs Farbroder, Abdallah Ibn Ali, Statholder i Damaskus, indbød under falske Foregiver Omaijaderne til sit Palads og lod her samtlige indbudte, ialt 90 Personer, myrde. Ligene af de omaijadiske Kalifer blev gravet op, hængt og brændt. Ved et Tilfælde lykkedes det en af Omaijaderne, Abd-er-Rahman, at undslippe; efter mange Besværligheder og Æventyr naaede han frem til en Berberstamme paa Afrikas Nordkyst; her fik han af Udsendinge fra Spanien tilbudt Kalifatet over de spanske Arabere og opvejedes Aar 756 til Kalif i Spanien. Det arabiske Stormagtsvælde var herefter splittet i et arabisk Kalifat i Spanien og et asiatisk-afrikansk Rige, hvis nye Hovedstad blev Bagdad, de orientalske Fortællingers eventyrfyldte Stad.

MIDDELALDEREN

KAMPEN OM VERDENSHERREDØMMET

Fig. 1. Danske Vikinger gør for første Gang i Historien Strandhugst paa den frankiske Kyst under deres Konge Hagleik, Aar 515, men besejres af den frankiske Konge Theoderik.

VIKINGERNE OG VIKINGESTATERNE

Om det dybe Indtryk, Vikingetogene har gjort ogsaa i Norden, vidner sent optegnede Sagn, saaledes det om Regner Lodbrog og hans Sonner; men virkelig Oplysning faar vi bedst hos samtidige Historikere i sydlige og vestlige Lande. Hos dem forklares deres Oprindelse saaledes, at naar Familien paa Grund af Mangegiftet, som paa den Tid raadede i Norden, var blevet for talrig til, at alle Sonnerne kunde ernære sig af Fædreleden, maatte de yngre søge deres Udkomme i fremmede Lande. Landene har maaske virkelig været forholdsvis overbefolkede, da man ikke forstod at bringe ret meget ud af Jorden. Naturligvis har ogsaa Eventyrlysten og Fortællingerne om Sydens Rigdomme lokket de unge Mænd. I en eller anden Smaakonges Følge for de saa paa deres Drageskibe i Vester- eller Østerled for at gøre Strandhug paa fremmede Kyster eller for at berige sig ved at kapre Kræmmerfartøjernes kostbare Last. Da Storkongerdommerne begyndte at grundlægges i Norden, Gorm den Gamles i Danmark og Harald Haarfagers i Norge, efter at denne ved Sejren over

Fylkekongerne i Hafrsfjorden, Aar 872 havde samlet hele Norge under sit Scepter, drog Smaakongerne ud til fremmede Lande. Da Norden under Karl den Stores Krig med Sachserne blev draget med ind i den europæiske Politik, og Frankernes Omvendelsesiver havde faaet de nordiske Konger til med Sværdet i Haand at kristne deres Lande, tog Vikingetogene først rigtig Fart. Vi har i det foregaaende set, hvorledes de første mere betydende Vikingetog gik vest paa mod Skotlands, Englands,

Fig. 2. »Danskerne kommer.« Den sydengelske Befolkning ser, opfyldt af bange Anelser, Vikingskibene nærme sig og rustet sig til at tage imod dem. (Efter et Maleri af H. A. Bone).

Irlands, Frislands, Frankrigs, Spaniens og noget senere ogsaa Italiens Kyster til at begynde med gjorde Vikingerne et hastigt Strandhug, gennemstrejfede Kysterne eller sejlede op ad Floderne, fortrinsvis udplyndrende rige Byer og Klostre, men forsvandt igen lige saa hurtigt. Vi har saaledes set, hvorledes de Aar 793 plyndrede Klosteret Lindesfarne i det nordlige England og noget senere Jona, og hvorledes de under Alfred den Stores Forgængere brændte og plyndrede London, York og Canterbury. Ogsaa blomstrende Handelsstæder paa Vestkysten af Europa

gik op i Luer og plyndredes, bl. a. Hamburg og Antwerpen. Det første store Vikingetog mod Frankerrikets Kyster foretoges af den danske Konge Gudfred under dennes Kamp med Karl den Store. Efter at Vikingernes Mod var vokset med deres Held, begyndte de oftere at overvinde paa fremmede Kyster, først paa Oerne, f. Eks. Thanet i Themsen, Noirmoutiers ved Loire og Mann mellem Irland og England. Herfra var Skridtet ikke langt til virkelige Erobringer. Efter Ludvig den Frommes Død 840 begyndte Vikingerne saaledes oftere at sejle op ad de franske Floder og erobre og hærge Byer i det indre af Landet som f. Eks. Rouen, Nantes, Bordeaux og Toulouse, og vi har i det foregaaende set, hvorledes de under Karl den Tykkes Regering et helt Aar belejrede Paris og siden slog sig ned i Burgund. Nogle Aar senere finder vi dem længere mod Syd, udenfor Lissabons og Seville's Mure. Under Alfred den Store og hans nærmeste Forgængere oprettede Vikingerne egne Riger paa Irland og erobrede fra deres Lejrplads i Reading store Dele af England. Rigtignok lykkedes det Alfred, som havde maattet trække sig tilbage til de øde vestlige Egne, atter at besejre Vikingerne, men han blev dog tvunget til at bekræfte deres Overhøjhed over den Del af Landet, som efter dem kaldtes Danelagen og omfattede Østangel og Northumberland. I tolv Aar (866—878) varede denne Strid mellem Alfred og Normannerne, blandt hvis Hovdinge de angelsachsiske Aar-bøger nævner »Lodbrosønnerne« som de ypperste. Imidlertid lykkedes det dog allerede Alfred takket være Uenighed mellem de danske Erobrere at gøre sin Overhøjhed gældende over Danelagen, og under hans nærmeste Efterfølgere, Edvard I og Ethelstan, maatte Danelagen fuldstændig underkaste sig. Med Ethelstans Efterfølger Ethelred (978—1013) indtraadte der imidlertid et Omslag. Vikingeflaader under Anforsel af den norske Konge Olav Trygvasson og den danske Konge Svend Tveskæg kom Danskerne i Danelagen til Hjælp og tvang Kong Ethelred til Gang paa Gang at løskøbe Landet fra Brandskatning ved at erlægge uhyre Pengesummer, Danegæld. Da de atter var draget bort, besluttede Ethelred ved Forræderi at gøre sig fri af Erobrerne og lod den 13. November 1002 foranstalte et vældigt Blodbad paa alle de Danske, man kunde faa fat paa. For at hævne denne gruelige Daad steg Svend Tveskæg iland paa Englands Kyst, hærgede og plyndrede og kunde kun med Vanskelighed bevæges til atter at forlade Landet mod Erlæggelsen af en for den Tid uhyre stor Sum. Aar 1013 vendte han imidlertid tilbage og erobrede hele Landet, medens Ethelred flygtede til Normandiet. Da

Svend Tveskæg døde allerede det følgende Aar, vendte Ethelred tilbage for igen at tage Riget i Besiddelse. Han og hans Son, Edmund Jernside, førte derefter i flere Aar en heldig Kamp mod Danskerne under Svend Tveskægs Son Knud, som Historien har givet Tilnavnet den Store, og først ved Edmunds Død 1016 blev Knud Konge over hele England. Han

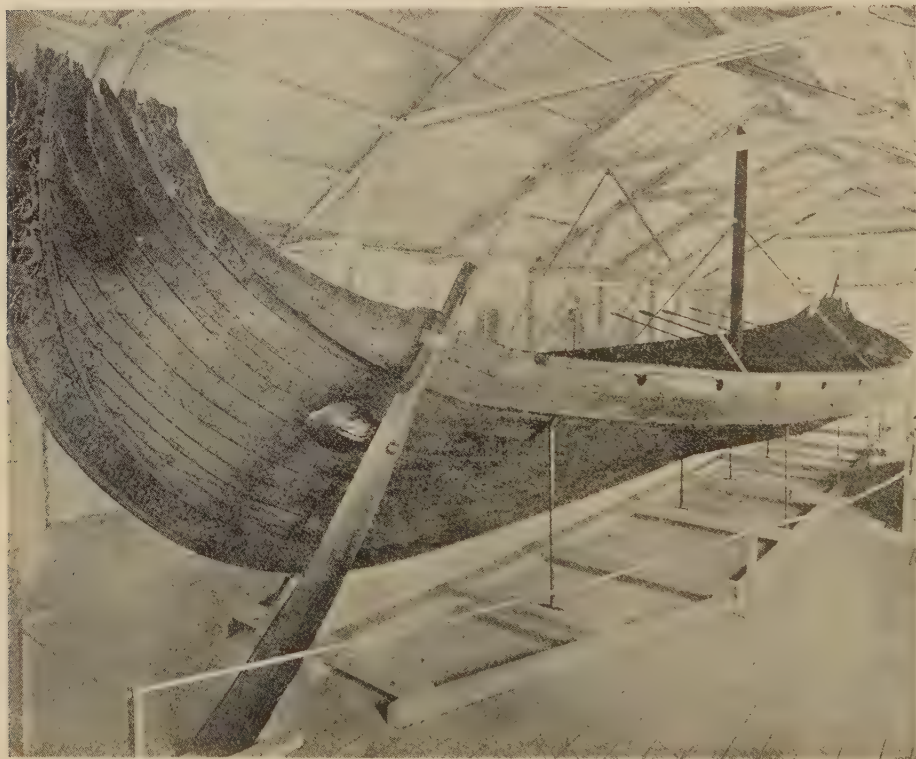

Fig. 3. Osebergskibet, opstillet i Oslo. Forrest Bagstavnen med Sideroret.
I Rælingen Huller til Aarerne.

sad nu inde med en Stormagtsvælde, der forenede England, Norge, og efter hans Broder Haralds Død 1018, tillige Danmark under samme Herskerstav. England inddeltes under hans Regering i fire store Jarledømmer, af hvilke han selv beholdt Wessex. Ved sin Død 1035 efterfulgtes han i Danmark af sin Son med Ethelreds Enke Emma, Hardeknud, der, efter at hans Halvbroder, Harald Harefod var død Aar 1040, ogsaa blev Konge i England. Han regerede imidlertid kun to Aar. Efter

hans Død blev Englands Trone igen beklædt med en Angelsachser, Ethelreds Son, Edward Confessor (1042 1066). Da han gjorde Forsøg paa at indføre udenlandske Sæder, rejste Stormændene sig med Jarl Godwin og dennes Son Harald i Spidsen og tvang Edward til at føje sig efter deres Onsker. Da Edward døde Aar 1066, valgtes Harald Godwinson til Englands Konge. Men nu blev Riget angrebet fra to Sider. Norges Konge Harald Haarderaade landsatte Tropper i det nordlige England. Over ham vandt Harald Godwinson imidlertid en glimrende Sejr, og den norske Konge faldt. Men midt under Sejrsfesten kom der Underretning om, at Hertug Vilhelm af Normandiet var steget iland paa Englands Sydkyst. Harald Godwinson var engang under Storm drevet ind paa Normandiets Kyst og der af Vilhelm blevet aftvunget det Løfte, at han efter Edward Confessors Død skulde gennemføre Vilhelms Valg som Englands Konge. Da han havde sveget dette Løfte og selv taget mod Englands Krone, kom Vilhelm nu for at øve Hævn. Harald skyndte sig straks imod ham, og deres Hære mødtes ved Hastings, hvor Vilhelm ved en Krigslist vandt en afgørende Sejr, Aar 1066. Harald selv blev paa Valpladsen. Efter dette Slag forenede Vilhelm England og Normandiet under sit Herredomme og fik heraf Navnet Erobrer. Denne Forening bestod i flere Aarhundreder, og fransk Sprog og Kultur fik stor Indflydelse i England. Beretningen om Vilhelm Erobrers Sejr ved Hastings og Erobring af England er nedlagt i et af Verdenshistoriens mærkeligste Dokumenter — et Tæppe eller Tapet af Linned, paa hvilket Vilhelms Gemalinde har broderet hele Englandstoget og de Begivenheder, der gik forud for dette. Paa dette saakaldte Bayeux-Tapet, der af Vilhelms Brøder, Biskop Odo af Bayeux, blev overgivet til den derværende Domkirke, og som endnu findes i Behold, skildres i over 70 Afdelinger, hvorledes først Harald God-

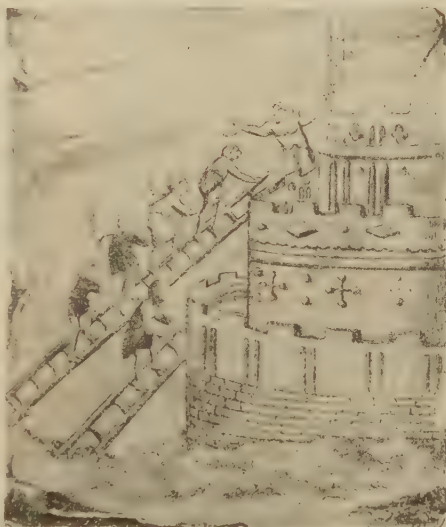

Fig. 4. Normannerne stormer en Borg.
(Miniatur i et angelsaksisk Haandskrift
fra det niende Aarhundrede).

Fig. 5. Billeder fra Bayeuxtapetet.

winson af Edward Confessor udsendes for at underrette Vilhelm om hans Valg til Tronfølger i England, hvorledes Harald overfor Vilhelm aflægger Ed paa at støtte hans Krav, og hvorledes Harald bryder sin Ed. Skildringen afsluttes med Englændernes Flugt fra Slagmarken ved Hastings. Vilhelm Erobrer var en Efterkommer af en nordisk Hovding, Rollo, der af Frankrigs Konge, Karl den Enfoldige, Aar 911 havde faaet overladt et Stykke Land, som efter det indtrængende Folk endnu i Dag bærer Navnet Normandiet. Dennes Son Vilhelm Langsværd var blevet efterfulgt af sin Son Richard den Frygtlose. Vilhelm Erobrers Fader, Robet Djævel, var en Sonneson af Richard den Frygtlose. I engelske Slægt- og Stednavne er der endnu bevaret Minder om den normanniske Tid, og selv indenfor Forvaltningen og Retsvæsenet har Normannerne efterladt sig tydelige Spor. Da Danskerne havde taget England i Besiddelse, var den frie Bondestand tiltaget indenfor det erobrede Omraade. De store Lensherrers Magt — der paa denne Tid, hvor Lensvæsenet var under stærk Udvikling paa Fastlandet, var særdeles anseelig -- var aldeles uforenelig med den nordiske Frihedsfølelse. Betegnende i denne Henseende er Vikingernes Svar paa Spørgsmaalet om, hvem af dem der var deres Hovdinger: »Vi har ingen Hovdinger, for vi er alle Hovdinger«. Efter Vilhelms Erobring af England voksede Antallet af Storgodser paany, selv om Lensvæsenet her aldrig naaede en tilsvarende Udvikling som paa Fastlandet.

Efterat de nordiske Folk var blevet saa godt som fuldstændig kristnet ved et intensivt Missionsarbejde, udført af franske, engelske og tyske Munke, og efterat Omvendelsesiveren var tiltaget under Vikingernes vilde Hærgninger af Europas Kyster -- de, som Vaabnene ikke kunde kue, skulde Kristendommen bøje -- stod for mangen nyomvendt en Rejse til den hellige Grav i Jerusalem, det nordiske Jorsal, som hans Livs Maal. Paa disse Rejser fik de nordiske Pilgrimme Italiens Herligheder at se, om hvilke de maaske forud havde hørt dunkle, sagnudsmykkede Beretninger. Da Araberne fra Sicilien, som de tidligere havde erobret, beredte sig paa at trænge ind i Syditalien, havde Salernos Fyrste, Waimar faaet Hjælp af fyrretyve Pilgrimme fra Norman-

Fig. 6. Angelsachsiske Krigere. (Fra et Haandskrift fra det 11. Aarhundrede).

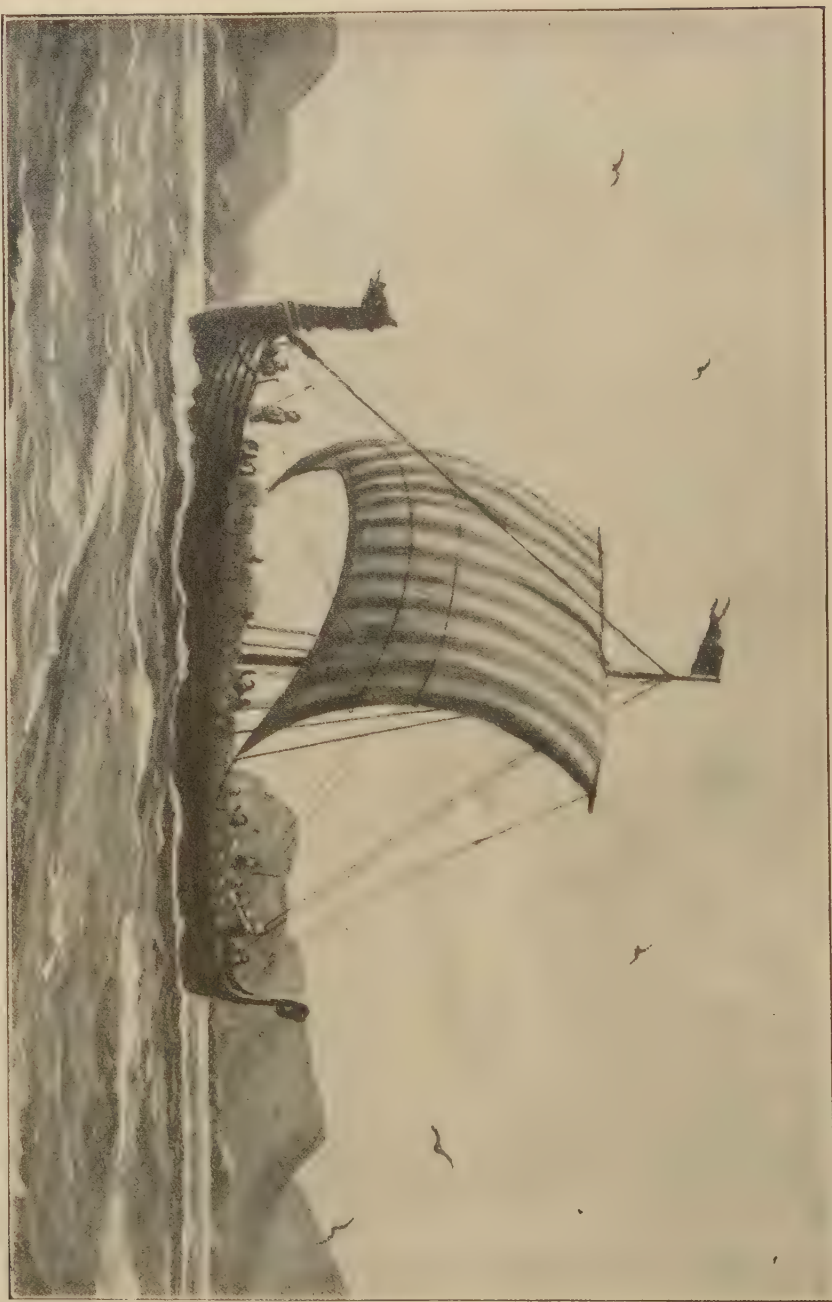

Fig. 7. Vikingerne drager paa Vikingefærd. (Gokstadskibet efter et Maleri af L. Arenhold, Berlin).

diet, som netop befandt sig paa Hjemrejsen. Belæssede med et rigt Bytte drog disse efter en vunden Sejr hjem og fortalte om deres Oplevelser, hvorved de lokkede Skarer af unge, daadslystne Mænd til at drage til Italien for som Lejesoldater, snart i en, snart i en anden Magts Sold, at vinde Ære og Bytte. Under Kampen med Grækerne, der besad Størstedelen af det sydlige Italien, erobrede Normannerne under Ledelse af den normanniske Adelsmand, Tancred af Hautevilles ni Sønner, omkring 1040, en stor Del af Grækernes Besiddelser paa de sydlige Halvoer Apulien og Kalabrien, til endelig én af dem, Robert Guiscard, gjorde fuldstændig Ende paa Grækernes Herredomme i Italien og desuden erobrede en Del syditalienske Fyrstendommer, hvoriblandt Salerno. Han antog

Fig. 8. Et af de første Billeder af den russiske Krigsflaade. (Miniatur til den byzantinske Historiker Skylitzes Skildring af Kampen mellem Byzantinere og Russere).

Hertugtitlen. Men da Pave Leo IV sendte en Hær mod Robert for at drive ham ud af Italien, blev han taget tilfange. Leo's Efterfølger paa Pavestolen, Nikolaus II, forlenede Robert med Apulien som Hertugdomme 1059, og Nikolaus' Efterfølger, Gregor VII bekræftede denne Forlening. Roberts Magt var nu i en saadan Grad tiltagende, at den græske Kejser Mikael ansaa det for fordelagtigt at vinde ham som Forbundsfælle ved at lade sin Son, Konstantinos, indgaa Ægteskab med Roberts Datter. Da Mikael noget senere blev afsat, benyttede Robert sig heraf til med en Hær at rykke ind i Grækenland. Byen Durazzo blev erobret, og hermed stod Vejen aaben til Konstantinopel, hvor Robert havde til Hensigt at sætte Kejserkronen paa sit Hoved. Da kaldtes han imidlertid af Gregor VII til Rom, der blev belejret af den tyske Kejser, Henrik IV. Han op-

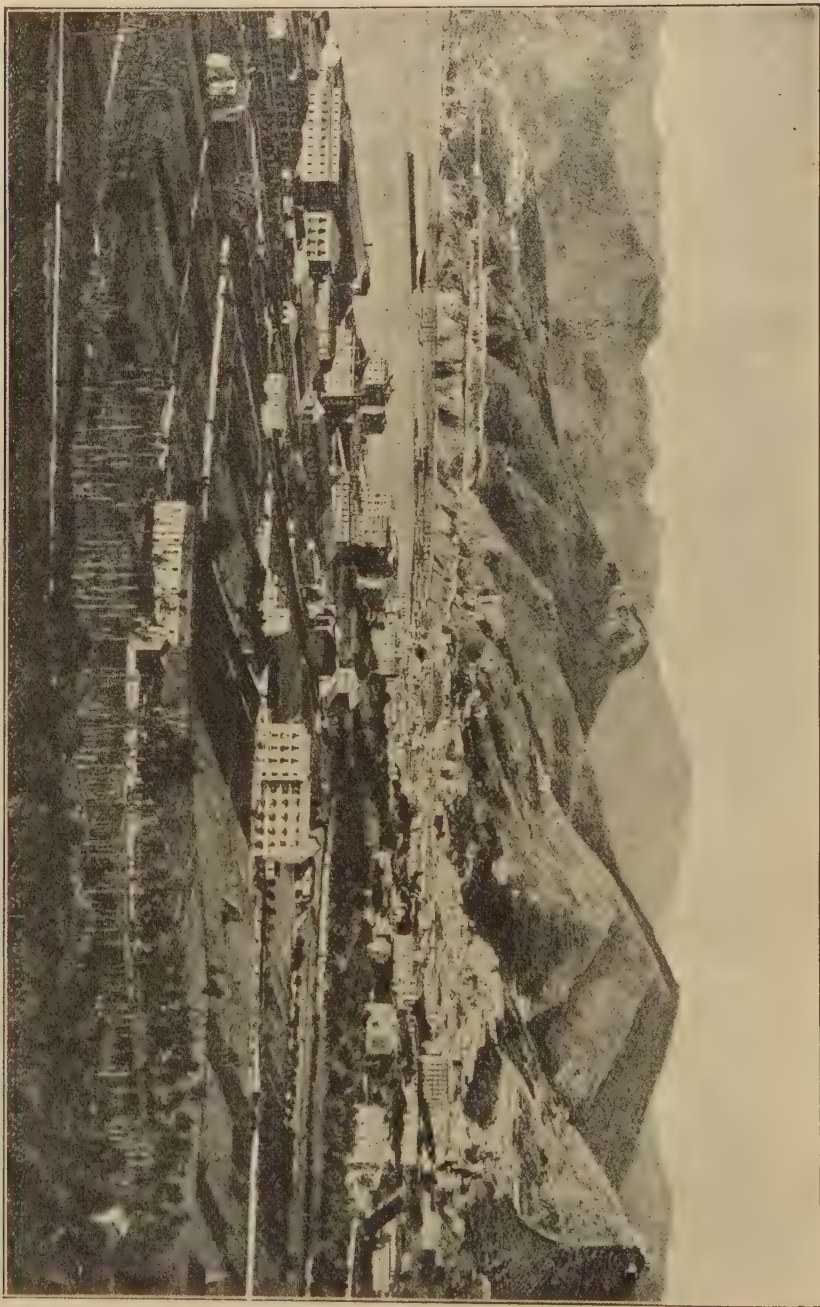

Fig. 9. Billede af Salerno.

hævede Belejringen, men plyndrede selv Rom. Da han derefter atter stod i Begreb med at optage Kampen i Grækenland, døde han paa Æen Keffalania 1085. Hans Son og Efterfølger Roger maatte derefter opgive alle Erobringer i Grækenland. Paa denne Tid erobrede en yngre Broder til Robert Guiscard, Roger, Sicilien fra Araberne, og da hans Son, Robert II, efter Roberts Sonneson, Wilhelms Død, tillige erobrede Syditalien, blev alle normanniske Erobringer forenede til ét Rige, der Aar 1030 fik Navnet Kongeriget Sicilien.

Medens danske og norske Vikinger fortrinsvis for vester ud, drog Svear og Gotar mest mod Ost, hvorom utallige Runestene bærer Vidne. De hemsøgte saaledes først Østersøkysterne og grundlagde her og der Tilholdssteder, deriblandt muligvis Vikingeborgen Jomsborg paa Æen Wollin udfør den pommerske Kyst, hvis Vikinger besynges i den oldnordiske Heltedigtning for deres næsten utrolige Dødsforagt. Det fornemste Maal for de østgaaende Vikingetog var imidlertid Garderige, det nuværende Rusland, og dets første By Holmgaard (Novgorod), som tit og ofte nævnes i Runeindskrifterne fra og med det 9de Aarhundrede. Det var ogsaa nordiske Vikinger, som grundlagde det russiske Rige og gav det Navn. Saaledes fortæller den russiske Historie-skriver, Munken Nestorius, der i det 11te Aarhundrede skrev Russernes Krønike, hvorledes tre Brødre af Folket »Rus«, Aar 862 indkaldtes

Fig. 10. Marmorløven i Venedig med en Runeindskrift, ristet af Væring.

af Slaverne i Garderige for at beskytte dem mod Vikingerne og ordne Statens Anliggender. Rus var Finnernes Benævnelse af Svenskerne. Den ældste af disse Brødre, Rurik, som blev Stamfader til den rurikske Æt, der lige til Aar 1610 regerede i Rusland, oprettede et Rige omkring Novgorod, medens hans Efterfølger Oleg, der svarer til det svenske Navn Helge, flyttede Rigets Tyngdepunkt til Kiev. Optegnelser om russiske Person- og Stednavne i de byzantinske Krøniker fra det 10de og 11te Aarhundrede viser tydeligt den nordiske Indflydelse i Datidens Rusland. Fra Kiev drog Varegerne eller Væringerne, som Nordmændene kaldtes i Konstantinopel, i Skibe, der kun bestod af udhulede Træstammer nedad Dnjepr til Sortehavet og derfra til Konstantinopel eller Miklagaard, som det kaldtes i Norden. Aar 866 viste de sig for første Gang udenfor Kon-

stantinopels Mure, og fra Aar 911 findes opbevaret en Overenskomst mellem den græske Kejser og Oleg.

De nordiske Vikinger tjente i lange Tider som Livvagt for Kejseren i Konstantinopel, hvorom vi endnu den Dag i Dag har et pompost Minde i en Indskrift, indhugget af en nordisk Viking paa en Stenløve, der oprindelig horte hjemme i Athen, hvorfra den blev fort til Venedig, hvor den nu er opstillet foran Arsenalet. At have været Væring i Miklagaard betragtedes i Norden som en stor Ære, og mange Kongesønner vandt her deres første Sporer, bl. a. den norske Konge, Harald Haarderaade. Væringerne anvendtes ikke alene i den kejserlige Livvagt, men sendtes ogsaa — som det fortælles af Snorre — ud til Kamp mod Araberne i Afrika og paa Sicilien. Om glimrende Bedrifter i disse fjerne Lande véd mangan Runesten at fortælle. Fund af nordiske Smykker, Vaaben og Runestene overalt paa de britiske Øer og Fastlandet, bl. a. paa en Kirkegaard midt i London, ja endogsaa ved Sortehavet, aflægger Vidnesbyrd om Vikingernes Sejrstog gennem Verden. Men disse Erobringstog, som, dersom de havde været Udslag af én i Samdrægtighed fort Udvidelsespolitik, kunde have fort til Grundlæggelsen af en Verdensmagt ved vore Forfædre, medførte nu kun undtagelsesvis Dannelsen af Riger, der holdt sig.

DE TYSK-ROMERSKE KEJSERE

DET SACHSISKE HUS

Under de sidste Konger af den karolingske Æt, Arnulf (887—899), som ved Karl den Tykkes Afsættelse blev valgt til Konge i Tyskland og kronet til Kejser, og dennes Efterfølger, den sekssaarige Ludvig Barn (899—911) og Konrad I (911—918) af Franken, forte Stamhertugerne over de enkelte tyske Stammer, som i denne almindelige Oplosningstid begyndte at hævde deres Uafhængighed, en bestandig Kamp mod Kronen, medens Magyarerne samtidig hjemsogte Riget. Ved sin Død overlod Konrad Kronen til sin ivrigste Modstander, den sachsiske Hertug, Henrik af Ludolfingernes ansete Slægt, der hermed indledte det saakaldte sachsiske Hus' Regeringstid. Henrik I (918—936) med Tilnavnet Fuglefænger, fordi han ifølge Sagnet skulde have modtaget Underretningen om sit Valg, me-

dens han befandt sig paa Jagt, brød fra første Begyndelse med sine Forgængeres Politik, idet han, støttende sig paa Stamhertugerne, søgte at begrænse de gejstlige Stormænds Indflydelse. Han nægtede derfor at modtage den sædvanlige Salving af Erkebiskoppen af Mainz og afviste Biskoppernes Krav, medens han samtidig lod Stamhertugerne faa frie Hænder indenfor deres Hertugdømmer. Herved opnaaede han, at selv de Hertuger, som tidligere ikke havde villet anerkende ham, inden kort Tids Forløb hylkede ham som Konge. Ved deres Hjælp styrkede han i høj Grad Rigets Forsvar ved at anlægge Fæstninger og befæste Byer og foretog flere heldige Felttog mod de fjendtlige Naboer i Nord og Øst, Slaver, Danskere og Magyarer. Krøniken fortæller saaledes om et heldigt Tog mod den danske Konge Gnupe og mod Slaverne i Brennaborg, det nuværende Brandenburg. Da de tyske Kongers Arvefjende, Magyarerne, et finsk Folk fra Ural, der havde grundlagt et Rige i Ungarn, under deres Hovding Arpad, hærgende og plyndrende brød ind i Sachsen, mødte Henrik dem i Spidsen for en Rytterhær og tilføjede dem et afgørende Nederlag ved Riade, Aar 933. Under disse Kampe vaktes den tyske Nationalfølelse til en saadan Styrke, at man forudaner den moderne, samlede tyske Nationalstat. Da Kongen stod i Begreb med at foretage en Rejse til Rom for der at modtage Kejserkronen, døde han pludselig og efterfulgtes af sin Søn, Otto I (936—973).

Otto, som i Historien har faaet Tilnavnet den Store, knyttede sin

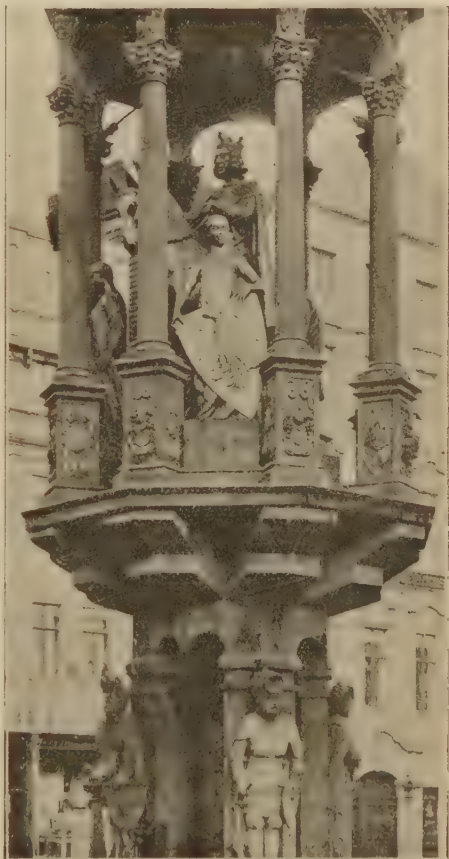

Fig. 11. Kejser Otto den Store. (Mindesmærke paa Torvet i Magdeburg).

Politik til de sidste Karolingers og søgte sin vigtigste Støtte i Kirken. Under Folkets Jubel lod han sig under pragtfulde Ceremonier krone i Mariakirken i Aachen af Ærkebiskoppen af Mainz. Ved det efterfølgende Kroningsmaaltid gav Kejserens Opfattelse af Kongedømmets Overhøjhed over Hertugerne sig et slaaende Udtryk deri, at han lod én af disse opvarte sig ved Bordet. Men Hertugernes Magt havde imidlertid vokset sig saa stærk, at de betragtede sig som selvstændige Fyrster indenfor deres Hertugdømmer, og de kunde derfor ikke uden Modstand finde sig i Ottos Forsøg paa at gøre dem til lovlydige Undersaatter. Da han forsøgte at udøve sin Myndighed over de mægtige Hertuger

Fig. 12. Tyske Krigere drager ud til Kamp.
(Miniatur i Psalterium aureum i St. Gallen
fra det 10. Aarhundrede).

af Franken og Lothringen, Eberhard og Gisibert, gjorde disse Oprør, og understøttet af Ottos Brødre, Tankmar og Henrik, faldt de hærgende ind i Westfalen. Ved Rhinens østlige Bred lykkedes det imidlertid Otto at overrumple dem, ligesom de belastede med et rigt Bytte var paa Hjemvejen til deres Land; den ene af dem faldt, og den anden druknede i Floden. Efter Eberhards Død blev der ikke udnævnt nogen Hertug i Franken, der stilledes direkte under Ottos Overhøjhed, medens Ottos Slægtninge indsat-

tes som Hertuger i Bayern og Schwaben. Til at vaage over Hertugerne indsatte han tillige Pfalzgrever, der foruden at forvalte Kronens Godser udøvede en vis Kontrol med Hertugerne. Det lykkedes ham derved, selv under Lensvæsenets Blomstringstid, at beholde Kongens Ret til direkte Overopsyn med de forskellige Hertugdømmer og at centralisere Forvaltningen. Ydre Fjender kaldte imidlertid snart Otto i Felten. I Italien var den sidste Konge Lothar, oprindelig en burgundisk Fyrste, død, efterladende sig en ledig Trone og en ung og smuk Enke. Efter Lothars Død havde en Markgrev Berengar af Ivrea haft Held til at bemægtige sig Italiens Krone, men da han umiddelbart efter sit Valg ud-

ST. PETER OVERGIVER TEGNENE PAA DEN KIRKELIGE OG DEN VERDSLIGE MAGT TIL PAVE LEO III OG KARL DEN STORE.

viste den umenneskeligste Grusomhed mod sine Undersaatter, rettedes efterhaanden alles Ojne mod den nittenaarige Enke, Adelheid. Hun blev herved Berengars naturlige Fjende, og efterat han Aar 951 havde taget hende til Fange i Como, lod han hende under forhaanende Mishandling indespærre i et Fængsel. I sin Nød anraabte hun Otto om Hjælp og tilbød ham sin Haand. I September 951 rykkede han derfor med en Hær over Alperne og indtog uden Sværds slag Hovedstaden Pavia, medens Berengar, forladt af alle, flygtede. Imidlertid var det lykkedes Adelheid at undkomme, idet nogle trofaste Tilhængere havde gravet en underjordisk Gang ind under Fængselstaarnet, og efter mangfoldige Farer og Eventyr, hvor hun ofte kun ved en Tilfældighed undgik sine Forfølgere, naaede hun endelig Borgen Cannossa. Herfra lod Otto hende hente til Pavia, hvor Bryllupet fejredes, og Otto blev kronet til Longobardernes Konge. Da Otto kom tilbage fra det italienske Felttog, ventede der ham en af de sværeste Prøvelser i hans paa Omskiftelser saa rige Liv. Der var under Fraværelsen udbrudt et Oprør mod ham under Ledelse af hans Søn Liudolf og hans Svingerson Konrad. I tre Aar rasede Striden. Stillingen saa en Tid yderst farlig ud for Otto. Bayern, Schwaben og Franken sluttede sig til Oprørerne, og det gærede i Sachsen. Da tog Forholdene pludselig en anden Vending derved, at Liudolf begik en Handling, som maatte vække alle rettænkendes Foragt. Magyarerne, Rigets gamle Arvefjende, gjorde Indfald i Landet, og Liudolf sluttede sig til dem. Da faldt Konrad og en stor Del af Liudolfs Tilhængere fra ham, og hjemsogt af Uheld og Nederlag maatte han selv bekvemme sig til at opsøge sin Fader og kaste sig for hans Fødder. Han fik Lov til at beholde sin Ejendom, men berovedes Hertugdømmet Schwaben. Hermed var Borgerkrigen dog ikke bragt til Af-

Fig. 13. Kejser Otto I og hans Gemalinde Edith. (Statue i Domkirken i Magdeburg).

slutning; Bayrerne fortsatte Kampen, medens de slaviske Vender samtidig anfaldt Rigets Nordgrænse. Riget syntes at være bragt til Undergangens Rand, da Magyarerne i Sommeren 955 paany brød ind i Bayern og begyndte at belejre Augsburg. Da rykkede Otto i Ilmarch frem imod dem, og ved Augsburg stod et af Middelalderens blodigste Slag. Tyskerne kæmpede med Fortvivlelsens Mod mod den overlegne Fjende, mange af deres bedste Mænd faldt, bl. a. Konrad, men da Solen gik ned over den blodige Slagmark, var Sejren Tyskernes. De Fjender, som

Fig. 14. Otto I besejrer Magyarerne. (Efter et Maleri af M. Echter).

søgte Redning i Flugten, druknede i Massevis i Floden Lech, hvorfor Slaget ogsaa benævnes, Slaget ved Lech. Dette er et af Verdenshistoriens betydningsfuldeste Slag, da Tyskland herved for bestandig blev reddet fra de barbariske Magyarers Aag, en Begivenhed, der kan sammenlignes med Europas Befrielse fra Hunnernes Tyranni ved Slaget paa de Katalauniske Marker.

Paa denne Tid havde den indre Oplosning i Italien naaet sit Højdepunkt; Lysten og Lasten sad i Højsædet, i Særdeleshed i Rom, hvor Pa-

verne var blevet til Marionetdukker i letsindige Adelsdamers Hænder. Saaledes styrede den pavelige Elskerinde, Marozia og hendes berygtede Moder, Theodora i længere Tid Rom, af- og indsættende Paver efter Behag. Da denne sanselige Kvinde efter sin første Gemals Død tilbød Begundernes Konge, Hugo, sin Haand og dertil Kejserkronen, som hendes Son, Pave Johan den XI kunde give ham, skyndte Hugo

Fig. 15. Slottet og Slotskirken i Qvedlinburg.

sig til Rom. Men da han under Bryllupsfesten forulempede Marozias Søn, Alberik, stillede denne sig i Spidsen for et Oprør, fordrev Hugo og kastede Marozia og Johan i Fængsel. I to og tyve Aar var Alberik Herre i Rom, medens Paverne uden at kny føjede sig efter hans Befalinger. Kort før sin Død, Aar 954, havde han taget det Løfte af Romerne, at de skulde sætte hans egen Søn Octavianus paa Peters Stol, og det følgende Aar blev denne Pave under Navnet Johan XII. En Gen-

oprettelse af Kirkestatens gamle Omraade, som var blevet betydelig udstykket, og Grundlæggelsen af en italiensk Magt var Genstand for hans Storhedsdrømme, men her traadte en anden Mand, Berengar, der ogsaa drømte om et italiensk Stormagtsvælde, ham i Vejen. Den lastefulde Pave, der havde gjort Lateranet, Pavernes Residens, til et Tilholdssted for Utugt og Blodskam, anraabte da Otto om Hjælp. Berengar havde nogle Aar tidligere brudt den Lensed, han havde aflagt til Otto efter dennes første Besøg i Italien, og Ottos Søn, Liudolf var faldet paa et Felttog mod ham. Da Kejserkronen desuden ventede, skyndte Otto sig ufortøvet over Alperne ned paa Lombardiets Sletter. Uden Modstand indtog han ogsaa denne Gang Pavia og holdt noget efter sit højtidelige Triumfundtog i Rom. Foran Peterskirken modtog Paven ham i fuldt Ornat og førte ham ind i Templet, der straaled af Guld og Ædelstene, medens Folket sang: »Velsignet være han, som kommer i Herrens Navn!« Ved Apostelfyrsternes Grav nedsank Otto i Bøn, og modtog derefter Pavens Velsignelse, men først den følgende Søndag, 2. Februar 962, blev han kronet til Kejser under stor Højtidelighed. Ved

Fig. 16. Den romersk-tyske Kejserkrone.

Apostlen Peters Relikvieskrin blev Paven og de højere romerske Embedsmænd tvunget til at sværge Otto Troskab i Kampen mod Berengar. Knap havde Otto imidlertid forladt Rom, før Paven, der havde mærket, at han i Otto havde faaet en streng Herre, forbandt sig med hans Modstandere. Da gik Otto paany med en Hær over Alperne, afsatte Pave Johan og indsatte en anden i hans Sted; men da den følgende Pave og den romerske Embedsadel ikke vilde føje sig efter Ottos Vilje, indtog han paany Rom med Vaabenmagt og tvang Romerne til Lydighed.

Krig mod Grækere og Arabere i Syditalien og indre Oprør formørkede Ottos sidste Aar. I den indre Politik havde Otto altid støttet sig til Biskopperne, og saa godt som hele hans Regering havde været optaget af Strid med de oprørske Hertuger. Ved at tildele Biskopperne

store Forleninger af Krongodset sørgede Otto for at hæve den gejstlige Stands sociale og økonomiske Niveau, men fordrerede til Gengæld, at den skulde være hans tro Tjener. Med Hjælp af sin Broder, Bruno, der hele sit Liv stod støttende ved hans Side og af Otto udnævntes til Ærkebiskop af Koln og Chef for Kancelliet og Hofskolen, der nu paany blomstrede op, ordnede Otto de kirkelige Forhold, optog ved Hjælp af Missionærer de undertvungne Slaver, først og fremmest Venderne og Magyarerne, i Kirkens Skød, udbredte Kristendommen blandt Danskerne og oprettede nye Ærkebispesæder og Bispedømmer. Saaledes oprettedes for Slaverne Ærkebispesædet i Magdeburg. Den aandelige Kultur oplevede ogsaa under Ottos Regering en Blomstringstid som ikke siden Karl den Stores Dage. Sachseren Widukind skrev sin af stolt Begejstring baarne »Sachsernes Historie«, Nonnen Hrosvitha i Klostret Gandersheim revsede i sine Komedier Tidens moralske Lyder, medens Munken Eckehard fra St. Gallen skrev sine Heltedigte. Neppe nogen anden af de tyske Konger har som Otto bestandig befundet sig paa Rejsefod. Selv vilde han overvaage alt og drog derfor fra Pfalzdømme til Pfalzdømme, undersøgende og krævende Regnskab som en streng Godsherre. Befandt han sig ikke paa Rejse mellem Pfalzdømmerne, valfartede han til sine Slægtninges Grave, hvorfor en tysk Historieskriver har udtalt: »han ligesom vandrede kun blandt Grave«. Efter et Besøg ved sin Moders Grav i Quedlingburg, hvor han under store Højtideligheder fejrede Opstandelsens Fest, Paasken 973, døde han paa Hjemvejen i Memleben, hvor ogsaa hans Fader havde fundet Døden. Under retningen om, at Otto den Store — denne Mand til hvis Befalinger Pa-

Fig. 17. Otto II og hans Gemalinde Theofano velsignes af Kristus. (Elfenbensudskæring fra et Relikvienskrin. Opbevares i Clunymusæet i Paris).

ver havde lyttet og for hvis Vilje selv det stolte Byzans maatte bøje sig — var død, vakte Bestyrtelse og Opmærksomhed i hele den civiliserede Verden, men først og fremmest stod Tyskland sørgende ved en af sine største Sønners Baare.

Fig. 18. Otto II's Kejsersigil.

Otto I efterfulgtes af sin Søn, Otto II (973—983), der allerede i Faderens Levetid var blevet kronet til Konge og Kejser. Hans første Opgave blev den at tugte sin oprørske Fætter, Henrik af Bayern. I Bayern førte Henriks Moder Judith Scepteret med uindskrænket Magt, medens hans Soster Hedvig som gift med Burchard, Hertugen af Schwaben, regerede i dette Land.

Fig. 19. Kejser Otto III. (Fra et Haandskrift i Stadsbiblioteket i München).

Da Schwaben ved Burchards Død fratooges Hedvig, og Otto desuden berøvede Henrik det nuværende Østrig, der gaves i Len til Grev Luitpold af Babenberg, dannede Henrik, understøttet af Fyrsterne af Böhmen og Polen, en Sammensværgelse mod Ottos Liv, men overrumpledtes og blev taget til Fange. Da Otto derefter beredte sig paa et Krigstog mod de Fyrster, som havde deltaget i Sammensværgelsen, maatte han i Stedet ile til Rigets Nord-

grænse, hvor Danskerne plyndrende og brændende var brudt ind over Elben. Ved Danevirke stødte Ottos Hær sammen med den danske Konge

Harald Blaatand, der havde faaet Forstærkning af Nordmændene under Hakon Jarl, i et blodigt Slag, der er flerfoldig besunget i den islandske Sagadigtning. Efterat Hakon Jarl paany havde indskibet sig, vandt Otto Sejr og trængte gennem Danevirke ind i Jylland, 974. Efter nogle Aars Forlob udbrod der atter Opror i det sydlige Tyskland, efterat det var lykkedes Henrik at flygte fra Fængeleiet. Otto rykkede med sin Hær frem mod Bayerns Hovedstad, Regensburg, der snart overgav sig, hvorefter Otto med Strenghed afstraffede Oprorerne. Henrik, der var flygtet til Bohmen, erklæredes tillige-

med en Del af sine Tilhængere for fredløs, og deres Ejendomme konfiskeredes. Hertugdømmet Bayern tildeles Hertug Otto af Schwaben, medens Kärnthen løsreves fra Bayern og blev ophøjet til et selvstændigt Hertugdømme. Da dettes Hertug, Henrik, nogen Tid efter, medens Otto sammen med Hertugen af Bayern befandt sig paa et Felttog i Bøhmen, faldt ind i Bayern for at erobre dette Land, blev han besejret af Otto, der skyndte sig tilbage, og mistede derved sit eget Hertugdømme, Kärnthen. Omtrent samtidig angreb Frankrigs Konge Lothar uden Krigserklæring Lorraine og havde nær taget Otto tilfange, da denne tilfældig opholdt sig i Aachen. For at hævne dette svigefulde Over-

fald faldt Otto med en Hær ind i Frankrig og stod inden længe udenfor Paris' Mure, der forsvaredes af Hertug Hugo, som senere under Navnet Hugo Capet blev Frankrigs Konge og Grundlægger af det capetingiske Herskerhus, der lige indtil Revolutionen 1789 sad paa Frankrigs Trone. Da Sygdom imidlertid begyndte at hærge Ottos Hær, blev han snart tvunget til at hæve Belejringen af Paris og trække sig tilbage over Rhinen, forfulgt af Lothar. Aar 980 blev Freden mellem Frankrig og Tyskland genoprettet ved et Forlig, hvorved Lothar afstod fra ethvert Krav paa Lorraine, det bestandige Tvistens Æble mellem begge Riger.

Otto stod nu paa Højdepunktet af Anseelse. Ved heldige Felttog

Fig. 20. Taarnet paa Benediktinerklostret i Cluny.

havde han sikret Rigets Magt og Anseelse, og ved tyske Missionærers Virksomhed blandt Danskerne og Magyarerne eller Ungarerne havde han inddraget disse Folk under den tyske Kirkes Magtomraade og sikret Riget mod Anfald fra deres Side. Blandt andet var der indrettet Bispedømmer i Danmark og et Ærkesæde i Prag for Tjekkerne. Ca. Aar 1000 gik Ungarernes Konge Stefan, kaldet den Hellige, over til Kristendommen under Paavirkning af tyske Missionærer. Det var nu Ottos Drøm

Fig. 21. Kejser Henrik II's og hans Gemalinde Kunigundes Gravmæle i Domkirken i Bamberg.

ved Erobring af Italien at forene Landene hinsides Alperne med Tyskland til et Kejserrige, ligesaa stort som Karl den Stores. I den Hensigt gik han i November 980 over Alperne, forsonede sig i Pavia med sin Moder Adelheid, der af Otto den Store havde faaet indrømmet en vis Indflydelse over Italien og almindelig ansaas for Landets Dronning. Julen tilbragte Otto i Ravenna, men drog det følgende Foraar mod Rom, der aabnede sine Porte for ham. Herfra fortsatte han til den sydlige Halvø, Apulien, der var i Grækernes Besiddelse. Kampen om Herredømmet over Italien kom til at staa paa syditalienske Slagmarker og udkæmpedes mellem tre Verdensmagter: Grækere, Arabere og Tyskere. Tyskerne erobrede Apulien, efter at have indtaget dets stærkeste By, Tarent. Fra Apulien beredte de sig

paa at falde ind i Kalabrien, da de ved Grænsen mødtes af en arabisk Hær. Under Forfølgelsen af denne kom det til et blodigt Slag ved den lille Kystby, Colonne. Den arabiske Overbefalingsmand faldt, og skønt Araberne, drevne af religios Fanatisme, kæmpede med Fortvivlelsens Mod, blev deres Hær dog opløst i vild Flugt. I Sejrsrus og i den Tro fuldstændig at have knust Arabernes Magt fortsatte Tyskerne Toget

mod Syd, langs Kysten. De havde imidlertid taget grundig fejl af deres Fjender. Paa den ene Side omgivet af bratte Bjergskrænter og paa den anden af Havet, blev de pludselig overfaldet af Arabere, der stor-

Fig. 22. Domkirken i Bamberg.

mede ned af Bjergene og i Bund og Grund tilintetgjorde den intet anende tyske Hær, i Nærheden af Cotrone. Som ved et Under lykkedes det Kejseren at redde sig; han styrtede sig i Havet paa sin Hest, der svømmende naaede et græsk Skib, hvor man til alt Held ikke genkendte

ham, men førte ham til Rossano, hvor han havde efterladt sin Gemalinde, den græske Prinsesse Theofano, under Beskyttelse af Biskop Dietrich af Metz. Ved Underretningen om Nederlaget rejste hans Fjender paany Hovedet. Venderne faldt hærgende ind i Brandenburg; de Borge, han efter Sejren ved Danevirke havde opført mod Danmark ved Grænsen, blev stormet og nedbrændt af Danskerne, og selv i Italien gærede det. Men de tyske Hertuger stod trofast ved hans Side, og i den prægtige Forsamling af Fyrster, som Otto sammenkaldte i Verona 983, fik han sin Søn Otto valgt til Konge, og denne kronedes derefter under stor Højtidelighed i Aachen. Medens Otto forberedte et nyt Felttog mod Araberne, døde han i Rom, Aar 983.

Fig. 23. Henrik II's Statue i Domkirken i Bamberg.

Otto III (983—1002) var ved Faderens Død kun tre Aar gammel. Allerede paa Rigsdagen i Verona havde Otto II udnævnt sin Moder, Adelheid, til Sønnens Formynder, men efter hans Død søgte den forhenværende Hertug af Bayern, Otto II's Fætter Henrik, at paatvinge sig som Formynder for den mindreaarige Konge. Han forenede sig atter med Bøhmens og Polens Fyrster og med Kong Lothar i Frankrig, der fik Løfte om Lorraine. Henriks Koalition blev denne Gang saameget farligere derved, at det var lykkedes ham at splitte Episkopatet og at faa Bayerns, Sachens og Lorraines Biskoper over paa sin Side. Først Aar 985 blev Henrik bevæget til ved et Forlig, hvorved han fik Bayern tilbage, at anerkende Theofano som Ottos Formynder. Ottos forste Foretagende efterat have opnaaet Myndighedsalderen var et Tog til Italien. Drevet af imperialistiske Storhedsdrømme, gik han i Foraaret 996 over Alperne og indsatte paa Pavestolen

i Rom sin Fætter Bruno af Kärnthen, under Navn af Gregor V., af hvis Haand han modtog Kejserkronen. Ottos Plan var imidlertid ikke alene at forene Italien som en Provins med Tyskland, men stolt af sin græske Byrd og stærkt paavirket af romersk og byzantinsk Kultur vilde han forflytte Rigets Centrum fra det barbariske Sachsen for i Rom at oprette et Verdensherredømme efter Antikens Mønster med Paven som Kirkefyrste ved sin Side. Med den stolte Titel »Imperator Augustus Romanus Saxonicus« krævede Otto at blive anset som Arvtager af den gamle romerske Kejserværdighed. Ved Siden af disse antikke Kulturpaavirk-

ninger udovede imidlertid ogsaa den asketiske Bevægelse indenfor Kirken, der udgik fra Klosteret Cluny, stor Indflydelse paa ham. Ved hans Side stod som aandelige Vejledere den lærde Munk og Filosof Gerbert, som ved Universiteterne i Sevilla og Cordova var trængt ind i de arabiske Videnskaber, i Særdelshed Matematik, Mekanik og Astronomi, og til- lige havde studeret græsk Filosofi, samt Ottos Lærer, Biskop Bernevard af Hildesheim. Da Otto vilde gennemføre en Reform indenfor Kirken, troede han i Gerbert at have fundet en værdig Medarbejder og ud-

Fig. 24. Klosteret i Cluny.

nævnte ham efter Gregor den V.s Død til Pave under Navnet Sylvester II. Men imidlertid forsømtes den tyske Rigmagt; Venderne faldt tilbage til Hedenskabet, Böhmen og Polen gjorde sig uafhængige af den tyske Kirke og Stat. End ikke i Rom evnede Otto at føre sin Vilje igennem, og rystet over de oprørske Borgeres Utaknemmelighed døde han Aar 1002, kun 22 Aar gammel.

Han efterfulgtes af sin Halvfætter, den ovennævnte Hertug Henrik af Bayerns Son, Henrik II (1002—1024), som i Begyndelsen kun blev anerkendt i Bayern og Franken og først efterhaanden vandt almindelig Anerkendelse. Henrik brød straks ved sin Tronbestigelse med Otto

III.s Politik og forlagde atter Rigets Tyngdepunkt til Tyskland. Polen, der havde gjort sig uafhængig af Tyskland, begyndte paa denne Tid at optræde som Erobrerstat. Dets Konge Boleslav erobrede Mähren, Schlesien og Bøhmen og indlemmede tillige Lausitz i sit Rige. For at tilbageerobre de tyske Landsdele og stække Boleslavs voksende Magt paaførte Henrik ham Krig, men maatte ved Freden i Bautzen 1018 lade Boleslav forblive i uforstyrret Besiddelse af sine Erobringer. Efter Otto

Fig. 25. Lunds Domkirke.

den III.s Dod havde Markgreve Arduin af Ivrea tilrevet sig Italiens Krone. Paa et Felttog til Italien opnaaede Henrik ganske vist at blive valgt til Longobardernes Konge, men maatte forøvrigt afstaa fra al Indflydelse paa den italienske Politik. Først paa et senere Tog mod Italien lykkedes det Henrik, Aar 1014, at berove Arduin Kronen og selv at blive kronet til Kejser af Pave Benedikt VIII. Omtrent samtidig fik Henrik Kong Rudolf III af Arelat, der ikke havde legitime Arvinger, til at indsætte sig som Arving til Kongeriget Arelat. Da Byzantinerne

ved Cannæ havde besejret de oprørske syditalienske Fyrster, gik Henrik Aar 1021 for tredje Gang over Alperne, men vendte snart tilbage efterat have erobret en Del græske Byer. I sin indre Politik stillede Henrik sig paa Biskopernes Side og tildelte dem adskillige Kron-gødser, men krævede til Gengæld, at de skulde anerkende ham som deres Herre. Ved at understøtte Reformbevægelsen fra Cluny forsøgte han ogsaa at højne Munkenes og Præsternes moralske Niveau og fik paa Grund heraf Tilnavnet den Hellige. Paa Reformsynoder, der sammenkaldtes af Henrik, gennemførtes flere Forbedringer af den sædelige Tilstand indenfor Kirken. Da Henrik imidlertid genoptog Otto den III's altomfattende Politik og endogsaa optraadte som Voldgiftsdommer i et indre fransk Anliggende, opstod der en stærk Opposition mod ham indenfor den tyske Kirke under Førerskab af Biskop Aribio af Mainz. Inden Striden var brudt ud i lys Lue, døde Henrik imidlertid Aar 1024 og blev begravet i Bamberg. En senere Pave ophøjede saavel Henrik som hans fromme Hustru Kunigunda i Helgenstanden. Henrik var den sidste Konge af den sachske Æt.

Den varmt religiøse, asketisk betonedede Reformbevægelse, som udgik fra det, Aar 910, grundlagte Kloster i Cluny, udøvede imidlertid

ikke alene stor Indflydelse paa den gejstlige Stand og de højere Klasser, men naaede ogsaa ud til de bredere Lag. Et Udslag heraf var de talrige Pilgrimsfærder til det hellige Land, hvori Mennesker i tusindvis deltog. Allerede nu begyndte man at tænke paa den hellige Gravs Befrielse af de vantros Hænder, en Plan, som først det følgende Aarhundrede skulde virkeliggøre. Sjælden har vel en religiøs Bevægelse fundet en bedre Jordbund end i dette af Menneskehedens Svøber, Krig, Pest og Hungersnød, hjemsogte Aarhundrede.

Fig. 26. Interiør fra Lunds Domkirke.

Den fromme Religiositet, der nu begyndte at trænge igennem, gav sig ogsaa Udslag i Interessen for Opførelsen af Kirker, og en ny Bygningsstil, den romanske, opstod. Til den gamle Basilika føje man nu et Tverskib, og Facaden, der vendte mod Vest, prydedes for det meste med to Taarne. Koret var ophøjet, og under det byggedes en Krypt. I Koret var Præsteskabets afsondrede Plads. Den almindeligst anvendte Dekoration bestod af antikke Plantemotiver, og Rundbuestilen var fuldstændig

Fig. 27. Krypten i Lunds Domkirke med Jætten Finn.

gennemført. I det Ydre udmærkede de romanske Kirker sig ved deres Simpelhed; kun Korets Rundning var forsynet med et Rundbuegalleri. De romanske Kirkers Tag var indvendig fladt, og først lidt efter lidt begyndte man at anvende Hvelvinger, hvilende paa Piller. Denne Stil, som udgik fra det sydlige Frankrig og de tyske Kejseres Stamland, Sachsen, fik en noget forskellig Udformning i de forskellige Lande. Overalt i Europa minder endnu stolte kirkelige Mindesmærker om denne Tid. Her i Norden er Domkirkerne i Lund og Ribe de vigtigste Repræsentanter for denne Stil.

DE SALISKE KEJSERE OG PAVEDØMMET

Da det sachske Hus uddøde ved Henrik II.s Død Aar 1024, sammentraadte de tyske Stammer ved Rhinen for at vælge en ny Konge. Her gjorde de kirkelige Interesser sig mere gældende, og der var i nogen Tid Strid mellem to Partier, det ene med Ærkebiskopen af Mainz i Spidsen, der som sin Kandidat fremførte den frankiske Greve Konrad,

Fig. 28. Domkirken i Roskilde.

en Sonnesøn af Otto I's Datter Liutgarde, og det andet med Ærkebiskoppen af Köln og Hertugen af Lothringen som Ledere, der foranledigede Valget af en yngre Fætter til Konrad af samme Navn. Det lykkedes imidlertid snart for Konrad af Franken at faa sin unge Frænde til at træde tilbage, men alligevel havde han svære Stridigheder at udkæmpe med sine Modstandere. Ved at slutte Forbund med Danmarks Konge, Knud, som ved Erobringen af England havde lagt Grunden til et dansk Stormagtsvælde, dannede han i Norden en Modvægt mod Po-

len, som havde brudt den gamle Overenskomst og indgaaet en Koalition med Konrads tyske og italienske Modstandere. Efter at der var opstaaet Uenighed mellem Modstanderne i Syden, kunde Konrad II drage over Alperne for i Rom at blive kronet til Kejser Aar 1027 af Pave Johan XIX i Nærværelse af Rudolf III af Arelat og den danske Konge, Knud den Store. Ved Forbund med Russerne og Bøhmerne underkuedes Kong Mieszko i Polen, og Lausitz blev afstaaet til Tyskland.

Fig. 29. Kejserpaladset i Goslar, grundlagt af Henrik III. De tyske Kejseres Residens indtil Midten af det 13. Aarhundrede.

Da Kong Rudolf III af Arelat dode Aar 1032, faldt Konrad med en Hær ind i Burgund og forenede efter heldige Kampe med Odo af Champagne, som paa Grund af Slægtskab med det burgundiske Kongehus havde Krav paa den burgundiske Krone, dette Rige med Tyskland, hvorved han fik en sikker Forpost mod Syd. I det Indre af Riget styrede Konrad med jernhaard Haand, fængslende og afsatte oprørske Storvasaller og indsatte sin Son som Hertug over de store Hertugdømmer Bayern og Schwaben, men stottede tillige sin Magt paa de mindre Vasaller, hvis Land nu ogsaa regnedes for arveligt. For de kirkelige Anliggender

FRANSK RIDDER FRA OMKRING AAR 1250.

savnede han fuldstændig Interesse og undsaa sig ikke for at tage Betaling for Forlening af kirkelige Embeder. Dette, som efter Mageren Simon i Apostlenes Gerninger, stemples med Navnet Simoni, vakte i de reformvenlige Kredse en uhørt Harmе.

Mod Slutningen af sit Liv kaldtes Konrad paany til Italien af de indre Stridigheder, som her var udbrudt mellem de umiddelbare Kirke- og Kronvasaller med Biskop Aribert af Milano som Leder og de lavere Vasaller. Da Aribert ikke vilde føje sig efter Konrads Befaling, lod denne ham tage til Fange og afsætte som Ærkebiskop. Det lykkedes imidlertid Aribert at undslippe af Fængslet og med Hjælp af Borger-skabet i Milano, som glemte alle gamle Stridigheder, trodsede han Konrads Forsøg paa at indtage Byen, medens han samtidig forledte Biskopperne i Lombardiet til Oprør. For at splitte Modstanderne udstedte Konrad nu den saakaldte Constitutio de feudis, ved hvilken de italienske Vasaller fik Arveret til deres Len. Med Lethed undertvang Konrad de lombar-diske Biskoper, men da Sygdom begyndte at hjemsøge hans Hær, forlod han Italien. Straks efter Hjemkomsten døde han i Utrecht Aar 1039.

Hans Søn Henrik III (1039—1056) var sin Faders fuldstændige Mod-sætning. Medens Konrad savnede al Interesse for Tidens aandelige Rørelser, var Henrik en inderlig from Mand, som ivrigt understøttede den fra Cluny stammende Reformbevægelse, der paa sit Program først og fremmest førte Afskaffelsen af Simoni og Fordringen om en højere Moral for den gejstlige Stand og i Sammenhæng hermed Gennemførelsen af Cølibatet, Præsternes ugifte Stand. I endnu højere Grad blev Henrik paavirket af denne Bevægelse efter at have ægtet Agnes af Poitou, udgaaet af den akvitanske Hertugslægt, der havde grundlagt og beskyttet Clunyklostret. Med stor Kraft bekæmpede han derfor Simonien og søgte saavel ved sit eget Eksempel som ved Prædikener at vække den kristne Kærlighed til Live og gennemføre den kristne Moral hos sine

Fig. 30. Taarnet paa Slottet i Windsor, bygget af Henrik III.

Undersaatter. Ligesom det gamle Testamentes Præstekonger fremtraadte han for sit Folk som en Vækkelsesprædikant i Kongeskrud, mænnende til Bod og Omvendelse. For at raade Bod paa de blodige Fejder og den Usikkerhedstilstand, som Blodhævn og den almindelige Oplosning forte med sig, arbejdede Henrik paa Gennemførelse af »Guds Vaabenstilstand«, Treuga dei, d. v. s. Vaabenhvile paa de Ugedage, paa hvilke Kristi Lidelse, Dod og Opstandelse havde fundet Sted, fra Onsdag Aften til Mandag Morgen og desuden ved de større Kirkefester, Advent

Fig. 31. Pave Gregor VII. (Maleri af Karl Hermann).

og Faste. Foruden Abbeden i Cluny, Odilo, var Prioren ved en Eremitkoloni i Italien, Petrus Damiani, som i Hymner af vidunderlig Skønhed besang de saliges Lod og Kærligheden til Kristus, den nye Religiositets Forstemand. Den fra Cluny udgaaende Reformbevægelse byggede paa en hierokratisk Opfattelse, ifølge hvilken Kirken var overordnet Staten og Paven de verdslige Monarker, skønt dette i Begyndelsen ikke betonedes saa stærkt. Henrik skulde imidlertid snart faa dette at føle, og efter at reformvenlige Paver havde bestemt Pavestolen, blev denne Opfattelse Udgangspunktet for en aaben

Strid mellem Henriks Efterfølgere og Paven, den saakaldte Investiturstrid, som vi i det følgende skal komme tilbage til.

Aar 1046 drog Henrik til Italien for at bikægge en Tvist, som var udbrudt mellem tre Paver, der samtidig var opstillet af hver sit Parti og streedes med hverandre om Magten. I Sutri lod Henrik de tre Paver afsætte og i Stedet indsætte en Biskop af Bamberg under Navn af Clemens II, af hvis Haand han modtog Kejserkronen. Paa en romersk Synode lod han Simoni fordømme som Kætteri. Ved samme Lejlighed udnævntes Henrik af Romerne til Patricius, hvorigennem han fik stor Indflydelse paa Pavevalgene. I den følgende Tid indsatte Henrik endnu tre tyske Biskoper som Paver efter hverandre, hvorved Paven kom i stor Afhængighed af den tyske Kejser.

Da Leo IX, tidligere Biskop i Toul, besteg Pavestolen, skete der et vist Omslag heri, idet Leo allerede fra Begyndelsen betonedede sin Uafhængighed af Kejseren ved først at modtage Embedet, efterat han var valgt i tilborlig Overensstemmelse med den kanoniske Lov. Han stillede sig i Spidsen for Reformpartiet, og ved at optage Udlændinge blandt Kardinalerne blev han egentlig den første Pave, som gennemførte Pavedømmets universelle Karakter. Straks efter sit Valg fordomte han paa en Synode i Rom i de kraftigste Udtalelser Simoni og Præsteægteskab og paa en Række af Synoder gennemførtes kirkelige Reforme. Som Støtte hertil havde han ved sin Side en af Tidens største Mænd, Kardinal Hildebrand, der senere blev en af Middelalderens mærkeligste Paver. Leos Politik omspændte saa godt som hele Europa. Ved en Synode i Frankrig greb han reformerende ind i den galliske Kirkes Anliggender og ved at udnævne Ærkebiskop Adalbert af Bremen til pavelig Legat og Vikar lagde han de skandinaviske Lande, Finland, Grønland, Island og Slaverne ved Elben, Venderne, som var blevet kristnet af deres Fyrste Gottschalk, under sit Herredomme. Fra Ishavets snedækte Kyster vendte han sit Blik mod det sydlige Italien, hvortil han drog med en Hær og erobrede Benevent, men stødte Aar 1053 paa en normannisk Hær, som fuldstændig besejrede hans Tropper og tog ham selv til Fange. Men snart efter bojede Normannerne sig i Ærbødighed for ham og lod sig bevæge til at tage deres Besiddelser til Løn af Paven. Et Aar efter døde imidlertid Leo.

Til Trods for det Mishag, som Henriks Kejserpave-Politik vakte i Tyskland, fortsatte han den Vej, hvorpaa han var slaaet ind. Efter Leos Død udnævnte han saaledes til Pave en tysk Biskop, som fik Navnet Victor II. Da Markgreven af Tuscien døde Aar 1054, og Enken ægtede en af hans tyske Storvasaller, maatte Henrik frygte for sin Over-

Fig. 32. Mathilde af Toscana.

magt og hævdede denne paa et nyt Italienstog. Han sammenkaldte en Synode i Florens, hvor der paany udstedtes Forbud mod Simoni og Præsteægteskab. Da der paa denne Tid dannedes en Fyrstesammen-
sværgelse i Tyskland, vendte Henrik hjem efter at have indsat Paven som Statholder i Italien. Det lykkedes Henrik at kvæle Oprøret, men han døde ikke længe efter i Bodfeld i Harzen Aar 1056.

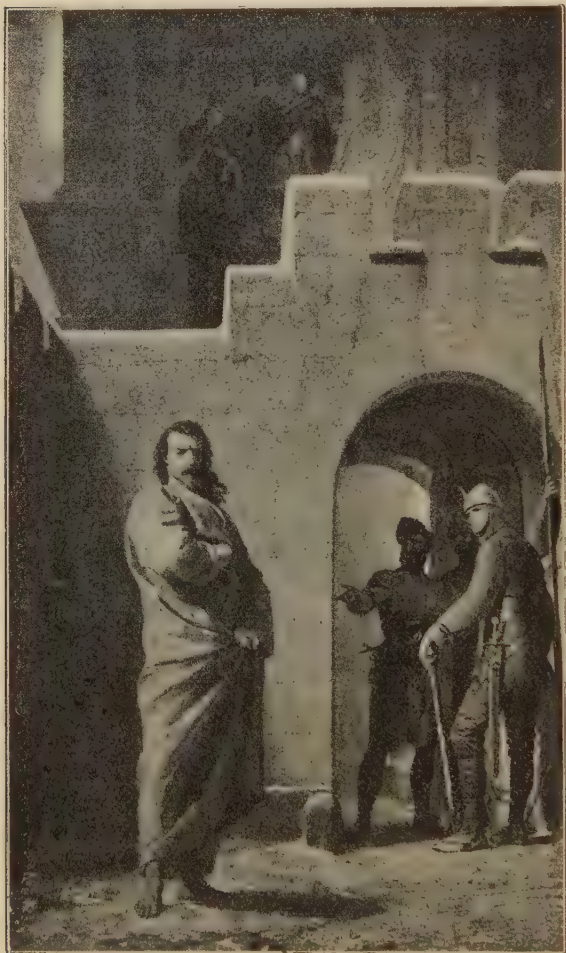

Fig. 33. Henrik IV udenfor Canossas Porte. (Maleri af E. Schwoiser).

Hans Søn Henrik IV, som allerede i Faderens Levetid var kaa-
ret til Konge, var ved Tronbestigelsen kun seks Aar gammel. Regeringen hvilede derfor i Begyndelsen i hans Moder Agnes' Hænder i hendes Egenskab af Formyn-
der for Sønnen, men snart lykkedes det Biskopperne at skaffe sig den største Indflydelse hos den unge Konge, først Anno af Köln, som uden videre tog ham til Fange for at gøre en Ende paa Agnes' Magt, og siden

Adalbert af Bremen. Omtrent samtidig med

at Tysklands Trone saaledes besteges af et Barn, blev den kraftfulde og reformvenlige Nikolaus II (1058—1061) Pave. Paa en Paaskesynode i Rom Aar 1059 udfærdigede han en Forordning om Pavevalg, ifølge hvilken Kejserens Indflydelse paa Valget ophævedes, idet det bestemtes,

at Paverne skulde vælges af Kardinalkollegiet, d. v. s. de højere gejstlige Dignitarer i Rom. Nikolaus gennemførte tillige Legatinstitutionen, idet han ved Udsendelsen af Legater til forskellige Lande vaagede over de pavelige Interesser. Nikolaus efterfulgtes af en maaltbevidst og energisk Mand, Alexander II, hvem det lykkedes at besejre den af Dronning Agnes opstillede Modpave. Gennemførelsen af den af Augustinus i »Gudsstaten« grundlagte Opfattelse af Gudsrigets Overhøjhed over de verdslige Stater med Paven som Monark var Alexanders Maal. Under Gennemførelsen af sit Reformprogram greb Alexander ikke alene ind i alle den franske og spanske Kirkes Anliggender, men udstrakte ogsaa sin Indflydelse til England, idet han efter Normannernes Erobring af Landet ved Hjælp af Lanfranc af Bec, som senere blev Ærkebiskop af Canterbury, satte sine Reformkrav igennem og knyttede Englands Kirke fastere til Pavestolen. En Anmodning om, at Vilhelm Erobrer skulde aflægge Troskabsed til Paven, blev afvist, men man føjede sig derimod i at betale Peterspenge, en Afgift til Pavestolen. Da Adalberts Anseelse og Magt paa denne Tid var i Stigning, og det af ham grundlagte hamburg-bremiske Patriarkat truede med at blive en farlig Medhjælper for Paven, bevægede Alexander Henrik til at svigte sin gamle Raadgiver paa en Rigsdag i Tribur Aar 1066, hvor hans tyske Avindsmænd fik ham fortrængt fra Rigsstyret.

Da Henrik allerede i Begyndelsen af sin personlige Regering optraadte meget selvstændigt overfor Hertugerne og afsatte Hertugen af Bayern, Otto af Nordheim, med hvis Land han forlenede Markgrev Welf, rejste Otto Oprør og støttedes af Sachserne, som sukkede under tunge Byrder, idet Kongen samtidig rundt omkring i Landet opførte Borge, paa hvilke Festerne afløste hinanden. Henrik maatte til en Begyndelse bøje sig og ved Freden i Gerstungen underkaste sig ydmygende Fredsvilkaar og love at nedrive Borgene i Sachsen. Men da de sachsiske Bønder ved Nedrivningen af en Borg ogsaa ødelagde Kirken og de kongelige Grave, fyldtes Henrik af Harme og Vrede, samlede

Fig. 34. Gravdække af Bronze forestillende Rudolf af Schwaben. Domkirken i Merseburg.

atter en Hær i Sydtyskland og besejrede den sachsiske Bonde- og Adels-hær ved Unstrut Aar 1075.

Ved Alexander II's Dod drev Folket ved en Tumult igennem, at Hildebrand, som for en stor Del havde ledet de nærmest foregaaende Pavers reformvenlige Politik, valgtes til Pave Aar 1073. Hildebrand, som antog Navnet Gregorius VII, satte som sit høje Maal Gudsstatens Virkeliggørelse paa Jorden og arbejdede herpaa med lidenskabelig Energi og Hensynsløshed. Hans første Embedshandling var at udstede Forbud mod Præsteægteskab, hvilket han betegnede som Utugt. Sit næste store Reformkrav gennemførte han det følgende Aar, idet en Fastesynode Aar 1075 forbød al Investitur ved Lægmand, selv ved Kongen. Det blev Signalet til den store Strid og Kraftprobe mellem Kejseren og Paven, som fik Navn af Investiturstriden. Da Henrik stillede sig paa de pavelige Modstanderes Side i Italien, idet han understøttede Erkebiskoppen af Milano mod et demokratisk Parti, Patarerne, som kæmpede for de pavelige Krav og Interesser, og desuden søgte at lokke Normannerne i Syditalien over paa sin Side, afsendte Gregor en Deputation til Henrik med Trusel om Bandlysning og med alle Slags uretfærdige Beskyldninger. Henriks Svar var paa en Synode i Worms 1076 at erklære Paven for afsat. Da Underretningen herom med haanlige Ord fremfortes for Gregor, tog han det dristige Skridt at lyse Henrik i Band og løse hans Undersaatter fra deres Troskabsed. Henrik fik snart at vide, hvad dette betød for ham. Fyrsterne rejste sig under Sachsens Ledelse. Biskopperne faldt fra ham og alle svigtede den bandlyste Konge, da en bandlyst paa den Tid blev skyet som en pestsmittet. Paa et Mode i Tribur erklærede Fyrsterne, at de vilde opsige Henrik Huldskab og Troskab, dersom han ikke inden et Aar var blevet løst af Bandet. De opfordrede Paven til at komme til Tyskland som Voldgiftsdommer. Gregor gav sig ogsaa paa Vej til Tyskland for fuldstændig at losrive den tyske Kirkeprovins fra Afhængighed af Kongen. Henrik indsaa straks, at et Forbund mellem Fyrsterne og Paven vilde betyde Undergang for ham, og maatte derfor med tungt Hjerte falde til Føje og foretage den meget omtalte *Gang til Canossa*, hvor Gregor ved Underretningen om, at Henrik var paa Vej til Italien, havde trukket sig tilbage til sin Veninde, Markgrevinde Mathilde af Tuscisens Borg. I tre Dage, 25.—28 Januar 1077 stod han bonfaldende, barfodet og i Bodsdragt i Is og Sne udenfor Borgens Porte ventende paa at blive løst af sit Band. Hvilket mægtigt Indtryk maatte ikke denne Begivenhed, at Verdens mægtigste

Konge klædt i Tiggerdragt bonfaldt Paven om Naade, have gjort paa Samtiden. Hvilken glimrende Triumf maa det ikke have været for Paven. Henrik blev nu løst af Bandet, men maatte anerkende Paven som Voldgiftsdommer mellem sig og Fyrsterne.

Imidlertid havde Fyrsterne samlet sig til Mode i Forchheim, hvor Kongedømmets Valgbarhed stadfæstedes. Her valgtes ogsaa Hertug Rudolf af Schwaben til Konge mod at love Biskopperne at afstaa fra Investituren og anerkende Valgkongedømmet. Da Henrik kom tilbage til Tyskland, brød Borgerkrigen ud i lys Lue. Biskopperne sluttede sig for Størsteparten til Henrik, ligesaa ogsaa det lavere Folk og den lavere Adel, hvorefter den højere Adel stillede sig paa Modstandernes Side. Striden gik herved for en stor Del over til at blive en Kamp mellem de forskellige Stændervolde og indre Splittelse. Da Welferne, som gjorde Fordring paa det ledige schwabiske Hertugdømme, stillede sig i Modstandernes Række, udnævnte Henrik Frederik af Hohenstaufen til Hertug i Schwaben og gav ham sin Datter Agnes til ægte. Blandt Fjenderne stod kun Sachserne enige. Paven stillede sig i Begyndelsen afventende, men da Striden syntes at skulde falde ud til Fyrsternes Fordel, greb han ind og lyste Henrik i Band. Paa en tysk Synode svarede Henrik med at lade vælge en Modpave, Clemens III. Aar 1080. Samme Aar havde begge Hære et veldigt Sammenstød ved Elster i Nærheden af Merseburg, hvor Henrik ganske vist blev besejret, men dog vandt den Fordel, at Rudolf faldt.

Da en Oprørsbevægelse samtidig svækkede Pavens Stilling, og Henriks Stilling i Tyskland forbedredes, begav han sig Aar 1081 til Italien, hvor han vandt de norditalienske Stæder for sig ved at tildele dem omfattende Privilegier, men først efter lang Tids Belejring lykkedes det ham at indtage Rom. Paven indesluttede sig i Engelsborg og kaldte Normannerfyrsten Robert til Hjælp. (Se Side 167). Denne ilede til Rom fra Grækenland, hvor han just befandt sig paa et Felttog mod Byzans, stormede Byen og lod sine Soldater udplyndre den. Allerede ved Underretningen om, at den normanniske Hær nærmede sig, var Henrik vendt tilbage til Tyskland efter først at have modtaget Kejser-

Fig. 35. Den unge Konrad, Henrik IV's Søn.

kronen af Clemens den III's Haand. Paa Grund af den romerske Befolknings Forbitrelse over Normannernes vilde Fremfærd maatte Robert snart igen forlade Byen. Ved Bortdragelsen førte han Gregor med sig, og denne døde i Salerno med de Ord: »Jeg har elsket Retfærdigheden og hadet Uretfærdigheden, derfor dør jeg i Landflygtighed«, et Udtryk for de bitre Følelser, hvormed hans tragiske Skæbne opfyldte ham. Efter megen Vaklen valgtes nu Viktor III til Pave, men han døde allerede Aar 1087. Da hans Efterfølger, Urban II, bevægede Hertugen af Bayern til at give sin unge Søn den aldrende Markgrevinde Mathilde

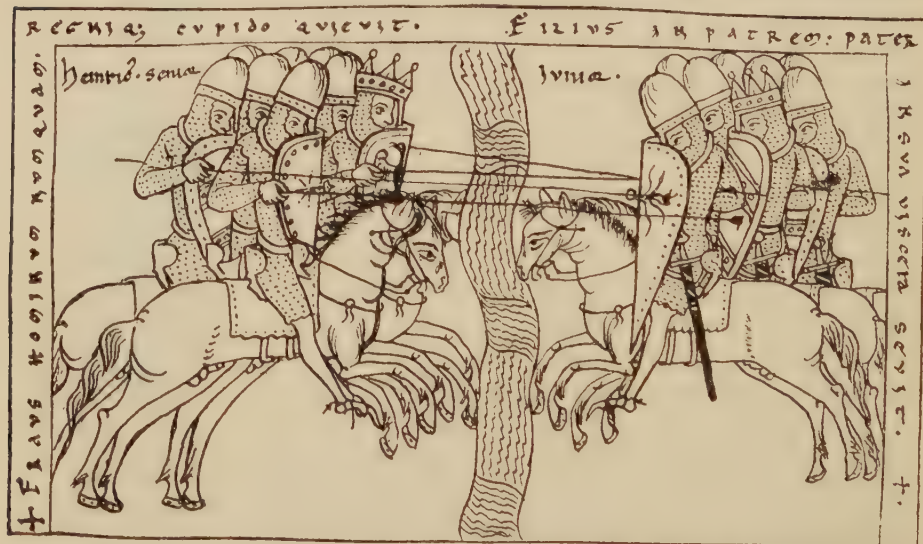

Fig. 36. Henrik IV's Kamp ved Regensburg mod Sønnen Henrik.

til Ægte, hvorved der dannedes en for Henrik farlig Koalition, begav denne sig paany til Italien. Urban flygtede til Normannerne, men den fjendtlige Koalition vandt efter nogle Aars Forløb fornyet Kraft derved, at Henriks Søn Konrad sluttede sig til den. Konrad blev i Monza kronet med den lombardiske Jernkrone, og snart efter sluttede ogsaa de lombardiske Stæder sig til Koalition. En endnu større Triumf nød Urban, da Henriks Gemalinde Adelheid flygtede til ham og fremførte de groveste Anklager over sin Gemals umoralske Levned. Endnu en Forbundsfælle vandt Urban-Koalition, idet Paven bevægede Konrad til at indgaa Ægteskab med en Datter af Siciliens normanniske Konge Roger.

Efter denne Fremgang kunde Urban afholde en af Hundreder af Gejstlige besøgt Synode i Clermont. Her gennemførtes »Gudsfreden«, men den største Betydning fik Synoden derved, at Urban i en flammende Tale opmanede den talrige Forsamling til at tage Korset og drage til Jerusalem for at udfri den hellige Grav af de vantros Hænder. Det var en fængende Gnist, og Tusinder af Mænd, som allerede havde blødt paa de franske og spanske Slagmarker i Kamp mod Araberne, sluttede sig til Korshæren. Et af Middelalderens mærkeligste og mest storslaaede Skuespil tog hermed sin Begyndelse.

Imidlertid opholdt Henrik sig i Omegnen af Verona, afskaaret fra al Forbindelse med Tyskland. Men snart vendte Lykken sig, og en Forsoning kom i Stand mellem ham og Welferne, saa at han Aar 1097 kunde vende tilbage til Tyskland.

Ogsaa her lykkedes det ham at forsone sig med sine Fjender, og efter Konrads Død mistede den italienske Koalition sin bedste Støtte. Men af Harme over Henriks Grumhed udbrød der snart efter et endnu farligere Oprør i Bayern under Ledelse af hans Søn Henrik. Kejseren flygtede til Rhinen, men blev taget til Fange og tvunget til at afsige sig Kronen. Henrik valgtes nu til Hersker paa en Rigsdag i Mainz, men det lykkedes snart Faderen at undkomme af Fangenskabet. Netop som han beredte sig til ved udenlandsk Hjælp at gøre Forsøg paa at genvinde sin tabte Krone, indhentede Døden ham i Liège, Aar 1106.

Kirken nægtede hans Lig Bisættelse i indviet Kirkerum, og hans Søn Henrik V straffede med Strenghed Faderens Tilhængere. Under hans Regering fortsattes imidlertid Investiturstriden, selv om den kom ind i et roligere Leje og fortrinsvis førtes gennem Forhandlinger. Hans første Regeringsaar optoges af Felttog mod Hertug Boleslav i Polen og mod Ungarerne, der havde overfaldet Henriks Vasal, Hertugen af Böhmen. Da disse Felttog var tilendebragte, begav Henrik sig Sommeren 1110 over Alperne med en stor Hær. Stæderne og den lombardiske Adel sluttede sig straks til ham, og Henrik fejrede Julen i Florens 1110. Herfra sendte han befuldmægtigede til Paven Paschalis for at forhandle. Pa-

Fig. 37. Krigere fra det 11. Aarhundrede. (Penne-tegning fra en gammel Evangeliebog).

ven forlangte imidlertid Afkald paa Investituren og fremsatte derefter det Forslag, at de tyske Biskoper skulde tilbagegive alt Krongods og herved løses fra al Afhængighed af Kongen. Efter at Paven ved Trusel om Bandykning af de genstridige Bisper havde bevæget disse til at afstaa Gods og Rettigheder, sluttede Henrik Fred med ham og fik Løfte om at blive kronet til Kejser efter først at have aflagt Ed til Paven paa ikke at ville foretage sig noget fjendtligt mod ham og paa at afstaa fra Investituren. De tyske Biskoper vægrede sig imidlertid allerede ved Kroningsfesten ved at foje sig efter det af Paven udstedte Dekret angaaende Tilbagegivelse af Lenene. Da Paven altsaa ikke kunde gennemføre dette Punkt, forlangte Henrik at blive kronet med ubeskaaret Investitur-

Fig. 38. Storm paa et Borgtaarn i det 11. Aarhundrede.

ret og lod Paven fængsle, da denne nægtede dette. Til sidst maatte Paven give efter, krone Henrik og indrømme ham fuld Investiturret. Da Henrik var kommet tilbage til Tyskland, hvor han nu lod Faderens Lig gravlægge i Speier Domkirke, brød Paven imidlertid sin Ed. Han nægtede

Henrik Privilegierne og lyste ham atter i Ban samtidig med, at et Fyrsteoprør, ledet af Erkebiskop Adalbert af Mainz, udbrodt i Riget og hjemsøgte Landet i flere Aar. Aar 1115 var Mathilde af Toscana, som havde indsat Paven til sin Arving, død. Henrik begav sig derfor for anden Gang til Italien for at hindre denne store Udvidelse af Pavestolens Magtomraade. Imidlertid fortsattes Urolighederne i Tyskland, men da Henrik var vendt tilbage til sit Land efter et forgæves Forsøg paa efter Paschalis at indsætte en egen Pave paa Petri Stol, blev Fyrsterne bevæget til at slutte Fred paa Rigsdagen i Würzburg, Aar 1121. Henrik indsaa nu ogsaa Nødvendigheden af at forsones sig med Paven for at opnaa en fuldstændig Fred og afsendte Sendemænd til Paven Calixtus II. Da denne mærkede, at det

var Kejserens Alvor, sendte han Legater til Tyskland, og disse sammenkaldte et Møde i Worms, Aar 1122, hvor et endeligt Opgør af Investiturstriden fandt Sted. Ved Konkordatet i Worms bestemtes det, at de tyske Biskoper og Abbeder skulde vælges af Gejstlige i Overensstemmelse med den kanoniske Ret, men i Nærværelse af Kejseren eller hans Repræsentant. Dernæst skulde de indsættes i deres Forleninger af Kejseren ved Overrækkelse af et Spir, Scepteret, og først derefter skulde Indvielsen finde Sted, og den valgte tildeles Ring og Stav. Ved Valgene i Italien og Burgund skulde Kejseren imidlertid ikke være til Stede, og Indvielsen skulde her gaa forud for Investituren. Bispevalgene kom saaledes i Hænderne paa Domkapitlerne, idet det lavere Præsteskab mere og mere traadte i Baggrunden. Kejseren havde alligevel faaet en temmelig stor Indflydelse ved Bispevalgene i Tyskland, og Biskopperne vedblev her at være hans tro Forbundsfæller og Undersaatter. Kun i Burgund blev de selvstændige Kirkefyrster. Selv Henriks sidste Aar formorkedes af Oprør i Rigets Indre. Han endte sine Dage i Utrecht, Aar 1125, og dermed uddode den saliske Æt.

FEUDALVÆSENET

Som vi har set af det foregaaende, har Lensvæsenet, d. v. s. Forleningen med Jordegods mod Aflæggelse af Troskabsed og Opfyldelsen af visse Pligter, først og fremmest Pligten til at gore Krigstjeneste, sin Oprindelse allerede i den tidligste Merovingertid. Det har sandsynligvis Rod i saavel germansk som antik Betragtningssmaaade, idet de germanske Hirdmænds Troskabsforhold til deres Herre er blevet forenet med den romerske Forpagters Forhold til Ejeren af Jorden. Som vi ligeledes har set, udvikledes Lensvæsenet i urolige Tider, idet mangan Selvejer for at opnaa Beskyttelse gav sig ind under en eller anden Storgodsbesidder, Senior, og saaledes modtog den Jord, der for havde været hans egen, som Len af ham. Disse Godsbesiddere fik siden »Immunitet«, d. v. s. Skattefrihed og selvstændig Retsmyndighed paa deres Domæner, hvorved Rigsforbundet opløstes. Under de sidste svage Karolinger og de første Kapetinger naaede den indre Oplosning sit Højdepunkt. Landsdelens Seniorer paa deres Side kommenderede sig (d. v. s. aflagde Lensed) til nogle faa Storvasaller, i hvis Hænder den egentlige Magt saaledes kom

til at hvile. Paa denne Tid gennemførtes Lenenes Arvelighed fuldstændigt. Systemet udviklede sig saaledes lidt efter lidt i den Retning, at hele Samfundet kom til at hvile paa en pyramidalsk Klasseinddeling. Øverst stod Kongen, der sagdes at eje alt Land, medens han i Virkeligheden ikke var i Besiddelse af nogen Magt. Denne var i Hænderne paa hans Vasaller, Grever og Biskoper, som besad Højhedsretten indenfor deres Omraader. Under disse stod Seniorerne, Baronerne, som paa deres Side var Riddernes og Væbnernes Lensherrer, Suzeræner. Paa den anden Side kunde imidlertid en højere Vasal modtage Len af en lavere, og selv Kongen kunde saaledes modtage Len. Sætningen »Ingen Jord uden Lensherre« blev paa denne Tid saa godt som gennemført i hele Frankrig, og kun i Sydfrankrig vedblev de private Ejendomme, Allodier,

for en Del at bestaa. Modsætningen til Allodiet, Beneficiet, fik paa denne Tid Navnet Feudum, hvoraf Benævnelsen Fevdalvæsenet opstod. Fra oprindelig kun at have omfattet Jord kom Lensvæsenet ogsaa til at omfatte Embeder, endogsaa kirkelige, der herved blev arvelige. Ved den saakaldte Investitur modtog en Vasal Forleningen under højtidelige Former og mod at aflægge Vasaleden, den saakaldte homagium. Dette gentog sig, hver Gang et Len overgik fra Fader til Son, og Vasallen havde desuden Pligt til at betale en Afgift »relief«. Foruden Krigstjenesten og

Fig. 39. En Vasal aflægger Lensed til sin Lensherre, i dette Tilfælde en Biskop.

de andre tjenstlige Pligter, som Vasallen var sin Borgherre skyldig, saasom Pligten til at tjenstgøre ved Lensherrens Taffel og at være Bisidder i Retten, var han ogsaa i visse Tilfælde forpligtet til at betale Skat. Sin Ret til Lenet mistede Vasallen, naar han brød sin Lensed, begik Fæloni, men ogsaa Lensherren kunde fortabe sin Ret, naar han undlod at forsvare sin Vasal.

Under Karl den Tykkes Efterfølgere i Frankrig, den tapre Forsvarer af Paris, Odo, hans Efterfølger Karolingeren, Karl den Enfoldige, og Odos Son Robert, Ludvig IV, d'Outremer, Lothar og Ludvig V, med hvem den karolingiske Æt uddøde Aar 987, havde de franske Konger en haard Kamp at bestaa mod de mægtige Lensmænd, i senere Tid navnlig Efterkommere af Odo, hvis Fader Robert den Stærke fik

Grevskabet mellem Seine og Loire i Forlening. Da Kapetingerne med Robert den Stærkes Ætling, Hugo, (987—996) besteg Frankrigs Trone, var Kongemagten i Aftagende, men dens Arvelighed var trods Forsøg paa at tilintetgøre den, altid blevet hævdet. Hans Son Robert (996—1031), kaldet den Hellige, forsøgte ved Giftermaal med en mægtig Vasals Datter at udvide sin Magt, men mødte heri Modstand fra Kirken, som, da Ægteskabet var indgaaet indenfor forbudte Grader, erklærede dette for

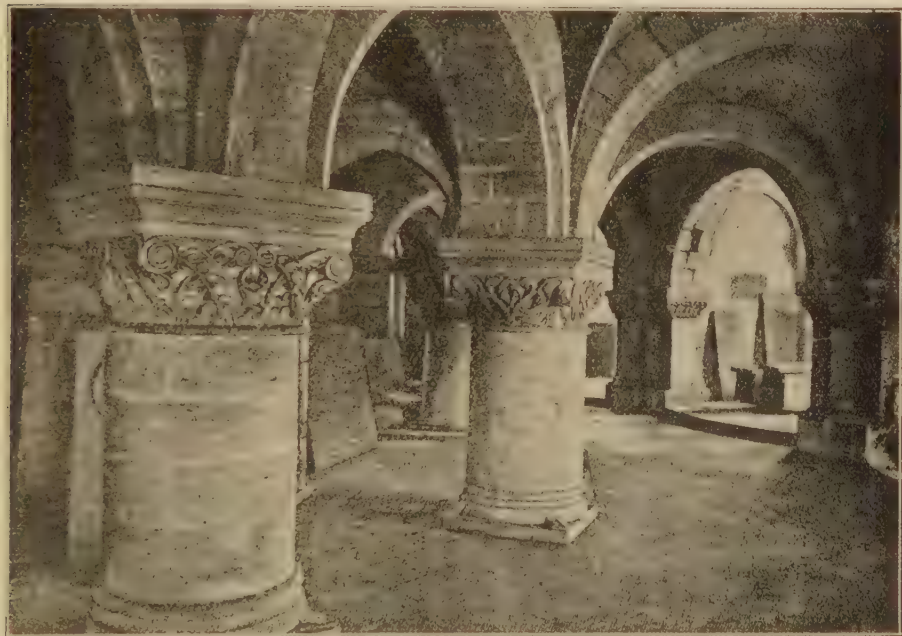

Fig. 40. Krypten i Klosterkirken i St. Denis, hvor de franske Konger begravedes lige siden Merovingertiden. (Efter et Fotografi).

oplost. Derimod lykkedes det ham at erhverve Hertugdømmet Burgund som Arv, men hans Son Henrik I (1013—1060) afstod det sidste til en Broder. Under de følgende Kapetinger, Filip I (1060—1108) og Ludvig VI (1108—1137), fortsattes Kampen med Storvasallerne.

Med Vilhelm Erobrers Indtagelse af England overfortes, som vi har set, Lensvæsenet ogsaa dertil, men fik her aldrig det Omfang, som paa Fastlandet. Hvorledes Lensvæsenet ogsaa vandt Indpas i Tyskland og Italien har vi set i det foregaaende. I Tyskland stredes især Stammeherter og Kongerne om Magten. Herunder søgte, som nævnt, Kon-

gerne deres Støtte hos Biskopperne ved at tildele dem store Len af Kron-
godserne, hvorved der opstod flere og flere Storgodser. Kun i visse Egne,
f. Eks. i Schweiz, lykkedes det de selvejende Bonder at bevare deres
Stilling. Det lykkedes vel Kongen og Episkopatet i Forening at bevare
Rigsenheden, men snart faldt Tyskland fra hinanden i en Mængde smaa
Omraader.

Til de skandinaviske Lande naaede Lensvæsenet først efter at have
naaet sin fulde Udvikling i de sydlige Lande, og først i det 13de Aar-
hundrede kan man tale om Len i Danmark. Ved Lensvæsenet opstod
ogsaa Riddervæsenet, hvortil vi i det følgende skal komme tilbage.

KORSTOGSTIDEN

INDLEDNING

Det tiende Aarhundrede er et af de sorgeligste i Middelalderens Hi-
storie og er ikke uden Grund blevet kaldt det »morke Aarhundrede«. Ved
Fevdalsvæsenets Udvikling svækkedes Statsenheden. Overalt i Eu-
ropas Lande herskede en almindelig Oplosningstilstand. Den svækkede
Statsmagt kunde ikke bringe Orden i de forvirrede Forhold. Det blev en
anden Magt, der kom til at udrette dette, nemlig Kirken.

Ved Midten af det 11te Aarhundrede havde den katolske Kirke vun-
det Indpas i næsten hele Europa. I de urolige Tider søgte man Beskyt-
telse hos Kirken, og Almenheden blev religiøst grebet. Mange søgte Til-
flugt fra den verdslige Elendighed bag Klosterets Mure. I Klosteret her-
skede en strengt religios Aand. De en Gang saa verdslige Mennesker
forvandlede her til ivrige Asketer, som med alle deres Kræfter helligede
sig Kirkens og Pavedommets Tjeneste. Den Indflydelse, som Munkene
udovede paa Datidens almindelige Tænkemaade, var umaadelig stor. I
det elvte Aarhundrede er Cluniacenserne den herskende Munkeorden.
Aar 910 grundlagdes Klosteret Cluny i Burgund. Livet her gik i stærkt
asketisk Retning. De gamle Munkeregler optoges paany til Efterlevelse.
Men derhos begyndte man mere end tidligere at give sig af med viden-
skabeligt Arbejde. Klostrene blev Arnesteder for det datidige Europas
Dannelse. Munkenes Liv og Arbejde kunde ikke andet end vække In-
teresse og Beundring for Kirken og Pavedømmet, til hvilket Cluniacen-

serne havde noje Tilknytning. Munkene prædikede med dyb Ærbødighed om Petrus' Efterfølger og optraadte alle Vegne som Forkæmpere for Pavens Magt og Myndighed. Pavedømmet havde i det tiende Aarhundrede haft en Nedgangsperiode. Kejseren ind- og afsatte Paver efter sit eget Godtbefindende. Kraftige Paver befriede sig imidlertid i den sidste Del af det 11te Aarhundrede fra den stærke Afhængighed af Staten, ja, Pavedomet gjorde endogsaa Krav paa at staa over Statsmagten. Ved Slutningen af det 11te Aarhundrede stod Pavemagten saa stærk som aldrig før.

Den tiltagende Religiositet blandt Folkene i Europa gav sig Udslag paa mange forskellige Maader, blandt andet derved, at man nu oftere end før besøgte de saakaldte Valfartssteder. Den største Rolle blandt disse spillede den hellige Grav i Palæstina. Hertil valfartede man i store Skarer, og ofte var det en fornem Herre, som satte sig i Spidsen for en saadan Færd. Deltagerne fik Navnet Pilgrimme. Til Kristenhedens store Sorg befandt den hellige Grav sig imidlertid i Hedningernes Hænder. Indtil ca. 1050 havde Pilgrimmene haft uhindret Adgang til at besøge Jerusalem og den hellige Grav, men nu ændredes Forholdene. De vilde seldsjukiske Tyrker var brudt op fra de kirgisiske Stepper, og deres Anforer havde tiltvunget sig Stillingen som overste Krigsherre hos Kalifen i Bagdad. I Lilleasien oprettede Seldsjukfyrrsten Soliman et mægtigt Rige, som fik Navnet Rum eller Ikonien. Heller ikke de øvrige Dele af Lilleasien forsvaanedes for Seldsjukernes Hærgninger. Forbindelsen mellem Jerusalem og den kristne Verden var saaledes afbrudt.

Hjemvendende Pilgrimme skildrede de herskende Tilstande, og i hele Kristenheden folte man en dyb Harmen over, at de hellige Valfartssteder skulde være i de vantros Hænder. Pavedømmet antog sig da Pilgrimmenes Sag. Paverne Sylvester II og Gregor VII nærede Planer om Korstog til Jerusalems Befrielse, men Udforelsen heraf stodte paa mange Hindringer. Det blev Pave Urban II, for hvem det lykkedes at samle Kristenheden til et første Korstog. Den byzantinske Kejser Alexios Komnenos folte sig haardt trængt af det seldsjukiske Rige og anraabte Urban II om Hjælp. I Bevidsthed om sin stærke Magt saa Paven her en glimrende Lejlighed til at udfølge denne og opflamme hele den katolske Kristenhed til Kamp mod Hedningerne. Tidspunktet var meget belejligt. Pavens Anseelse var stor, og den religiøse Interesse blandt Folkene voksede. For at drofte Spørgsmaalet sammenkaldte Urban II Kirkemødet i Clermont i Sydfrankrig. Det holdtes i Efteraaret 1095. Mø-

det fik stor Tilslutning og talte, foruden et Utal af Gejstlige, tillige mange tusinde Lægmand. Veltalende som Paven var, forstod han at tolke Stemningen. Han opfordrede hver enkelt til at forlade sin jordiske Sysselsættelse og gribe Korset. Ved at gøre dette skulde de udføre en for Gud velbehagelig Handling, og Synderne blive dem forladte. Pavens Tale fremkaldte en Storm af Bifald, og den religiøse Grebethed naaede sit Højdepunkt. Alle i Forsamlingen svor ved Korset at ville deltage i

Fig. 41. Peter af Amiens opflammer Folket til at tage Korset 1095. (Efter et Maleri af James Archer).

Befrielsesværket, og tusindstimmigt lod Raabet: »Gud vil det, Gud vil det!«

Pavens Opfordring gentoges siden af Munke og Præster. I hver Stad og hver Landsby prædikede de Korstoget og skabte en almindelig Begejstring for Sagen. Der opstod en Folkebevægelse, hvis Mage ikke var kendt i Aarhundreder. Man grebes af en Fanatisme som den, der besjælede Muhamed og hans Tilhængere. Blandt Korstogsprædikanterne er der særlig en, hvis Navn er blevet bevaret for Efterverdenen, Peter af Amiens, ogsaa kaldet Eremiten. Barfodet, pjaltet og elendig drog han

VANDRINGEN TIL CANOSSA AAR 1077.
Kejser Henrik knæler for Markgrevinde Mathilde.
Samtidigt Miniaturmaleri.

fra Stad til Stad, fra Landsby til Landsby og prædikede for utallige Skarer. Med Ærbødighed saa man paa den Mand, der i Verdensforsælgelse helt havde viet sit Liv til Kristus og Kirken. Han havde foretaget en Pilgrimsfærd til Palæstina. Det fortælles om ham, at engang da han besøgte den hellige Grav, havde Kristus vist sig for ham og befaleet ham at kæmpe for den hellige Gravs Befrielse. Henvisende til denne Kristi egen Befaling til ham, prædikede han Had til Hedningerne og opfordrede alle til at gribe til Vaaben mod dem. Ved at udfolde krigersk Tapperhed for Kristi Skyld, skulde man engang blive delagtig i Paradisets Glæder.

DET FØRSTE KORSTOG

Det lykkedes Peter af Amiens i Frankrig at samle en talrig Skare til et Korstog. Denne Skare og en hel Del andre drog afsted i Begyndelsen af Aaret 1096. I stor Begejstring drog de frem langs Donau.

Det var imidlertid ikke nogen let Sag, at iværksætte et Korstog. Deltagerne maatte kæmpe med store Besværligheder, og mange omkom af Sult og svære Strabadser. Da Skaren endelig kom til Konstantinopel, var den smeltet betydelig sammen. Trætte og udmattede vendte mange hjem derfra. Den tiloversblevne Del lod Kejser Alexios udskibe til Lilleasien. Her blev Korsfarerne angrebet af den seldsjukiske Hær. Uordnet og slet rustet, som Pilgrimsskaren var, formaaede den ikke at gøre nogen Modstand. De fleste blev nedhugget eller flygtede tilbage til Konstantinopel. Et forsvindende Mindretal fik det hel-

Fig. 42. Korsfarer i fuld Rustning. Bronze-statuetten i Nationalmusæet i Florens.

lige Land at se. Foretagendet mislykkedes altsaa og maatte gøre det, da det fra Begyndelsen var domt dertil. Dersom et saadant Forehavende skulde kunne lykkes, maatte der fremfor alt tilvejebringes en bedre Organisation og en bedre Udrustning.

Men dermed var Korstogene ikke forbi for det Aar. Allerede i Lobet af Sommeren havde den franske Højadel tilendebragt sine Rustninger i den Hensigt at deltage i et Korstog. Biskop Adhemar af Puy blev af Paven udset til gejstlig Leder af Toget. Den mægtigste blandt de fran-

Fig. 43. Nikæa stormes af Korsfarerne. (Efter en Tegning af Stanley L. Wood i »History of the Nations«).

ske Ledere var Raimond af Toulouse. Fra Italien kom Normannerhovedingen Bohemund med en talrig Skare. Selv fra Tyskland kom der en Del Fyrster, og fra de tysk-franske Grænseegne den ædle og fromme Gotfred af Bouillon og hans Broder Balduin. Ad forskellige Veje drog Korshærene til Konstantinopel, og i Slutningen af Aaret 1096 var en broget Skare forsamlet her. En fælles Interesse forenede Alle: Jerusalems Befrielse.

Det var ikke uden Bekymring, at Kejser Alexios saa disse Hærmasser forsamlede i sit Land. For denne Hær af veludrustede Ryttere havde

det været en let Sag at underlægge sig hele det byzantinske Rige. Hertil kom, at de vesterlandske Folk fra gammel Tid nærede Uvilje mod Byzans. Kejser Alexios indsaa, at Faren var overhængende, men ved sin kloge Statskunst lykkedes det ham at undgaa den. Han fik Korsridderne til at aflægge Lensed til ham, gældende for alle de Erobringer, de maatte gøre i Asien. Herved mente han at kunne undgaa den Fare, at blive klemmt inde mellem vesterlandsk Omraade.

I Begyndelsen af 1097 gik Korshæren over til Lilliasien og belejrede Seldsjukerrigets Hovedstad Nikæa. Seldsjukerne var ikke udrustede til at møde en saa stærk Hær, som denne. Hertil kom, at deres Rige var svækket ved indbyrdes Fejder. Sultanen af Ikonien, Kilid Arsplan, ilede Nikæa til Undsætning, men blev slaadt af Korsridderne. Ved at hejse det græske Flag undgik Byen at blive plyndret. Toget fortsattes nu gennem Lilleasien. En Del af Hæren indtog, under Balduins Ledelse, Edessa paa den anden Side af Eufrat, medens Hovedhæren begyndte at belejre Antiokia, Syriens stærkest befæstede Stad. Efter en lang Belejring faldt Byen ved Forræderi i Korsfarernes Hænder. Næppe havde Korsfarerne indtaget Byen, førend de selv blev belejrede af en stærk tyrkisk Hær under Ledelse af Kerbuga af Mosul. Korsfarerne var nu i stor Nød, og deres Undergang syntes ikke at være langt borte, da et ejendommeligt Udslag af deres religiøse Fanatisme reddede dem. Man mente at være kommet efter, at den Lanse, hvormed Kristi Side var blevet gennemstukket, fandtes gemt i en af Antiokias Kirker. Efter energisk Gravning fandt man virkelig et Stykke af en gammel Lanse og mente at have fundet den rette. Glæden blandt Korsfarerne var overvældende. I Tillid til, at Gud efter denne Begivenhed endelig vilde forbarme sig over dem, gjorde de et fortvivlet Udfald

Fig. 44. Korsfarerne indtager Nikæa. (Efter et Glasmaleri i St. Denis). Kunstneren lader Korsfarerne drage ind gennem én Port, medens Tyrkerne drager bort gennem en anden.

fra Byen og vandt en glimrende, om end dyrekøbt Sejr. Bohemund fik tildelt Antiokia som sit Rige. Efter den endelige Indtagelse af Antiokia opstod der Strid mellem Korstogets Ledere. Adhemar af Puy, som saalænge han levede, forstod at holde Lederne sammen, døde her i Antiokia. Endelig blev man dog enige. Det var en stærkt svækket og udmattet Hær, som i Foraaret 1099 brød op mod Jerusalem, der nylig var erobret af de fatimidiske Herskere i Ægypten. Den glade Forvisning om, at man nu nærmede sig Rejsens med Længsel imodesete Maal, gav imidlertid Korsfarerne Mod. Efter to Dages Storm blev Byen indtaget.

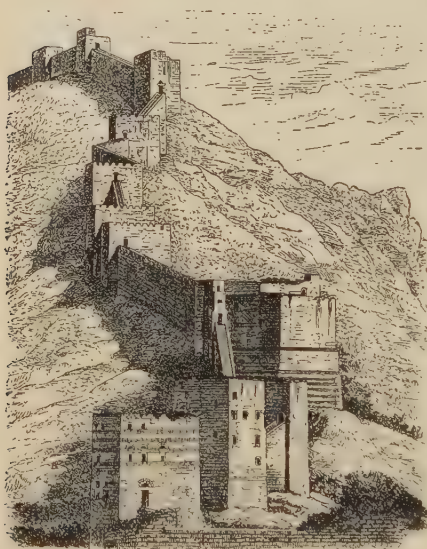

Fig. 45. Den vestlige Del af Antiokias Fæstningsmure. (Efter Rey).

af de gejstlige Ridderordener. De vigtigste af disse var Tempelherreordenen og Johanniterordenen.

Nu opstod Spørgsmaalet, hvorledes man skulde styre og ordne den nye Besiddelse. Efter mange Overvejelser besluttede man at oprette et Kongerige af Jerusalem og Omegn. Til Konge udraabtes Gotfred af Bouillon, som antog Titlen »den hellige Gravs Beskytter«. Efter hans Død, Aar 1100, valgtes hans Broder Balduin. Den kristne Besiddelse udvidedes, og Kampen optoges med de omliggende muhamedanske Riger. Paa samme Maade som Jerusalem organiseredes de øvrige Erobringer, og der opstod ikke mindre end fire Kongeriger. Ro og Orden skulde bevares i de nyskabte Riger ved talrige Pilgrimstog dertil og ved Oprettelsen

DET ANDET KORSTOG

Skabelsen af Korsfarerbesiddelserne var sket i en i ydre Henseende gunstig Tid. De muhamedanske Riger var i Øjeblikket svage og vedblev at være det i flere Aartier. Tilsidst kom der dog en Hersker, der var i Stand til at hæve sig over de andre i det splittede Kalifat, nemlig Sultan Zenki af Mosul. Denne indtog den kristne Besiddelse Edessa.

I Vesten prædikedes endnu Korstog mod Hedningerne, men Interessen derfor var ikke saa levende, som før. Paa denne Tid var Bernhard af Clairvaux, Cistersienserordenens store Leder, den ivrigste. Han rejste omkring og forkyndte, at det var hvert kristent Menneskes Pligt at tage Korset. Da Underretningen kom om Edessas Fald, kunde han fremføre endnu en Grund til at gribe Korset. Denne Begivenhed synes ogsaa at have været den nærmeste Tilskyndelse til det saakaldte andet Korstog 1097. Ikke alene i Frankrig, men ogsaa i Tyskland, greb man til Korset. Begge disse Landes Herskere, Ludvig VII og Konrad III, stillede sig i Spidsen for Foretagendet. Dette Korstog blev af ringe Betydning, da der ikke udrettedes noget næneværdigt. De Kristnes Stilling i Østen forværredes yderligere i den følgende Tid.

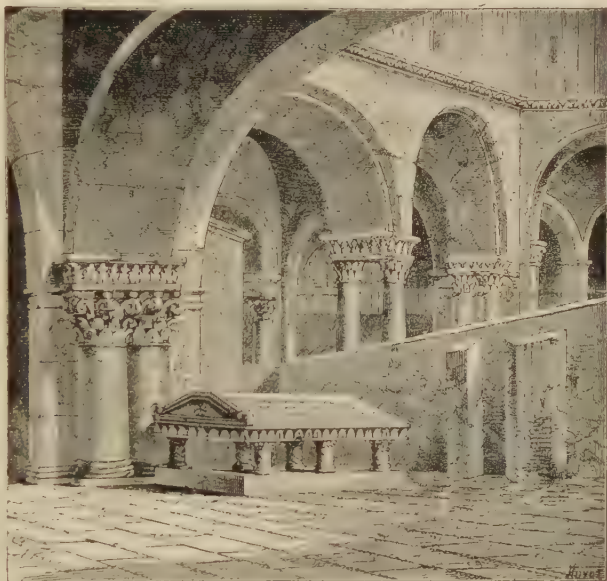

Fig. 46. Godfred af Bouillons Gravmæle i den hellige Gravs Kirke i Jerusalem. (Efter en Tegning fra 1828) Mindesmærket stammer fra Begyndelsen af det 12. Aarhundrede.

DET TREDJE KORSTOG

Nureddin, Zenki af Mosuls Søn, underlagde sig store Dele af Korsfarernes Erobringer. Fatimiderne styrtedes af Saladin, der efter Nureddins Død ogsaa tilegnede sig dennes Besiddelser. Paa denne Maade kom Saladins Magtomraade til fuldstændig at indeslutte de Kristnes Jerusalem-Rige. Her herskede ganske uordnede Tilstande, og da Saladin 1187 rettede et Angreb mod Byen, overgav den sig til ham.

Da Underretningen om den hellige Stads Fald naaede Europa, opvakte Begivenheden almindelig Forbitrelse og Sorg. Paany sattes Sindene i Bevægelse, og til endnu videre Kredse end for forplantedes den be-

gejstrende Tilskyndelse til et nyt Korstog mod Hedningerne. Europas tre mægtigste Herskere, Frederik I Barbarossa i Tyskland, Richard Lovehjerne i England og Filip II August i Frankrig, stillede deres Kræfter til Raadighed. Aar 1189 drog Frederik Barbarossa afsted i Spidsen for

Fig. 47. Den gyldne Port i Jerusalem. I Forgrunden ses arabiske Grave.

en veludrustet Hær. Næppe var han kommet over til Lilleasien, før han mødtes af Seldsjukerne. Selv omkom han ved et Ulykkestilfælde, og hans Hær opløste sig. Største Delen vendte hjem, kun en lille Del naaede frem til Palæstina. Aaret efter drog begge de andre Konger afsted. De naaede frem til Byen Akkon i Palæstina, der belejredes af de Kristne. Filip August tabte hurtigt Lysten og drog hjem, men Richard Lovehjerne fortsatte Kampen mod Saladin. Det lykkedes Henrik at afslutte en treaarig Vaabenhvile, i hvilket Tidsrum de Kristne frit skulde have Lov til at besøge deres Valfartssteder.

Selvom Maalet for Korstoget ikke var naaet, var dette dog altid en vis Fordel. Man skulde dog have kunnet vente bedre Fremgang for et Korstog, iværksat af tre europæiske Herskere. Aarsagen til Uheldet maa vel nærmest søges i manglende Sammenhold, men man var heller ikke

længere besjælet af den samme glødende Begjæstring som under det første Korstog.

DET FJERDE KORSTOG

Endnu et stort Korstog skulde imidlertid komme i Stand, og atter var det en Pave, der tog Initiativet. Aar 1198 besteg den mægtigste af alle Paver, *Innocens III*, Pavetronen. Denne var meget ivrig for, at Kirken skulde bevare sin stærke Magtstilling, og genoptog derfor Tanken om et nyt Korstog. Tiden syntes ogsaa at være gunstig for et saadant. Kort efter det tredje Korstog var Saladin afgaaet ved Døden. Denne mægtige Herskers Død var en Lykke for de Kristne i Orienten. Man haabede nu atter paa at kunne tilbageerobre de tabte Besiddelser. Det lykkedes *Innocens III* at skabe Interesse for Sagen. I Frankrig tog en Mængde Riddere Korset, og Underhandlinger

Fig. 48. Kort over Syrien paa Korsogene Tid.

om Overfarten indlededes med Venedig. Den oprindelige Plan var nu at angribe Ægypten, selve Hjertet af Muhamedanernes Besiddelser; men takket være Venedig, blev Planen ændret. Da denne Stad netop havde sine vigtigste Handelsforbindelser med Ægypten, stillede den sig vrangvilligt til Planen, og denne maatte omlægges. I Stedet gik Venedig ind paa et Forslag om at rette Stodet mod Konstantinopel. Her var Forholdene i stor Uorden. Kejser Isak Angelos var blevet fordrevet af sin

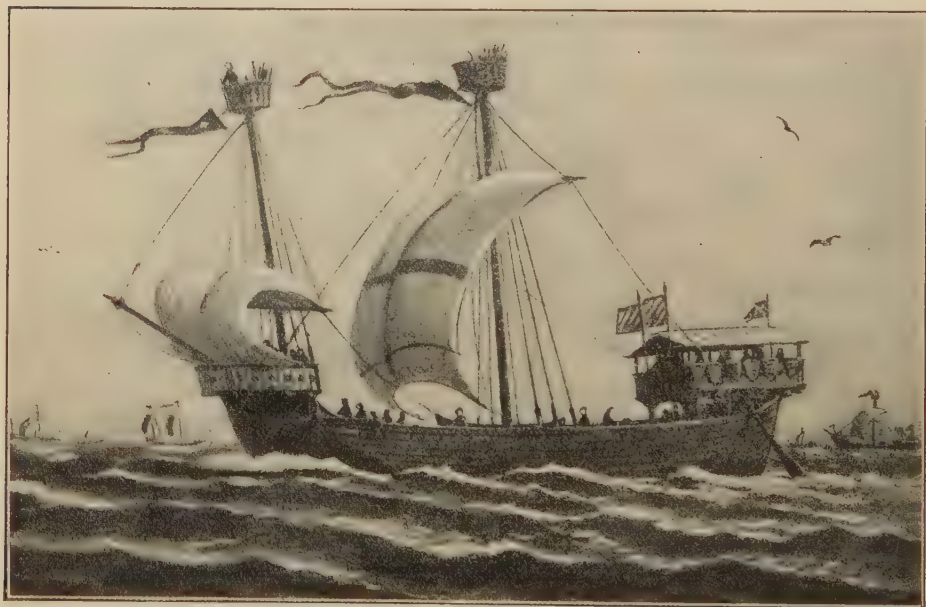

Fig. 49. Korsfarernes Flaade paa Vej til det hellige Land 1190. (Efter et Maleri af L. Arenhold).

Broder Alexios III. Paa Tysklands Raad sogte hans Son Alexios Hjælp hos Korsfarerne i Venedig. Han lovede dem Understøttelse til Erobringen af det hellige Land og var desuden villig til at stille hele sit Kejserdømme under Pavens Overhøjhed.

Det saakaldte fjerde Korstog blev saaledes sat i Værk, omend ikke efter den oprindelige Plan. Aar 1203 steg Korsfarerne i Land ved Hellepont og stormede Konstantinopel. Isak Angelos blev genindsat paa Tronen. Byzantinerne var imidlertid misfornøjede med de vesterlandske Riddere, og der opstod aabne Fejder, som endte med Kejserefs Afsæt-

telse. Aar 1204 stormede Korstarerne for anden Gang Konstantinopel. Den europæiske Del af det byzantinske Rige deltes i flere Riger. Hovedstaden med en Fjerdedel af Riget tilfaldt Balduin af Flandern, der udraabtes til »latinsk Kejser«. Det byzantinske Riges Splittelse var i særlig Grad gunstig for Venedig, som derved mistede en farlig Konkurrent paa det orientalske Marked. Innocens III paa sin Side mente ved denne Erobring at kunne genforene den ostromerske og vestromerske Kirke. Byzantinerne holdt sig længe i Lilleasien med Nikæa som Hovedstad. Efter flere mislykkede Forsøg lykkedes det dem endelig 1261, under Kejser Mikael Palæologus, at tilbageerobre Konstantinopel. Innocens III døde 1216. Sin geniale Tanke, at forene begge Kirker, opnaaede han ikke at se virkeliggjort.

Som Korstog betragtet, var det fjerde Korstog fuldkommen mislykket, og de Kristne i Palæstina befandt sig i samme Stilling, som tidligere. Baade Innocens III og hans Efterfølgere ivrede for fortsatte Korstog, men de store Korstogstider var forbi. Begejstringen for Korstog var ikke den samme som for, og de omfattende Rustninger til deres Udførelse kunde ikke tilvejebringes.

DE SIDSTE KORSTOG

Endnu to Herskere skulde gribe Korset. Det var Frederik II i Tyskland og Ludvig IX i Frankrig. Skont bandlyst af Paven begav Frederik II sig Aar 1228 paa Vej til det hellige Land. Det lykkedes ham at bevæge den ægyptiske Sultan til at afstaa Jerusalem og en Pilgrimsvej dertil fra Kysten. Trods Pavens Bandbullen og Interdikt lod Frederik sig udraabe til »Konge af Jerusalem«. Overenskomsten med den ægyptiske Sultan lod paa ti Aar. Da dette Tidsrum var forløbet, aabnede de Kristne selv Fjendtlighederne. Jerusalem blev 1244 uden Kamp overgivet til Sultan Ejub. Underretningen om Jerusalems Fald vakte ikke den Opmærksomhed, som dets Erobring 1187. Dengang gav dets Fald Stødet til Iværksættelsen af et nyt stort Korstog, men Forholdene var nu anderledes. Hovedinteressen i Europa var nu rettet mod

Fig. 50. Krieger i det 13. Aarhundrede. Miniatur i et Haandskrift i Britisk Museum, London. (Efter Louandre).

den store Kamp mellem det hohenstaufiske Kejserhus og Paven. Kun Frankrigs Konge Ludvig IX havde Tanke for det hellige Land. Ludvig IX er kendt for sin Fromhed og inderlige Religiositet, der skaffede ham Tilnavnet »den Hellige«. I Haab om at kunne udrette noget for

Fig. 51. Rytterstatue af Konrad III
i Domkirken i Bamberg.

de Kristne i Palæstina, begav han sig paa Vej 1248. Efter en Mellem-landing paa Cypren rettede han et Angreb paa Ægypten. Hans Foretagende havde kun ringe Held, og han selv blev taget til Fange. Efter at have købt sig fri mod dyre Løsepenge sejlede han til Akkon. Ludvig udkæmpede her mange Kampe, men naaede ikke noget Resultat. Han døde paa et nyt Korstog mod Hedningerne i Tunis, 1270.

Ludvig den Hellige var den sidste europæiske Hersker, der foranstaltede et Korstog til det hellige Land. Det varede heller ikke længe, før det fuldstændigt faldt i Hedningernes Hænder. Den sidste vigtige Besiddelse, Akkon, overgav sig 1291. Tanken om at tilbageerobre det hellige Land holdt sig vel længe, men der kom dog ikke flere Korstog i Stand, og der gjordes intet Forsøg paa endnu en Gang at plante Korsriddernes Fane paa den hellige Grav.

KORSTOGENES AARSAGER OG VIRKNINGER

Korstogstiden udgor et mærkeligt Tidsafsnit i Middelalderens Historie. Om man søger efter Aarsagerne til denne mægtige, tohundredaarige Bevægelse, vil de findes paa mange Punkter. Som tidligere fremhævet, spillede det religiøse Motiv en betydelig Rolle. Særlig gælder dette om Korstogenes første Periode. Økonomiske og politiske Grunde har dog ogsaa medvirket meget. Allerede før Korstogenes Tid havde den

europæiske Handelhaft Forbindelse med det fjerne Østen. Handelsvejene gik over Syrien og Palæstina, men efter Seldsjukernes Fremtrængen blev disse Forbindelser afbrudt.

Handelssamkvemet besorgedes af de italienske Stæder, der heri saa en Grund til ivrigt at understøtte Korsto-

gene. Dette er særligt iøjnefaldende under det fjerde Korstog. Ægyptens Herskere sad inde med Palæstina, og mod Ægypten burde Angrebet derfor have været sat ind. At dette ikke skete, kom — som vi ovenfor har set — deraf, at Venedig havde gode Handelsforbindelser med Ægypten.

Pavedømmet havde ogsaa en religiøs-politisk Grund til at understøtte Korstogene. Aar 1054 var det kommet til et Brud mellem Paven og Patriarken i Konstantinopel. De havde derefter gensidig handlyst hinanden og hinandens Kirker. Pavens tidligere stærke Indflydelse i Orienten var gaaet tabt. Det eneste Middel, hvormed denne Indflydelse skulde kunne genvindes, var Sværdet.

Korstogstiden falder en stor Del sammen med den Periode i Middelalderens Historie, som kaldes Riddertiden. Foruden af religiøse Interesser dikteredes Fyrsternes og Riddernes Beslutning om at deltage i Korstogene tillige af deres Higen efter Rigdom og Landvindinger.

Korstogene er et europæisk Tilbageslag mod den arabiske Udvidelsestrang. Araberne havde i flere Aarhundreder truet Europa og den kristne Lære med Undergang. Paa Korstogenes Tid blev Araberne uddrevet af

Fig. 52. Hohenstaufernes Stamegn. Efter en Originaltegning af J. Wölffle.

Fig. 53. Frederik Barbarossa.

store Dele af Spanien, Sicilien og det sydlige Italien. Ved Korstogene genoprettedes Forbindelsen mellem Østen og Vesten. Efter lang Skilsmisse mødtes atter den øster- og vesterlandske Kultur. Storst Udbytte høstede den sidste, idet den nu mødte en Kultur, der saavel i aandelig

som materiel Udvikling stod højt over den selv. Man fik et mere fortroligt Kendskab til de klassiske Forfattere, og Videnskaberne begyndte at blomstre. Som tidligere nævnt, var Opsvinget i Handelen begyndt før Korstogenes Tid, men under disse steg det til en overordentlig Højde. Borgerstanden udviklede sig nu til en betydende Samfundsklasse.

Fig. 54. Henrik Løve. Stenbillede paa Gravmælet i Domkirken i Braunschweig. Henrik er Domkirkens Grundlægger og bærer derfor en Model af den i sin højre Haand.

KEJSERDØMME OG PAVEDØMME

Den fra Investiturstriden bekendte saliske Slægt uddøde Aar 1125. Som nærmeste Arvinger til Tronen stod to Brødre af hohenstaufisk Byrd. Men Kongevalget faldt imidlertid ikke paa nogen af dem, men paa Sachsens Hertug, *Lothar af Supplenburg*. Bisper og Præster vilde nodig give de mægtige Hohenstauffer en ny Magtforøgelse. Men disse vilde ikke underkaste sig den nye Regent og begyndte en Strid, der først endte ved Lothars Død, Aar 1137. Ved Hjælp af Intriger lykkedes det nu en af de ovennævnte Hohenstauffer, Konrad af Franken, at blive valgt til Konge.

Konrad III er mest kendt fra det andet Korstog. Hans Myndighed var meget ringe, og det mislykkede Korstog bidrog ikke til at højne hans Anseelse. En stor Del af sin Regeringstid laa han i Strid med Huset *Welf* i Bayern, der af Lothar var blevet forlenet med Sachsen. Konrad opfordrede den welfiske Hertug, *Henrik den Stolte*, til at afstaa en af disse Provinser, men denne vægrede sig derved. Den Strid, som herved opstod, endte ved Henriks Død dermed, at hans Søn, *Henrik Løve*, fik Lov til at beholde Sachsen paa en lille Del nær. Konrad døde 1152 og efterfulgtes af sin Brodersøn Frederik.

den welfiske Hertug, *Henrik den Stolte*, til at afstaa en af disse Provinser, men denne vægrede sig derved. Den Strid, som herved opstod, endte ved Henriks Død dermed, at hans Søn, *Henrik Løve*, fik Lov til at beholde Sachsen paa en lille Del nær. Konrad døde 1152 og efterfulgtes af sin Brodersøn Frederik.

Med *Frederik I Barbarossa* kom en klog, energisk og handlekraftig Mand paa Tronen. Han kom straks i et godt Forhold til sine Under-saatter. Frederik forsonede sig med Henrik Love, der snart efter fik Bayern i Forlening.

Dog Frederik vilde ikke alene hævde sin Magt i Tyskland, men ogsaa i Italien. Fast besluttet paa endnu engang at gøre Kejsermagten gældende i dette Land, drog han derned Aar 1154. I Rom blev han af

Fig. 55. Henrik Løves Hofborg.

Pave Hadrian IV kronet til romersk Kejser 1155. Tre Aar senere drog han atter mod Italien, denne Gang i Spidsen for en meget større Hærmagt. De lombardiske Stæder indtoges, Milano efter en kort Belejring. I Byerne satte han sine Embedsmand for Styret. Selv med Paven kom Frederik i Strid, da han vilde hævde Kejsermagtens Overhøjhed over Kirken. Den daværende kraftige Pave, Alexander III, vikle imidlertid ikke underkaste sig. I flere Aar rasede Kampen om de lombardiske Stæder, men Frederik gik dog tilsidst af med Sejren 1162.

Frederik stod nu paa Højdepunktet af sin Magt. I Besançon samledes i Efteraaret 1162 en stor Forsamling af tyske Biskopper og Fyrster. Her

Fig. 56. De welfiske Landsdele paa Henrik Løves Tid.

men da Henrik Love vægrede sig ved at træde til med sine Mænd, blev hans Hær ikke saa stor som tidligere. I Slaget ved Legnano, Aar 1176,

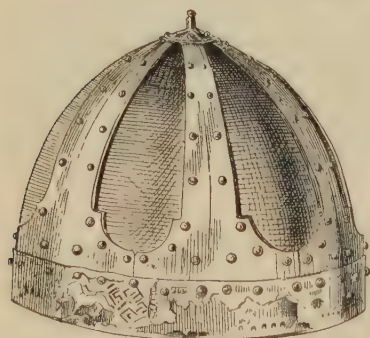

Fig. 57. Henrik Løves Hjelme. (I Hertugen af Cumberlands Samling i Gmunden).

og en sekssaa rig Vaabenhvile med de lombardiske Stæder.

Forsoningen mellem Paven og Kejseren slog naturligvis Henrik

erklærede han uden videre, at han var Verdens Herre. Frankrigs og Englands Konger var kun Smaakonger, ja, Regenter i Kejserens Provinser. Men ret længe skulde hans stærke Magtstilling ikke forblive urokket. De lombardiske Stæder blev kedde af de tyske Embedsmænd og opsigde Frederik Huldskab og Troskab. Til fælles Forsvar mod Kejseren dannede Stæderne Aar 1167 det lombardiske Forbund med Paven som Skytsherre. Til et mægtigt Værn for deres Frihed opførte Stæderne den stærke Fæstning Alessandria. Frederik rustede sig til et nyt Tog mod Italien,

led hans Ryttere et knusende Nederlag mod det lombardiske Fodfolk. Under Slaget styrtede Kejseren selv med sin Hest og blev ikke siden set af sine Soldater. De tapre Krigere blev grebet af Skræk og flygtede indenfor Paviass Mure. Lejren og Banneret erobredes af Lombarderne, og mange af Frederiks Ryttere førtes som Fanger til Milano. Nogle Dage efter ankom Frederik, som man troede død, til Pavia. Lombardiet var tabt, og dette indsaa Frederik. Han sluttede Fred med Paven i Venedig 1177

Love med Skræk, thi han var nu den eneste Fyrste, som stod Henrik imod. Medens Frederik opholdt sig i Italien, havde Henrik Love stærkt udvidet sine Grænser paa Slavernes Bekostning og var ikke til Sinds at bøje sig for Kejseren, hvorfor han 1180 blev erklæret i Rigets Akt og dømt til at have sine Len forbrudt. Tilsidst maatte han flygte ud af Landet og søge Tilflugt i England, hvor han henlevede største Delen af sit tilbagestaaende Liv. Snart efter sluttedes der en endelig Fred

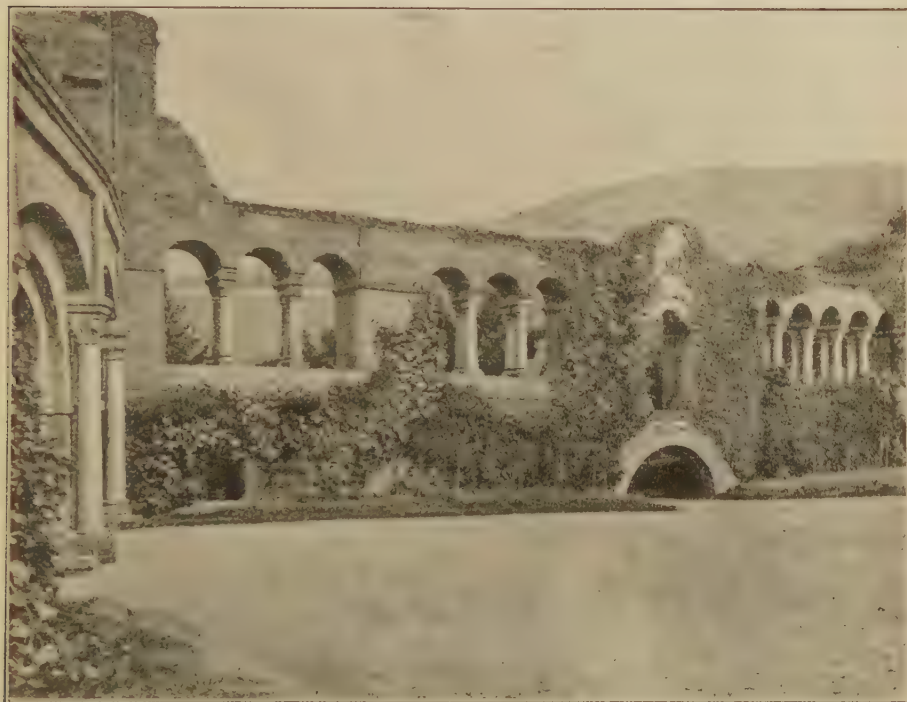

Fig. 58. Ruinerne af Frederik Barbarossas Kejserpalads i Gelnhausen.

med de lombardiske Stæder. Freden i Konstanz fastslog Kejsereens Overhøjhed og tilsikrede ham gode Indkomster, men Stæderne fik frit Lov til at ordne deres egne Anliggender. Om Frederiks Deltagelse i det tredje Korstog og hans derunder indtrufne Død er talt ovenfor. Frederik Barbarossa efterfulgtes paa Tronen af sin Son Henrik.

Henrik VI var ved Faderens Død kun 24 Aar gammel. Han var ikke en saa vindende og imponerende Personlighed som Faderen, men i

Besiddelse af ualmindelige Statsmandsevner. Allerede 1186 var han blevet formælet med *Constantia*, Datter af Siciliens Konge og Arving til dette Land. De normanniske Fyrster vilde imidlertid ikke anerkende *Constantia* som Arving til Siciliens Trone. Henrik VI vilde dog ikke afstaa det blomstrende Normannerrige men hellere underlægge sig det med Vaabenmagt. I Spidsen for en Hær drog han ned mod Neapel, men en skrækkelig Pest tilintetgjorde Hæren, saa han intet fik udrettet. Rygter, der kom i Omløb, forlød, at selve Kejseren var død.

Fig. 59. Kejser Henrik VI. Miniatur fra et gammelt Haandskrift.

ved Hjemkomsten fra det tredje Korstog. Kun ved at anerkende Kejserens Lenshøjhed over England og mod at betale store Losepenge slap han ud af Fangenskab. Omtrent paa samme Tid forsonede Kejseren sig med Welferne, og dermed var denne urovækkende Fare i Tyskland forbi. Henrik kunde nu med fornyede Kræfter vende sig mod Sicilien. Denne Gang var Lykken ham gunstigere, og 1194 kunde han holde sit glimrende Indtog i Palermo. Tre Aar senere faldt han som Offer for Pesten. Hans Søn, *Frederik Roger*, var da kun to Aar gammel. Kejserinde *Constantia* beholdt sin Søn hos sig og udnævnte — i Forudfølse af sin nær forestaaende Bortgang — (hun døde i November 1198) Pave Innocens III til Formynder for ham og Forvalter af det sicilianske

Fig. 60. Henrik VI's Kejsersigil.

KEJSER BASILIOS BULGARDRÆBER (976—1025).

Miniatur fra St. Marco-Biblioteket i Venedig.

Kongerige. — Innocens forstod at benytte dette gunstige Ojeblik. Han udvidede Kirkestaten og fordrev de tyske Raadgivere fra Sicilien. Ogsaa i Tyskland vilde han styre og regere efter eget Forfødtbefindende. Welfer og Hohenstauffer opstillede her hver sin Tronfølgerkandidat. Welferne valgte Henrik Loves Son, Otto. Hohenstaufferne Henrik VI's Broder *Filip af Schwaben*. Innocens vilde ikke ubetinget anerkende nogen af dem. For selv at faa frie Hænder ansaa han det for bedst, at ingen af

Fig. 61. Katedralen i Palermo, opført 1171—85. Efter Fotografi.

dem fik Overmagten. Filip af Schwaben blev myrdet 1208, og nu valgte ogsaa Hohenstaufferne Otto.

Før Kroningen maatte *Otto IV* imidlertid anerkende Kirkestatens sidste Udvidelser og overlade Paven en hel Del Rettigheder i Tyskland. Otto folte sig dog ikke bundet af disse Aftaler, men beredte sig paa med Vaaben i Haand at genoprette Kejsermagtens Indflydelse i Italien. Paven lyste ham i Band, men dette havde ingen Virkning. Innocens fandt da ingen anden Udvej end at sende den unge Frederik Roger til Tyskland. Denne fik Hjælp fra Frankrig, og i Slaget ved *Bouvines*, 1214, maatte Otto IV tomme Nederlagets bitre Kalk. Skridt for Skridt maatte

han siden vige tilbage for den hohenstaufiske Ætling. Forladt, næsten glemmt, henlevede han Resten af sit Liv paa Harzburg, hvor han dode

Fig. 62. Kong Filip af Schwaben.
(Efter en Statue i Regensburg af J.
Raabe).

Fig. 63. Kejser Frederik II. (Efter
Roscio).

1218. Paany havde en tysk Kejser maattet bøje sig for Pavemagten, og denne stod nu paa sit Højdepunkt. Til Laterankonciliet 1215 mødte Sendebud fra alle Europas Lande og aflagde deres Hyldest for Paven. Men med den nye Kejser skulde Pavedommet snart komme til at ud-kæmpe en af sine bitreste Kampe.

Med *Frederik II* fremstod paany en Forkæmper for et altomfattende Kejserdomme. Allerede under sin Opvækst havde han faaet Indblik i Pavedømmets Rænkespil. Trods Forældrenes tidlige Død, var hans Opdragelse ikke blevet forsømt. Overordentlig begavet som han var, lærte han uden Besvær at tale alle de Sprog, der taltes i Kongeriget Sicilien. Fremfor alt elskede han Naturvidenskaberne, Matematik og Medicin, hvormed han syslede hele sit Liv. Han omgikkes gerne lærde Arabere, som paa den Tid var vel hjemme i disse Videnskaber. Den kristne Tro har vist aldrig helt haft hans Hjerte. Sine Slotte byggede han i maurisk Stil, og deres indre Udstyr straaledede i orientalsk Pragt. Af Afstamning og Opdragelse var *Frederik II* mere Italiener end Tysker. Han bekymrede sig kun lidt om Tyskland, og dette Land maatte oftest staa til-

bage for hans Interesse for Sicilien, der var og blev hans Yndlingsland. Her henlevede han sine gladeste Dage, omgivet af en stor Skare Minnesangere og et pragtfuldt Hof. Efter langvarigt og uaf-

brudt aandeligt Arbejde søgte han her Vederkvægelse paa vilde Ride-ture og Jagt.

I hele sin Regeringstid arbejdede Frederik paa at gøre Sicilien til et

Fig. 64. Pave Honorius III.
(Efter et Freskomaleri i den gamle Basilika S. Paolo i Rom).

Fig. 65. Pave Innocens IV.
(Freskomaleri i S. Paolo).

indbringende Land og en Monsterstat, der i alt skulde underordne sig hans Vilje. Han ordnede Finanserne og grundlagde en bureaukratisk Stat, i hvilken den absolutte Herskers Befalinger øjeblikkelig blev adlydt. Lovene fik en omhyggeligere, skriftlig Udformning, og mange og gode Forbedringer gennemførtes indenfor Retsvæsenet. Den i Middelalderen ellers saa almindelige Jern- og Vandbyrd afskaffedes i Frederiks Rige.

Frederik II havde en høj Opfattelse af Kejsermagten. Efter hans Anskuelse var denne tildelt direkte af Gud. Undersaatterne i Riget havde den kejserlige Naade at takke for deres Rettigheder. Frederik tænkte paa ingen Maade paa at underordne sig Pavemagten, tværtimod paa at herske over den. Aar 1220 blev han kronet i Rom, og samtidig gav Paven ham Tilladelse til at beholde baade Sicilien og Tyskland under sin Styrelse. Frederik maatte imidlertid love Aaret efter at foretage et Korstog til det hellige Lands Befrielse, men han tænkte ingen-

Fig. 66. Pave Gregor IX.

Fig. 67. Den normanniske Borg »La Falconara« paa Sicilien (fra det 13. Aarhundrede). Efter en Tegning af Otto Girard.

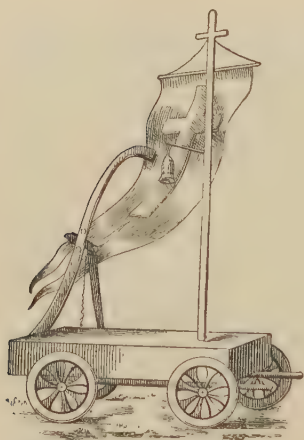

Fig. 68. Milanos Fanevogn. (Carrocio), som i Slaget ved Cortenuova faldt i Frederik II's Hænder.

Fig. 69. Fodfolk omkring 1230. Skulptur fra Portalen til Katedralen i Reims. (Efter Violet-le-Duc).

lunde at gaa Paven Ærinde. Kors-toget blev opsat fra Aar til Aar. Frederik anvendte Tiden til at udvide sin Stridsmagt paa Sicilien, hvilket vakte Paven Mistillid. Baade Paven, *Honorius III*, og Frederik selv vilde undgaa et aabent Brud. Aar 1227 besteg den aldrende *Gregor IX* Pavestolen. Da Frederik ikke straks vilde

iværksætte det lovede Korstog, blev han lyst i Band. Til Trods herfor udførte Frederik Kortoget Aaret efter, dog ikke for at tilfredsstille Paven, men af politiske Grunde. I den Fred, som han sluttede med den

ægyptiske Sultan, tilsikrede han sig Overhøjheden over Kongeriget Jerusalem. Ved sin Hjemkomst fra Jerusalem fordrev Frederik de pave-lige Soldater fra sine Lande, og Paven maatte løse ham af Bandet.

Freden med Paven blev dog ikke af lang Varighed. Fast besluttet paa at virkeliggøre sine Anskuelser om den altomfattende Kejsermagt rejste Frederik 1237 den Kamp, der skulde medføre ikke blot hans egen, men hele den hohenstaufiske Slægts Undergang. Som sit første Maal satte han hele Italiens Forening under sit Scepter. Men han modte kraftige Modstandere. De lombardiske Stæder var i den sidste Tid gaaet frem i Rigdom og Anseelse, hvortil kom, at Frederiks Magtstilling i Tyskland ikke var særlig stærk. Han havde her maattet indrømme Fyrsterne store Fordele, hvorved de næsten var blevet uafhængige. Biskopperne stod nu heller ikke, som før, afgjort paa Frederiks Side. I Begyndelsen havde Frederik dog Fremgang, og i det blodige Slag ved *Cortenuova* 1237 hjemførte han en glimrende Sejr; men Fortsættelsen blev ikke Begyndelsen lig. Paven, som begyndte at frygte Frederiks Magt, stillede sig paa de lombardiske Stæders Side og lyste Frederik i Band. Paven var en mægtig Faktor, som man maatte regne med, og i Tiggermunkene havde han faaet en kraftig Støtte. Disse, der nu var spredte overalt, forstod at bearbejde Folkestemningen til Gunst for Rom. Ogsaa Gregors Efterfølger, *Innocens IV*, stillede sig paa de lombardiske Stæders Side.

Paa Conciliet i Lyon 1245 anklagede Paven Kejseren for Mened, Kætteri og Helligbrode. I hadefulde Ord angreb han Kejseren, Troens Forvansker, Ateisten, der fornægtede det evige Liv. Paven løste Kejse-

Fig. 70. Den unge Conradino paa Falke-jagt. Efter *Grosser Heidelberger Liederhandschrift* fra Begyndelsen af det 13. Aarhundrede.

rens Undersaatter i Tyskland og paa Sicilien fra deres Troskabsed og opfordrede de tyske Fyrster til at foretage et nyt Valg. Disse fulgte Pavens Opfordring og valgte en ny Konge, men Frederik var ingenlunde til Sinds at bøje sig for Overmagten. Uden at trættes fortsatte han Kampen og opgav den ikke, før Døden overraskede ham 1250.

Frederiks Søn, *Konrad IV*, fulgte ham allerede fire Aar efter i Graven. Dermed havde den hohenstaufiske Æt udspillet sin Rolle i Tyskland. Konrad IV efterlod sig en toaarig Søn, *Conradino*, men denne faldt i Pavens Hænder og henrettedes 1268. Med ham uddøde den hohenstaufiske Slægt, og Tysklands Skæbne blev lagt i andre Hænder.

Længe levede Hohenstaufferne i Folkets Minde. Tyske Fædrelandsvenner digtede gennem Aarhundreder om den slumrende Frederik, der blot ventede paa et belejligt Øjeblik for med Sværdet i Haand at opstaa fra de Døde og i Spidsen for tyske Skarer at knuse Fædrelandets Fjender.

Fig. 71. Vilhelm Erobrer giver Hertugdømmet Bretagne i Forlening. Efter »Registrum honoris«.

ENGLAND

Vilhelm Erobrer, der besteg Englands Trone Aar 1066, indehavde i Begyndelsen kun den sydlige Del af Landet. Efterhaanden udstrakte han sin Magt længere og længere mod Nord. Hele England blev indtaget, og den skotske Konge Malcolm maatte aflægge

Hyldningsed til Vilhelm. I den første Del af hans Regeringstid udbrod der mange Oprør, men han kuede dem alle med ubonhorlig Strengthed. Han regnede hele det engelske Rige for sin personlige Ejendom og gav de Landsdele, der ikke lagdes umiddelbart under Kronen, som Len til sine Vasaller. Ikke alene disse, men hele Folket, aflagde Hyldingsed til Vilhelm. Han holdt saa godt som hele Statsmagten i sin Haand. Størstedelen af den dømmende Myndighed overgik til kongevalgte Dommere og Kommissioner. Ved den kongelige Domstol afgjordes Retssager af meget forskellig Art. Et talende Bevis for Kongens store Magtstilling

udgør den indgaaende Fortegnelse over Kronens Skatter og øvrige Indtægter, den saakaldte Dommedagsbog, der udarbejdedes omkring 1080. Vilhelm opførte mange pragtfulde Bygninger; blandt andre stammer det berømte Tower fra hans Tid. I den sidste Del af sin Regeringstid blev Vilhelm indviklet i Krig med Frankrig. I denne Krig fandt han sin Død. Hesten snublede under ham, og han døde af de Beskadigelser, han paadrog sig herved, 1087.

Vilhelms Son, *Vilhelm den Røde*, fik baade Folkets og Herremændenes Uvilje imod sig ved den tyranniske og uretfærdige Maade, hvorpaa han regerede. Han blev myrdet Aar 1100. Vilhelm den Røde efterfulgtes af sin Broder, *Henrik I*. Som Hersker var denne en Modsætning til sin Broder. Han regerede efter Love og Sædvaner og blev meget afholdt af det engelske Folk. Han kom i et godt Forhold til den skotske Konge Malcolm og ægtede dennes Datter, Mathilde. Før sin Død 1134 havde Henrik udset sin Datter Mathilde til sin Efterfølger. Henriks Søstersøn, Stefan af Blois, vilde

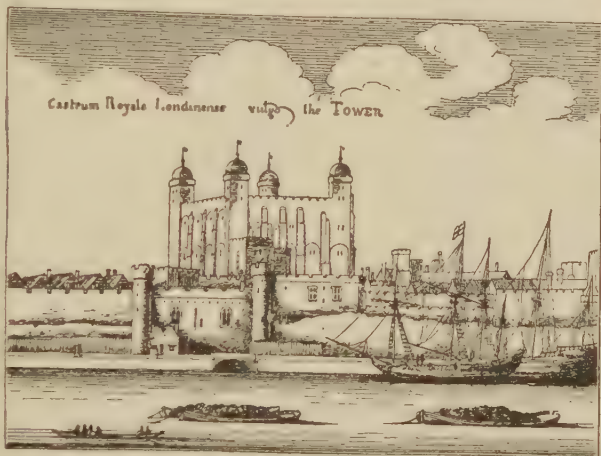

Fig. 72. Tower i ældre Tid. Efter et Kobberstik i »Topographie d'Angleterre«.

dog ikke anerkende hende og gjorde selv Fordring paa Tronen. I næsten to Aartier rasede Borgerkrigene i England, men da Stefan af Blois døde 1154, blev Mathildes Son Henrik, af Slægten Plantagenet, almindelig anerkendt som Konge. Denne Slægt kom nu til at lede Englands Skæbne gennem tre Aarhundreder. I dette Tidsrum havde England stærke Interesser at varetage i Frankrig.

Henrik II havde formælet sig med Eleonore af Poitou og derved erhvervet store Dele af det vestlige Frankrig for England. I Begyndelsen af sin Regering tog han fat paa Erobringen af Irland. Henrik sammenkaldte ofte Baronerne for at raadslaa med dem. Ved Hjælp af retskyndige og indsigtfulde Raadgivere blev hele Retsvæsenet i høj Grad for-

Fig. 73. Kong Henrik II af England. Billede fra hans Gravmæle i Klostret Fontevrault.

Fig. 74. Thomas Becket's Bispehue. (Findes nu i Domkirken i Sens),

bedret under Henriks Regering. Der uddannedes særlige Dommere, der skulde rejse omkring i Grevskaberne og pleje Retten. Fra Henriks Tid stammer ogsaa den engelske Jury. Enhver af Landets Borgere var, i Tilfælde af Krig, pligtig at møde op til Landets Forsvar.

Under Arbejdet med Rigets Anliggender havde Henrik en Raadgiver i *Thomas Becket*. Denne kloge, retskyndige og ungdomsfriske Adelsmand blev snart Kongens højre Haand, hans Yndling og intime Ven. Sjælden har en Konge og hans Minister samlevet i saa god Forstaaelse, som Henrik og Becket. Baade naar det gjaldt det alvorlige Arbejde med Statens Anliggender, og naar det drejede sig om de pragtfulde Fester ved Hove, var de uadskillelige. Under sit Reformarbejde følte Henrik Trang til at faa større Indflydelse over Præsteskabet. I Aaret 1161 blev Ærkebispstolen i Canterbury ledig. Ved at indsætte Becket i dette Embede haabede Henrik at kunne tilvejebringe Enighed mellem Kongedomme og Kirke. Hidtil havde Thomas Becket haft samme Opfattelse af Kirken som Kongen, men da han vel var kommet i Kirkens Tjeneste, blev han en af dens mest nidkære Tilhængere. Omslaget i Becket's Opfattelse af Forholdet mellem Kirke og Stat skulde snart vise sig.

Aar 1164 forsamlede Henrik paa sit Landgods Clarendon, i Nærheden af Salisbury, en glimrende Forsamling af Prælater og Baroner. Her blev det vedtaget, at en Gejstlig, som havde forbrudt sig mod den verdslige Øvrighed, ikke skulde kunne søge Beskyttelse hos Kirken, men stilles for en verdslig Domstol. I sidste Instans skulde Kongen, og ikke Paven, fælde Dom. Becket vilde ikke anerkende disse Bestemmelser, men da de ængstelige Prælater indtræn-

gende opfordrede ham til at bøje sig for Kongens Vilje, gav han efter. Men Paven nægtede at godkende Beslutningen i Clarendon. I de nye Stridigheder, som nu blussede op mellem Henrik og Paven, stillede Becket sig ganske paa den sidstes Side. Da Henrik engang i sine Hofmænds Nærværelse kom til at ytre nogle truende Ord om Becket, ilede nogle af disse Mand til Canterbury og dræbte Becket i selve Domkirken 1170.

Da Kongen horte om Mordet paa Becket, blev han grebet af Be-

Fig. 75. Domkirken i Canterbury, delvis opført i det 12. Aarhundrede.

styrtelse og Samvittighedsnag. Becket var meget afholdt af Folket, og Mordet vakte derfor en Storm af Forbitrelse mod Kongen, paa hvis Befaling man mente, at Hofmændene havde udført Mordet. For at udsone sig med Paven og Folket mødte Kongen i Bødsdragt ved Becket's Grav. Kort Tid efter tilbagekaldte han Beslutningen i Clarendon. Henriks Strid med Paven afløstes nu af en anden. Det var Striden mellem Henrik og hans Sonner, i Særdeleshed den vilde Richard. Baronerne pustede til Ilden og stillede sig paa Sønnernes Side. Kampen endte

først med Henriks Død 1189. Ingen af Sønnerne var tilstede ved hans Dødsseng, men det fortælles, at Richard ved Underretningen om Faderens Død straks ilede til og grebet af Samvittighedskval bøjede sig over Faderens Lig. Han tilbragte hele Dagen i Dødsværelset, og ved Begravelsen gik han forrest i Ligtoget.

Richard I, med Tilnavnet Lovehjerte, er bekendt for sin Haardhed og sine vilde Eventyr. I over Halvdelen af sin Regeringstid var han fraværende fra England, hvis Styrelse han overlod til sin Moder. For det engelske Folk forblev han en Fremmed. I krigeriske Eventyr og

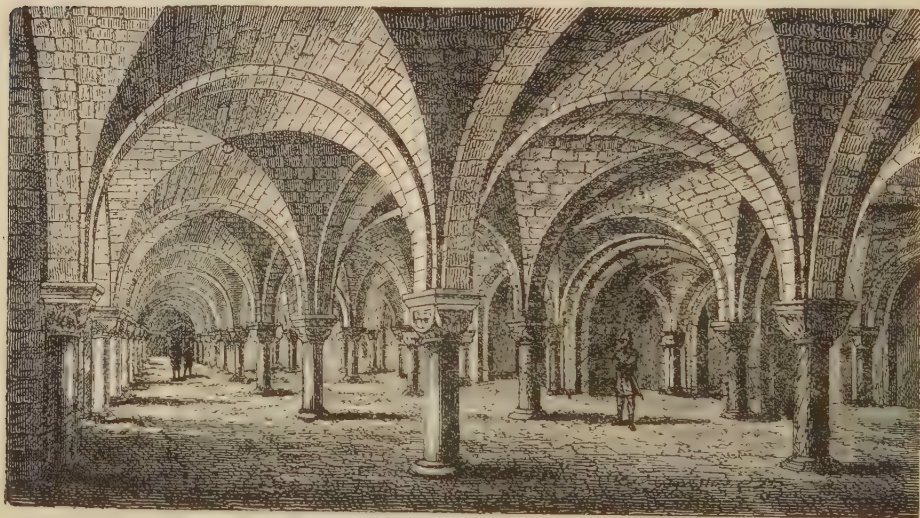

Fig. 76. Krypt i Canterbury Domkirke. Den byggedes 1070 og er Kirkens ældste Del.

ved Ridderlivets glade Fester og Turneringer var han den mest glimrende af alle. Richard er mest berømt for sin Deltagelse i det tredje Korstog. Om hans Indsats i dette og hans Fangenskab i Tyskland er der talt foran. Allerede i det hellige Land havde Striden mellem Richard og Frankrigs Hersker Filip II August taget sin Begyndelse. Kun afbrudt af korte Vaabenhvil varede den til Richards Død 1199. Ved Belejringen af et Slot i det vestlige Frankrig blev han truffet i Skulderen af en Pil, der gav ham Banesaar.

Richards Efterfølger blev hans Broder, *Johan*. I Historien gaar han under Navnet Johan »uden Land«, fordi Faderen ikke havde tildelt

ham noget Len. Upaalidelig og despotisk som han var, stod han bestandig i et spændt Forhold til sine Undersaatter. Da hans Broderson, Arthur, som Richard havde udset til sin Efterfølger, gjorde Fordring paa Tronen, stillede Filip II August sig paa Arthurs Side. Paany udbrød der Krig mellem Frankrig og England, og de engelske Besiddelser i Nordfrankrig gik tabt. Arthur kom i Fangenskab hos sin Farbroder, og denne lod ham med koldt Blod henrette. Ogsaa med Paven kom Henrik i Strid. Da Erkebispestolen i Canterbury 1205 blev ledig, indsatte Paven sin Kardinalbiskop, *Stefan Langton*, en indfødt Englænder, i Embedet. Denne var meget afholdt af Folket og en varm Tilhænger af Kirken. Johan vilde imidlertid ikke anerkende ham og sendte nogle af sine mest tøjlesløse Riddere og Soldater til Canterbury, hvor de bortjog Munkene og lagde Beslag paa Kirkens Ejendom. Pavens Trusler og Bønner besvarede Johan med trodsige og vrede Ord. Tilsidst lagdes Landet i Interdikt, og Johan selv blev bandlyst og dømt til at have sit Land forbrudt. Paven overlod Filip August at udføre Dommen. Johan, der ikke som Henrik II havde et samlet Folk bag sig, indsaa nu, at alt var tabt, dersom han ikke ydmygede sig for Paven. Han maatte derefter modtage sit Land som Len af Pavestolen og forpligte sig til at svare Lensafgift.

Da Johan paalagde Folket høje Skatter og vedblivende regerede som en Despot, rejste Folket sig som én Mand og tvang Johan til at underskrive det store Frihedsbrev, *Magna Charta*, paa Engen Runymede ved Themsens, den 15. Juni 1215. Der findes næppe noget Dokument, der har naaet en saa historisk Berømmelse som dette nu 700 Aar gamle Frihedsbrev. *Magna Charta* regnes for Grundstenen i

Fig. 77. Engelsk Rytter fra o. 1170. Efter Jarlen af Richmonds Sigil

Fig. 78. Stefan Langtons Sigil i hans Egenskab af Erkebisp.

den senere engelske Forfatning. Ved dette Dokument blev der sat en Grænse for Kongens hidtil vilkaarlige Magt, og den frie Mands Rettigheder blev stærkt fremhævet. Men Johan havde ikke underskrevet af fri Vilje, kun fordi han blev tvunget dertil. Paven erklærede Frihedsbrevet for ugyldigt, og Johan regerede videre, som om det aldrig havde

Fig. 80. Parlamentsbygningen i ældre Tid (til venstre; i Mitten Westminster Hall; til højre Westminster Abbey).

Fig. 81. Den nuværende Parlamentsbygning.

Fig. 79. Richard Løvehjerte. Efter Gravmælet i Fontevrault.

været til. Da rejste Folket sig paany. Johan dode imidlertid allerede 1216, og man enedes om at antage hans Son Henrik.

Henrik III var ved Faderens Dod kun ni Aar gammel. Regeringen laa i Begyndelsen i Formyndernes Hænder, men selv efter Myndighedsalderens Indtræden kom Henrik aldrig til at udøve nogen personlig Magt, thi han var en svag og ubegavet Person, der lod sig lede af sine Yndlinge. Ligesom Faderen var han af en troløs Natur og trængte altid

til Penge. Paven, der kæmpede med Hohenstaufferne, fordrede store Pengesummer af Henrik, der for at tilfredsstille ham maatte paalægge Folket svære Skatter. Dette blev tilsidst selv det loyale engelske Folk for meget. Under Ledelse af *Simon af Montfort* rejste der sig en stærk Opposition, og det saa truende ud for Henrik.

Aar 1258 samledes i Oxford Prælater, Jarler og Baroner, der udvalgte et Nævn paa tolv Medlemmer, der, ved Siden af tolv af Kongen udtagne Mænd, skulde indføre nødvendige Re-

former. Men Mændene af de højere Samfundsklasser, hvoraf Udvalget heltigennem bestod, tænkte naturligvis først og fremmest paa deres egne Interesser. Det lavere Folk begyndte at knurre, og Simon af Montfort stillede sig i Spidsen for det. Baade Kongen og Kronprinsen faldt i Hænderne paa Oppositionen. For at stille denne tilfreds, sammenkaldtes Aar 1265 et saakaldt Parlament.

Dette blev den første Rigsforsamling i England. Til denne indkaldtes ikke blot Baroner og

Prælater, men ogsaa Riddere og Borgere. Det lykkedes Kronprinsen, som var i Fangenskab hos Simon af Montfort, at undfly. Han samlede sine Tilhængere om sig og drog mod den store Folkeleder. I Slaget ved Evesham fandt Simon af Montfort Heltedoden. Skont Fjenden skændede hans Lig, valfartede Folket senere til hans Grav, som om den havde været en Helligdom. Han havde hjulpet Folket til en Magtstilling, som det aldrig senere har mistet.

Fig. 82. Abbed Suger. Glasmaleri fra Porten til Klostret St. Denis.

Dona rex oranium Henrici cancellarii;

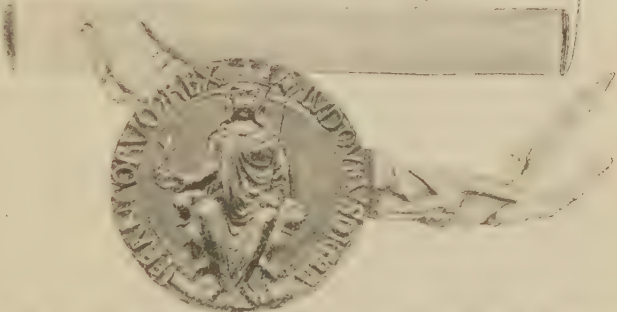

Fig. 83. Kong Ludvig VII's Sigil. Sigillet, der er fastgjort til Pergamentet med smalle Remme, forestiller Ludvig med Krone og Kongekaabe. Kongen sidder paa en rigt udskaaret Stol. I den ene Haand holder han Spiret, i den anden en Blomst.

Fig. 84. Fransk Rytter i det 12. Aarhundrede.
(Relief paa Domkirken i Angoulême. (Efter
Violet-le-Duc).

Fig. 85. Kong Filip II August. Statue
i Klosterkirken i Senlis, antagelig
rejst nogen Tid efter, at Kongen
havde vundet Sejren ved Bouvines.

FRANKRIG

Frankrigs indre Historie i de Aarhundreder, der fulgte nærmest efter det tolvte, kan fremstilles som Kongens Erobring af den Magt, som de store Lensherter sad inde med. I det 11. Aarhundrede havde Lensvæsenet i Frankrig naaet sin højeste Udvikling. Kongens Magt var ringe, medens derimod de store Vasaller var saa godt som selvstændige.

Ludvig VI, den Tykke (1108

—37) søgte at hidføre en Forandring i dette Forhold. Med den kloge Abbed Suger som Raadgiver arbejdede han i hele sin Regeringstid paa at hæve Kongemagten. Ludvig opmuntrede det lavere Folk i dets Kamp mod Baronerne og tvang endogsaa Biskopperne til at underordne sig den kongelige Magt. Ludvig VI efterfulgtes af sin Søn, *Ludvig VII* (1137—80), der ogsaa arbejdede paa at styrke Kongemagten. Det mislykkede andet Korstog formindskede imidlertid i nogen Grad Kongemagtens Anseelse. Til Englands Konge, Henrik II, mistede Ludvig store Dele af det vestlige Frankrig. Han forskød nemlig sin Dronning, Eleonore af Poitou, der senere blev formælet med Henrik II, hvorved denne er-

hvervede hendes rige Landsdele for England, der nu syntes at true Frankrigs Bestaaen.

Med *Filip II August* (1180—1223) kom en klog og energisk Mand paa Tronen. Den unge Konge onskede ikke blot at befæste sin Magt indtil, men fremfor alt at øge sit Lands Omraade. Størstedelen af sin Regeringstid laa han i Krig med England. Richard Lovehjerte var hans bitreste Fjende. Den svage Johan uden Land frarev han alle hans Besiddelser i Frankrig. Det kom endog-saa paa Tale at indsætte *Filip August's Son Ludvig* som Konge paa Englands Trone. I Slaget ved *Bouvines*, 1214 deltog *Filip August* paa *Frederik II's* Side mod *Welferne* og England. Her vandt de franske Vaaben en glimrende Sejr, og de første Spor af en spirende fransk Nationalfølelse kom til Syne. Det franske Folk følte sig som en Enhed og jublede over den store Sejr over England og Tyskland.

Filip II August var én af de tre Regenter, der stod i Spidsen for det tredje Korstog. Ogsaa under Kætterfølgelserne og paa det fjerde Korstog stillede *Filip August* og det franske Ridderskab sig paa Pavens Side. Trods dette maatte han i sin Regeringstid udkæmpe en svær Strid med Paven. To Aar efter sin Hjemkomst fra det tredje Korstog tog han *Valdemar den Stores Datter, Ingeborg af Danmark*, til Gemalinde, men af ukendte Aarsager forskød han hende allerede Dagen efter Brylluppet. Han anmodede Paven om Skilsmisse, men denne vægrede sig ved at opfylde hans Forlangende.

Fig. 86. Ruiner af en Fæstning fra o. 1100 i Carcassonne (ved Floden Aude), Sydfrankrig.

Filip brød sig ikke herom og formælede sig Aar 1196 med Agnes af Meran, en tysk Fyrstinde. Da Innocens III 1198 besteg Pavetronen, rettede han indtrængende Formaninger til Filip August om at lade sig skille fra Agnes og atter tage Ingeborg til Ægte. Opbragt over en saadan Anmodning svarede Kongen frimodigt: »Hellere vilde jeg miste Halvdelen af mine Lande, end jeg vilde lade mig skille fra Agnes!« Han brød sig kun lidt om Pavens Trusel om Interdikt, og da denne virkelig kom til Udførelse, lod han alle de Biskopper og Præster, som havde tilraadet dette Skridt, fordrive. Tilsidst truede Paven med Bandykning

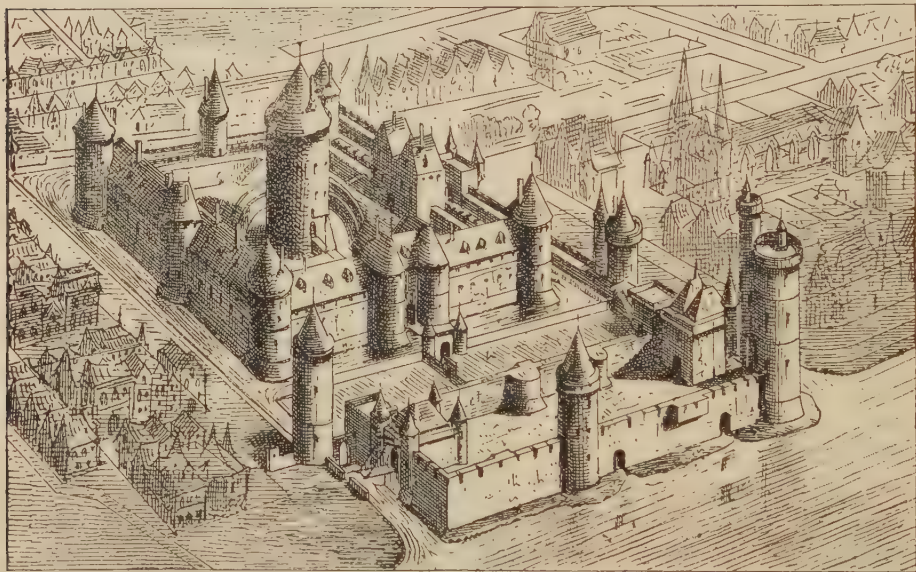

Fig. 87. Louvre paa Filip Augusts Tid. Rekonstruktion ved M. Hoffbauer.

over Filip August og Agnes personlig, og en fransk Forsamling raadede Kongen til at laane Øre til den hellige Faders Paabud. Da endelig gav Filip August efter og lod sig skille fra Agnes, men selv derefter omgikkes han mere med hende end med Ingeborg. Først 1212 efter Agnes' Død antog han Ingeborg som sin retmæssige Dronning.

Filip II August dode 1223. Han maa anses for en af Frankrigs største Konger i Middelalderen. Filip August hævede Kongemagten og udvidede det franske Riges Grænser. Han naaede langt derved, at han ikke, som de andre store Herskere i de urolige Korstogstider, omgikkes

GLASMOSAİK I NOTRE DAME-KIRKEN I CHARTRES
FRA DET 13. AARHUNDREDE.

En Biskop overækker Oriflamme (det franske Krigsbanner)
til en Korsfarer.

Fig. 88. Domkirken i Reims. En af Frankrigs skønneste Kirker, bygget i gotisk Stil. Opførelsen begyndte 1212. Ved Ildsvaade har begge Taarnene mistet Spidserne.

Fig. 89. Ludvig IX som Yngling.
Efter Maleri i Sainte Chapelle i
Paris.

med vidtomfattende Planer, men bestandig vendte Blikket mod det nærmeste og sikreste Maal. Hans Søn, *Ludvig VIII*, erhvervede endnu et vigtigt Omraade, Languedoc, for den franske Krone.

Ludvig VIII's Søn, *Ludvig IX*, kom paa Tronen ved Faderens Død 1226. Han var da kun elleve Aar gammel. Indtil Myndighedsalderen stod hans Moder, den kloge og energiske Dronning Blanca, for Styret. Denne kom i Virkeligheden til at staa i Spidsen for Regeringen i flere Aartier, idet Ludvig vedblev at følge den med Regeringsanliggender saa fortrolige Moders Raad. Ludvig IX var inderlig grebet af Tidens kirkelig-religiøse Tanker.

Han bad og skriftede ivrigt, spægede sin Krop og havde stor Omsorg for Fattige og Syge. Præster og Munke viste han dyb Ærbødighed, og trods

Fig. 90. Ludvig IX som Konge.

Fig. 91. Ludvig XI i fuld Udrustning. Efter Glasmaleri i Domkirken i Chartres.

Pragten ved det franske Hof klædte han sig i en tarvelig Dragt. Mild og hjertensgod som han var, savnede han dog ikke Fasthed og Handlekraft. Sin inderlige Religiositet til Trods glemte han dog ingenlunde sine Pligter som Statens Overhoved. Gentagne Gange sluttede Baronerne sig sammen mod Kongen, men Ludvig blev altid Sejrherre og tvang dem til Lydighed mod Statsmagten. Han bød aldrig sine overvundne Fjender haarde Vilkaar, men behandlede dem altid med Mildhed og Retfærdighed, og som om de aldrig havde haft onde Hensigter mod ham. Selv til Frankrigs gamle Fjende, England, kom han til at staa i et godt Forhold. Uden at tage Hensyn til sine Raadgiveres indtrængende Opfordringer til at benytte sig af Henrik III's svage Stilling sluttede han Fred med England. Denne kom i Stand i Abbeville, Aar 1259. Henrik fik Guienne som Len under Frankrig og frasagde sig alle Krav paa andre Dele af det franske Rige.

Ved mange og gode Forordninger forbedrede Ludvig IX i høj Grad det franske Retsvæsen. Tvekamp, der tidligere havde været anvendt som sidste Instans i Tvistigheder, blev nu forbudt. Man blev nu tvunget til i Stedet at henvende sig til den kongelige Domstol i Paris, det saakaldte Parlament. For at forvisse sig om, at Dommerne udovede deres Embedspligt paa retfærdig og upaaklagelig Maade, kontrollerede han dem selv efter bedste Evne. Ofte rejste han omkring i Provinserne og prøvede de Klager, som Folket fremførte. Ludvig var det dattidige Europas Forligsmand. Han bilagde Stridigheder mellem Henrik III og de engelske Baroner; han søgte at forsone Paven og Frederik II og hidfore Fred og Samdrægtighed indenfor det kristne Europa. Han indsaa, at dette var en Hovedbetingelse for Kristendommens Bestaaen. To Gange drog han ud paa Korstog. Men Ludvig IX var ikke lige stor i Krig og Fred. Han mente, at han, ved at fare frem med Mildhed, kunde lære Hædningerne at forstaa Kristendommens Værd. Men til dette havde han ikke Held. Da han for anden Gang drog ud for at befri det hellige Land, fandt han sin Død i Tunis, Aar 1270. En af Frankrigs ædleste Konger og en af Kristendommens mest trofaste Forkæmpere gik bort med ham. Aar

Fig. 92. Cisterciensermunk.
(Efter gammelt Træsnit).

1295 blev han kaaret til Helgen af Paven. Ludvig den Hellige levede længe i Folkemunde.

DET AANDELIGE LIV I DET 12. AARHUNDREDE

Den religiøse og sædelige Løftelse som først havde givet sig til Kende indenfor Klosteret Cluny's Mure, forplantede sig med Tiden til et stort Antal andre Klostre. Omkring Aar

Fig. 93. Kartheusermunk.
(Gammelt Træsnit).

Fig. 94. Præmonstratenser-
munk.

1100 fandtes der i Europa ca. 2000 Klostre, i hvilke man fulgte Munkereglerne fra Cluny. Paa denne Tid dannedes ogsaa flere nye Ordener, hvis Medlemmer førte et strengt asketisk og verdensfjendsk Liv. Disse Ordener havde, hvor ejendommeligt det end kan lyde, deres Oprindelse fra Ridderlivet, og Medlemmerne var for Størstedelen Adelsmænd. Ridderen, hvis Sind i de unge Aar mest stod til glade Fester, Kampe og krigeriske Eventyr, blev stundom som gammel Mand en verdenfjendsk og bodfærdig Eremit, som i Samvittighedsnag piskede sin Krop. Trubadurerne, Kvindernes og de glade Festers Sangere, søgte, efter et omskifteligt Liv, Ro for Verden i en eller anden afsides Vraa. Af mere bekendte Ordener af denne Slags kan nævnes Karteusernes, hvis Medlemmer førte et fuldstændigt Eremitliv, og Præmonstratenserne, der er bekendt ved Munkenes Fromhed og Selvpinsler.

Cistercienserordenen, der under Bernhard af Clairvaux's Indflydelse havde stor Fremgang i det 12te Aarhundrede, havde til Morderkloster Citeaux, i Champagne. Livet i denne Orden levedes efter strengt formulerede Regler,

Videnskaberne havde i Middelalderen ikke indtaget noget højt Stade i det kristne Europa, men den Indvirkning, som Berøringen mellem Østen og Vesten paa Korstogenes Tid udøvede, var af overordentlig stor Betydning.

Flere betydelige Fagskoler har deres Oprindelse fra denne Tid; de mest bekendte er vistnok Lægeskolen i Salerno og Juristskolen i Bologna, hvor man særlig gjorde Justinians Love til Genstand for et indgaaende Studium.

Indenfor Teologien opstod den lærde Retning, som har faaet Navnet *Skolastiken*. Den optog som sin særlige Opgave at bevise, at Kirkens Dogmer var i Overensstemmelse med den menneskelige Fornuft. Den mest bekendte Skolastiker paa denne Tid er *Anselm*, Ærkebiskop i Canterbury (død 1109). Han tog til Udgangspunkt: »Jeg tror, for at kunne forstaa«, og mente altsaa, at Troen var en nødvendig Forudsætning for, at Mennesket overhovedet skulde kunne forstaa noget af Livets Mening og Sammenhæng.

Af en hel anden Støbning var *Abailard* (død 1142), der hævdede »Først forstaa, siden tro!« Han sammenholdt flere Udtalelser hos Kirkefædrene, som han mente var af modstridende Indhold, og erklærede frimodigt, at intet Menneske burde tro, hvad det ikke forstod. Kirken fordømte Abailards Lære, takket være i Særdeleshed Bernhard af Clairvaux.

I det 12te Aarhundrede gik Flertallet op i religiøse Interesser, men der fandtes dog en hel Del, der, midt i Munke- og Pavedømmets gyldne Tid, vendte Blikket mod Verden og dens Glæder. De mest bekendte er »Vaganterne«, de farende Studenter, som i deres Viser sang Naturens, Vinens og Kærlighedens Pris.

GEJSTLIGE RIDDERORDENER, KÆTTERE OG TIGGERMUNKE

En stor Del af de Riddere, som paa Korstogenes Tid af forskellige Aarsager havde stillet sig i Kirkens Tjeneste, sluttede sig sammen i de saakaldte gejstlige Ridderordener. De vigtigste

Fig. 95. Johanniteridder i Ordensdragt.

Fig. 96. Tempelherre.

af disse havde i Begyndelsen deres Hjemsted i Palæstina, men fik med Tiden større og større Interesser at varetage i Europa og flyttede dertil, da Korstogstiden var forbi. De var da umaadelig rige paa Gods — Gaver fra Korstogstidens religiøst interesserede Mennesker.

Fig. 97. Tempelherre, rede til at gaa i Kamp. (Efter Schwan).

Allerede mange Aar inden Korsfarerne kom til det hellige Land, dannedes her den saakaldte *Johanniterorden*. Den havde til Opgave at tage sig af de syge Pilgrimme. Under Arbejdet paa at holde Hedningerne paa Afstand af Jerusalem, fik Johanniterordenen imidlertid snart en militær Organisation under Ledelse af en Stormester. Ved Siden af Arbejdet med Forsvaret vedblev Sygeplejen dog at være en af Johanniterriddernes Hovedopgaver. I Ordenssigillet ser man en syg og sengeliggende Pilgrim. Johanniternes Ordensdragt var sort, men i Krig bar de en rød Dragt med hvidt Kors.

Tempelherreordenen fører sine Aner tilbage til Aar 1118. Ni franske Korsfarere aflagde da til Pariarken i Jerusalem ikke blot de sædvanlige Munkeløfter, men paa-tog sig ogsaa efter bedste Evne at beskytte Pilgrimmene og den hellige Grav. Kongen i Jerusalem, som indsaa hvor stor Fordel Kongeriget

Fig. 98. Segl benyttet af Raymond VI af Taulouse, som anklagedes for at beskytte Albigenkerne, og hvis Land derfor lagdes under Kronen

Fig. 99. Segl, benyttet af Simon af Montfort, Albigenernes grumme Undertrykker.

kunde faa af en Orden med denne Opgave, indrommede Ordenen Sæde i en Del af sit Palads. Kongepaladset laa paa den Plads, hvor det gamle Tempel forud havde staaet, og den nydannede Ridderorden fik derfor Navn af Tempelherrer. Den fik snart et stort Antal Medlemmer. Ordens-

Fig. 100. I Kirken i Assisi har Giotto, der levede omkring Aar 1300, malet en Række Fresker, der fremstiller den hellige Franciscus' Liv. Her ser man ham lægge sine Klæder for sin Faders Fodder og gaa nogen bort, medens Biskoppen følger efter ham og svøber sin Kappe om ham.

dragten var en hvid Kappe med rodt Kors. Efterhaanden kom Tempelherreordenen i Besiddelse af store Rigdomme, men netop heri laa den første Spire til det kommende Forfald. Rigdommene lokkede til Indtrædelse i Ordenen. I Stedet for kristelig Ydmyghed, traadte snart adælt Overmod, i Stedet for Munkens simple Liv Ridderens vilde Udsvæ-

velser, i Stedet for at beskytte de troende hengav en stor Del af Tempelherrener sig til Hærgninger og Plyndringer. Ligestilletheden mellem Medlemmerne indenfor Ordenen brødes derved, at disse efter deres Beskæftigelse inddeltes i tre Klasser: Riddere, Præster og tjenende Brødre. Da Korstogenes Tid var forbi, var der ikke længere nogen virkelig Opgave for dem. I Frankrig, hvor de havde samlet uhyre Rigdomme, ophævedes Tempelherreordenen paa Filip den Smukkes Tid.

I Slutningen af det 12te Aarhundrede dannedes »den tyske Orden«. Denne Orden kom til at gennemgaa en endnu mere storartet Udvikling

Fig. 101. Franciscus af Assisi. Freskomaleri i S. Gregorio Kapel i Subiaco.

end begge ovennævnte. Da Saladins Hære, Aar 1187, kastede sig over de Kristnes Besiddelser i Palæstina, tog nogle Tyskere virksom Del i Arbejdet paa at lindre den almindelige Nød mellem Pilgrimmene. Et Par Aar efter udbrod der en forfærdelig Pest, og de samme Tyskere paa tog sig da atter en rosværdig Opgave. Som et Udtryk for Hohenstaufernes Magt i Orienten dannede disse Tyskere i Aaret 1191 en særlig Orden, som 1198 fik Pavens Stadfæstelse. Den tyske Orden, hvis Forfatning lignede Tempelherrenes, fik snart et stort Antal Medlemmer. Ved Indtrædelse i Ordenen maatte Medlemmerne love at ville antage sig Syge og Elendige og at kæmpe mod de vantro. I Landene syd for Østersøen kom den tyske Orden efter Korstogenes Tid til at spille en betydelig Rolle.

De ovennævnte Ordener havde paa Korstogstiden i høj Grad medvirket til at hæve Pavens og Kirkens Magt, men i det 12te Aarhundrede opstod der en Lægmandsbevægelse, som virkede i modsat Retning. Denne Bevægelse vendte sig først og fremmest mod Kirkens Verdsliggørelse. Kirkens Mænd prædikede Verdensforsagelse, men stræbte selv efter Verdensherredømmet. De prædikede om Fattigdom, men levede selv i Yppighed og Pragt. Kritik laa nær, og den meldte sig ogsaa.

I Slutningen af det 12te Aarhundrede levede der i Lyon en rig Købmand ved Navn *Valdes*. Da en Ven af ham pludselig bortreves af Døden, blev han grebet af dyb Sorg. Han begyndte flittig at studere Bibelen og blev især grebet af Herrens Ord til den rige Yngling: »Gaa hen og sælg

alt, hvad du har, og giv det til de fattige. Kom saa og følg mig!» Valdes gjorde dette, og snart samlede en Skare Tilhængere sig om ham og fulgte hans Eksempel. De antog Navnet »de fattige fra Lyon« og optraadte som Lægprædikanter rundt omkring i det sydlige Frankrig. I deres Forkyndelse lagde de større Vægt paa Biblen end paa Kirkens Autoritet, og deres Menighed »Valdenserne«, der trods al Modgang har holdt sig til vore Dage, blev efterhaanden helt uafhængig af Romerkirken. En mere udbredt Oprørsbevægelse var den, hvis Tilhængere efter Byen Albi kaldtes »Albigenserne«. Innocens III følte deres Kritik af Kirken saa farlig, at han lod prædike Korstog mod dem. En nordfransk

Ridderhær under Anførsel af Simon af Montfort (Fader til Henrik III af Englands Modstander) drog Aar 1209 ned i det sydlige Frankrig,

hvor Indbyggerne for største Delen var Albigenere. Store Strækninger blev lagt øde, Kobstæder og Landsbyer plyndredes, og Befolkningen blev myrdet. Kætterforfølgelserne, som skulde rase i de kommende Aarhundreder, var begyndt at gribe om sig. Inkvisitionen bidrog meget til at trække Kætteriet tilbage, men det største Arbejde udrettedes af Tiggermunkene.

Fig. 102. Den hellige Franciscus uddriver Dæmoner af Byen Arezzo i Italien. (Efter et Maleri af den italienske Maler Giotto di Bondone i S. Francesco i Assisi). Maleriet viser, hvorledes man i Middelalderen forestillede sig, at en hel By kunde være besat af Dæmoner, og at en hellig Mand kunde drive disse ud med sine Besværgelser.

Franciscus af Assisi var Søn af en rig Købmand. Han havde i sin Ungdom ført et letsindigt Levned, men blev omvendt under en svær Sygdom. *Franciscus* drog ud og prædikede blandt Mennesker. Kærlighed til Næsten var den bærende Kraft i hans Forkyndelse. Han fik mange Tilhængere og sendte dem ud, to og to, i forskellige Retninger. Franciskanermunkene bredte sig snart over store Dele af Europa. At leve i Fattigdom ansaa disse Munke for en hellig Pligt. Overalt hvor

Fig. 103. Den hellige Dominicus.
(Freskomaleri i S. Markoklostret i
Florens).

de kom frem, gjorde de et dybt Indtryk paa Mennesker. Pave Honorius III stadfæstede Franciskanerordenen 1223. I Spidsen for den stilledes en Ordensgeneral med Sæde i Rom. Munkene formanedes til i alt at lyde Paven og Kirken, og de blev i den følgende Tid Pavens virksomste Forkæmpere. Allerede før sin Død, Aar 1226, blev *Franciscus* af Paven erklæret for Helgen. Det fortælles, at *Franciscus* gjorde mange Undere. Lige til det sidste levede han i Fattigdom og Forsagelse; Tiggerbrødet smagte ham bedst, og Fattigdommen kaldte han Kristi Brud.

Omtrent samtidig med Franciskanerordenen stiftedes Dominikanerordenen af Spanien *Dominicus*. Medlemmerne af denne Orden virkede i Kirkens Tjeneste væsentlig som Prædikanter. De levede et

strengt asketisk Liv og var Pavedømmets lydige Redskab i dets Kamp mod Kætteriet. Inkquisitionen blev overladt til Dominikanerne, og den følgende Tids haarde Kætterforfølgelser maa tilskrives dem. De havde stor Indflydelse over de lavere Samfundsklasser og arbejdede virksomt paa, under de for Kirken saa vanskelige Tider, at holde Mennesker fast ved deres Fædres Tro. De lagde stor Vægt paa Studierne og Skolastiken fik i det 13de Aarhundrede et stærkt Opsving, takket være en Mand af Dominikanernes Rækker. Hans Navn var Thomas af Aquino. Hans berømteste Værk er »*Summa theologica*«, Teologiens Sum. Konse-

kvensen af det store metafysiske System, som han opstillede, blev et Forsvar for alle Kirkens Dogmer. Han mente, at det var Kirkens Ret at herske over Lægfolket. Paven var Kirkens Hersker og burde adlydes i alt. Thomas af Aquino døde 1274. Han blev kanoniseret af Paven og æres endnu i vore Dage af Katolikerne, som deres Forstemand paa Teologiens Omraade.

UNIVERSITETERNE

De ældste Universiteter i Europa kan fore deres Oprindelse tilbage til Korstogenes Tid. De vigtigste er Universiteterne i Paris, Bologna og Oxford, der alle stammer fra det 12te Aarhundrede. Undertiden var Universiteterne knyttet til Domkirkeskolerne, som f. Eks. Universitetet i Paris. I andre Tilfælde var de opstaaet ved en Udvidelse af en privat Fagskole. Man maa ikke forestille sig, at alle Videnskaber dyrkedes ved disse Middelalderens ældste Universiteter. Teologi studeredes f. Eks. kun ved omtrent Halvdelen af dem. Allerede tidligt oprettedes der ved Universiteterne særlige Hjem for de Studerende og for Lærerne, som var forpligtede til at leve i Cølibat. Undervisningen foregik paa en helt anden Maade end nu. Det videnskabelige Materiale var ringe, og for det meste gik Undervisningen ud paa at bibringe Disciplene Færdighed i Dialektik.

DEN GOTISKE BYGNINGSSTIL

Den romanske Stil tiltalte ikke Ridder- og Korstogstidens Mennesker; den gjorde et mørkt og frastødende Indtryk paa dem. Overgangen fra den romanske til den gotiske Stil tog sin Begyndelse

Fig. 104. Domkirken i Köln, en af de mægtigste Bygninger i gotisk Stil.

paa denne Tid og fremtraadte i Frankrig allerede før Aar 1200. De statelige Domkirker i Lyon og Reims stammer fra denne Tid. Med Frankrig som Udgangspunkt bredte den gotiske Stil sig viden om. Det særlig karakteristiske for denne Bygningsstil er Spidsbuen, som gentages i hele Konstruktionen. Murene gennembrydes af store Vinduer, der indeles i mindre Ruder, som prydes med Afbildninger af Planter, hvorved Sollyset dæmpedes noget. Der lagdes stor Vægt paa Kirkernes Ydre, og særlig Hovedportalen fik en smuk, plastisk Udformning. Fra omkring Aar 1250 er Gotiken for lange Tider den eneherkende Bygningsstil.

RIDDERE, BORGERE OG BØNDER

(SAMFUNDSSKASSERNES UDVIKLING I MIDDELALDEREN)

Den sidste Del af Middelalderen har især faaet Glans og Romantik fra Livet paa Ridderborgene og Riddernes Felttog og Fejder. Da Militærvæsenet i det 9de Aarhundrede begyndte at undergaa den Forandring, at Hærens Kerne kom til at bestaa af Ryttere, hvorved den almindelige Værnepligt, der forekommer hos alle germanske Folk, ophørte, medførte dette ogsaa en social Forandring. Rytterne kom til at danne en Overklasse, der, stolt over sine Vaaben og sine Skjoldmærker, fandt sin eneste Livsopgave og Lykke i Kampen, og som med Foragt saa ned paa den flittige, fredelige Landbefolkning, af hvis Arbejde den levede. Ridderstanden, de kristne europæiske Landes Overklasse, fandt i Kampen for sine Interesser og Kampen mod de vantro en fælles Opgave og et forenende Baand. Efter at Ridderne havde skilt sig ud som en bestemt afgrænset Klasse, udformedes der lidt efter lidt en Række af Ceremonier, som den, der vilde indtræde i Ridderstanden, maatte underkaste sig. Disse Ceremonier har uden Tvivl deres Udspring i den af Tacitus omtalte Skik hos Germanerne, paa Tinge at erklære Ynglingen for moden til Mands Gerning ved at omgjorde ham med et Sværd. Efter Folkevandringen havde denne Sædvane holdt sig hos Overklassen og gik nu over i Ridderskabet. Da Riddervæsenet under Paavirkning af de gejstlige Ridderordener fik et religiøst Præg, bestemtes det, at Sværdet først skulde indvies af en Præst, og

heraf udviklede sig — først i Frankrig — alle de Ceremonier, som efterhaanden knyttedes til Optagelsen i Ridderstanden. Den vordende Ridder maatte først tage et Bad, en symbolsk Handling, der skulde betegne den moralske Renhed, hvormed han skulde skride til denne vigtige Handling. Han maatte derefter under Bon og Vaagen tilbringe en Nat i en Kirke og ikklædtes tilsidst en rød Klædning, Symbolet paa hans Redebonhed til at

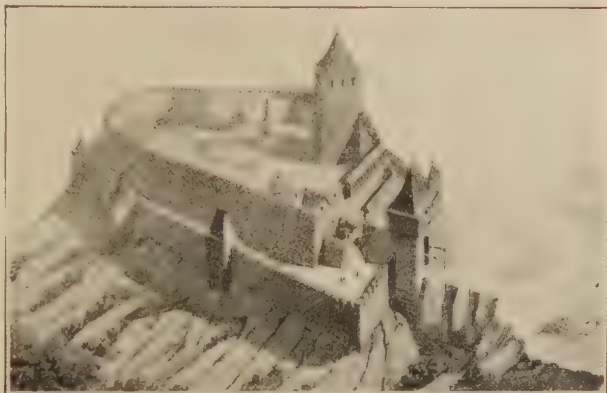

Fig. 105. Tysk Ridderborg fra 12te Aarhundrede. Hovedtaarnet staar ikke, som det oprindelig var Brug, midt i Borggaarden, men er indbygget i den ene Mur. (Billedet viser Borgen Landeck, som den oprindelig har set ud).

ofre sit Blod i Kampen mod de vantro, og et Par sorte Sko, der skulde paaminde ham om hans jordiske Udspring. Idet en Præst læste Velsignelsen over ham, faldt han paa Knæ for sin Lensherre, der slog ham til Ridder ved et Slag over Nakken med et Slag af den flade Haand. Senere opstod den Skik at optage den vordende Ridder i Ridderstanden ved et let Slag, Ridderslaget, ført med Fladsiden af et Sværd. Naar Ridderslaget tildeltes paa Slagmarken paa Grund af udvist Tapperhed, bortfaldt disse Ceremonier.

Fig. 106. Ridderslag (Miniatur i et Haandskrift i Nationalbiblioteket, Paris).

Til sit syvende Aar voksede den unge Riddersøn op i Kvindegemakket paa Fædreneborgen, men derefter begyndte hans Opdragelse i mand-

Fig. 107. Den nye Ridder omgjordes med Sværd og udrustes med Sporer. (Efter et Haandskrift i Brittisk Musæum, London).

lige Idrætter, Ridning, Svømning og Fægtning. I sit 12te Aar sendtes han til et eller andet Fyrstehof for der som Page at fortsætte sin Uddannelse i Vaabenbrug og lære Høviskhed og gode Sæder. Trods al manglende Kultur og den Raa-

hed, som ofte var forenet med Ridderlivet, hvilede der alligevel en vis Forfi-

Fig. 108. Den unge Ridder modtager Kirkens Velsignelse. (Maleri af A. Chevalier Taylor).

(af Hof) og chevaleresk eller ridderlig er Egenskaber, som altid har været forenet med Ridderlivet. Naar den unge Adelsmands Opdragelse

som Page var afsluttet, antoges han ofte som Væbner hos sin Lensherre. Ved sin Herres Side maatte han nu deltage i Kampen og i Krig tillige holde Hest og Vaaben beredt. Han fik nu ogsaa Tilladelse til at bære Solvspor, medens det var Ridderen forbeholdt at bære dem af Guld. Da Optagelsen i Ridderstanden var forbundet med store Bekostninger, maatte de fleste nøjes med at forblive Væbnere, og derved opstod Lavadelens store Klasse.

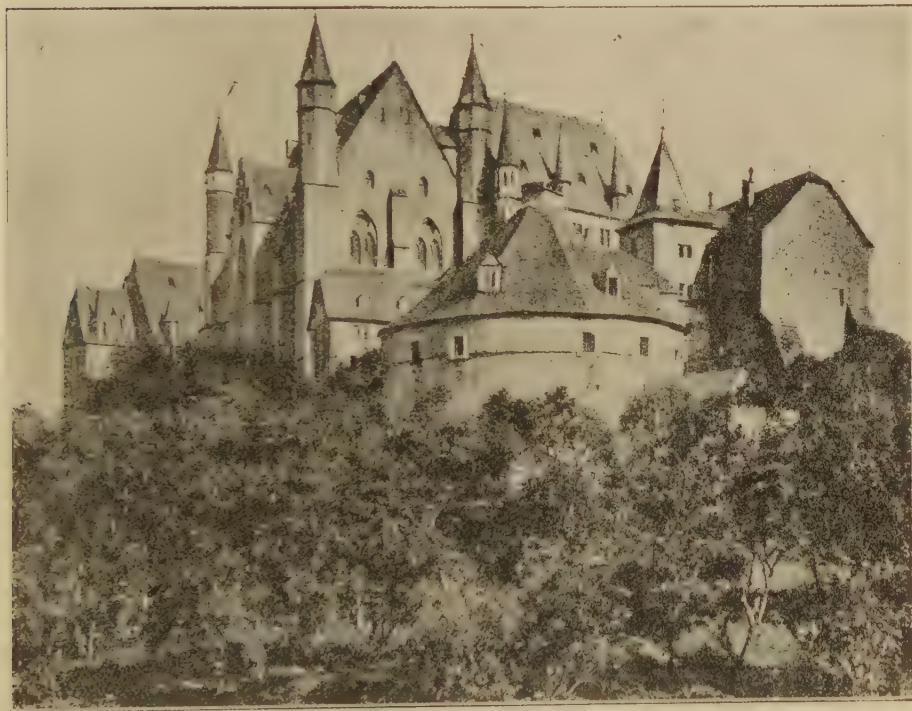

Fig. 109. Gammelt Slot i Nærheden af Rhinen.

Naar Ridderen ikke befandt sig paa Krigsfod, levede han paa sin Borg; her søgte han ved Anordning af Jagtpartier og glimrende Fester med Selskabslege, Dans og Ridderspil, Turneringer, at forjage den triste Ensomhed. Turneringerne bestod af Rytterkampe, udfægtet med skarpe Vaaben, og hertil var Damerne bifaldende Tilskuere. Omvandrende Spillemand og Sangere bidrog ogsaa til at forhøje den festlige Stemning paa Borgen. Mangen Ridder drog i Fredstid ud som Røver og plyndrede

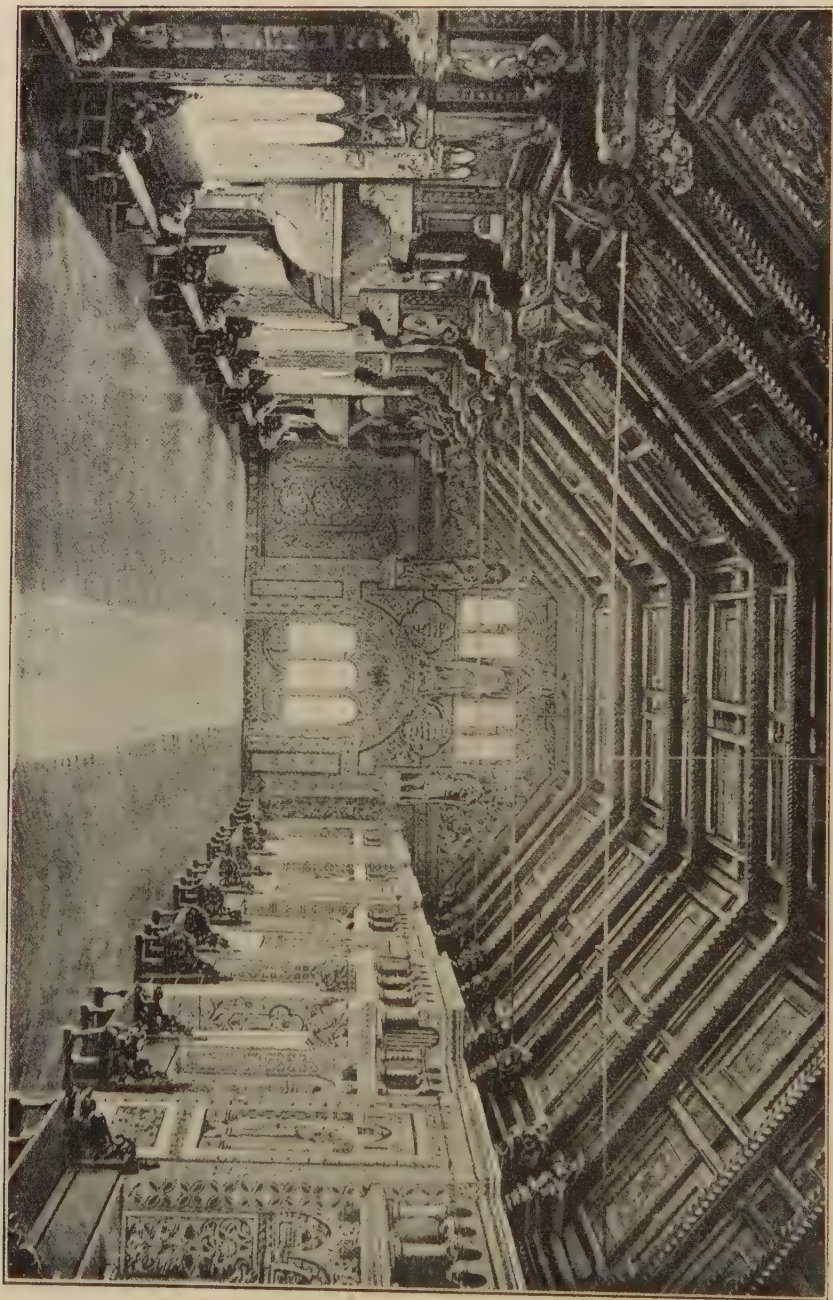

Fig. 110. Riddersalen paa Warburg.

STORM PAA EN BYMUR I MIDDELALDEREN.

de rejsende Kobmænd. Ridderborgene laa paa en Klippe eller paa en Holm, omflydt af Vand, og beskyttede af tykke Mure med Tinder og Taarne. Op til Borgen førte en smal Vej, som kun gav Plads for to Ryttere ad Gangen, og som desuden ofte ved Faldgruber spærrede Adgangen for Uvekkommende. Over en Vindebro, der kunde hejses op, kom man ind i Borgen, men var det en Fjende, der kom, standsedes han i selve Borgporten af et Faldgitter af Jern og grove Egestokke, som sænkedes ned og spærrede Vejen. Indenfor Murene rankede det indre Taarn sig over de øvrige Bygninger. Fra dets Tinder spejdede Vægterne ud over Omegnen og herfra lod Morgenens friske Hornsignaler. I dets Kældere smægtede mangan Fange i Fængselshullerne, som var anbragt i umiddelbar Nærhed af Skatkammeret. Vagttaarnet var oprindelig Slotsherrens Bolig, men da dets smaa og mørke Rum ikke længer svarede til Tidens Krav, flyttede han over i en Slotsbygning. Langs Slottets Mure gik Svalegange. I Kælderen fandtes Køkkenet, Væg om Væg med Affaldsgruberne. Begrebet Hygiejne var dengang temmelig ukendt, og det, at have Køkken og Affaldsgrube i samme Stok-

Fig. 111. Turnering og Uddeling af Pris. (Elfenbensarbejde fra det 13de Aarhundrede).

Fig. 112. Ridderkamp. (Efter Manuskript fra det 13de Aarhundrede).

Fig. 113. Unge Riddere paa Jagt med Jagtfalk, Paafuglehat og Tromme. (Efter Heidelbergs Minnesanger-haandskrift.)

værk, regnedes ikke for stødende. Fra Gruberne opsteg Dunster og forpestede Luften i Riddersalen. Da Kejser Frederik Barbarossa i Aaret 1183 holdt Rigsdag paa Slottet i Erfurt, hændte det, at Gulvet i Ridder-

Fig. 114. Turnering paa Kejser Frederik I's Tid.

med Malerier og draget med kunstfærdigt broderede Tæpper. Møblerne var faa og for det meste vægfaste og Gulvet var oftest bedækket med Siv i Stedet for Tæpper. Ridderens

Fig. 115. Ridderskjold fra Seedorf.

Vaaben var først og fremmest Sværd og Lanse, Glavind; og i Striden beskyttede han sig med Ringbrynje og Hjælm og med Skjoldet, som bar hans Adelsmærke.

Som vi har set i det foregaaende, indtog Kvinden en stor Plads i Ridderens Liv, noget som ogsaa gav sig Udslag i en sværmerisk Maria-Kultus. Kvinden er ogsaa den, der først og fremmest besynges i Riddertidens lyriske Digtning, men det er ikke den ægteskabelige Kærlighed, men den frie Forbindelse mellem Mand og Kvinde, som er denne Digtningens bestandig tilbagevendende Tema. Særlig de sydfranske Trubadurer sang Elskovens Pris, medens de nordfranske Trouvères i statelige ti- eller tolvstavede Vers

skrev Heltesange, der priste Krigerens Troskab mod sin Herre og Kampen mod de vantro, og hvis Motiver tit er hentet fra Karl den Stores Kampe, som f. Eks. det smukke Rolandskvad, der skildrer en Tildragelse

salen brast, og henved hundrede Riddere druknede i Kloakerne. I andet Stokværk laa Beboelsesrummene, forrest den store Festsal, Riddersalen og endvidere Soverummet, kaldet »Kemena-tet«, fordi det opvarmedes af en Kamin. Væggene var prydet

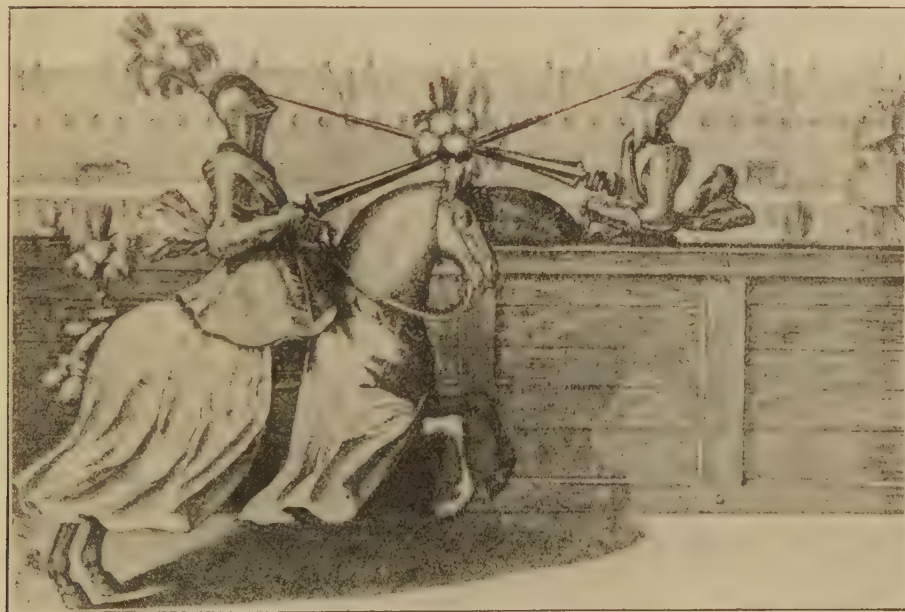

Fig. 116. Ridderlige Kampege.

Fig. 117. Riddere i Kamp. Tyske Ridderes Rustning og Vaaben fra det 12te Aarhundredes Slutning. (Maleri fra Aar 1100).

Fig. 118. Fransk Adelsmand fra det 12te Aarhundrede. Miniatur i et Haandskrift i Nationalbiblioteket, Paris.)

fra Karls Tog over Pyrenæerne. Naar disse Sangere ikke besynger germanske Helte, henter de deres Stof fra Antikens og Kelternes Sagn-digtning eller søger Tilknytning til kristne Emner. I den af Mystik mættede Gralsdigtning lader de saaledes Ridderen drage ud for at søge den hellige Gral, den Kalk, som Jesus an-

vendte ved Nadverens Indstiftelse.

I Tyskland fik den sydfranske Elskovsdigtning sin Efterligning hos de tyske Minne-Sangere (Minne betyder Kærlighed) med Walter von der Vogelweide og Wolfram von Eschenbach som de mest kendte Navne. Heltedigtene med Motiver fra Germanernes Historie og Mytologi fik nu ogsaa sin Blomstringstid i Tyskland med Digte som Nibelungen-Digtene og Gudrun, medens den Digtning, vi kender som »Folkevisen«, foruden i Danmark navnlig trivedes i Nordengland og Skotland.

I Middelalderen fik ogsaa Borgerne Plads i Samfundsudviklingen. Med den germanske Folkevandring gik Antikens Bykultur tabt, da Germanerne hadede Livet indenfor Bymurene. Først med de italienske Byers Handelsforbindelser med Arabere og Grækere i det 9de Aarhundrede begyndte Byerne atter at blomstre, og der opstod en formuende Borgerstand med høj Dannelse og kunstneriske Interesser. De italienske Byers, Venezias (Venedigs), Genuas, Florens' og Pisas pragtfulde Kirker og Bygningssværker bærer endnu Vidningsbyrd herom. Med

Korstogene voksede Byernes Indflydelse, Handelssamkvemet fandt andre Veje, og i Tyskland opstod der nye Handelssteder langs Rhinen og Donau, som Augsburg, Ulm, Basel og Strasbourg, medens de gamle Handelssteder Köln, Magdeburg og Regensburg fortsatte deres Udvikling. For Toldindkomsternes Skyld var Landsherreerne ivrige for Anlæggelsen af Byer. Saaledes anlagde Henrik Love bl. a. München, og Huset Zähringen Bern. Over Brennerpasset og Sct. Gotthard, de korteste Adgangsveje over Alperne, som aabnedes i det 13de Aarhundrede, forte de italienske Byer Handel med de tyske, og ved Rhinen og Donauen stod disse i indbyrdes Forbindelse med hverandre. Efter at der var aabnet en ny Handelsvej forbi Spanien og langs Europas Østkyst, blev Antwerpen og Brügge Centrér for denne Handel. Sammen med Handelens fulgte ogsaa Industriens Udvikling. I Lombardiets Stæder drev man Silkevævning, lige siden Silkeormen under Kejser Justinianus var blevet indført til Europa fra Kina. I Venediz tilvirkedes Glas og Vaaben, og i Florens vævedes pragtfulde uldne Tøjer. Omtrent ved Midten af det 13de Aarhundrede begyndte man paany at præge Guldmonter, hvilket ikke havde fundet Sted siden Karolingernes Dage.

Denne dannede og selvbevidste Borgerklasse kunde naturligvis ikke længere finde sig i at staa under en Lensherre. Paa FevdaLvæsenets Tid var nemlig ogsaa Byerne kommet til at staa under en gejstlig eller verdslig Stormands Beskyttelse. Omkring Aar 1100 lykkedes det mange italienske og franske Stæder at gore sig uafhængige. Hver Borgerklasse valgte da sin Leder, Konsul, med en Folkeforsamling, Parlament, ved deres Side. Denne Borgerrepublik fik imidlertid et stærkt aristokratisk Præg, idet Adelsmændene i Kampen mod Lensherreerne stillede sig paa Borgernes Side og blev optaget blandt disse. Knappt var imidlertid Borgerne blevet frie Mænd, forend ogsaa Haandværkerne, der tidligere havde været ufri, forlangte Del i Styrelsen, og nu begyndte den samme Strid som i det gamle Rom, Striden mellem Patriciere og Plebejere. For at faa en Ende paa disse Kampe gav mange Byer sig paany ind under en fremmed Ridder, Podesta, som blev

Fig. 119. Typisk Dragt for en ung Adelsdame fra Midten af det 13de Aarhundrede. Glasmaleri i Domkirken i Freiburg, Breisgau). Hjulet og Sværdet er Attributer for den Helgeninde, Billedet forestiller.

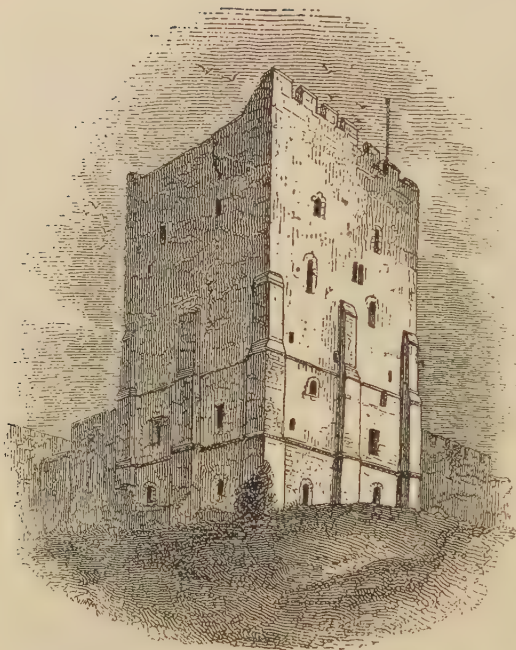

Fig. 120. Slotstaarn fra Midten af det 12te Aarhundrede.

Fig. 121. Riddere fra Slutningen af det 13de Aarhundrede. (Figuren til venstre fra en Gravsten, den til højre fra et Haandskrift).

Enevoldshersker. Det lavere Folk gjorde sig imidlertid fri for Afhængighed af denne og dannede en egen politisk Sammenslutning, hvorved det kom til at udgøre en Stat i Staten. Ved at støtte sig til Folket søgte nogle Adelsfamilier at opkaste sig til Byernes Herskere under deres Fejder med andre Adelslægter. Saaledes var i store Træk Udviklingen i Italien og det sydlige Frankrig.

I det nordlige Frankrig lykkedes det Borgerne, der var organiserede i Kommuner, efter langvarige Kampe at formaa Lensherrerne til at give dem et Frihedsbrev, som tilsikrede dem Selvstyre mod, at de betalte Skat. Herefter styredes de da af et Raad under Ledelse af en Maire. Lignende Frihedsbreve udstedte Kongerne for Borgerne i det mellemste Frankrig, som hørte direkte under Kronen, og derved, at der aabnedes Mulighed for Borgerne til at blive Kongens umiddelbare Undersaatter, opstod der nu et Rigsborgerskab, som snart forstod at skaffe sig politisk Indflydelse. Det lykkedes dog aldrig for Borgerne i de umiddelbart under Kongen staaende Byer at opnaa fuldt

Selvstyre. Omtrent i samme Retning foregik Udviklingen i England. Byernes politiske Liv kom her til at koncentrere sig om Købmands- og Haandværkergilderne. Den vigtigste Handelsstad var London. I Tyskland var der foruden de gamle Byer fra Romertiden, der fortrinsvis var af militær Betydning, opstaaet en Mængde nye Stæder i Særdeleshed ved de store Markedspladser. Fra oprindelig at være afhængige af en Lensherre, lykkedes det efterhaanden Byerne at faa politisk Selvstyre, som udøvedes af et Raad, der til at begynde med valgtes paa et Aar, men som senere supplerede sig selv, hvorved der opstod en borgerlig Overklasse med aristokratisk Præg. Haandværkerne, der var organiserede i religiøst prægede Lav, hvor deres faglige Anliggender ordnedes, opnaaede efterhaanden ogsaa at skaffe sig Plads i Raadet. Rigsstæderne, der fra første Færd havde staaet umiddelbart under Kongen, fik de største politiske Rettigheder. Lavstvangen hvilede tungt over Middelalderens Samfundsliv, og det forbødes enhver, som ikke var optaget i Lavene, at udøve et Haandværk. Ved Sammenslutning søgte nogle Byer at virke for deres fælles Interesser. Saaledes dannedes midt i det 13de Aarhundrede det store Hanseforbund mellem de tyske Handelsbyer til Værn for deres udenrigske Handel, for Østersøstædernes Vedkommende navnlig med Forholdene i Norden for Øje.

I Norden udviklede Bylivet sig forholdsvis langsomt og sent; de Stæ-

Fig. 122. Borgerdragter fra det 13de Aarhundrede. (Miniatur fra en samtidig Evangeliebog).

Fig. 123. Købmand fra det 12te Aarhundrede.

der, hvis Handel tidligst blomstrede op, laa Yderverdenen nærmest. I den ældste Middelalder havde Slesvig stor Betydning for Omsætningen mel-

Fig. 124. Haandværkere fra det 14de Aarhundrede til venstre, Handelsmænd fra samme Tid til højre. (Miniatur i et gammelt fransk Haandskrift).

lem Østersølandene og Vesteuropa. Noget senere udviklede Visby paa Gotland sig, saa kom Bergen op. Ogsaa i Norden sluttede de næringsdrivende sig sammen og Haandværkergilderne fik en særlig Udvikling her. Men efterhaanden ind-

Fig. 125. Den nyvalgte Doge gaar i Procession ud fra Markuspladsen i Venezia. (Efter et Træsnit).

virkede den tyske Indflydelse stærkt; i Sverige gjaldt den Regel, at Byraadets halve Medlemmer skulde være Tyskere. Som vi har set i det foregaaende, overtog Lybæk i det 14de Aarhundrede Visbys Rolle som ledende Handelsstad; Bergen beherskedes af Hansestædernes Repræsentanter, og Øresunds mægtige Sildefiskeri samledes om de tyske Stationer i Skanør, Falsterbo og Dragør.

Ved Tiden for den gotogermanske Folkevandring var Goto-germanerne ved at gaa over til fast Jordeje. De, der slog sig ned som Grænsevogtere ved Romerrigets Grænser, fik Jord overladt og kom saaledes til at danne en krigersk Bondeklasse, der førte Spaden lige saa godt som Sværdet.

Af Romerne lærte Germanerne at dyrke Jorden mere intensivt, og efter at Storgodset i de romerske Lande var blevet udstykket, ved at Germanerne havde taget Landet i Besid-

delse, fik den selvejende Bondestand en ret god Stilling. Denne Stand, der opstod efter Folkevandringen i de af Germanerne erobrede Lande, gik i de følgende urolige Tider snart tilbage. Bonderne søgte Varn hos en Storgodsejer, og Storgodset bredte sig. Ca. Aar 1000 naaede dette Forhold sit Højdepunkt; Godsejerklassen, den eneste Stand, der kunde fore Vaa-

Fig. 126. Markuskirken i Venezia, paabegyndt 830, derefter odelagt, men genopført i byzantinsk Stil 976—1071.

ben, som de Krigsvæsenets Udvikling krævede det, blev en adelig Overklasse; de smaa Jordbrugere blev Godsejernes Forpagtere. De var bundne til deres Grund og regnedes i nogle Lande næsten for Trælle. I Frankrig, hvor disse Bonders Fællesnavn er »vilains«, træder Forholdet skarpest frem, her hedder det: »mellem Herren og hans Vilain er der ingen anden Dommer end Gud«. I Tyskland og England er Afhængigheden mindre, men kun paa ganske enkelte Egne som Schweiz, Tyrol og Ditmar-

sken hævdede en virkelig selvejende Bondestand sig langt ned i Tiden. Bondernes Kaar var imidlertid ikke slette under Feudalismen. De var nu fritagne for Krigstjeneste, og den Afgift, de skulde svare Godsejeren, fastsattes ved Sædvaneret (deraf det franske coutumiers, af »coutume«, Vane). I England modtog Fæstebonden en Kopi af, hvad der stod skrevet om hans Afgift i Godsets Jordebog; en saadan Bonde kaldtes derfor »copyholder«. Saalænge Afgifter og andre Ydelser svaredes, forblev Fæste-

Fig. 127. Domkirken i Pisa med det skæve Taarn, der oprindeligt var bestemt til Campanile (Klokketaarn) og er bygget af hvidt Carrara-marmor. Det er 60 m højt. Taarnet paabegyndtes 1177 og fuldførtes 1350.

ren gerne i rolig Besiddelse af sit Bø og kunde regne med, at det paa samme Vilkaar gik i Arv. Godsejeren kom i stedse højere Grad til at overføre sit eget Forhold til sin Lensherre paa Bondernes Forhold til Godsejeren, og han regnede sig for en Art Formynder for umyndige, og derved skabtes et patriarkalsk Forhold. Om økonomisk Udsugning af Bønderne er der derfor ikke Tale; stort andet og mere end, hvad han skulde bruge til sin Husholdning, var Herren ikke i Stand til at kræve i hine Tider, da rede Penge ingen Rolle spillede. Ogsaa deres Arbejds-

ydelse maatte have sin naturlige, ret snævre Begrænsning, selv om Herremandens Lune stundom kunde stille urimelige Fordringer, f. Eks. at Bønderne skulde danse for ham eller underholde ham paa andre, mærkelige Maader.

Med det almindelige økonomiske Opsving der kom i Korstogstiden, blev ogsaa Bøndernes Stilling forbedret. De fik nu deres Varer bedre betalt, og idet en Mængde

Landboere strømmede til de opblomstrende Byer, og blev Borgere, kunde de tilbageblevne faa større Forsørgelsesmuligheder og bedre økonomiske Kaar. De købte sig nu fri for deres Naturalafgifter og Tjenesteydelser og deres Forhold til Herren kunde mere faa Karakter af en fri Kontrakt. Bønderne i Frankrig grundede selvstyrende Kommuner, og i Tyskland udvikledes det Selv-

styre, der havde holdt sig fra ældre Tid. Over Godsejerne kom nu et stærkt Kongedømme, der paasaa, at de ikke tog sig utilbørlige Frihe-

Fig. 128. Torvet i Hildesheim med den for ældre tyske Stæder ejendommelige Rolands-Statue, Symbol for tysk Nationalfølelse. Typisk Hansestadsbillede.

Fig. 129. Nordisk Borgerhus fra Middelalderen. (Efter »Ljus«).

Fig. 130. Typisk Gadebillede fra Middelalderen (Ystad). Smaa krøgede Gader uden Fortov gav Middelalderens Bybillede dets Præg.

Fig. 131. Klædedragter fra Middelalderen. (Efter Kalkmaleri i danske Kirker).

der. Samtidig med Opgangen indenfor Bondestanden indtraadte en tilsvarende Bevægelse blandt Trællene; gennem Frigivelser, for hvilke Kongerne gik i Spidsen, indtraadte de i stedse større Omfang i de frie Bønders Rækker. I Begyndelsen af den følgende Periode tager Udviklingen af Storgodset atter Fart, og Bønderne trykkes deruden af Skatter til Staten, saa at Følgen bliver en almindelig Tilbagegang i Bondestanden.

Ogsaa i Norden, hvor Bønderne længere end andetsteds vedblev at være Samfundets Kærne, og hvor Lenssystemet aldrig kom til Udvikling, fandtes der tidlig store og smaa Jordbrugere. I Middelalderen havde kun Selvejeren, »Adelbonden«, fuld Statsborgerret. »Landboen« var Fæster, »Gaardsæderne« arbejdede for Bønderne

uden selv at have Jord. Trællene gik efterhaanden op i de lavere staaende Bønders Klasse. Gaardmændene i en Landsby dyrkede Jorden i Fællesskab, Marken deltes i mange Stykker efter sin Godhed; den enkelte Gaard havde da sin Jord spredt paa mange Steder. Fællesjorden dyrkedes i tre Vænger, der skiftede hvert tredje Aar med Vaarsæd, Vintersæd og Brak. Udenom laa Fælleder og Overdrev, hvor Kvæ-

get græssede i samlet Hjord. Paa Bytinget afgjorde Bonderne deres egne Anliggender. De større Adelsbønder gik ofte senere op i Adelsstanden, der begyndte at faa Særstilling o. Aar 1200, da det menige Folk mistede sin Krigsduelighed.

Fig. 132. Ruiner af Ringmuren om Visby.

Fig. 133. Bytold kendes nu ikke længer i Norden; men tidligere krævede hver By Told af Varer, der skulde sælges paa dens Torv. Paa Billedet ses Vejfarende svare Bropenge, inden de indlades i Byen.

DEN ARABISKE STORMAGTS OPLØSNING

Efter Blodbadet paa det omaijadiske Dynasti Aar 750, og da Abbaserne havde tilrevet sig Kalifatet, var det forbi med den arabiske Blomstringstid i politisk Henseende. Ganske vist førte de første Kalifer af det abbasidiske Dynasti, som regerede lige til Kalifatets Opløsning, flere heldige Krige. Særlig havde Abu Djafar (754—775), der af den Grund kaldtes den Sejrrige »El Mansur«, stor Fremgang i sine krigerske Foretagender og erobrede Armenien, Kappadocien og Indien. Med Harun-al-Rasjid (omkring 800), hyem Digtningen har udødeliggjort, begyndte imidlertid Tilbagegangen, og da hans Søn Emin (809—13) var blevet Kalif, rejste hans Broder Mamun Oprør mod ham. Under Mamun oplevede Videnskaben en Blomstringstid, men Splittelsen fortsattes, og i de afsides beliggende Landsdele gjorde Statholderne sig uafhængige. Da Araberne kun udgjorde et Faatal i Forhold til de underkuede Befolkninger, kom disse, ligesom en Gang Germanerne i Rom, til at danne Majoriteten inden for Forvaltningen og Hæren. Særlig Tyrkerne fik stor Indflydelse; ligesom Prætorianergarden i det gamle Rom under Romerrigets sidste Aarhundreder kom til at bestaa af Germaner, kom Kalifens Livvagter til at bestaa af Tyrker. Deres Magt blev større og større, og i det niende Aarhundrede af- og indsatte de Kalifer, indtil det ved Aarhundredets Slutning for en Tid lykkedes en Kalif at bryde deres Magt.

Paa denne Tid forstyrredes Rigets indre Ro ved stadige Stridigheder mellem de talrige Sekter, og Ægypten løsrev sig fra Riget. I disse Opløsningstider gled Magten imidlertid mere og mere bort fra Kaliferne og over til Emirerne, Livgardens Anførere, og da det i Midten af det tiende Aarhundrede var lykkedes en persisk Hovdingeslægt, Bujiderne, at gøre denne Post arvelig, sank Kaliferne ned til at blive rene Skyggeregener. Aar 969 oprettede Fatimiderne, Efterkommere af Muhameds Datter Fatime, et selvstændigt Kalifat i Kairo. En af dette Kalifats mærkeligste Regenter var Al-Hakem, der regerede omkring Aar 1000. Han ansaa sig selv for at være den muhamedanske Messias (Mahdi), blev Genstand for guddommelig Dyrkelse og dyrkes endnu i vore Dage af en muhamedansk Sekt, Druserne, som den af Gud sendte Verdensfrelser.

Den arabiske Stormagt var nu søndret i en Mængde Smaariger som oftest under indfødte Dynastier. I Øst Tyrker og Persere, i Vest Berbere og Arabere. Det mest glimrende af disse var afgjort Kalifatet i Cordova, hvor den arabiske Kultur naaede sin højeste Blomstring, og den arabiske Videnskab med Højskolerne i Sevilla og Cordova som Udgangs-

punkt holdt sit Indtog i Europa og satte varige Spor i den europæiske Kultur. Saaledes fik vi herfra det endnu i vor Tid anvendte arabiske Tal-system, som Pave Sylvester II skaffede Indgang i Europa. Det lykkedes endogsaa Kalifen i Cordova ved Hjælp af sin fortrinlige Flaade under Befaling af en Amir-al-ma (Admiral) at erobre det vestlige Afrika. Aar 1031 uddøde det omaijadiske Dynasti i Spanien, grundlagt af den fra Blodbadet paa Omaijaderne undslupne Abd er Rahman (se Side 156),

Fig. 134. Mehadia, Fatimidernes Hovedstad i det 10de Aarhundrede.

og Spanien splittedes nu i en Mængde Smaariger, som laa i idelige Rivninger med hverandre.

En tyrkisk Folkestamme, Seldsjukerne, opkaldt efter deres Hovding Seldsjuk, der Aar 1055 blev kaldt til Hjælp mod Ægypterne, styrtede Bujiderne og besatte Emirposten. Under de følgende otte Kalifer (1075—1225) var Kalifen kun en Topfigur, indtil Mongolerne 1258 ved Erobringen af Hovedstaden Bagdad gjorde en Ende paa det abbasidiske Kalifat og anstillede et Blodbad paa saa mange Abassider, som de kunde faa fat paa. Kun den præstelige Værdighed, som var knyttet til det abbasidiske Dynasti, nød i den følgende Tid Ukrænkelighed og Anseelse. For

at kaste Glans over sin Regering antog Sultanen af Ægypten sig derfor de Abbasider, der var undsluppet fra Blodbadet. Herved opstod der i Kairo et Skyggekalifat, som bestod, indtil den tyrkiske Sultan Aar 1538 antog Kaliftitlen. Medens den politiske Oplosning skred frem, blomstrede imidlertid Videnskab, Litteratur og Kunst.

Paa Grund af det arabiske Herredømmes store Udstrækning kom Araberne under Indflydelse af forskellige Kulturer. Græsk Filosofi, Litteratur og Videnskab har

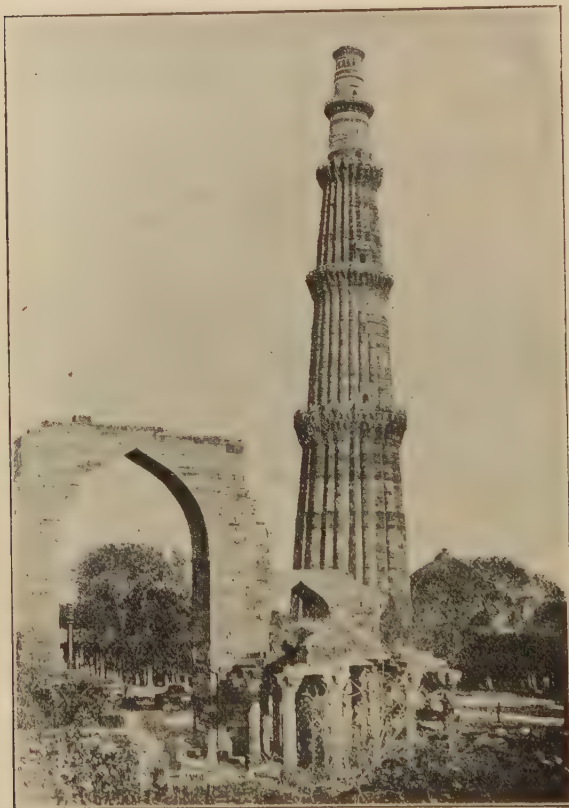

Fig. 135. Arabisk Minaret, hvorfra Bønnetimerne udraabtes.

paavirket dem saavel som den persiske Mysteriereligion. Jævnledes med de nøgtern rationalistiske Motaziliter, der bekæmpede alt overnaturligt inden for Religionen, stod Mystikerne, Sufierne, de muhamedanske Tiggermunke, eller som de ogsaa kaldtes, Dervischer, der klædt i hvide Uldkapper optraadte som omvandrende Bodsprædikanter, og som ved Beruselse eller ved saa længe at dreje sig rundt i en vild Dans, at de tabte Bevidstheden, søgte at opnaa en mystisk Forening med Guddommen. Den ortodokse Retning inden for Religionen, som fortes til Sejr af Mænd som

Ashary og Ghazaly, betonedes i Strid med Rationalisterne Forstandens Uformuenhed til at fatte de højere religiøse Sandheder og Koranens bogstavelige Inspiration.

Araberne ikke alene optog den aristoteliske og arkimediske Videnskab og bragte Vesterlandet i Berøring hermed ved at oversætte Aristo-

teles og Arkimedes til Latin, men virkede ogsaa i høj Grad befrugtende paa disse Videnskaber. Saaledes udvikledes Aritmetiken, Astronomien og Kemien til en Højde, som de først langt om længe naaede i Vesterlandet. Astronomiske Kikkerter og Observatorier fandtes saaledes hos Araberne paa en Tid, da Astronomien var ukendt i Vesterlandet. Inden for Kemien dyrkede de særlig Alkymien, Forsøg paa ad kemisk Vej at fremstille Guld, en Drom som gennem Aarhundreder har fore-

Fig. 136. Arabisk Palads i Sevilla.

svævet Menneskeheden, og som først i den aller seneste Tid synes at skulle krones med Held. Foruden vore Talcifre har vi inden for Matematiken Araberne at takke for forskellige videnskabelige Fremskridt. Ogsaa inden for Geografien paavirkedes Araberne i høj Grad af Grækerne, men gik ogsaa her langt ud over deres Læremestre. De oversatte saaledes Grækeren Ptolemæus' geografiske Arbejde »Almagest«, men interesserede sig først og fremmest for Rejsekildringer. I saa Henseende omspændte deres Interesse hele Jordkloden, og geografiske For-

hold, som først i den nyere Tid er blevet kendt i Vesterlandet, var ingen Hemmelighed for Araberne. Inden for Filisofien udvikledes Aristoteles' System af Mænd som Avicenna, ogsaa fremragende inden for Farmakologien, (der levede omkring Aar 1000), og Averroës i Spanien (omkring 1150). Mest kendt for os er Kalifernes Bagdad og de arabiske Samfundsforhold blevet ved det arabiske Mesterværk »Tusind og een Nat«, der er blevet oversat til alle Kultursprog. Det hviler oprindeligt paa persisk Grund, men oversattes i det tiende Aarhundrede til Arabisk

Fig. 137. Den af Araberne opførte Solport i Toledo.

og fik her sin Udformning i Bagdad. I Billede paa Billede udmaler det med stærke Farver Livet i Bagdad og forer Læseren ind i den østerlandske Eventyrverden. Bagdad var paa denne Tid en By med pragtfulde Paladser, ordnet Gadehandel og Fortove. Selv den arabiske Digtekunst indtog et meget højt Standpunkt, og vi har muligvis faaet Rimet fra den.

Men ikke alene Videnskaben og Litteraturen oplevede hos Araberne en Blomstring som aldrig før, ogsaa Kunsthåndværket naaede en høj

Udvikling. Den arabiske Væve- og Guldsmedekunst ydede saaledes Frembringelser af sjælden Finhed og Skonhed, og de arabiske Betegnelser Muselin og Atlask minder endnu herom. Indenfor den egentlige Kunst naaede — paa Grund af Arabernes Afsky for billedlig Fremstilling — kun den rent arkitektoniske Kunst nogen højere Udvikling, men ogsaa her laante man det meste fra fremmede. Ved Opførelsen af Moskeerne anvendte man den kristne Kuppelhvælving og kunde derfor uden større Ændringer — næsten kun ved Indrettelsen af et Sted, hvor de religiøse Tvætninger kunde foregaa og ved Tilbygningen af en Minaret — forandre kristne Kirker til Moskeer, som man f. Eks. har gjort med Sofiakirken i Konstantinopel. Forøvrigt bestod den arabiske Udsmykning i en fantastisk Ornamentik, Arabesker.

SLAVERNES OPTRÆDEN PAA VERDENSSCENEN

Slaverne er et af de indoeuropæiske Folk, som sidst optræder paa Historiens Skueplads. Første Gang man kan tale om et slavisk Folk med et fælles slavisk Sprog, boede de sandsynligvis omkring Dnjepr og nordøst for Karpaterne. Hos de klassiske Forfattere møder man Slaverne under Navnet Venæder. Efter hvad Tacitus fortæller, boede de ved Begyndelsen af vor Tidsregning østen for Weichsel. Ligesom hos alle indoeuropæiske Folkeslag var Familiesammenslutningen Slavernes ældste Samfundsform, og Jorden var fælles. Den uddeltes efter Behov af en ældste, der valgtes af Slægtens Mænd. Slægterne sluttede sig sammen i Stammer, ogsaa disse under Ledelse af en ældste. Denne Værdighed var arvelig, for saa vidt som Stammens ældste altid toges af samme Familie. Denne gamle Samfundsorden er bevaret op til vor Tid hos flere slaviske Stammer, og endnu ved Revolutionens Udbrud i Rusland 1917 var Jorden fælles og fordeltes af Byernes ældste. Ligesom hos alle primitive Folk var Slavernes Religion knyttet til Naturbegivenheder. Man gjorde Forskel paa Lysets og Mørkets Guder; en Repræsentant for de første var Guden Svantevit paa Rügen, hvis Billede omstyrtedes, da Venderne blev kristnede. Man inddeler sædvanlig de slaviske Folk i tre Grupper: *Vestslaver*, *Østslaver* og *Sydslaver*. Blandt Vestslaverne mærkes Venderne og Polaberne, som langs Østersøkysten trængte frem til Elben. Vi har i det foregaaende set, hvorledes Karl den Store lod en

polabisk Stamme, Obotriterne bosættede sig i de oprørske Sachsers gamle Bopladser. I det indre af Landet, ned ad Saale til, trængte Sorberne frem, indtil Ludvig den Tyske bragte dem til Lydighed. Til Vestslaverne hører desuden Polakkerne — eet af de faa slaviske Folk, som har grundlagt en mere varig Stat — Czekerne, Mährerne og Slovakerne. De langs Østersøen boende Preusser, Letter og Litaver tilhører derimod den selvstændige »baltiske« Sprogæt.

Fig. 138. Hertug Misko af Polen. (Polsk Tegning fra vor Tid).

Disse Stammer sluttede sig sammen i større Stammeforbund og fik efter Indvandrerne fra Sverige Navnet Russer (se Side 169). Sydslaverne endelig var de Stammer, Serber og Kroater,

der vandrede langs Donau og i det femte Aarhundrede tog Donau-Theiss-Sletten i Besiddelse. De kaldtes med et fælles Navn Slovener, romersk Sclavi, hvoraf Navnet Slaver opstod i Tyskland paa Grund af de mange slaviske Krigsfanger. Talrige slaviske Stednavne i Tyskland som f. Eks. Navnet paa selve Hovedstaden Berlin bærer endnu Vidnesbyrd om, hvor langt de nordvestslaviske Folk trængte frem, og endnu i vore Dage finder man slaviske Kolonier lige uden for Berlin. Fra og med det niende Aarhundrede begyndte Slavernes Germanisering i Tyskland. I det sjette Aarhundrede erobredes Bøhmen af Czecker og Slovaker. Blandt Czekerne grundlagde en landflygtig Franker, Samo, det første selvstændige slaviske Rige. Disse Folk kom siden under Avarernes Herredomme, og, da Karl den Store underkuede disse, under Frankernes, men det lykkedes dem snart at løsrive sig. I det niende Aarhundrede grundede Mährerne under Svatopluk og Ratislav det stormähriske Rige, der dog

Fig. 139. Boleslav Chrobry (den tapre). Polsk Tegning fra vor Tid).

blev af kort Varighed, da det erobredes af de fremstormende Madjarer.

Et af de største slaviske Riger, Polen, grundlagdes efter Sagnet af Bonden Piast, hvis Ætlinger lige til 1370 beklædte Polens Trone. Den første mere fremragende af disse, Misko, en Efterkommer i fjerde Led af Piast, anerkendte Otto den Stores Overhøjhed og blev Aar 966 omvendt til Kristendommen af sin Gemalinde, en bøhmisk Prinsesse. Brødrene Kyrillos og Methodius havde nemlig allerede omkring 850 præket den kristne Tro blandt de slaviske Folk i Böhmen og Mähren. Samtidigt indførte de

deres Alfabet og det slaviske Kirkesprog, der blev det fælles Skriftsprog. Misko blev efterfulgt af sin Son Boleslav Chrobry (992—1025), en af Polens største Regenter. Han førte flere heldige Krige og erobrede store Omraader omkring nedre Weichsel samt Schlesien, Mähren og det saakaldte Lillepolen, der før havde tilhørt Böhmen. Under Otto III frigjorde Boleslav sig, som vi har set i det foregaaende, fra sit Afhængighedsforhold til Tyskland og antog Kongetitlen. Ved Otto III's Besøg i Gnesen fik han denne til her at oprette et eget Ærkebispedømme for Polen; derefter stiftedes Bispedømmer i Breslau, Krakow og Kolberg. Med Henrik II af Tyskland førte Boleslav en sejrrig Krig, der afsluttedes med Freden i Bautzen 1018, hvorefter Boleslav forblev i uforstyrret Besiddelse af sine Erobringer. Selv mod Russerne foretog Boleslav et heldigt Felttog og erobrede det saakaldte Røde-Rusland, der imidlertid tillige med Mähren gik tabt under

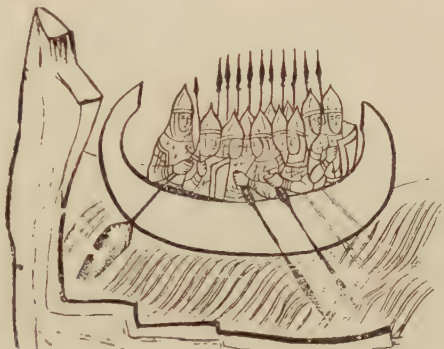

Fig. 140. Russiske Krigere ror ned ad Dnjepr. (10de Aarh.) Tegning i et slavisk Manuskript fra denne Tid.

Fig. 141. Russiske Ryttere fra det 10de Aarh. (Tegning i et slavisk Manuskript fra denne Tid).

hans Efterfølger. Paa denne Tid skabte langvarige Tronstridigheder indre Uro i Riget. Boleslav II (1058—1081) søgte Stotte hos Gregor VII, men blev drevet i Landflygtighed. Boleslav III var den sidste af Mid-delalderens mere fremragende polske Konger. Ved sin Død delte han Riget mellem sine Sonner, men bestemte, at den ældste skulde have Overhøjheden og Sæde i Krakow. Rigets Splittelse fortsattes under de følgende Regenter, og Landet sønderdeltes i ni Smaafyrstendømmer.

Fig. 142. Svastollav offerer til Guderne, inden en bulgarsk By stormes. (Maleri af Siemiradski.).

Over disse Smaafyrster hævede Henrik I af Breslau sig i Magt og Anseelse. Da Mongolerne i Midten af det 13de Aarhundrede brød ind i Landet, ogedes Forvirringen end mere. I Slaget ved Liegnitz Aar 1241 faldt Henriks Son i Kampen mod dem. Ved Udlobet af det 13de Aarhundrede er Polen i almindelig Opløsning.

Vi har i det foregaaende set, hvorledes de ostslaviske Stammer, af hvilke de med Fællesnavnet Russer betegnede er de vigtigste, Aar 862 indkaldte Varegerne fra den anden Side Havet, d. v. s. Svenskerne, for at genoprette Ordenen i det indre af Landet og beskytte dette mod ydre

Fjender. Rurik grundlagde saaledes et Rige omkring Novgorod, medens hans Efterfølger Oleg forlagde Rigets Midtpunkt til Kiev. Vi har ogsaa set, hvorledes Nordboerne følgende de store Floder fortsætte ned til Sortehavet og derfra til Konstantinopel. Saaledes kendes endnu Ordlyden af en Overenskomst mellem Oleg og den byzantinske Kejser fra Aar 911. Ruriks Son Igor og hans Enke Olga stod ogsaa i et venskabeligt Forhold til Kejseren i Byzans. Olga traadte tillige i diplomatisk Forbindelse med Kejser Otto I, der Aar 959 lod Ærkebiskopen af Bremen indvie en Biskop, som skulde lede Missionen blandt Russerne. Olga efterfulgtes af sin Son Svjatoslav, der var en vældig Krigshovding og foretog mange heldige Felttog. Efter hans Død faldt Riget fra hinanden ved Deling mellem flere Brødre, men forenedes atter under Vladimir, som fik Tilnavnet den Store. I Begyndelsen forfulgte han de Kristne, men ved Aar 1000 lod han sig og sit Folk døbe. Ligesom i de nordiske Lande var der her som oftest Tale om Tvangsdaab. Af største historisk Betydning var det, at han efter lang Betænkning valgte at slutte sig til den græske Kirke, der for alle Tider blev herskende i Rusland. Efter Vladimirs Død 1015 stredes hans Sonner om Arven, indtil det lykkedes een af dem, Jaroslav, der var gift med en Datter af den svenske Konge, Olof Sködkonge at gøre sig til Enehersker 1034. Han stod i livlig Forbindelse med sine Stamfrænder i Skandinavien; svenske Tropper kæmpede mod hans Fjender, og baade Harald Haarderaade og Magnus den Gode gæstede hans Hof. Han sendte Russer og Vareger paa Krigstog mod Konstantinopel, men udmærkede sig ogsaa ved Fredens Sysler. Saaledes udstedte han Russernes første Lovsamling, der viser stærk Paavirkning af normanniske Retssædvaner. Han var ogsaa ivrig for Udbredelsen af Kristendommen, byggede Kirker og drev Missionsvirksomhed.

Efter Jaroslavs Død hjemsogetes Riget i lange Tider af indre Stridigheder mellem forskellige Tronprætendenter og ydre Fjenders voldsomme Angreb. Først med Vladimir Monomach (1113—1125) fik Rusland igen en kraftig Fyrste. Han grundlagde Byen Vladimir, omkring

Fig 143. Hjelm tilhørende en russisk Storfyrste fra det 13de Aarhundrede).

Fig. 144. Storfyrst Vladimir Monomach paa Jagt. (Efter en Akvarel af V. M. Wassnezow).

hvilken Storfyrstendømmet Vladimir udviklede sig til en af Ruslands mægtigste Stater. Hans diplomatiske Forbindelser omfattede saa godt som hele Europa, men hans største Interesse gjaldt Udvidelserne af Familiebesiddelserne.

Paa denne Tid havde Byerne i Rusland opnaaet en meget selvstændig Stilling, især i den blomstrende Handelsstad Novgorod. Dens Folkeforsamling havde tilrevet sig hele Magten, efter at Byen havde faaet en Storfyrste til at udstede et Privilegiebrev med vidtrækkende Indrømmelser. Den valgte selv sin Posodnik, Byfoged,

under hvis Ledelse Novgorod næsten blev en selvstændig Republik. Den afsatte endog en Fyrste og udnævnte paa egen Haand en Ærkebiskop. Kirkens Indflydelse i Novgorod var imidlertid, hvad de talrige Kirker og Klostre udviste, meget stor, og Ærkebiskopen, der havde sin Borg lige ved Sofiakirken, sad inde med meget stor Magt, egen Jurisdiktion, egen Hær og egne Embedsmænd. Ogsaa Købmandsgilderne spillede en stor Rolle. Novgorods Magtomaade strakte sig langt ud over Bygrænsen og omfattede store Dele af det omliggende Land. Den byzantinske Kultur udøvede gennem Kirken stor Indflydelse, hvorfor Tiden efter 1054 til Aar 1240 i Ruslands Historie har faaet Navnet den byzantinske Periode. Ved Fyrstevalgene tvang Novgorod Fyrsterne til at gaa ind paa Overenskomster, som i høj Grad indskrænkede deres Magt. Som Modtræk havde Fyrsterne det

Fig. 145. Sofiakirken i Novgorod.

Fig. 146. Vladimir Monomachs Krone.

høj Grad indskrænkede deres Magt. Som Modtræk havde Fyrsterne det

Fig. 147. Storfyrst Vladimir Monomach. (Afbildning fra et Kirkebanner).

Fig. 148. Storfyrst Alexander Newskis Hjelm. (Opbevares i Kreml i Moskva).

Fig. 149. Mongolsk Rustning og mongolske Vaaben.

i deres Magt at afskære Byen fra Korntilførsel, hvoraf Novgorod var meget afhængig. Under Vladimirs Efterfølger og Søn Andrej forlagdes Rigets Tyngdepunkt til Byen Vladimir, der udsmykkedes med pragtfulde Kirker og Paladser. Andrej erobrede og plyndrede Kiev og tvang Novgorod til Underkastelse. Da han vilde oprette et nyt Ærkebispedømme i Vladimir, stødte han imidlertid paa Modstand. Andrej blev myrdet og efterfulgtes af sine Brødre. Borgerkrigene rasede nu i Landet, der efterhaanden udstykkedes i flere og flere Fyrstendømmer, medens Kirkens samtidig led af indre Splittelse. Den yngste af Vladimirs fem

Sønner, Georg I (1155—1157) tilskrives Grundlæggelsen af Moskva, medens hans Sonnesøn Georg II, der efter langvarige Tronstridigheder blev Storfyrste 1212, grundlagde Byen Nischnij Novgorod 1225. Under hans Regering kom Mongolerne, som under deres Hovding Djingis-Kahn havde grundlagt en Stormagt i Asien, fremstormende paa vilde Plyndringstog og besejrede i et blodigt Slag ved Kalka, i hvilket seks Fyrster faldt, Aar 1224 den russiske Hær. Deres Fyrste Batu erobrede en stor Del af Landet og grundede ved nedre Volga »Den gyldne Hordes Rige«. Det lykkedes Alexander Newski ved at betale Tribut at holde Mongolerne paa Afstand og at blive en af de mægtigste Storfyrster, som Rusland længe havde set. Paa Dødssengen lod han sig indvie til Munk (Aar 1263) og blev senere gjort til Helgen. Kejserinde Katarina den Første indstiftede en Orden til hans Ære. Rusland var saaledes ved Slutningen af dette Tidsafsnit splittet i en Mængde

Fig. 150. Rusland ved Midten af det 13de Aarh.

Fyrstendømmer, medens Mongolerne samtidig havde sat sig fast i Landet.

Af de sydslaviske Folk grundede Kroaterne i det tiende Aarhundrede et eget Rige ved nedre Donau, som dog snart opslugtes af Ungarn. Sammen med dem havde Serberne i det sjette Aarhundrede overskredet Donau og i det syvende Aarhundrede erobret Illyrien. Her kom de i undersaatligt Forhold til Byzans, og da dette med Tiden foltes mere og mere trykkende, lykkedes det dem i det 12te Aarhundrede, under det nemanjidske Dynasti, at frigøre sig. Serbien var da blevet et selvstændigt Kongerige, og Aar 1217 blev dets Konge Stefan kronet af en pavelig Legat. Han oprettede ogsaa et eget Ærkebispedømme med sin Broder Sava som første Indehaver. I henved hundrede Aar derefter beklædte Medlemmer af det nemanjidske Dynasti Serbiens Trone.

DET ØSTROMERSKE RIGES UNDERGANG

Da den egentlige Regent i Konstantinopel, Cæsaren Bardas, var blevet myrdet, besteg Morderen, Hæroverste Mikael, Kejsrertronen i Byzans. Han blev imidlertid ikke længe efter myrdet af en forhenværende Staldbetjent ved den kejserlige Stald, Basileios, der var steget fra den ene Ærespost til den anden og nu svang sig op paa Kejsrertronen. Basileios I (867—886) blev Grundlæggeren af et Dynasti, der efter hans Hjemland kaldtes det makedoniske, og holdt sig paa Kejsrertronen til Aar 1028. Slægten uddøde dette Aar paa Mandssiden, men lige til Aar 1056 havde kvindelige Efterkommere af det makedoniske Dynasti Magten i Konstantinopel. Den makedoniske Tid var det byzantinske Riges sidste Blomstringstid. I Krig med Bulgarer og Arabere udstrakte disse store Krigskonger deres Herredømme fra Eufrat til Donau og Save. I indre Henseende betød dette Dynastis Tronbestigning Despotiets Sejr. Alleerede Basileios afskaffede Senatets lovgivende Myndighed og samlede al — saavel civil som militær — Myndighed i sin Haand. Æmbetsmændene blev Kejsrerens personlige Tjenere; han havde Ret til egenmægtigt at bestemme over Statens Indtægter og Udgifter og havde fri Raadighed over Skatkammeret. Det kejserlige Enevælde mødtes imidlertid af en modgaaende Bevægelse, de store Godsejeres Stræben efter Uafhængighed. Den vesterlandske Feudalisme havde faaet noget tilsvarende i det østromerske Rige. De

jordtørstende Godsejere stræbte stadig at lægge ny Jord under sig ved at købe de fattige Bønder ud og friste Soldaterne til at afstaa deres Jordlod. Ved Lovgivning og Inddragning søgte Kejseren at bremse dem, men vi skal faa at se, hvorledes Godsejerne, stottede paa deres væbnede Følge, blev en stor Fare for Kejsermagten. I sin Kamp mod disse og mod ydre Fjender søgte Kejseren sin bedste Stotte i de fremmede Lejetropper, Normannerne, som imidlertid ved deres Paladsrevolutioner forogede den indre Uro. En anden Aarsag til bestandige Rivninger var den usikre Arvefølge, som Kejserne aldrig naaede at faa fæstnet. Ved at forlægge Tronarvingens Fødsel til et særligt Rum, Pürpurkammeret, hvoraf Navnet Porfyrogenetos, den i Purpurkammeret fødte, opstod, tilkendegav man ved en symbolsk Handling hans Ret til Tronen.

Under det makedoniske Dynasti oplevede Byzantinerne ogsaa en hellenistisk Renæssance indenfor Litteratur og Kunst. Latinen blev trængt mere og mere tilbage, og det græske Folkesprog, Nygræsk, fremtraadte for første Gang i Litteraturen. Fra den antike Litteraturs Skatkammer, fra Homers, Platons og Aristoteles' Skrifter henter man sin Viden og sine Forbilleder. Antikens Skatte, Haandskrifterne, som ved Korstogene bragtes i Forbindelse

Fig. 151. Byzantinsk Kejserkrone.

med den vesterlandske Kulturverden og gav Stødet til Renæssancen og Humanismen, samledes nu. Saaledes udgav Basileios' Sønneson, Konstantin VII Porfyrogenetos (912—959), en dannet og lærd Mand, halvtredsindstyve Bøger med Uddrag af Antikens Forfattere.

Hans Fader Leo VI (886—912) har særlig knyttet sit Navn til Udgivelsen af en ny Lovbog. Han var en kraftig og dygtig Regent, medens Konstantin først og fremmest interesserede sig for Litteratur og Kunst og overlod Regeringen, først til sin Svigerfader Romanos I Lekopenos, som han udnævnte til sin Medregent, og da denne var gaaet i Kloster, til sin Gemalinde Helena. Ved sin Død efterfulgtes Konstantin af sin Son Romanos II (959—963), hvis Enke, den skønne Værts-

husholderdatter Teofano efter sin Mands Død styrede Riget som For- mynder for sine to mindreaarige Sønner. Under hendes Formynder- regering hjem søgtes Riget af Vikinger og Arabere, og hun saa sig nød- saget til at købe sig Fred af Bulgarerne, som under deres Fyrste Simeon havde grundlagt et stort og stærkt Rige. Det lykkedes imidlertid hen- des Gemal, Feltherren Nikeforos, hvem hun efter Sønnernes Død havde ægtet og skaffet Tronen, at gøre sig uafhængig af Bulgarer og Araber.

Fig. 152. Bulgarsk Fyrste.
(Fra et slavisk Manu-
skript i Vatikanbiblioteket
i Rom.)

Hans Efterfølger og Morder, Johannes I Tzimiskes (969—976), fortsatte med Held Kri- gen mod Bulgarerne, men først Basileios II (976—1025), en Søn af Romanos, formaaede fuldstændig at undertvinge dem. Bulgarernes Tsar Samuel gav i en flammende Opfordring til Samling af Balkanhalvøens slaviske Folk Signalet til en voldsom Racekamp mod de græ- ske Undertrykkere. Efter blodige og vilde Kam- pe besejredes Bulgarerne imidlertid fuldstæn- digt Aar 1018. Paa Grund af den Strenghed, hvormed Basileios førte frem mod Bulgarerne, fik han Tilnavnet »Bulgardræberen«. Selv de andre sydslaviske Folk, Serber og Kroater, blev nu tvunget til at anerkende Basileios' Over- højhed. Medens Basileios rustede sig til en Kamp mod Rigets anden Arvefjende, Ara- berne, der havde sat sig fast paa Sicilien, døde han, Aar 1025. Han var en af Byzans' største Kejsere, som med urokkelig Retsind og Energi arbejdede for det østromerske Riges Frem- gang.

Hans Efterfølger Konstantin VIII var det sidste mandlige Medlem af det makedoniske Hus. Efter hans Død gik det østromerske Rige ind i sin værste Forned- relsesperiode. Magten laa i Hænderne paa intrigante og letsindige Kvin- der, først Konstantins Datter, Zoë, siden hendes yngre Søster Theodora. Zoë lod først sin Gemal Romanos III udraabe til Kejser og efter hans Død en Tjenestemand ved Hoffet, Mikael IV Paflagonieren, med hvem hun indgik Ægteskab, og i hvis Tjeneste den norske Konge Harald Haar- deraade tjente sine første Sporer. Ved hans Død adopterede Zoë hans

Broderen, Mikael V Kalofates (1041–1042), som nu blev Kejser. Da han lod Zoë indespærre i et Kloster, hvorfra det lykkedes hende at undkomme, satte hun sig i Spidsen for en Folkeopstand og styrtede Mikael. Zoë besteg nu Tronen og giftede sig for tredje Gang, denne Gang med Konstantin IX Monomachos (1042–1054). Zoë døde Aar 1050. Efter Konstantins Død overtog Theodora Regeringen, som hun førte til sin Død, Aar 1056. Byzans fik nu to nye Fjender i Normannerne, der trængte Grækerne ud af det sydlige Italien, og Seldsjukerne, som trængte frem i Lilleasien.

Paa denne Tid indtraf tillige et Brud mellem den græske og den romerske Kirke. Da Paven sluttede Forbund med Normannerne, og begge Kirker deruden stredes om Indflydelsen over Slaverne, udslyngede Patriarken i Konstantinopel, Mikael Kaerularios, Aar 1053 Fordømmelse over flere latinske Læresætninger. Paven svarede med for Højalteret i Sofiakirken i Konstantinopel at lade sine Legater nedlægge en Bandbulle mod Patriarken, Aar 1054.

Fig. 153. Billeder af Kejserinderne Zoë og Theodora.

Da Riget saaledes mere og mere fornedredes, og de sidste Kejsere overlod Regeringen til Eunuker, rejste Aristokratiet sig, hvoriblandt særlig Familierne Komnenos, Dukas, Angelos og Palæologos hævede sig i Magt og Anseelse, og udraabte Isak I Komnenos (1057–1059) til Kejser. Hans Familie ejede udstrakte Jordegodser i Paflagonien og var en af Landets mægtigste. Da Isak gik i Kloster Aar 1059, gik Kronen over til et Medlem af Familien Dukas, Konstantin X (1059–1067). Hans Enke, Kejserinde Eudokia, forelskede sig i en ung, smuk Hærfører, giftede sig trods Aldersforskellen med ham og ophøjede ham til Kejser under Navnet Romanos IV Diogenes. Da han blev taget til Fange paa et Krigstog mod Seldsjukerne, indespærrede hans Stedfortræder, Mikael, Eudokia i et Kloster, og, da Romanos vendte tilbage fra Fangenskab, blindede og dræbte han ham.

Under hans Regering mistede det østromerske Rige sine vigtigste Forposter mod Øst og Vest. I Østen erobrede Seldsjukerne under deres Høvding Soliman Lilleasien og oprettede her Riget Rum eller Ikonium, og i Vesten gik den sidste græske Besiddelse i Syditalien, Bari, tabt til Robert Guiscard.

I Alexios I Komnenos (1081—1118) fik det østromerske Rige igen en dygtig Regent. Ved en klog indre og ydre Politik lykkedes det Alexios atter at styrke Rigets Magt og tilbageerobre en stor Del af de tabte Omraader. Han vendte sig først mod Normannerne; for at faa frie Hænder til Angrebet paa dem tilfredsstillede han Adelen med Titler og Penge. Derefter sluttede han Fred med Seldsjukerne og vandt Venezierne til Forbundsfælle ved at indromme dem store Handelsrettigheder og et helt Handelskvarter i Pera, Aar 1082. Da Robert Guiscard steg i Land med en Hær i Grækenland og nærmede sig Konstantinopel, blev han kaldt tilbage af sin Forbundsfælle Pave Gregor VII, der anraabte ham om Hjælp mod Henrik IV, da denne stormede Rom. Robert Guiscard ilede til Rom, og Grækenland var reddet. Roberts Død Aar 1085 fik Normannerfaren til at drive over. Da Seldsjukerne nu igen begyndte at forurolige Riget, og Alexios indsaa, at han ikke selv vilde kunne besejre dem, greb han deres grusomme Behandling af de Kristne som Paaskud til gennem Pave Urban II at anraabe hele Kristenheden om Hjælp.

Vi har tidligere set, hvorledes denne Henvendelse gav Stødet til det første Korstog. Det lykkedes Alexios at drage Fordel heraf og at tilbageerobre en stor Del af Lilleasien. Da Bohemund af Tarent angreb det østromerske Rige, blev han i Bund og Grund besejret af Alexios, der ved Tilstaaelse af udvidede Handelsrettigheder havde lokket Pisanerne over paa sin Side. Hans egen Datter Anna Komnena har i »Alexiaden« skildret Faderens Livsløb.

Under Alexios' Sonnesøn, Manuel Komnenos' (1143—1180) Regering fandt det andet Korstog Sted. I Sammenhæng hermed begyndte vesterlandsk Kultur og vesterlandske Sæder at trænge ind i Grækenland. Vesterlændinger var i Flertal indenfor den græske Hær og Forvaltning, og Handelen laa i Hænderne paa disses blomstrende Handelsstæder Venezia, Pisa og Genua, og et Forsøg paa i Aarene 1171—1175 ved Hjælp af Krigsmagten at frigøre sig for Afhængigheden af Vesten mislykkedes. Ved at knytte Familieforbindelser med flere vesterlandske Dynastier forøgede Manuel selv denne Indflydelse. Det var hans

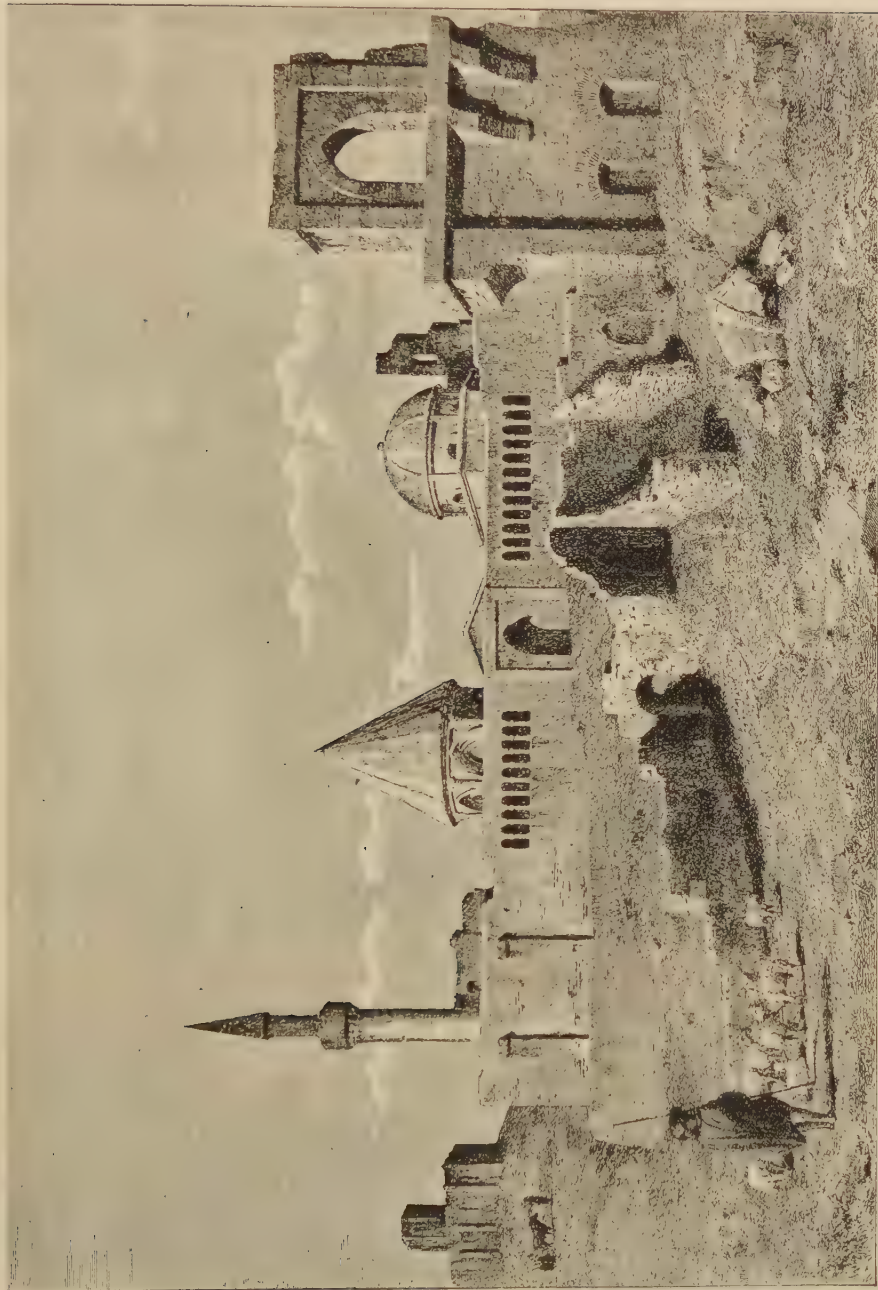

Fig. 154. Ruiner af Seldsjuksultanens Palads i Ikonium.

Maal at sætte selve Vesterlandets Kejserkrone paa sit Hoved og at opnaa Anerkendelse som de gamle romerske Kejseres eneste legitime Efterfølger. For at naa dette Maal stillede han sig paa Pave Aleksanders Side i hans Kamp mod den tyske Kejser Frederik Barbarossa. Da Manuel døde, indtraadte imidlertid en voldsom Reaktion mod den vesterlandske Indflydelse. I Massevis myrdedes den latinske Befolkning i Konstantinopel, Manuels frankiske Enke Maria af Antiokia blev styrtet, og den græske Renæssance naaede sit Højdepunkt. Manuel blev

Fig. 155. Kejser Alexios III (1195—1203), Kejserinde Theodora og Kejserens Moder Irene. (Freskomaleri i Guds Moders Kloster ved Trapezunt).

efterfulgt af sin mindreaarige Søn Alexios II, men efter kort Tids Forløb banede hans Formynder, Andronikos Komnenos, ved at foranstalte et uhyggeligt Blodbad paa alle sine Modstandere sig Vej til Kejserkronen. Alexios blev dræbt ved Kvælning og Maria dømtes til Døden. Da Andronikos vilde underkue Adelen, kaldte denne Normannerne til Hjælp. Disse kom og plyndrede vidt og bredt, bl. a. den rige By Thessalonika, Aar 1185. Et Oprør førte nu Angelos paa Tronen, og Andronikos myrdedes af Befolkningen i Konstantinopel. Under dette Dynnasti fuldbyrdes Opløsningen af det østromerske Rige. Dets første Kejser Isak slut-

tede, som nævnt, Forbund med Saladin mod Frederik Barbarossa og paadrog sig herved et Fjendskab med Hohenstaufferne, som skulde blive meget skæbnesvangert for det østromerske Rige. Normannerne sætter sig paa denne Tid fast i det græske Arkipelag og erobrer Øerne Kefalonia og Zakyntos Aar 1186. Rigets anden Arvefjende, Bulgarene, trængte Syd paa frem over Floden Maritza, der endnu i vor Tid for

Fig. 156. Korsfarernes Indtog i Konstantinopel. (Maleri af Eugène Delacroix fra 19de Aarhundrede, i Louvre).

Bulgarene er det samme, som Rhinen er for Tyskerne, den Flod, hvortil deres stolteste historiske Minder er knyttet i Nationalsangen: »Lad bruse Maritza din Blodbølge rød«! Under Fyrsterne Peter og Johannes Asan grundlægger det saaledes det nybulgarske Rige.

Men ikke alene ydre, ogsaa indre Begivenheder fremskynder Rigets Opløsning. Storgodserne er vokset til Provinser, og Statholderne bliver uafhængige Fyrster. Da Isak Angelos blev styrtet af sin Broder Alexios

III, flygtede Isaks Søn Alexios til Filip af Schwabens Hof for at søge Hjælp. Som vi tidligere har set, var der opstaaet et fjendtligt Forhold mellem det østromerske Rige og Venezia, og da nu Tyskerne fremsatte et Forslag om at rette det fjerde Korstog mod Konstantinopel for at genindsætte Isak, gik Venezianernes Doge Enrico Dandalo med Glæde ind derpaa, i Særdeleshed da Alexios udlovede store Pengesummer. Under Korstogenes Historie har vi set, hvorledes en Korsridderhær Aar 1204 stormede Konstantinopel og gjorde Ende paa det byzantinske Kejserrige, som udstykkedes i en Mængde Smaastater, der fordeltes som Belønninger til Deltagerne i Korstoget. Ganske vist lykkedes det et Medlem af Slægten Palæologos, Mikael, som herskede i det indenfor det tidligere østromerske Riges Grænser oprettede Kejserdømme Nicæa, ved at erobre Konstantinopel tilsyneladende at genoprette det østromerske Rige, Aar 1261, men det nye Rige fik aldrig det gamles Omfang, Magt eller Anseelse. Da Tyrkerne Aar 1453 erobrede Konstantinopel, mistede Grækerne for bestandig denne By.

DE NORDISKE RIGER INDTRÆDER I HISTORIEN

UNIONSTIDEN

Først i det 10de Aarhundrede har Nordboerne selv efterladt os smaa skriftlige Vidnesbyrd om deres Historie; Tiderne forud kender vi kun takket være Arkæologien, spredte Beretninger af fremmede og senere Slægters Gengivelse af, hvad de havde faaet mundtlig overleveret. Vikingetogenes Spor følger vi hos Udlandets samtidige Historieskrivere; men allerede den ældre angelsachsiske Digtning, af hvilke Beowulfskvadet er interessantest for os, taler om Danerkongen Skjold og om Lejrekongeslægten, Hroar, Helge og Rolf. Det fremgaar ikke klart, naar det hele Land kom til at lyde en enkelt Konge. Herskerne i Jylland lærer vi at kende ved deres Berøring med Karolingerriget; om Gudfreds Modstand mod Karl den Store og om Harald Klak og Ansgars Mission er talt i det foregaaende. Ved at sammenholde Runestenes, tyske Historieskrivers og senere Sagaers Vidnesbyrd forstaar vi, at en svensk Kongeslægt o. 900 herskede i al Fald i det sydlige Jylland. Gnupa, der

blev besejret af Henrik Fuglefanger 934 fældedes snart efter af Danskeren Gorm den Gamle, hvis Hovedsæde var i Jellinge, og som muligvis var hele Danmarks Hersker. Den lille Jellingesten fortæller, at Gorm satte den over »sin Hustru Thyra, Danmarks Bod« og Overleveringen forklarer dette Hædersnavn med, at hun til Værn mod Tyskerne lod rejse Dannevirkevolden (som dog fra først af skyldes Gudfred). Den store Jellingesten er rejst over Gorm og Thyra af deres Son »den Harald, som vandt sig hele Danmark og Norge og gjorde Dannerne kristne«. Fra da af kan vi følge det samlede Riges Kongeslægt fra Fader til Søn.

Om Norges Samling ved Smaakongen i Viken Harald Haarfager, navnlig takket være Sejren i Hafrsfjord 872, har vi en fyldig Overlevering i den islandske Sagalitteratur. Rigskongens Indgreb i Storbøndernes Selvstændighed bidrog til at gøre norske vestlige Vikingefarter til Udvandringer. Paa Færøerne, Ørknøerne, Shetlands- og Syderøerne, paa Island og Grønland opstod frie norske Bondesamfund, og drevet af Vinden naaede Leif Erikson fra Grønland o. Aar 1000 endog til Nordamerikas nordlige Kyster, »Vinland«. Efter Harald Haarfagers Død ca. 930 kunde hans ældste Søn Erik Blodøkse vanskeligt hævde sig som Overkonge over sine Brødre; den yngste, Haakon Adelstensfostre, tog til sidst Magten og forsøgte at missionere med Støtte fra England. Eriks Sonner fældede Haakon, med Hjælp fra den danske Kong Harald, der atter fik dem ryddet til Side ved Hjælp af Haakon Jarl, som derefter styrede det meste af Landet som Haralds Mand.

Det danske Overherredomme ophørte helt da Olav Trygvesson af den gamle Kongeslægt fældede Haakon Jarl 995; men allerede forinden

Fig. 157. Kristusbillede paa den store Jellingesten.

havde Haakon hævdet sig i den navnkundige Kamp i Hjørungavaag mod Kong Haralds »Jomsvikinger«.

Medens Olav Trygvesson kraftigt søgte at tvinge Nordmændene til Daab, var Kristendommen allerede organiseret i Danmark. Kong Harald lod sig døbe og oprettede tre Bispedømmer i Jylland, underlagt Ærkesædet i Bremen, men ogsaa den engelske Kirke havde stor Betydning for den danske.

Sverige indtræder senest i Historiens Lys; Svenskernes særlige Normannertog østpaa bragte dem ikke i umiddelbar Berøring med Kirke og Kultur. Her levede Svear og Gøter længe hver sit Liv, skilte ved

Fig. 158. Husaby Kirke, bygget o. 1000, restaureret 1902. Øst for Kirken ligger den Kilde, i hvilken den hellige Sigfrid efter Traditionen døbte Olof Skötkonung.

ufarbare Skovstrækninger; kun Ansgars Levnedsskildring fortæller noget om den første Mission blandt Svearne. (Beowulfkvadet fortæller meget om »Geaterne«, men det er langt fra sikkert, at der ikke hermed menes Jyderne). Svearnes Sodygtighed forte dem ogsaa ad Danmark til — vi har set dem i Sydjylland o. 900, og op imod Aar 1000 har deres første historisk hjemlede Konge, Erik Sejrsæl en Tid stor Fremgang paa danske Krigstog, medens Kong Svend Tveskæg, der havde fældet sin Fader Kong Harald, var paa Tog til England. Eriks Søn, Olof Skötkonung, er den første, som kaldes Konge baade over Svear og Gøter; en folkelig Enhed blev Sverige dog først langt senere. Under Olof, der lod sig døbe, har ogsaa Kristendommen vundet afgørende frem, omend Hedenskabets Rester holder sig længe.

I Forbund med Olof Skötkonung og Haakon Jarls Sønner Erik og

Svend fældede Svend Tveskæg Olav Trygvesson i den Søkamp, som Sagaen henlægger til Svolder. Erik og Svend fik det nordlige og vestlige Norge som Jarler. Danekongen Vigen og Sverige Ostlandet. Svend Tveskæg opnaaede, som omtalt, fuldt Herredomme over England inden sin Død 1014. Aaret efter kom en Ætling af Harald Haarfager, Olav Haraldson til Norge fra Vikingefærd, fordrev Jarlerne, lagde hele Landet under sig og virkede med Kraft for at kristne det.

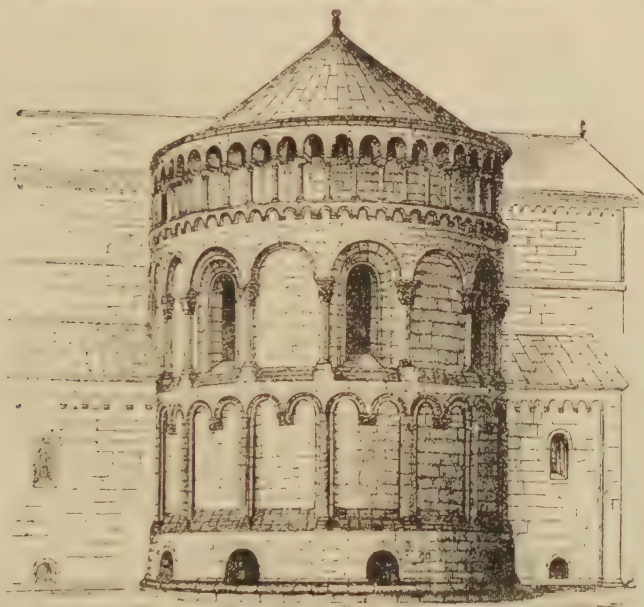

Fig. 159. Koret af Lunds Domkirke. Kirken indviedes
Aar 1145

Svend Tveskægs Son, Knud den Store, Englands berømte Behersker, underlagde sig tillige Norge, da Storbonderne rejste sig mod den myndige Olav, som under et Forsøg paa at genvinde Riget fældedes ved Stiklestad 1030. Han opfattedes snart som Martyrhelgen, Nordmændene indkaldte kort for Knuds Død 1035 Olav den helliges Son Magnus den Gode, der ogsaa blev Konge i Danmark efter Knuds Sonners Død 1042. I Helgenkongens Navn vandtes nu Norge afgørende for Kirkekulturen, og Bispesæder oprettedes; her lærte man mest af engelsk Kirkeliv.

Magnus den Gode, der standsede et slavisk Hærtog mod Danmark

i Slaget paa Lyrskov Hede, døde 1047. I Norge fulgtes han af en anden af Haraldsætten, *Harald Haardraade*, der først efter haarde Kampe opgav sit Krav paa Danmark, hvor Knud den Stores Sosterson, Svend Estridsøn blev kaaret til Konge. Under Svend falder de sidste, forgæves danske Forsøg paa at generobre England; for Danmarks indre Styre havde han derimod stor Betydning. Han organiserede de danske Bispedømmer og hele Kirken, hævede Præstestanden og søgte at gøre sig uafhængig af Bremens gejstlige Myndighed. Han efterfulgtes af fem Sønner paa Rad: *Harald Hein* (1076—1080); *Knud*, der arbejdede saa myndigt for Konge og Kirkevælde, at et Folkeoprør fældede ham 1086, *Olav Hunger* (1086—1095) under hvem Landet led saa frygtelig af Misvækst, at man troede de var Straf for Kongedrabet, *Erik Ejegod* (1095—1103), som fik Knud anerkendt som Helgen og arbejdede klogere i hans Aand, og *Niels* (1104—34). 1103 fik Danmark et Ærkebispesæde i Lund; Højgejstligheden var ligesom Adelen ved at blive en formaaende Overklasse. Under den svage Niels var Erik Ejegods Søn, Knud Lavard, en fremragende Landeværner og Banebryder for europæisk Kul-

Fig. 160. Absalons Rytterstatue i København.

tur, da han var bleven myrdet af Kongens Son Magnus udbrod Borgerkrig, der kostede Niels og Magnus Livet og bragte Knuds Brøder *Erik Emune* paa Tronen (1134—37). Hans Sosterson og Efterfølger *Erik Lam* værnede Landet slet mod Venderne, der blev endnu farligere i det følgende Tiaar under Tronstridighederne mellem Kongeætlingene Svend, Knud og Valdemar. Efter at Valdemar, Knud Lavards Son, havde sejret 1157, toges Venderkampen kraftigt op, Rygen erobredes 1169, Dannevirke styrkedes med en Murstensvold. Hærvæsenet ordnedes. Kirkekulturen fremmedes (Kongens myrdede Fader gjordes til Helgen). Sjælen i Ar-

hængig af Bremens gejstlige Myndighed. Han efterfulgtes af fem Sønner paa Rad: *Harald Hein* (1076—1080); *Knud*, der arbejdede saa myndigt for Konge og Kirkevælde, at et Folkeoprør fældede ham 1086, *Olav Hunger* (1086—1095) under hvem Landet led saa frygtelig af Misvækst, at man troede de var Straf for Kongedrabet, *Erik Ejegod* (1095—1103), som fik Knud anerkendt som Helgen og arbejdede klogere i hans Aand, og *Niels* (1104—34). 1103 fik Danmark et Ærkebispesæde i Lund; Højgejstligheden var ligesom Adelen ved at blive en formaaende Overklasse. Under den svage Niels var Erik Ejegods Søn, Knud Lavard, en fremragende Landeværner og Banebryder for europæisk Kul-

bejdet var Valdemars Ven Absalon, Bisp i Roskilde, senere Ærkebisp i Lund, Kobenhavns Grundlægger. Under Valdemars Son, Knud, afvistes de Højhedskrav, som den tyske Kejser en Tid havde faaet anerkendt, og Absalon tvang Pommerens Fyrster til at hylde Danekongen. Holsten erobredes af Knuds Broder Valdemar, der blev hans Efterfølger 1202, fik Magten over hele den indre Ostersøkyst og erobrede Estland paa Korstog 1219. Valdemar »Sejrs« store Herskerstilling brast sammen, efter at hans Vasal, Grev Henrik af Schwerin, havde gjort ham til Fange og han siden hen havde lidt et afgørende Nederlag 1227 ved Bornhoved mod de nordtyske Fyrster. For Samfundslivet, ikke mindst Retsplejen er hans Fredsstyre af stor Betydning. Aarhundredet efter hans Dod 1241 er en kritisk Tid for Riget, der under hans Sonneson Kristoffer II var sin Oplosning nær; først dennes Son Valdemar Atterdag (1340–75) genrejser et myndigt Kongedomme og gør sin Indflydelse gældende udadtil.

I Norge fæstnedes Kongedømmet under Harald Haarderaade og hans Æt. Om Haralds Fald paa Englandstog 1066 er fortalt; Sonnen Olav Kyrre fremmede Bylivet og Kirkelivet; dennes Son Magnus Barfod (1093–1103) gik paa nye Hærtog for at lægge det norske Kolonisationsomraade under Riget og faldt i Irland. Hans Son Sigurd, efter sin Korsfærd kaldet Jorsalfarer, var endnu en myndig og glimrende Kongeskikkelse, men efter hans Dod 1130 hærges Landet af Tronstrid mellem Kongeætlinge, støttede hver af sin Stormandsgruppe og hver af sin Landsdel. Paa Bekostning af Kongemagten trivedes de kongelige Hovdinge (Sendemændene) og Kirken — 1152 blev Nidaros Ærkebispesæde indtil Sverre, hvis Kongebyrd kun var godtgjort ved hans eget Udsagn, slog sig op ved Hjælp af sin folkelige Krigerskare, Birkebeinerne, og under sin Kongetid (1184–1202) med stor Kraft og Klogt tvang de gejstlige og verdslige store tilbage.

De Kongsemner, der bekæmpede ham og senere hans Æt, stillede sig under Kirkens Beskyttelse, deres Partinavn »Bagler« er udledt af det gamle norske Ord for Bispestav. Borgerkrigene ophorte ikke; først efter at Sverres Sonneson Haakon Haakonson, var bleven voksen og havde vist sig som en ypperlig Styrer, faldt Landet il Ro under den styrkede Kongemagt; det sidste Kongsemne var Kongens Svigerfader, Skule, der faldt 1240. Støttet paa en ny Hovdingestand ordnede Haakon Rigets Krigsvæsen, fremmede Handelen og hævdede atter Norges Anseelse udadtil; Island lagdes under Riget. Kongen kronedes af en pave-

lig Legat. Gejstligheden underordnede sig foreløbig; mange Rigslove gaves. Medens Danmark efter Valdemar Sejrs Død svækkedes af Splid i Kongeætten og af Magtkampe mellem Kirke og Konge stod Norge under Haakon og hans Æt — Sønnen Magnus Lagabøter (1263—80) og dennes Sønner Erik Præstehader (1280—99) og Haakon V (1299—1319) — som Nordens stærkeste Stat, der ofte greb ind i danske og svenske Uroligheder. Men Blomstringen kunde ikke vare; den nye Adel havde ikke samme Kraft som den, den gik under i Borgerkrigene; Landets Bebyggelse var for svag og spredt til at svare til en moderne Stats Krav, og selv det nye Handels- og Byliv bragte i Længden kun Tyskerne

Fig. 161. Domkirken i det gamle Nidaros med Olof den Helliges Grav. Dens ældste Parti, Tværskibet, er fra Olof Kyrres Tid.

Velstand og Magt. Fra Midten af det 14de Aarhundrede har Norge været henvist til at slutte sig til en af de andre nordiske Stater.

I Sverige uddøde Kongeætten med Olof Skøtkonungs Sønnesøn Emund den gamle; og hans Svoger Stenkil blev Stamfader til Stenkilsætten, der regerede til 1130. De stadige Tronstridigheder, først indenfor denne Æt, dernæst

mellem Sverkers- og Eriksætterne, hindrede Rigets statslige og kulturelle Opkomst; vi er da ogsaa meget ufuldkomment underrettede om de Tiders Historie. Faste Bispesæder fik Sverige, omend senere end Nabolandene; men om dets nationale Helgen Kong Erik Jedvardsson (dræbt 1160) ligger Historiens Lys ret usikkert. 1164 blev Bispestolen i Uppsala et selvstændigt Ærkesæde; Sverige havde hidtil (ligesom Norge til 1125) hørt under Lunds Ærkesæde. Paa denne Tid faar Gejstligheden en stedse større Rolle som Støtte for Kongemagt og Rigsenhed. Under Eriksættens sidste Aar var Biger Jarl af Folkungeætten Rigets egentlige Styrer; han ledede Korstog til Finland, hvorefter allerede den hellige Erik skal være draget, og grundede Tavastehus blandt de hedenske Tavaster. Stockholm anlagdes som »en Laas for Mälaren«. Efter at Kong Erik Læspe var død sonneløs, fik Biger sin Søn Valdemar valgt til Konge; selv beholdt han den virkelige Magt. For Sveriges Lovgivning er hans Styretid afgørende. Skæbnesvangert for

Fremtidens Fred blev det imidlertid at Birger skaffede sine yngre Sønner store Hertugdømmer i Len. Efter hans Død 1266 blev den svage Valdemar snart fordrevet af Brødrene. Magnus Ladelaas besteg Tronen og styrede myndigt og forstandigt; en national Rytterhær organiseredes, hvorved Grunden lagdes til en adelig Overklasse. Men ogsaa Magnus gjorde sine yngre Sønner til Hertuger, og efter hans Død 1290 opstod der nye Mødsætninger. Saalænge Marsken Torgils Knutsson styrede under Kong Birgers Mindreaarighed, gik alt vel; men siden hen fik Hertugerne Erik og Valdemar overtalt deres Broder, Kongen, til at skille sig af med sin bedste Støtte; Marsken henrettedes 1306, og inden Aarets Udgang var Birger Brødrenes Fange, og for at komme løs maatte han give sin meste Magt fra sig. Han flygtede til sin Svoger, Erik Menved, og vendte tilbage med dansk Hjælp, men maatte ved Freden i Helsingborg 1310 lade Brødrene beholde deres store selvstændige Besiddelser. Nu fik han ved Svig taget dem til Fange (1317) i Nyköping, og da deres Tilhængere rejste Oprør, flygtede han atter til Danmark, men efter at Oprørerne havde indtaget Nyköping, fandtes Hertugerne døde i Fangetaarnet. Den treaarige Magnus, Søn af Hertug Erik og af Haakon V's Datter, kaaredes til Konge 1319; kort efter arvede han Norges Krone efter sin Morfader.

Magnus »Smeks« Kongetid forberedte hans Rigers politiske Afhængighed af Danmark. Efter at være bleven myndig viste han sig som en nydelseslysten, svag Karakter; i Norge vakte hans Begunstigelse af Sverige Misnøje og under Ledelse af den tidligere Rigsforstander Erling Vidkunson nødte de norske Stormænd ham til at overlade Norge til sin Søn *Haakon VI* som Konge 1343. Den sorte Død bidrog paa denne Tid til at sætte Landet tilbage. Ogsaa i Sverige vakte de trykkende Skatter og Angreb af Russer og Hanseater saa stor Uvilje mod Magnus, at han nødtes til at tage sin ældste Søn Erik til Medregent 1357. Efter Eriks Død to Aar senere, vilde Magnus frigøre sig fra Stormændene ved

Fig. 162. Birger Jarls Statue i Stockholm.

at støtte sig paa Kong Valdemar Atterdag, der just havde samlet Danmark paa ny og nu satte Kronen paa Værket ved at fratage sin Forbundsfælle Skaane, som havde givet sig under Sverige, da Danmark var i Opløsning. Forbitrelsen over dette Tab og over Valdemars paafølgende Erobring af Gotland førte til, at Svenskerne gav Magnus Sønnen Haakon til Medregent; men da ogsaa han droges mod Valdemar og

ægtede hans Datter Margrethe, indkaldte Stormændene Magnus' Søstersøn Albrecht, Søn af den mecklenburgske Hertug. Østersøtyskerne, Mecklenburgerne og Hansestæderne, som Valdemars Plyndring af Visby havde udfordret, skulde hjælpe med til at standse det truende nye Dannevalde. Fra Norge forsøgte Magnus og Haakon at genvinde Sverige, men blev overvundne ved Enhøjring 1365; Tyskerne førte Magnus fangen til Stockholm, og Haakon maatte for at faa sin Fader fri anerkende Albrecht

Fig. 163. Valdemar Atterdag (i St. Pederskirken i Næstved).

som svensk Konge. Samtidig maatte Valdemar vige for det store Hanseforbund og give det sine skaanske Borge i Pant for at faa Fred. Magnus døde i Norge 1374.

En enkelt Personlighed af Navn i Verdens Kulturhistorie ejede Norden paa denne Tid, den svenske Adelsdame Birgitta. Hun fødtes o. 1303 paa Finstads Gaard i Uppland som Datter af Lagmanden Birger Persson. Moderen var af Folkungeætten. Hjemme opdroges hun i streng re-

ligios Aand og viste allerede som ganske ung et sværmerisk religiøst Sind. Kun syv Aar gammel fik hun sine første Aabenbaringer, og med Tiden blev de stedse hyppigere. Allerede i Trettenaarsalderen indgik hun Ægteskab med den attenaarige Ulf Gudmarsson, der senere blev Lagmand i Ostergötland, og fik med ham otte Born. Efter en Tid at have været ansat som Hovmesterinde for Kong Magnus' Dronning, foretog hun 1341 sammen med sin Mand en Pilgrimsfærd til San Jago i Spanien. Paa Rejsen gennem Europa kom hun i Berøring med Tidens brændende Spørgsmaal og blev Vidne til Pavedømmets Fornedring under Pavernes »babyloniske Fangenskab« i Avignon, hvad der gjorde et overvældende Indtryk paa hendes kvindelige Følelse. Mandens Død, der indtraf straks efter Hjemkomsten fra Pilgrimsfærden, bragte Birgittas sværmeriske af Mystik mattede Natur til fuld Udvikling og modnede hende for hendes store Opgave. Hun trak sig nu tilbage til Ensomheden i Nærheden af Alvastra Kloster og fik stadig flere Aabenbaringer, i hvilke Gud kaldte hende til at blive hans Tolk overfor den syndefulde Menneskeslæggt. Efter at være vaagnet af disse Aabenbaringer, som hun modtog i en Slags drømmeagtig, ekstatisk Tilstand, nedskrev hun dem selv eller dikterede dem til sin Skriftefader, Kanniken Magister Mattias i Linköping. Hun vendte sig nu i flammende Straffetaler mod det letsindige Liv ved Kong Magnus' Hof og mod Pavens Nedværdigelse af Pavedømmet, idet hun opfordrede ham til atter at gøre Rom til den hellige Stad, Sæde for Guds Statholder. Birgitta fik snart den Indskydelse at stifte en ny Klosterorden, og i en Aabenbaring paa Vadstena Slot modtog hun Reglerne for den nye Orden, Frelserens Orden eller, som den senere kaldtes Birgittinerordenen. I Sverige omfattedes Birgittas Plan med varm Sympati, og Foretagendet understøttedes med rige Donationer. Saaledes testamenterede Kong Magnus Vadstena Kongsgaard og flere andre Godser til den nye Orden. For at faa pavelig Stadfæstelse af sine Ordensregler besluttede Birgitta at drage

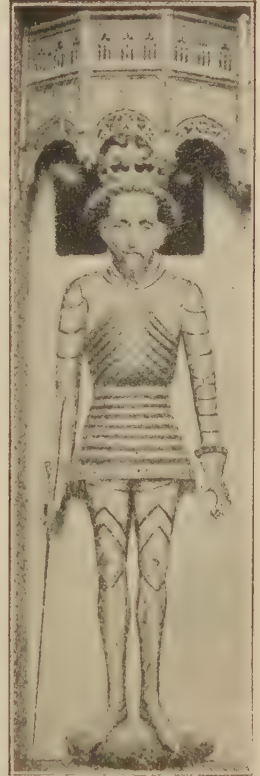

Fig. 164 Albrecht af Mecklenburg. (Efter hans Gravmæle).

til Rom. 1349 forlod hun Sverige og naaede Rom i Jubelaaret 1350. Under vedholdende Studier og Andagtsøvelser tilbragte hun Resten af sine Dage her, bortset fra den Tid hun var paa Valfarter. 1370 bevægede hun Pave Urban V til at udfærdige en Bulle, der gav hende Tilladelse til at grunde et Munke- og Nonnekloster i Vadstena; dog maatte hendes egne Klosterregler kun anvendes ved Siden af Augustinerordenens. Efter at saaledes hendes Livsværk var kronet med Held, begav hun sig trods sin høje Alder paa Valfart til det hellige Land, men Rejsens Anstrengelser blev hende for meget; straks efter sin Tilbagekomst til Rom døde hun 1373. Allerede Aaret efter bragtes hendes Støv til Fædrelandet og bisattes i Vadstenaklostret. 1391 erklæredes hun for Helgen. Vadstena Kloster fik snart meget stor Anseelse og en Mængde Datterklostre rejste sig baade i Skandinavien (i Danmark er Maribo og Mariager Birgittinerstiftelser) og i det øvrige Europa. Birgittas Indflydelse paa den aandelige Tilstand og hele Middelalderkulturen, navnlig i Skandinavien, gør hende fuldt fortjent til det Ry, hun tidligt vandt i hele Europa.

Fig. 165. Den hellige Birgitta. (Maleri paa et Alter-skab fra Salem Kirke i Södermanland).

Sveriges tyske Konge begunstigede sine Landsmænd, og hans Forsøg paa at lægge adeligt Storgods under Kronen, gjorde ogsaa sit til, at Stormændene foretrak at søge Hjælp i Danmark. Her var ved den sønneløse Valdemars Død Margretes og Haakon VI's lille Søn Oluf taget til Konge, og hans kloge og myndige Moder havde som hans Formynderske arbejdet saa virksomt for at hævde Kongemagten og frigøre Landet for Hansestædernes Vælde, at hun ogsaa, da Oluf arvede Norges Krone efter Haakons Død 1380, fik overdraget Styrelsen der. Med hende traadte Svenskerne i Forhandling, og skønt Oluf døde 1387 og med ham den sidste mandlige Ætling af alle tre Rigers Kongestamme, kom Forbundet mellem dem og hende i Stand. Ved Åsle nær ved Falköping blev Albrechts tyske Hær slaaet af de forenede Danske, Nor-

ten og frigøre Landet for Hansestædernes Vælde, at hun ogsaa, da Oluf arvede Norges Krone efter Haakons Død 1380, fik overdraget Styrelsen der. Med hende traadte Svenskerne i Forhandling, og skønt Oluf døde 1387 og med ham den sidste mandlige Ætling af alle tre Rigers Kongestamme, kom Forbundet mellem dem og hende i Stand. Ved Åsle nær ved Falköping blev Albrechts tyske Hær slaaet af de forenede Danske, Nor-

ske og Svenske, selv toges han til Fange. Margrethe kaaredes til Sveriges »Ildmægtige Frue og Husbonde«, som hun ogsaa kaldtes i de andre to Riger, og den Kamp med Østersøtyskerne, der fulgte, endtes ved Freden i Lindholm 1395; Albrecht frigaves, gav Afkald paa Kronen og oplod Stockholm, hvor Tyskerne havde fort et Rædselsherredomme. 1397 fik Margrethe sin Sosterson Erik af Pommern valgt til Konge i alle tre Riger og kronet i Kalmar, hvor en glimrende Forsamling af Rigerne ypperste gejstlige og verdslige Stormænd opsatte et Aktstykke, som erklærede Rigerne forenede for evigt. Margrethe, som alle sine Dage vedblev at være den egentlige Regent, søgte nu med Danmark som Midtpunkt at grunde en stærk nordisk Stormagt ved at hæve Kongedømmet paa Adelsens Bekostning og ved en klog og heldig Udenrigspolitik. Samtidig med, at hun ikke blot ved Køb og Bytte, men ved Inddragninger lagde Adelsjord under Kronen, skænkede hun gavmildt store Gaver til Kirken; hun virkede for Birgittinerordenen og lod sig selv indskrive som Søster i Vadstena Kloster.

Fig. 166. Kalmar Slot.

Uagtet Margrete i høj Grad brugte danske Mænd som Slotsfogder i Norge og Sverige, var alt roligt saalænge hun levede; men da Erik ved hendes Død 1412 fik Magten, og Skattekravene steg paa Grund af hans stadige Kampe med de holstenske Grever og Hansestæderne, blev Misfornøjelsen stor i Sverige. Den danske Foged Jens Eriksons haarde Styre i Dalarne fremkaldte 1433 en Bondeopstand under Engelbrekt Engelbrektssons Førerskab. Rigsraadet nødtes til at stille sig paa Bondernes Side, Kongen erklæredes afsat og paa en almindelig Rigsdag i Arboga 1435 valgtes Engelbrekt til Rigets Hovedsmand. Ved Løfte om Bedring blev Erik atter Konge, men da alt blev som for, brød Befrielseskrigen atter ud. Under dennes heldige Gang blev Engelbrekt, Almuens Re-

præsident, myrdet af en personlig Fjende, og hans Medbejler, Marsken Karl Knutsson, blev af Stormændene valgt til Rigsforstander.

I Danmark var Kong Eriks sejge Kampe for at knytte Sønderjylland til Kronen endt med en Fred med Tyskerne i Vordingborg. De holstenske Grever beholdt det meste af Sønderjylland. Hansestæderne, der forgæves havde angrebet København, opnaaede dog ikke at faa den nye Sundtold ophævet. Ogsaa i Jylland var der Bondeoprør og til Rigs-

Fig. 167. Dronning Margrete (efter Gravmælet).

raad og Højadel var Kongens Forhold daarligt. Ked af Regeringens Byrder drog Erik af Lande og levede siden paa Gotland som Fribytter i stor Stil. Rigsraadet erklærede ham for afsat og indkaldte hans Søstersøn *Kristoffer af Bayern*. De blandt Sveriges verdslige og gejstlige Stormænd, som foretrak en fremmed, fjærn Herre fremfor en af deres egne, forhandlede nu med Danmarks nye Konge; Karl Knutsson nedlagde sin Værdighed mod at faa store Forleninger; Kristoffer kronedes efter at have lovet at holde Rigerne helt adskilte i Styrelse. I begge Lande var Stormagtsvælden atter i Fremvækst; de jydskes Bønder sloges haardt ned. Uden at have gjort sig stærkt personligt gældende døde Kristoffer 1448; i Sveriges Historie er hans Navn knyttet til den Landslov, der gjaldt til 1734.

Efter Kristoffers Dod fik Unionens Modstandere Overhaand i Sverige, og Karl Knutsson valgtes til Konge. I Danmark henvendte Rigsraadet sig til den holstenske Grev Adolf, som Kristoffer havde forlenet

arveligt med Hertugdømmet Slesvig; han ønskede ikke selv Kronen, men fik sin Søstersøn Grev Kristian af Oldenburg valgt. Norge vaklede mellem Danmark og Sverige; Karl Knutsson blev endog kronet i Nidaros Domkirke af Ærkebispens, men efter en indbyrdes Krig enedes man i 1450 i Halmstad om at Karl skulde opgive Norge, og et norsk Rigsraadsmode fastslog, at Norge og Danmark for evig skulde have fælles Konge. Under Ledelse af Ærkebisp Jøns Bengtsson Oxenstjerna arbej-

dede Unionspartiet i Sverige for Kristian I; Grænsekrigen med Danmark og de trykkende Skatter, den medførte, skadede Karls Folkeyndest. 1457 nedlagde Ærkebisp sin Bispehat paa Højalteret i Uppsala og greb Sværdet. For ikke at falde i sine Fjenders Hænder flygtede Karl til Danzig, og Kristian blev indkaldt og hyldet. 1460 udvidede Unionskongen paany sin Magt, idet Slesvigs og Holstens Ridderskab valgte ham til Landsherre efter Adolfs Død; men de Pengeofre, dette kostede ham, og hans hele letsindige Økonomi gjorde ogsaa ham til en streng Skatteopkræver i Sverige, og da han fængslede Ærkebisp, kunde dennes Slægtning, Bisp Ketil Karlsson Vasa let rejse Folkeoprør, saa Karl kom tilbage 1464. Ham kunde Øxenstierner og Vasa'er dog endnu daarligere finde sig i, og hans sidste Kongetid blev meget urolig.

Fig. 168. Kong Hans og hans Familie (Efter en Altartavle i Odense.)

Efter hans Død 1470 valgtes hans vigtigste Hjælper *Sten Sture* (den ældre), en meget dygtigere Leder, til Rigsforstander. Da Kristian i Spidsen for en Hær søgte at tage den svenske Krone tilbage, led han et stort Nederlag mod Sten Sture paa Brunkeberg ved Stockholm 1471. Under den følgende Fredsperiode gjorde Sveriges indre Udvikling store Fremskridt. Ærkebisp Jacob Ulfsson grundede 1477 Landets første Universitet i Uppsala.

Ogsaa for Danmark og Norge blev Kristians Pungenød skæbnesvanger, idet den gjorde ham svag overfor den slesvigholstenske Adel og navnlig overfor Hansestæderne, der førte det store Ord i Byerne. De norske Lydlande Orknøerne og Shetland overgik til Kongen af Skotland som Pant for en Medgift, der aldrig udbetaltes. Store Summer brugte Kongen til Udenlandsrejser, af hvilke en gik til Rom, hvor han af Paven fik Tilladelse til at oprette et Universitet i København 1479.

Kristians Søn og Efterfølger i Danmark, *Hans* (1481—1513) var som Barn valgt til Tronfølger i alle tre Riger. I Norge opnaaede han først Højgejstlighedens Anerkendelse mod en Haandfæstning for Danmark og Norge, der indskrænkede hans Magt stærkt. Paa Grundlag af denne blev han ogsaa anerkendt af det svenske Raad i Kalmar 1483; men Sten Sture forstod at udskyde den praktiske Afgørelse og beholdt selv Magten. 1497 slog Hans løs, støttet af det unionsvenlige Stormandsparti med Erkebisp Jacob i Spidsen. Medens Russerne hærgede paa Østgrænsen,

Fig. 169. Kristian II.

indesluttede den kongelige Hær, delvis bestaaende af tyske Knægte, Rigsforstanderen i Stockholm; Dalkarlenes Undsætningshær blev slaaget, og Sten Sture maatte anerkende Hans mod selv at faa Finland til Len. Hans blev kronet, og hans Søn hyldet som hans Efterfølger.

I Hertugdømmerne Slesvig og Holsten havde Hans delt Magten med sin Broder Frederik; i Fællesskab vilde de nu afrunde deres Land ved at undertvinge det frie Bondesamfund i Ditmarsken, men den stærke Hær af tyske Knægte og Hertugdømmernes Adelsskab, som de førte derved Aar 1500,

bukkede forsmædeligt under for Bondeskarerne i det vanskelige Terræn, og denne Ydmygelse opmuntrede Unionsmodstanderne i Sverige, Sten Sture, Svante Sture og den kloge, hensynsløse Danskerhader Bisp Hemming Gad ledede en ny Opstand, og snart var Hans' Magt forbi; sidst overgav Stockholm Slot sig, forsvaret af den danske Dronning Kirstine. Sten Sture blev atter Rigsforstander til sin Død 1503. En svenskvenlig Opstand i Norge dæmpedes af den unge Prins Kristian.

Hans fortsatte Kampen ogsaa mod Sten Stures Efterfølger *Svante Sture* (1503—12), men fik aldrig Overhaand i Sverige. Da Hansestæderne, mod hvem han optraadte kraftigere end sin Fader, understøt-

tede Svenskerne fik han ogsaa Krig med dem. Han byggede store Skibe for Kronens Indkomster; for første Gang var den danske Flaade jævnbyrdig med Stædernes og hævdede i det hele Herredømmet paa Østersøen. Kort for Hans' Død sluttedes der Vaabenhvile baade med Sverige og med Stæderne.

Kristian II (1513–23), iderig, magtkær og handlekraftig, men lidet selvbehersket og uden Evne til Begrænsning eller Sans for det rette Forhold mellem Maal og Midler, førte Kampen for et samlet stærkt nordisk Kongedømme paa en saadan Vis, at dets Fremtidsudsigter aldeles forspildtes. I sin danske Haandfæstning maatte han bl. a. love, ikke at arbejde for sin Søn's Tronfølge og indromme Rigsraadet Ret til med Bistand af alle Rigets Indbyggere at paatale Brud paa Løfterne, ikke des mindre viste han snart de højere Stænder sin Uvilje. Uanset alle Forestilinger beholdt han efter sit Giftermaal med Karl V's Søster Elisabeth Hol-

Fig. 170. Torben Oxe.

lænderpigen Dyveke som foretrukken Elskerinde; da hun var død pludselig anklagede han Kobenhavns Slotshovedsmand, Torben Oxe, for at have forgivet hende, og skønt denne blev frikendt af sine jævnbyrdige Dommere, Rigsraadet, lod han ham domme til Døden af et Bondenævn og halshugge. Til hans Farbroder Hertug Frederik og til Hansestæderne blev hans Forhold meget spændt. I Sverige var Svante Stures Son og Efterfølger Sten Sture den yngre kommen i Strid med den farligste Repræsentant for de unionsvenlige Adelskredse, Ærkebiskop Gustav Trolle, og da Rigsforstanderen belejrede ham paa hans Borg Stäket, sendte Kristian en dansk Hjælpehær, som imidlertid blev slaet. Stäket indtoges, Ærkebisp'en erklæredes afsat ved en Rigsdagsbeslutning, og dette kirke-

lige Overgreb bekræftedes i en ret udfordrende Tone i et Dokument, beseglet af en Række Rigsraadsmedlemmer (1517). Aaret efter drog Kristian personlig til Stockholm; da han havde Uheld indledede han Underhandling, men vendte brat hjem, idet han troløst førte sine svenske Gidsler med sig, deriblandt Hemming Gad, der blev vundet for hans Sag, og den unge Gustav Vasa, som to Aar senere undveg fra sit Fangenskab.

Paven satte Ærkebispens Fjender i Band, og forsynet med Bandbulen rykkede Danskerne atter ind i Sverige 1520. Paa en islagt So ved

Fig. 171. Det stockholmske Blodbad i November 1520.

Bogesund i Vester Götland blev Sten Sture overvundet og dødeligt saaret, og Danskerne lagde sig for Stockholm Slot. Ved Hemming Gads Hjælp kom et Forlig i Stand. Stockholm oplødes; Kristian lovede Tilgivelse for alt, og Rigsraadet anerkendte ham som svensk Arvekonge. Nu gjorde han sit berygtede Forsøg paa at knække Landets højere Stænder saaledes, at intet længere kunde staa ham imod. Under Kroningsfesten i Stockholm i November 1520 lod han efter en fuldkommen vilkaarlig Rettergang fælde Dødsdom over dem, Pavebullen talte om, men i det paafølgende »stockholmske Blodbad« henrettedes »Kætterne« og andre, Kongen vilde af med, i Flæng: to Bisper, Stormænd, Borgere. Sten Stures Lig kastedes paa Baal, og ogsaa ude i Landet fandt

mange Henrettelser Sted. Folgen blev ganske modsat af den tilsigtede. Efter at Kristian var draget hjem, rejste Gustav Vasa Dalkarlene til Oprør, hele Landet fulgte efterhaanden, og 1523 kunde han drage ind i Stockholm.

Efter hans svenske Udaad blev Kristians Stilling i Danmark ogsaa kritisk. Med Dyvekes Moder Sigbrit som Raadgiver, foretog han indgribende, af de højere Stænder meget ildesete Forandringer. Den kongelige Domstol skød de andre til Side; Adelen og Gejstlighedens Forretigheder indskrænkedes, medens Borgerstanden droges frem, og Bondernes Kaar forbedredes paa Herremændenes Bekostning. Lunds Ærkestol besatte han ganske vilkaarligt, og han indkaldte de første lutheriske Prædikanter fra Wittenberg. Imod Haandfæstningens Bud indsatte han borgerlige Lensmænd og paalagde alle Slotshovdinge, hvis han døde, at lyde hans Son. Frygten og Hadel fik hans Fjender til at slutte sig sammen; i Forstaaelse med Hertug Frederik og med Hansetæderne, der havde erklæret ham Krig, sammensvor Adelen sig imod ham, og fra de jydskes Rigsraader modtog han Opsigelseshæder. Overfor den megen Modgang brød hans Energi sammen; i Sommeren 1523 sejlede han med Hustru og Børn til Nederlandene, hvor hans Svoger Kejseren herskede. Hertug Frederik toges til Konge i Danmark, omtrent samtidig med at Gustav Vasa kaaredes i Sverige. De nordiske Hovedlande havde for stedse faaet hvert sit Styre.

MIDDELALDEREN

ØSTEN

Fig. 1. Nu restaureret indisk Tempel. Opført paa Kong Asokas Tid, da Buddhismen fik fast Fod i Indien.

FORASIEN

PERSERRIGETS TILBAGEGANG, ENDELIGE FALD OG SØNDERLEMMELSE

Ved den historiske Tids Begyndelse træder tre vældige Riger os i Møde — Assyrien og Babylonien i Asien og Ægypten i Afrika. Hvert af disse Riger raadete over uhyre Hjælpkilder, og mægtige var de Herskere, som regerede over dem. Men naar hvert af disse Riger var saa stort og mægtigt, hvor stort og mægtigt maatte da ikke det Rige virke, der i sig forenede alle tre Lande, og hvis Hersker raadete over deres samlede Rigdom og Magtmidler? Stort og mægtigt var derfor Persien, da det havde lagt disse Riger under sig, og da Darius blev Konge, naaede det sin højeste Magtstilling indadtil som udadtil. Thi Darius var Manden, som i sig forenede de ypperste Statsmandsegenskaber, og som med Overblik og Sans for Enkelthederne forstod at sammensvejs og organisere dette gigantiske Omraade.

Dog allerede paa hans Tid begyndte der at vise sig Tegn paa Tilbagegang. De langvarige krigerske Forviklinger med de græske Stater fremskyndede den. Som vi tidligere har set, var det ogsaa en vesterlandsk Hersker, Aleksander den Store, som blev Aarsag til Perserrigets endelige Fald.

I det foregaaende er der allerede talt om Aleksanders Felttog og hans Regering. Han tilstræbte at forene alle Jordens Lande under sit Herredømme. Om disse Planer vidner bl. a. Erobringen af Ægypten og Toget til Indien. Han mente at kunne naa sit Maal ved at behandle de overvundne Folk med Mildhed, men ved denne Fremgangsmaade stødte han paa Modstand hos sine makedoniske Veteraner, der vilde nyde Sejrherrens Løn — at undertrykke de besejrede. Og Aleksander fik i den korte Tid, han endnu havde tilbage at leve i, nok at gøre med at tage sig af Rigets indre Anliggender. Som tidligere nævnt, døde han allerede Aar 323.

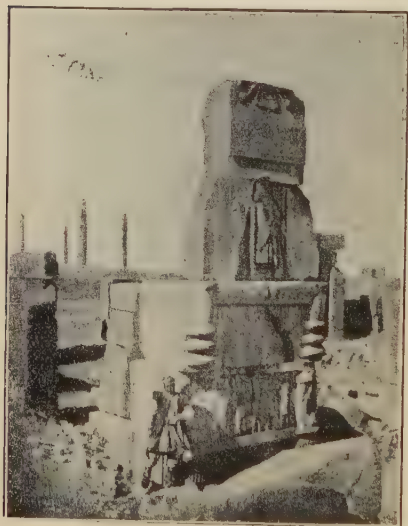

Fig. 2. Den tronende Perserkonge, Persepolis; Relief fra Salen med de hundrede Piller.

Aleksander den Store efterlod et Rige, større end noget paa Jorden hidtil eksisterende. De fleste af de Lande, der hidtil var indtraadte i Historien, horte under ham. Denne mægtige Hersker havde haft ondt ved at holde sammen paa alle disse

Lande. Alt for hurtigt var store Omraader lagt til et allerede uhyre udstrakt Rige. Dersom det var blevet forundt Aleksander at leve og at faa Tid til at organisere denne Kæmpestat, kan det være, at en Mand af hans Støbning kunde have gennemført en saadan Opgave. Men det er indlysende, at han ikke kunde faa en ham værdig Efterfølger. Derfor blev Aleksanders Dod ogsaa Signalet til Rigets Sønderdeling. Ja, saa hurtig tog Striden om de forskellige Lande fat, at hans Lig ikke naaede at blive bisat, inden den tog sin Begyndelse.

Aleksander efterlod sig ingen anerkendt mandlig Arving. Ganske vist fødte en af hans mange orientalske Gemalinder nogle Maaneder

efter hans Død en Dreng, men i det kaotiske Virvar, som raadede, og under den Oplosning af alle Retsbaand, der straks gjorde sig gældende, vilde ingen anerkende nogen lovlig Arvefølge, saa meget mindre som den afdøde Hersker kun havde raadet over alle sine underlagte Riger — bortset fra det makedoniske — med Sværdets Ret.

SELEUKIDERNES OG PARTERNES KAMP OM MAGTEN

Under disse Kampe gjorde de mægtige Satraper i Fororienten sig selvstændige. Efterhaanden opstod der imidlertid tre større Statslegemer. Den makedoniske Feltherre Antigonus oprettede et nyt Makedonien, og Ptolomæus losrev Ægypten og lagde det under sig. Endelig dannede Seleukus et stort Rige af de fleste asiatiske Stater. I hans Tid gik det fremad baade udadtil og indadtil. Saaledes besejrede Seleukus Antigonus i Slaget ved Ipsus Aar 301, hvorved han yderligere underlagde sig Mesopotamien, Armenien og Syrien.

Seleukus arbejdede meget, baade for Landets aandelige og for dets materielle Udvikling. Særlig lagde han sig efter at anlægge saa mange Byer som muligt, for at Grækere og Makedoniere kunde bosætte sig der. Paa denne Maade mente han bedst at fremme Helleniseringen, d. v. s. den østerlandske Kulturs Gennemsyning med den græske. Han skal have grundlagt ikke mindre end 75 Byer, hvoriblandt Seleukia ved Tigris og Antiokia i Syrien.

Samtidig fremblomstrede i Ægypten en By, som paa denne Tid vel var halvt saa stor som det nuværende København, og hvor den græske Kultur plejedes med større Omhu end noget andet Sted, nemlig Aleksandria.

Saa længe Seleukus regerede, var Landet stærkt. Men det gik, som det plejer at gaa i Lande med despotisk Regeringsform: naar Eneherskerens ikke staar Maal med sin Opgave, gaar det Hele ned ad Bakke. Seleukus' nærmeste Efterfølgere horte ikke til de gudbenaadede, og svage Hænder fik betroet et Scepter, som det vilde have kostet kraftige

Fig. 3. Persiske Soldater.

Hænder Møje at føre. Ligesom Aleksander bortreves Seleukus tidligt — han faldt for Morderhaand — og det Kaos, der herved opstod, gjorde det endnu sværere for hans Søn og Efterfølger Antiokus I (281—261) at lede Regeringshandlingerne, end man skulde have ventet af hans temmelig ringe Statsmandsbegavelse. I hans Tid foruroligedes Landet af Kelterne, og desuden løsrev store Omraader i Lilleasien omkring Byen Pergamon sig og dannede det pergameniske Rige Aar 278.

Ogsaa Antiokus II (261—247), Forgængerens Søn, var en svag Regent og maatte opleve, at Parterne løsrev hele Landet fra Eufrat til Indus fra Seleukiderne. Da reddedes Landet om ved Aar 200 af sin nye Konge, Antiokus III, der standsede Parterne. Han anvendte tillige sin Krigsmagt til Angreb og frarev tilsidst Ægypten saavel For-Syrien som Fønicien og Palæstina.

Men paa denne Tid var en ny Verdensmagt vokset op. Det var Rom, og denne saa ikke med blide Øjne paa, at en Stormagt i Østen udvidede sine Grænser. Antiokus gav imidlertid ikke Køb for blotte Trusler, men først da han havde lært de uovervindelige romerske Legioner at kende, maatte han afstaa alle vestasiatiske Besiddelser Vest for Taurus til Romerne.

Efter Antiokus' Død forfaldt Riget mere og mere, og Uroligheder hørte til Dagens Orden. Antiokus IV var en udsvævende, halvt sindsyg Regent, der forenede Kraftløshed med Despotisme. Han er bekendt for sin Undertrykkelse af Joderne, der tilsidst gjorde Oprør og det med saadan Fremgang, at de kort før Antiokus' Død dannede en fri Stat. Jodernes Uafhængighed varede, indtil ogsaa de opslugtes af den romerske Verdensmagt.

Seleukidernes Rige var blevet mer og mer indringet og omfattede nu kun det egentlige Syrien samt den sydøstlige Del af Lilleasien. Deres tidligere Undersatter, Parterne, havde derimod stadig udvidet deres Herredomme paa deres Herrers Bekostning og skulde snart komme til at true disses Selvstændighed, idet Kong Mitradates I i Partien (144—136) af dette Land skabte Østens stærkeste Stat. Alene den Mængde Sagn og fantastiske Fortællinger, som udbredtes om ham, viser, at han er den største Parterkonge i hellenistisk Tid. Hans uhyre Rige omfattede bl. a. Persien, der først tre og et halvt Aarhundrede senere skulde blive uafhængigt og styret af en indfødt Kongeslægt.

Parterne var, da de først optræder i Historien, et Nomadefolk, og de bibeholdt længe Forkærligheden for stadig Omskiftning af Bopæl.

Som alle Nomadefolk paa den Tid uddannede de sig til dygtige Ryttere. Deres simple Levevis gjorde dem skikkede til at overtage Magten i Osten efter Seleukiderne, der besad alle et degenereret Folks Egenskaber og blandt disse ogsaa den farligste, indbyrdes Misundelse.

PERSIEN GENOPSTAAR OG SÆTTER FORASIEN I EN BRAND, DER VARER FLERE AARHUNDREDER

Da det partiske Herredømme i Forasien i et Par Aarhundreder havde staaet saa stærkt, at det endogsaa havde trodset Romernes Lyst til Verdenserobring, begyndte det at gaa ned ad Bakke med dette Rige. Et daarligt Tegn var allerede det, at den partiske Storkonges Magt indskrænkedes til Fordel for en Del Storfyrster, der efterhaanden gjorde sig saa godt som uafhængige. Da det partiske Rige derfor stod saa splittet og vanskelig kunde optræde med samlet Kraft, forøgedes Mulighederne for Perserne til at opnaa Uafhængighed. De forsømte heller ikke Lejligheden og havde tillige Held med sig. Et nyt Persien opstod omfattende Iran og Babylon. Dette skete Aar 226.

Den Mand, som havde staaet i Spidsen for Oprørsbevægelsen og som tillige blev Konge i det nyskabte Perserrige, var Ardaschir.

Ved deres Handlekraft lagde Perserne straks for Dagen, at de i den lange Ufrihed kun havde samlet Kræfter. Thi allerede deres første Konge dristede sig til at angribe Romerne, hvilket dog maaske ikke kunde kaldes fuldt saa dumdristigt paa denne Tid, da det romerske Riges Stjerne allerede var begyndt at dale.

Den følgende Tid udmærkedes ved stadige Felttog mod Romerne. Sikkert havde Sagen set meget alvorlig ud for disse, dersom ikke andre Folkeslag i Forasien, der frygtede den unge persiske Erobrerstat, havde sluttet sig til dets Fjender.

Man forstaar imidlertid, hvilken Vægt de romerske Kejsere tillagde denne Fare i Osten, naar de ofte i egen Person ledede de romerske Hære paa denne Krigsskueplads. Kejser Valerianus blev Aar 260 taget til Fange ved Edessa, og noget over hundrede Aar efter faldt den store romerske Kejser Julianus i en Træfning. I den følgende Tid erobrede Perserne saavel Mesopotamien som Armenien. Ved Overenskomst lykkedes det imidlertid Kejser Theodosius den Store Aar 390 at hidfore en Deling af det sidste.

Stridighederne fortsattes med det østromerske Rige, efterat det vest-

romerske var faldet, og Kejser Justinianus maatte Aar 562 købe sig Fred paa 50 Aar.

Denne Overenskomst regnede Perserne kun for en god Forretning og undsaa sig aldeles ikke for at begynde Krigen efter ni Aars Forløb, da de Aar 570 først havde erobret Abessinien.

I Begyndelsen af det syvende Aarhundrede fik en Pøbelhelt, Fokas, Magten i det ostromerske Rige; han havde idelige Uheld i Kampen mod Perserne, der i flere Aar frit kunde hæрге i Lilleasien, Syrien og Palæstina.

Men efter en saa godt som uafbrudt Krigstilstand paa over 400 Aar var Persien aldeles udmattet. Indre Splid og almindelig Opøsning begyndte at vise sig, og da Araberne tilmed rettede deres frygtelige Angreb mod Riget, faldt Persien fuldstændig sammen ved Midten af det syvende Aarhundrede.

Disse Krigs-Aarhundreder havde ikke levnet Pusterum for nogen større kulturel Udvikling. Persiens indre Liv var nærmest kommet til Udfoldelse i voldsomme Kampe mellem forskellige religiøse Retninger. I det gamle Persien havde Zarathustras Tilhængere været eneraadende. Men allerede i det nypersiske Riges første Tid fremstod en ny Lære, som skulde blive den gamle en alvorlig Konkurrent. Da optraadte nemlig Manes, som vilde indføre en rigere og mere inderlig Religion. Men det lykkedes den stærke Præstemagt at tilbageslaa Angrebet, skønt Kampen varede flere Aarhundreder. Selv Kristendommen trak det korteste Straa i Kampen mod den gamle Religion, selv om den sidste Sejr ikke var fuldstændig.

Men saa kom Muhamedanismen, den Lære, der opfordrer sine Tilhængere til at udbrede deres Tro med Vaabenmagt, og skønt Modstanden kun langsomt kunde brydes, var Islams Fremgang desto sikrere.

KALIFERNE I BAGDAD OG SELDSJUKERNE

Arabernes Sejre i Persien var større paa det religiøse end paa det politiske Omraade. Thi vistnok var de første Kalifers Regering en glimrende Tid, men deres Magt formindskedes med hvert Aarhundrede, og saavel indfødte Fyrster som Nabolandenes Herskere tilrev sig store Dele af Landet. Men den første Tid var unægtelig en Stortid. Den berømteste Repræsentant for disse Kalifer i Bagdad, der under deres Regering voksede op fra en ubetydelig Flække til en af den øster-

landske Histories mest berømte Byer, var Harun-ar-rasjid, hvis Rygte først og fremmest er blevet udbredt ved de vidunderlige Eventyr om ham i »Tusind og een Nat«. Men i Virkeligheden var Tilbagegangen allerede begyndt paa hans Tid, og snart skulde et stærkere Folk udbrede sig over disse Egne. Det var heller ikke frit for, at Kaliferne selv undergravede deres Magt, idet de udnævnte Generalguvernører eller Emirer over store Landstrækninger; disse Embedsmænd blev rigtige Fyrster, som i det mindste ikke bidrog til at styrke Kalifatet.

Derimod maa det indrømmes, at Kultur og Samfundsordning gik stærkt frem i denne Periode. Skattevæsenet ordnedes, Veje anlagdes og Postforbindelsen forbedredes.

Ogsaa den rent aandelige Kultur stod højt. Kalifen Mamun grundlagde et stort Bibliotek. Man studerede flittigt de klassiske Forfattere. Filosofien havde saadanne udmærkede Dyrkere som Ibn Sina († 1037) og Abul-Valid († 1118). Den sidste er en af Middelalderens navnkundigste Rationalister. Men med Videnskabsmænd og Tænkere forsvarer man ingen Stormagt, og Udviklingen bar derhen, at Vejen fuldstændig jævnedes for en tyrkisk Erobring. Den Gren af de tyrkiske

Fig. 4 og 5. Persiske Stoffer fra Middelalderen, fremstillet ved Vævning.

Stammer, som i de kommende Aarhundreder skulde spille en saa betydningsfuld Rolle baade i politisk og religiøs Henseende, var Seldsjukerne. Deres Hjemstavn var Stepperne Vest for det kaspiske Hav, og Kaliferne havde ingen Forstaelse af, at de forberedte deres egen Undergang, da de optog unge Mænd af dette Folk i deres Hære. Uden at møde altfor stor Modstand kunde denne tyrkiske Folkestamme derfor tilrive sig Magten i Bagdad. Dette skete omkr. ved Aar 1055.

Seldsjukerne var saaledes fra at have været et ubetydeligt Folk blevet et af Østens mægtigste, og i den følgende Tid var deres Magt stadig i Tiltagende. Thi med deres tapre Hære kastede de sig over de omliggende Folk og lagde Sejr paa Sejr. De havde dog ikke alene den blotte Erobring for Øje, men optraadte ogsaa som Beskyttere af den osterlandsk-muhamedanske Kultur, for hvis yderligere Udbredelse de bandede Vej. Men deres Magtstilling gik tabt næsten lige saa hurtigt, som den var blevet til. Deres Herredømme bestod ikke længere end til Aar 1245, da det blev revet over Ende af de fremstormende Mongoler.

INDIEN

LANDET OG DETS OPRINDELIGE BEFOLKNING

Forindien danner den mellemste af de tre sydasiatiske Halvøer. De to andre er den arabiske Halvø i Vest og Bagindien i Øst. Selv om disse tre Halvøer i deres Form ikke stemmer helt overens med de tre sydeuropæiske, frembyder de dog ikke faa Lighedspunkter. Den arabiske Halvø er et firsidigt Bjerg- og Ørkenland. Den spanske er paa det nærmeste kvadratisk, og ogsaa den er for en stor Del opfyldt af Bjerge og ode Hojsletter. Den østligste Halvø i Asien svarer til den østligste i Europa, og begge er bjergrige og har dybt indskaarne Kyster. Forindien endelig karakteriseres i mangt og meget af det, som ogsaa udmærker den italienske Halvø. Længst imod Nord ligger i Italien Alperne som et beskyttende Værn med Europas højeste Bjergtoppe. Indiens Nordgrænse dannes af ikke blot Asiens, men hele Jordens vældigste Bjergland, Himalaja. Syd for Alperne ligger Posletten, hvor Po-floden slynger sig gennem de frugtbareste Egne; Syd for Himalaja ligger ogsaa et af Jordens mest udstrakte Lavlande. Gennem dette løber

TEMPELSØEN VED ALVAR (INDIEN).

to Kæmpefloder, Indus i Vest og Ganges i Ost. Omraadet Syd for Sletterne indtages saavel i Italien som i Indien af lavere Bjergland.

Samtlige sydasiatiske Halvoer har imidlertid en umaadelig Udstrækning i Sammenligning med de sydeuropæiske. Saaledes er Forindien med sine fem Millioner Kvadratkilometer omtrent fyrretyve Gange saa stor som den italienske Halvø.

Indiens store Udstrækning og Ulighed i Højdeforhold medfører store Forskelle i klimatisk Henseende. Saaledes har Lavlandene et særlig udpræget tropisk Klima med afvekslende voldsom Hede og skybrudagtige Regnskyl. Bjerglandenes Klima er ganske vist køligere end de lavere liggende Egnene, men da den uden Sammenligning talrigste Del af Befolkningen altid har boet og fundet sit Udkomne paa Slettelandet, er det indlysende, at Indiens Indbyggere i det store og hele, hvilke Folkeslag de end har tilhørt, har været udsat for Klimaets sløvende Virkninger. Desuagtet har Indien frembragt en høj Kultur. Det indiske Sletteklima er ogsaa i Modsætning til f.

Fig. 6. Palmeskov i Forindien.

Eks. det ægyptiske af særlig usund Karakter, hvilket den i Landet for Tiden herskende Klasse, Englænderne nøksom har maattet erfare.

Ligesom i alle tropiske Lande, der begunstiges af rigelig Nedbor (det kan i denne Sammenhæng fremhæves, at Nedboren i den nordøstlige Del af det store indiske Sletteomraade paa sine Steder er mere end 20 Gange saa stor som f. Eks. paa Sjælland), er Plantevæksten overordentlig frodig. Dette er særlig Tilfældet i de Dele af Lavlandet, hvor Inderne har forstaaet at anvende kunstig Vanding. Dette gælder særlig Bengalen, Lavlandet omkring Ganges. Sletterne omkring Indus er der-

imod som Følge af de der herskende hede Vinde øde Ørkenstrækninger. Den mest almindelige Kornsort i Indien er Ris.

Hvad Dyrelivet angaar, er dette særdeles rigt og har været det i endnu højere Grad. Nu som før findes der Masser af Næsehorn, Tigere, Pantere og Vildsvin. Dette gælder ogsaa Bjørne, Ulve, Hyæner og Sjakaler. Endnu er der ogsaa mange Hovdyr. Endvidere er Indien umaadelig rigt paa Insekter og giftige Slanger, af hvilke den almindeligste og mest frygtede er Brilleslangen.

Tidligere var ogsaa Løven meget almindelig; nu strejfer kun et Faatal om i de øde Ørkener i Nordvest. Selv Elefanten, der fanges levende for at anvendes som Transportdyr m. m., forekommer nu mindre talrigt.

De vigtigste Husdyr var i Oldtiden Bøflen, Faaret og Svinet. Svineavl drevs dog kun af den laveste Befolkning.

I vore Dage udgør i Indien Hinduerne den uden Sammenligning talrigste Del af Befolkningen. De tilhører den indoeuropæiske Race. Endnu i den historiske Tid har de trængt Landets Urbefolkning tilbage til de indre, vanskeligt tilgængelige Dele, Dekans Højland, hvor de endnu bor. I den østlige Del af Himalaja er Befolkningen derimod af mongolsk Oprindelse. Det er Hinduerne, som har skabt Landets høje Kultur, og det er deres Historie, vi nu skal følge.

HINDUERNES EROBRING AF INDIEN OG DETTES POLITISKE HISTORIE INDTIL OMKRING AAR 1290 E. KR.

Da Arierne i en fjern Fortid, maaske allerede to Tusind Aar før vor Tidsregning, fra Irans Højland trængte ned paa de indiske Sletter, traf de der Landets Urindbyggere, med hvilke de maatte kæmpe om Herredømmet over Landet. At domme efter Hinduernes egne Beretninger i deres ældgamle Skrifter, Vedabøgerne fra Aarene 1400—600 f. Kr., skulde denne Urbefolkning have staaet paa et meget lavt Kulturtrin. Den senere Oldtidsforskning er kommet til et lignende Resultat og har bragt for Dagen, at disse Stammer anvendte Redskaber af Flint og Knive af Agat. Som Krigere kunde de dog maale sig med Hinduerne, og det var først efter at disse havde dannet en særlig Krigerkaste, at de kunde besejre og tilbagetrænge Landets negeragtige Befolkning. Da denne ydre Fjende var nogenlunde uskadeliggjort, begyndte imidlertid indre Stridigheder. Her kan man udskille en Kamp mellem Befolkning-

en i to forskellige Dele af Indien, den ved Indus og den ved Ganges. Af disse Kampe fremgik tilsidst Stammerne i Ost som Sejrherrer. Vort Kendskab til den tælles Erobring af Indien og de senere indbyrdes Stridigheder er grundet paa de Redegørelser for denne Tid og dens Begivenheder, som vi finder i Vedabøgerne. En endnu langt vigtigere historisk Kilde frembyder de to Heltedigte Mahabarata og Ramajana. Af disse er det førstnævnte det mest omfangsrige. Ligesom Iliaden og Odysseen sikkert ikke er skrevet af en enkelt Person, har deres indiske Forgængere, der er flere Gange saa omfattende som de græske Digterværker, alene paa Grund af deres Omfang ikke kunnet skrives af een Person, men i Tidernes Løb maa de vigtigste Begivenheder efterhaanden være blevet optegnet.

Tyngdepunktet i saavel politisk som i kulturel Henseende var alt-saa blevet overflyttet til Gangesomraadet. Her

udvikledes nu i Aarene omkring 1000—600 f. Kr. den Kultur, som vi paa Grund af Præsteskabet, Braminernes, overordentlig store Indflydelse har kaldt Bramanismen. Ved Siden af denne Klasse finder vi ogsaa Adels- eller Krigerklassen, den saakaldte Ksjatrija-Klasse, endvidere Jordbruger- og Købmands- eller Vaisyaklassen samt Trællene, Sudra-klassen. De sidste udgjordes af den undertvungne Del af Landets Ur-

Fig. 7. Dette Tempel, som ellers i Arkitekturen minder om de sydindiske Tempelbygninger, er bygget til Buddhas Ære af Kong Asoka i Midten af det tredje Aarhundrede f. Kr.

befolkning. Skønt Skellene mellem de forskellige Klasser allerede paa denne Tid var stærkt fremhævede, var Kastevæsenet i egentlig Forstand dog endnu ikke raadende. Eftersom Krigerklassens praktiske Betydning aftog, sank ogsaa dens politiske Magt, og det var selvfølgelig Braminerne, som forstod at hæve sig paa dennes Bekostning.

Omkring Aar 600 f. Kr. naaede Braminernes Magtstilling sit Højdepunkt. Da var det, Buddhismen hidførte en fuldstændig Omvæltning i saavel religiøs som i social Henseende. Thi samtidig med, at Bramanerne mistede deres ledende Stilling, mildnedes den strenge Kasteinddeling. At Bramanerne flere Hundrede Aar frem i Tiden paany skulde komme til at erobre en ledende Stilling, vil vi senere faa at se.

Da Buddhismen sejrede i Indien var Landet inddelt i fire Kongeriger og tolv Hovedtingedømmer. Desuden havde en Del

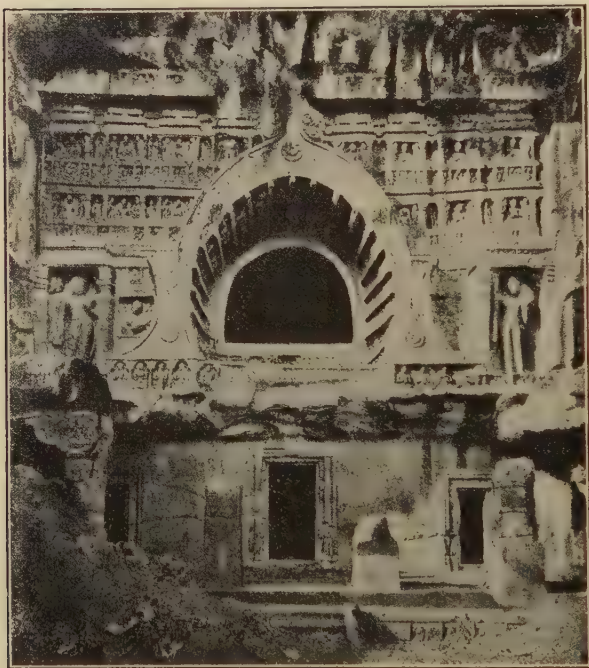

Fig. 8. Grav fra det tredje Aarhundrede f. Kr. i Omegnen af Bombay.

Fyrster oprettet forskellige selvstændige Adelsrepublikker. Det vigtigste af Kongerigerne var Magadha ved Ganges' sydlige Bred. Dette var Buddhismens sikreste Børg. I Særdeleshed blev dette Tilfældet, da Kong Asoka i Midten af det tredje Aarhundrede f. Kr. blev dens ivrigste Forkæmper.

Ellers er Indiens Historie i disse Aarhundreder meget lidt kendt, idet kun yderst faa Efterretninger fra denne Tid er blevet nedskrevne eller i det mindste opbevarede for Efterverdenen.

Om Aleksander den Stores Tog til Indien og dets Virkninger der ved vi, at han Aar 326 f. Kr. tilføjede den første indiske Fyrste i Landet

omkring Indus, Porus, et knusende Nederlag, der aabnede Aleksander Vejen til Indiens rige Lande. Som tidligere nævnt, vægrede hans Soldater sig ved at følge ham længere, og han maatte derfor vende om.

Aleksanders Tog skulde imidlertid faa mere betydningsfulde Folger. En Eventyrer af Trællekasten, der var kommet i Forbindelse med Makedonierne ved Indus, forstod at udnytte de urolige Forhold efter Aleksanders Tilbagetog. Efter at have ryddet Kong Porus af Vejen samlede han en Hær, marcherede østerpaa med den og fik Held til at styrte Nandadynastiet i Magadha samt at tilvende sig hele Magten i det østlige Indien. Dermed var hele Nordindien fra Indus til Ganges samlet til eet Rige. Den fortsatte Erobring af Sydindien gik langsomt og fredeligt for sig, efterhaanden som den hinduiske Kultur vandt Indgang hos Urbefolkningen.

De nærmest følgende Aarhundreder præges af de voldsomme, næsten uafbrudte Kampe med Skyterne, dette ejendommelige Blandingsfolk fra Egnene Nord for Sortehavet. Allerede tidligt havde dette Folk foretaget mindre Strejftog ned ad Indien til. Erobringstog i egentlig Forstand tog

Fart i det første Aarhundrede før vor Tidsregning, og den berømteste Skyterkonge, Kanishka, kunde regne sig for Hersker over et stort Rige i det nordvestlige Indien. Stadig fortsatte Indvandringer af Skyter gav Befolkningen i disse Grænseegne et vist Præg, og endnu i vor Tid anses Folket i denne Del af Landet for i stor Udstrækning at være Efterkommere af de gamle Skyter. Man faar et stærkt Indtryk af Sejgheden i disse Kampe mellem de to Folk, naar man hører, at Skyterne fortsatte deres Indtrængen helt ind i det sjette Aarhundrede e. Kr. Da synes de hinduiske Herskere at have tilbageerobret de tabte Landomraader.

Da denne Fare lykkelig var blevet afværget, fik Hinduerne ikke

Fig. 9. Indisk Billedhuggerarbejde fra Kong Asokas Tid. Et af de ældste, kendte Eksempler paa indisk Kunst.

Lov til ret længe at være i Fred. Thi vi nærmer os nu Tiden for Arabernes Erobringstog til alle Verdenshjørner, afstedkommet af den mægtige religiøse Bevægelse i Arabien, Muhamedanismen, der forkastede alle andre Religioner og fremhævede den krigerske Erobring som det sikreste Middel til at udbrede Læren om Allah, den eneste Gud. — »En Draabe Blod, udgydt for Guds Sag, er mere værd for Gud end to Maaneders Faste og Bøn«.

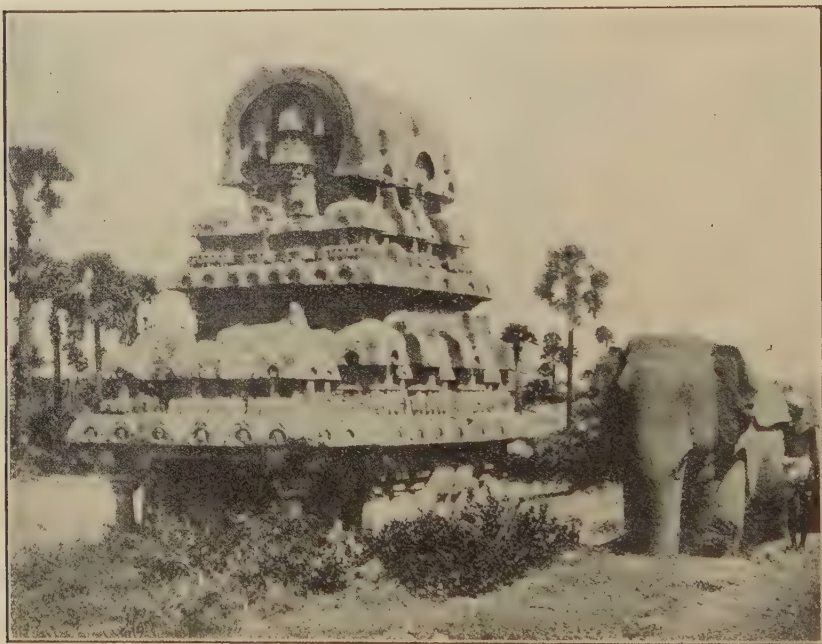

Fig. 10. Indisk Tempel fra det 6te Aarh. e. Kr. udhugget i Sten. Tilhøjre een ligeledes i Sten udhugget Elefant.

Allerede omkring Aar 647 e. Kr. altsaa kort Tid efter Muhameds Dod omtales arabiske Tog mod Indiens Vestkyst. Og Angrebene blev hyppigere og hyppigere. Kampene fortos med vekslende Held, men da begge stridende Parter var saa temmelig lige stærke, lod det afgørende Resultat vente paa sig i flere Aarhundreder. Allerede i Begyndelsen af det 8. Aarhundrede var imidlertid Afganistan, beliggende Nordvest for Indien, blevet erobret af Araberne. Her og i visse Dele af det nordvestlige Indien havde Araberne nu godt Fodfæste og kunde derfra fore-

tage talrige Hærgningstog ind i Indien. I den nærmest følgende Tid var Situationen meget indviklet, saa vi kan ikke her komme ind paa Enkelthederne. Men efterhaanden kom der mere Gang i Udviklingen. En muhamedansk Erobrerhoyding i stort Format i Indiens Historie, Muhamed af Ghor, naaede, inden han i Aaret 1206 blev myrdet, at erobre næsten hele Indien. I næsten hundrede Aar uden Afbrydelse eller til o. Aar 1290 holdt Muhamedanerne Stillingen i Indien. Dette var i mange Retninger af overordentlig Betydning ikke mindst i religiøs Henseende. Endnu i vore Dage har Muhamedanismen eller Islam mange Tilhængere i Indien.

SAMFUNDSLIVET, KULTURENS OG RELIGIONENS HISTORIE

Det indiske Samfund var, som vi har set, et udpræget Klassesamfund, og i de ældste Tider var Præste-

skabet saa godt som eneraadende. I faa Landes Historie har det religiøse Liv spillet en saa stor Rolle som i Indiens. Ja, den kulturelle Udvikling har i næsten alle Forhold indstillet sig efter Religionens altbeherskende Indflydelse. Det var ved Religionens Hjælp, at Bramanerne kunde opretholde en saa skarp Klasseinddeling, som virkelig fandtes og delvis endnu findes i Indien. De forbød, at nogen maatte arbejde sig op over sin egen Stand, men til Gengæld lærte de, at en-

Fig. 11. Ruinerne af et gammelt indisk Palads.

hver, der levede et retskaffent Liv paa Jorden, skulde i et nyt Liv, i en anden legemlig Skikkelse faa Lov til at komme op i en højere Kaste. Den derimod, som gjorde Synd og ikke adlød alle de Bud, som Bramanerne opstillede, skulde rykke ned i en lavere. Denne Lære om Sjælevandringen indgaar som det væsentligste i Bramanernes Religion. Alt er udgaaet fra Brama d. v. s. den guddommelige Verdenssjæl, og alt skal vende tilbage til ham.

Fig. 12. Gandha, Guden Vishnus hellige Ørn, er her fremstillet i halvt menneskelig Skikkelse. — Træskulptur fra et indisk Tempel.

Men det var sandelig ikke let at handle som et retskaffent Menneske efter Bramanernes Opfattelse heraf, thi de udgav en saadan Mængde spidsfindige Forordninger om Moral og Levevis, at man ikke kunde være et almindeligt Menneske, dersom man vilde efterleve dem. Vejen til Frelse maatte nødvendigvis gaa gennem de haardeste Lidelser. Uden Spægelse og Selvplageri kunde ingen blive salig.

Bramanerne har bl. a. efterladt sig den saakaldte »Manus Lovbog«, der sandsynligvis er blevet til i Tiden mellem det niende og sjette Aarhundrede f. Kr., og hvori de overleverede An-

skuelser, som havde dannet sig inden for Præsteklassen, er udformede. De ældste kendte Optegnelser af denne Samling Forskrifter er dog først blevet til efter Begyndelsen af vor Tidsregning.

Manu er det første Menneske Jamas Broder. Han fortæller om Verdens Tilblivelse og lader en vis Mand ved Navn Brigu fortsætte. Det maa tilfojes, at Manu ikke opfattedes som een og samme Person. Den ældste Manu havde seks Efterkommere af samme Navn, og hver af dem havde i et lige langt Tidsrum hersket over Verden. Saaledes faar man et System af Verdensaldre, som med uhyre Mellemrum afløse hverandre.

Manus Lovbog giver os en Mængde Underretninger om det sociale Livs Udformning. Over alle Kaster stod Kongen. Særlig var han dog overste Felherre for Krigshæren, og Krigerkasten var saaledes mest afhængig af ham. Han skulde styre Landet ved Statholdere. Det opgives nøjagtigt, hvor stor Skat han maatte opkræve. Ingen Braman var skyldig at betale nogen som helst Skat. Købmændene skulde erlægge en vis mindre Del af Fortjenesten. Folket i Almindelighed tynge- des af saavel Formue- og Grundskat som Indkomstskat. Det var ingenlunde smaa Afgifter, man skulde af med: en Halvtredsinds-

Fig. 13. Den hellige Tyr i Mysore.

tyvendedel af Kreaturerne og lige saa meget af de rede Indkomster samt desuden temmelig store Andele i Hosten efter Jordens større eller mindre Frugtbarhed.

Skattesystemet var imidlertid ret godt indrettet, og Oppebørselsmændene maatte ikke gøre sig skyldige i ulovlige Afpresninger. Desuden var det til Lettelse af Skattebyrden indrettet saaledes, at man kunde indbetale Skatten i flere Oppebørselsterminer.

Som tidligere omtalt, var Lovene meget strenge. Et betegnende Træk var det, at de lod Kvinder og Trælle indtage samme Retsstilling. Saaledes kunde disse to Klasser kun i Undtagelsestilfælde bruges som Vidner. Et yderligere Bevis paa Kvindens daarlige Stilling var det ret al-

Fig. 14. Hellige Stene i Indien; tjente som Markens og Grødens Vogtere.

Fig. 15. Kolossal Buddhafigur i Bagindien, hvortil Buddhismen kom fra Forindien, og hvor den ogsaa fik Fodfæste.

mindelige Flerkoneri, og at hun blev regnet for giftelærdig allerede i otte Aars Alderen. »En Kvinde skal lyde sin Fader i Barndommen, være sin Mand underdanig i Ungdommen og i sine Borns Vold i Alderdommen«.

Ved Siden af Brama, den højeste Gud, findes en Mængde andre Guder. Blandt disse mærkes særlig tre: Indra, Himmels Herre, Herskeren over Solskinnet, Regnen og Vindene, Agni, Lysets og Ildens Gud, Varuna, Herskeren over det uendelige Verdensrum og Havets vide Flade.

Men ligesom de kristnes Gud aabenbarer sig i tre Skikkelser, var Bramanernes højeste Guddom tredelt i Guderne Brama, Vishnu og Siva. Disse udgør saa at sige Legemliggørelsen af Uraanden Brama. Af disse tre er Brama selve Urforuften. Det er ham, der har skabt alt. Vishnu er Bramas hellige Vogter. Han skal en Gang genoprette den sædelige Verdensorden. Siva fremtræder som Naturkræfternes Gud. Han er derfor baade den livgivende og den livsødelæggende Gud.

Foruden disse findes endnu en Masse Gudomme. Naar Floderne i Nordindiens Bjergland fryser til om Vinteren, er det den slangeagtige Isjætte Vrita, som lænkebinder Flodaanderne. Om Foraaret løser Indra atter de fangne. Vaya og Maruts er Vindguder. Morgenrødens Gudinde er Usjas.

Ligeledes dyrkes en Mængde lavere Naturguder. I omtrent hvert Bjerg, hvert Træ, hver So og hver Flod findes en Aand. Hvert Hus har en Skytsaand.

De, som i levende Live har været onde Mennesker, bliver onde Aander, der spreder Sygdomme og alle Onder omkring sig. Ved Hjælp af Trylleformler og visse forebyggende magiske Handlinger kan man beskytte sig mod disse Aander.

I et langt Tidsrum, ja, i Aarhundreder tilbagetrængtes imidlertid Bramanismen af Buddhismen.

Siddhattha var Fyrstesøn, og hans Slægts Stamland laa paa Himalajas sydlige Skraaning, ovenfor Ganges' nedre Lob. Han fødtes

Fig. 16. Støtte rejst af Kong Asoka paa det Sted, hvor Buddha blev født. Indskriften lyder paa Palisproget: »hida bhagavam jate«. (Her er den ophøjede født).

Fig. 17. Buddhas Tand, en Relikvie, som nu opbevares i Byen Kandy. Efter Buddhas Død blev hans Legeme sønderdelt, og Brudstykker deraf sendtes til forskellige Egne for at saa mange Steder i Landet som muligt kunde faa Del i den Velsignelse, det indebar, at eje en Bestanddel af den store Mesters jordiske Levninger.

Fig. 18. Billedet fremstiller, hvorledes en Buddharelikvie gøres til Genstand for Dyrkelse.

engang efter Aar 560 f. Kr. og voksede op, omgivet af den største Luksus. Paa hans mindste Vink stod Tjenere i Hundredevis til hans Raadighed, og intet blev ham nægtet. Men han blev træt af alt dette og søgte ad Fornuftens Vej at fatte Tilværelsens inderste Mening.

Han begav sig ud i Skoven og satte sig om Natten under et Figentræ. Der kom han til fuldstændig Klarhed over Frelsens Vej. Han vidste forud, at hele Tilværelsen er en Lidelse, og at Livets Elendighed gentages i det uendelige under Sjælevandringen. Men nu opdagede han, at Begæret er selve Aarsagen til al Lidelse. Kunde man blot tvinge Begæret, skulde man slippe for en endeløs Sjælevandring og vinde Nirvanas, den ubevindte Saligheds Lykke. Den Tanke kom da over ham, at han skulde gaa ud i Verden og forkynde for Mennesker den Vished, han havde fundet. Han klædte sig i Munkekla-

der, forlod sit Hjem og gik ud og forkyndte sin Lære. Han vendte sig mod den indiske Askese d. v. s. Legemets Spærgelse. Det var Sjælen, der skulde øves, og Ondskaben i den, som skulde uddrives. Derfor maatte man ikke nyde noget, som kunde skade Sjælen. Siddhattha forbød f. Eks. berusende Drikke. Intet levende Væsen maatte dræbes; hans Tilhængere maatte derfor være Vegetarianere.

Siddhattha havde altsaa stiftet en ny Religion. Ad Fornuftens Vej havde han udfundet det System, der var grundlæggende for den. Han fik derfor Tilnavnet Buddha, hvilket betyder «den oplyste». Under dette Navn er han blevet kendt i Verden.

Buddha fik store Skarer af Tilhængere. Han ordnede Klostervæsenet, og rige Mænd skænkede Gods og Guld til Klostrene. Her havde Munkene deres Bopæl i Regntiden, men i den tørre Aarstid vandrede de omkring og forkyndte Buddhas Lære om Frelsen fra Begæret.

Det varede imidlertid temmelig længe, inden denne Lære blev den herskende Religion i Landet. Det var, som det fremgik ved Behandlingen af den politiske Historie, Kong Asoka som i Midten af det tredje Aarhundrede ivrigst arbejdede for Buddhismen. Siden holdt den sig samtidig med, at den udbredtes over andre Dele af Asien, som fremherskende Religion til om ved Aar 700 e. Kr. At den fra dette Tidspunkt begyndte at gaa mere og mere tilbage i Indien, havde mange Aarsager. Munkene forfaldt til Ladhed og Slovhed. Deres Livsideal tilskyndede dem dertil. Buddhismens Tilhængere og Forsvarere kunde ikke maale sig med Bramanerne. Thi den bramanske Teologi havde gennemlobet en storartet Udvikling. Mod Buddhismens negative og abstrakte Lære rykkede Bramanerne frem med dens Modsætning. De trak Gudsdyrkelsen frem i Forgrunden og opførte herlige Templer, de saakaldte Pagoder. Endvidere var de nu langt mere moderate i deres Lovbud end tidligere. Man fandt sig i mange, endogsaa raa og betænkelige Skikke, idet man erklærede, at de horte til Folkets Fornodenheder. Saaledes genvandt Bramanismen sit Herredomme i Indien og har bevaret det endnu i vor Tid.

Det er allerede tidligere omtalt, at Religionen prægede hele det kulturelle Liv i Indien. I Bygningskunsten gik man især ud paa at smykke Templer og Grave. Billedhuggerkunsten havde samme Hovedopgave. Vi har derfor ogsaa herlige Frembringelser af indisk Kunstflid og bildende Kunst, men det indiske Kunsthaandværk var betydeligt mere ensidigt indstillet end f. Eks. det kinesiske, med hvilket vi straks skal faa Lejlighed til at beskæftige os.

ØSTENS FJERNESTE FOLK

Længst ude i Øst, hinsides alle de Lande, vi tidligere har beskrevet, ligger uhyre Landstrækninger, hvor et Kulturliv er opblomstret, der i Hovedtrækkene er afvigende fra alt, hvad de vestlige Riger har kunnet

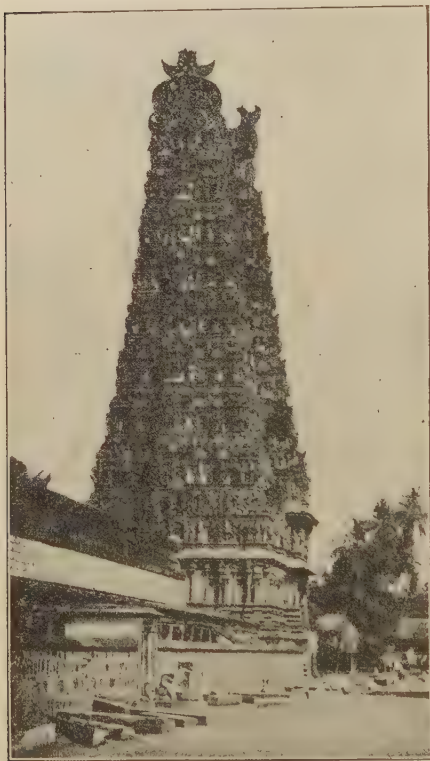

Fig. 19. Typisk sydindisk Tempel.

opvise. Men i de ældste Tider har ogsaa selve Naturforholdene stillet sig hindrende i Vejen for alt Samkvem og Kulturpaavirkning mellem det yderste Østen og de øvrige Folk. Ganske sikkert har dog eet af disse fjerne Folk en Gang haft Bolig betydelig længere Vest paa, end det nu er Tilfældet, nemlig Kineserne. Man har antaget, at disse en Gang har beboet Egnene omkring det kaspiske Hav. Maaske er det mere sandsynligt, at deres oprindelige Hjemsted ikke har været beliggende saa nær op til de indoeuropæiske Folk, men snarere har været Bjerg- og Ørkenomraaderne Nord for Indien og Tibet, det nuværende Østturkestan. I hvert Fald ligger Kinesernes Udvandring fra disse Egne saa langt tilbage i Tiden, at om der nogen Sinde i kulturel Henseende har været Lighed til Sted med de indoeuropæiske Folke-

slags, kan den dog nu vanskelig paavises. Man kan dog næppe tænke sig, at Kinesernes Kultur skulde have udviklet sig aldeles uden Paa-
virkning ude fra.

KINA

FOLKET

Kinas nuværende Indbyggere, Kineserne, har altsaa ikke altid været bosiddende, hvor de nu bor. Men da de for fire à fem Tusind Aar siden lidt efter lidt rykkede længere mod Ost, kom de ikke til ode Egne. Nej, her traf de paa et Folk af den Stamme, hvortil vor Tids Tibetanere og Siamesere horer. Ganske vist blev Urindbyggerne for en stor Del bortjagede, men de, som fik Løv til at blive, gik op i det vestfra kommende Folk, og der opstod en delvis ny Folketype. Nutidens Kinesere er altsaa i Henseende til Race ikke fuldtud af samme Støbning, som det Nomadefolk, der for flere Tusind Aar siden ved Bortflytning fra Bjergene og Orkenerne opslog sine Boliger paa Sletterne omkring Floderne Sikiang, Jantsekiang og Hoango.

HVORLEDES NATURFORHOLDENE I KINA KAN FORKLARE LANDETS S.EREGNE KULTURELLE UDVIKLING

I Indiens Historie havde vi Lejlighed til at tale om det vældige Bjergland, der mod Nord danner Landets Grænse. Det er disse vidt-forgrenede Bjerge, hvis østlige Fortsættelse danner det kinesiske Riges Sydgrænse. De Forgreninger, som mod Nordost udgaar fra det utilgængelige Højdeplateau, Pamir, »Verdens Tag«, beliggende Nord for Himalaja, danner Rigets Vestgrænse. Ogsaa mod Nord ligger der mægtige Bjergkæder, hvoriblandt Altai og Baikalbjergerne. Det er klart, at Bjergstrækninger med Toppe, der ligger 7 à 8 km over Havets Overflade, og som endnu den Dag i Dag intet Menneske har kunnet bestige, har lukket af for al Samfærdsel. Ganske vist forekommer Dalsænkninger og Passer, men saa vidt man ved fra Opdagelsesrejsende, f. Eks. Sven Hedin, der har færdedes der, bestaar de kun af ode Orkener, som det koster uhyre Anstrengelser at berejse, og hvor man møder Besværligheder af alle Slags. Man forstaar let, at disse Fjeld- og Orkenstrækninger maatte saa godt som fuldstændig udelukke al ordnet Samfærdsel med Folkene paa den anden Side.

Den sidste Grænse, den østlige, dannes af Havet, og den Vej kom ingen vesterlandske Købmænd paa en Tid, da det endnu skulde vare Tusinder af Aar, inden Sovejen Syd om Afrika blev opdaget.

LANDETS NATURLIGE HJÆLPEKILDER OG MATERIELLE KULTUR

Langt fra hele Kina er opfyldt af Bjerger. Vældige Arealer omkring Flodernes nedre Løb er Lavland. Dette igen er inddelt i fire Omraader ved de tidligere omtalte mægtige Floder Sikiang, Jantsekiang og Hoango, hvert af disse med sit særlige Præg og sine særegne naturlige Forudsætninger. At disse maa være af væsentlig forskellig Art, kan man forstaa, naar man erindrer sig Landets uhyre Størrelse. Kina er ikke aflangt af Form, men snarere cirkelrunt, og dog er Afstanden mellem Landets Nord- og Sydgrænse ude ved Kysten godt og vel 2200 km eller omtrent svarende til Strækningen mellem Sveriges nordligste og Italiens sydligste Punkt. Lige saa vel som Klimaet i Nordsverige og Syditalien er af stærkt afvigende Beskaffenhed, er det samme Tilfældet med Nord- og Syd-kina.

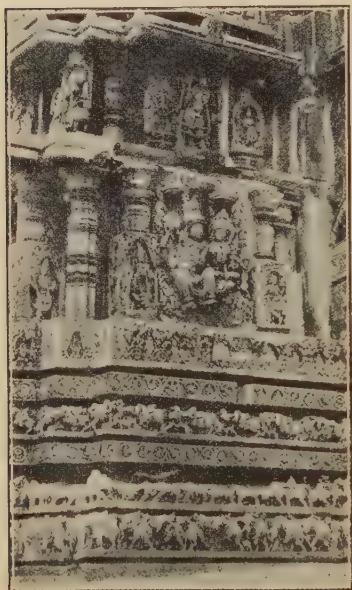

Fig. 20. Brudstykke af et indisk Tempeltaarn.

Det sydlige Kina omkring Floden Sikiang har et udpræget tropisk Klima. Landets Frembringelser var derfor de samme, som plejer at forekomme i den tropiske Zone. Dyrelivet havde saa godt som fælles Præg med Indiens, og selv Husdyrene var omtrent de samme.

I det andet Lavland omkring Floden Jantsekiang er vi oppe i Mellemkina, hvor der hersker et herligt subtropisk Klima. Disse Egne er i vore Dage kendte over hele Jorden, saa langt som Teen drikkes. Men Tebusken dyrkedes ikke i Oldtiden, da Kendskabet til dens Egenskaber kun ligger godt tusind Aar tilbage i Tiden.

Derimod har Risdyrkingen altid været kendt i Kina, og denne for Kineserne saa betydningsfulde Kornsort har i dette Omraade været Genstand for Dyrkning lige fra de ældste Tider.

I det nordlige Kina, omkring Hoango, »den gule Flod«, begunstiges Klimaet ikke af større Mildhed. Modsætningen mellem Aarstiderne er

DEN STORE BUDDHASTATUE FRA KAFAKOURA I JAPAN.
Denne kæmpemæssige Statue virker meget imponerende ved det
majestætiske Udseende og de mægtige Dimensioner.

INDISK GRAVBYGNING FRA AGRA.

her særlig fremtrædende. Derfor kan man i disse Egne ikke vente at finde stor naturlig Frugtbarhed. Hirsen har dog altid været dyrket, saa længe Kineserne har beboet dette Lavland, ligesom Hvededyrkningen her er af gammel Dato.

Men vi nævnede for, at der findes fire Lavlande; det fjerde udgøres af det uhyre Delta, der dannes af det Dynd, som Hoango og Jantsekiang fører med sig fra de indre Dele af Landet. Omraadet er ikke sammenhængende, men brydes af den bjergrige Halvo Schantong. Dette Lavland er det frugtbareste af dem alle, og med sit vældige Areal, der svarer til det europæiske Frankrigs, har det selvfølgelig altid kunnet underholde store Menneskemasser. Ligesom i Jantsekiang-omraadet har Risdyrkningen her altid været fremherskende.

Kineserne var allerede i de Tider, som vi nu skal behandle, Verdens dygtigste Jordbrugere. De forstod at vande Markerne ved Hjælp af Kanaler i Tusindvis. Hver Fodsbred af dertil egnet Jord søgte de at opdyrke, og for at spare paa den kostbare Jord bosatte de sig i Jordhuler eller i Baade paa Floderne. Og alt var Genstand for den kinesiske Landbefolknings Interesse. For at faa Bygningsmateriale og Raastof til Hjemmeindustrien dyrkede de Bambusroret. Til Næring for Silkeormen plantede de Morbærtræer, og Silketilvirkningen har i Kina sit oprindelige Fædreland. For at være ene om Silkeproduktionen hemmeligholdt Kineserne dens Tilberedning saa længe som muligt, og det var først i det sjette Aarhundrede, paa den østromerske Kejser Justinians Tid, at ifølge Sagnet et Par Munke i deres hule Vandringsstave forte Æg af Silkesommerfuglen med til Europa.

Nu om Stunder er Kvægavlen ubetydelig i Kina, thi eftersom Engene opdyrkes, maa denne mere og mere indskrænkes. Men heller ikke tidligere var den nævneværdig i Forhold til Agerbruget. Hesten har altid været sjælden i Lavlandene, hvor man i Stedet betjener sig af Æsler. I de vestlige Bjerglandskaber har man den topuklode Kamel, og som Trækdyr anvendes Bøflen. Faar, Svin og Fjerkræ af alle Slags

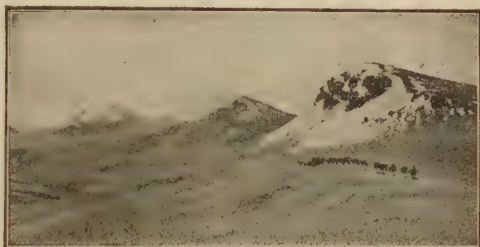

Fig. 21. Vejen over Pamirs Højslette, som den Dag i Dag er lige saa øde og usikker som for tre Tusind Aar siden.

er derimod gammelkendte Husdyr, og denne Avl var tidlig meget udbredt.

Kineserne har altid været duelige Haandværkere, og særlig indenfor Kunstindustrien har de hævet sig til det enestaaende. De kinesiske Arbejdere har fremstillet herlige Ting i Bronze og Porcelæn. Særlig det sidste er vidtberømt. Ja endnu i vore Dage er de dygtigste vesterlandske Arbejdere ude af Stand til at fremstille Porcelænsvarer, der kan sammenlignes med de gamle kinesiske. Ganske vist kan dette neppe heller siges om Bronzearbejderne, men naar det gælder Porce-

Fig. 22. Bambusrør.

lænet, har Kineserne dog i endnu højere Grad hævdet deres Overlegenhed. Hertil bidrog Kinesernes Kendskab til Farveemner, som de udtog af Plantesafter, og disse Farveemner var og er forøvrigt endnu den Dag i Dag ukendte for Europæerne. Fremstillingen af Bronzearbejder stod imidlertid højt allerede i det andet Aartusinde f. Kr., medens Porcelænstilvirkningen ikke synes at være opkommet i Landet for i det niende Aarhundrede e. Kr. Allerede i det trettende Aarhundrede fremstilledes virkelige Mesterværker i Porcelæn. Ornamenterne paa Bronzearbejderne var dels geometriske Figurer, dels Naturefterligninger, men Dyremotiverne var dog de almindeligst forekommende. Menneskefigurer og Plantemotiver finder man først langt senere, et Forhold, der sikkert skyldes Buddhismens Indflydelse.

Kineserne var ogsaa dygtige Billedskærere i Træ og Elfenben. Billedhuggerkunsten begyndte derimod først at blomstre rigtigt med Buddhismens Indtrængen. Da fandt Masser af Kunstnere deres Udkomme ved at udhugge Kolossalaffbildninger af Buddha.

Hvad angaar Arkitekturen, var Kineserne, skont meget i deres Bygningsstil var ret mærkværdigt, dog maaske mindre selvstændige end i meget andet. Thi med Hensyn til Monstre m. m. i Arkitekturen, har de modtaget adskilligt fra Indien sammen med Buddhismen.

Raamaterialet til Porcelæns- og Bronzetilvirkningen findes i Mængde i Kina. I Lavlandene er det vanskeligere at faa Raamateriale til Bygningerne. Som tidligere omtalt, fandt Kineserne paa at dyrke Bambusrøret, i det mindste i Landets sydlige Del. Særlig hvad angaar de almindelige Beboelseshuse, kunde Behovet i stor Udstrækning tilfredsstilles hermed.

DEN AANDELIGE KULTUR OG RELIGIONEN

Det var ingenlunde kun i materiel Henseende, at Kulturen stod højt i Kina. Ogsaa den aandelige Kultur naaede her allerede tidligt en betydelig Udvikling. Saaledes var Skrivekunsten af ældgammel Oprindelse, og man har historiske Optegnelser om Begivenheder, der ligger mere end tusind Aar tilbage for vor Tidsregning. Man skar Skrifttegnene ind i smaa Tavler af Bambusrør. Denne Metode blev efterfulgt af en anden, hvor man gik over til at anvende Pensler. Denne Forandring indtraadte i det tredje Aarhundrede f. Kr.. Da man vel havde vænnet sig af med at indriste Tegnene, kunde man bruge Silkestof i Stedet for Træplader.

Fig. 23. Kejser Shi-huang-ti lader en Mængde klassiske Værker brænde. — Senere kinesisk Maleri.

Fire Hundrede Aar senere, altsaa ved Begyndelsen af det andet Aarhundrede e. Kr., opfandtes Papiret. Men efter den Tid varede det om ved otte Hundrede Aar, inden man lærte den Kunst at trykke Bøger, i Begyndelsen uden bevægelige Typer.

Kineserne har i Modsætning til Inderne en stærkt udpræget historisk Sans. Vi har mange historiske Efterretninger i Behold. En af Landets allerstørste Kejsere, Schi-huang-ti (222—210) odelagde en Mængde klassiske Skrifter, fordi han ikke vilde vide af, at de

Fig. 24. Kong-fu-tse og Buddha. — Japansk Tegning.

Fig. 25. Laotse. Denne afbildes for det meste ridende paa en Okse. — Gengivelse fra en kinesisk Encyklopædi.

gamle Kejseres Berømmelse skulde fordunkle hans egen. Men han blev meget upopulær ved denne Bedrift, især blandt de dannede Klasser.

Mange af Verdens største Opfindelser og videnskabelige Opdagelser er gjort i Kina. Allerede i de ældste Tider skal Kineserne have udfundet Magnetnaalens Egenskaber og kunnet paavise Verdenshjørnerne. Krudtet kendte de før vor Tidsregning, sandsynligvis 400 Aar tidligere. Decimalsystemet anvendtes fra ældgammel Tid.

Malerkunsten stod meget højt i Kina, og Japanerne har efterlig-

net den. Kineserne malede ikke gerne ud fra deres Fantasi, men gengav nøgternt Scener fra Naturen og det daglige Liv. I Musiken har de derimod aldrig drevet det vidt; de savner Sans for Takt og Harmoni.

Den ældste Religion i Kina var en Naturreligion. Som det altid er Tilfældet, hvor en saadan findes, dyrkedes en Mængde forskellige Guder og Aandevæsener.

De højeste Guddomme var Sjang-ti eller Vang-tjan, »den højeste Himmel«, samt Ti-Tu, Jorden. Fra disse to havde alle Ting deres Tilværelse.

Lidt efter lidt blev Dyrkelsen af de afdodes Aander den vigtigste Bestanddel af Religionen. Kun hos de gamle Ægyptere har Dyrkelsen af de afdøde vundet større Udbredelse. Man skulde vise Forfædrene det størst mulige Hensyn, ganske som om de endnu levede og færdedes imellem deres Efterkommere. Ved en Slags tilbagevirkende Kraft regnedes dissers Fortjenester Forfædrene til gode, og saadanne, som havde levet i længst henfarne Tider, kunde ved Efterkommernes Ydelser faa tildeelt høje Titler m. m. Det hele mundede ud i næsten latterlige Overdrivelser.

Fig. 26. Kong-fu-tses Grav Nord for Byen Kyfu.

De første mere fremragende Mænd paa Religionens og Filosofiens Omraade var Lao-tse og Kong-fu-tse, der fremstod noget før Buddha. Kong-fu-tse gav Udtryk for Anskuelser, der var langt bedre afpassede efter det kinesiske Temperament. Hans Læresætninger gik i nøgtern og rationalistisk Retning og vandt derfor mest Tilslutning blandt de dannede Klasser.

Lao-tse derimod fremkom med en mere følelsesbetonet Lære, der hældede stærkt i Retning af Mystik. Dette Religionssystem fik sine fleste Tilhængere blandt de lavere Klasser.

Lao-tses Lære lignede i mangt og meget Buddhas. Thi det negative i den var Modarbejdelsen af Begæret, det positive, at enhver skulde fordybe sig i Tao, Buddhas Nirvana. Ogsaa i Forkyndelsen af, at alt er udgaaet fra Skaberen og er af hans Væsen, stemte hans Lære overens med Buddhismen.

Kong-fu-tse var det udprægede Forstandsmenneske og ganske blot tet for Fanatisme. Samtidig med, at han forkyndte sin egen Lære, angreb han aldeles ikke, i det mindste ikke direkte, den gamle, officielle

Fig. 27. Udsigt fra Buddhas Grotte.

Religion, indprentede Ærbødighed for Loven, Lydighed og Nøjsomhed, Flid og Retsindighed. Særlig strengt holdt han paa Ærbødigheden overfor Forældrene og Forfædrene. En saadan Lære fandt naturligvis de herskendes Bifald. Selv tilhorte Kong-fu-tse de fornemmes Klasse. Dog kan man ikke sige, at han begunstigede en bestemt Klasse; han holdt strengt paa, at Kejseren og hans nærmeste skulde foregaa Folket med deres Eksempel.

Kong-fu-tse har gjort Efterverdenen uvurderlige Tjenester ved at ordne og udlægge, ja, endogsaa forøge de kinesiske kanoniske Skrifter, der omfatter fem Bøger og kan betegnes som svarende til, hvad Bibelen

er for de kristne Folkeslag. Forst da Buddhismen var blevet den herskende Religion i Indien, begyndte dens Tilhængere at gøre Forsøg paa at skaffe den Udbredelse udenfor dette Lands Grænser. Men der gik flere Aartier efter Kristus, inden Buddhismen naaede til Kina. Da den egentlig har storre Sangbund i den kinesiske Folkesjæl end i den indiske, havde dens Forkyndere storre Fremgang i Kina end i dens eget Hjemland. Men naturligvis varede det et Stykke Tid, inden den trængte rigtigt igennem, og fort ind i det fjerde Aarhundrede blev den Statsreligion. Dette skte dog forst, efter at den var blevet yderligere tilpasset efter det kinesiske Folks religiøse Følelse. For en Tid saa det ret mørkt ud for den nye officielle Religion, thi i det 9de Aarhundrede lod Kejser Vu-tsung odelægge Buddhistklostre i Titusindvis og bortjage Munke og Nonner i Hundredtusindvis.

DE SOCIALE FORHOLD

En, om ikke altfor udpræget, socialistisk Samfundsorden synes at have været raadende i de ældste Tider. Thi Jorden var Statens, og de, som vilde bruge den, kunde ikke betragte den som deres egen. Det var forøvrigt ikke alene Agerjorden, der regnedes for Statsejendom. Nej,

Skove, Vandløb, Malmlejer, og Gruber maatte heller ikke ejes af private.

Men Udviklingen forte store Forandringer med sig. Tid efter anden ændre-

Fig. 28. Den vestlige Side af Buddhagrotten.

des Lovene, og under deres Beskyttelse fremstod tilsidst den frie og ukrænelige Ejendomsret.

Lovene var strenge, især mod Oprørere. Lovgivningen var forøvrigt vel ordnet.

Ejendommelige var Forordningerne om Forholdet mellem de to Køn. Der fandtes særlige Embedsmænd, som skulde paase, at alle Mænd over 30 Aar og alle Kvinder over 20 Aar giftede sig. Dog var det heller ikke Meningen, at Ægteskab skulde indgaas for den nævnte Alder, men noget direkte Forbud var der ikke. En sund Forordning forbød Ægteskab mellem nærbeslægtede.

Slægten og Familien var hellige Enheder, og saavel Slægtens ældste som Familiefaderen havde en udstrakt Myndighed. Desuagtet var Kvindens Stilling ikke saa daarlig her som i Indien.

DEN POLITISKE HISTORIE

De politiske Begivenheder plejer ofte at danne en Ramme, indenfor hvilken det øvrige kan indesluttet. Men da, som vi tidligere har paa-

Fig. 29. Underjordisk Buddhatempel i Siam.

peget, Kina var saa vel beskyttet af naturlige Skranker, og desuden ved sin blotte Størrelse frembød et godt Forsvar, kan man let forstaa, at de udenrigs-politiske Forviklinger i det Tidsrum, det her drejer sig om, ikke var altfor mange. Med de Folk, som boede indenfor Kinas egen naturlige Forsvarsmur, maatte der derimod udkæmpes en Del Kampe. Den indrepolitiske Historie byder os ogsaa adskilligt af Interesse.

Efter Kinesernes egne Beretninger at dømme skal deres Land allerede fra det tredje Aartusinde f. Kr. have været samlet til eet Rige, som regeredes af Herskere af guddomme-

lig Oprindelse. Det er imidlertid sandsynligt, at Rigsenheden, i det mindste i visse Tidsrum, har været temmelig svag. Længere frem i Tiden udvikledes endogsaa et fuldstændigt Feudalsystem. Thi Ven-Vang, der regerede om ved 1100 f. Kr., uddelte for at skaffe sig Venner blandt Fyrsterne forskellige Dele af Riget, saa at tilsidst hele Landet var udstykket i ikke mindre end 72 Feudalstater. Paa Kong-fu-tses Tid var det endnu inddelt i en Mængde større og mindre Stater, der for det meste var udviklede i blodige indbyrdes Kampe, og saalænge Tschon-Dynastiet, hvis Grundlægger var den nysnævnte Ven-Vang, herskede i Landet, fortsattes disse Kampe. Dette Dynasti blev imidlertid styrtet af Fyrstefamilien Tschin. Dennes første Regent, Schi-huang-ti (228—210), genoprettede Rigets Enhed. Han regnes for en af Kinas allerstørste Kejsere. Han drev de besværlige Ørkenfolk tilbage og fuldbyrdede til Forsvar mod dem den saakaldte »kinesiske Mur« mod Nord, der dog var paabegyndt allerede under hans Forgængere. Schi-huang-ti udvidede i betydelig Grad Regentens Magt.

Efter hans Død rejste de underkuede Lensfyrster sig imidlertid, og hans Son, der efterfulgte ham paa Tronen, blev ryddet af Vejen. Midt i Forvirringen tilvendte en Brodersøn, Liurpang, i Spidsen for en Oprørsskare, sig Regeringsmagten. Han maatte dog udkæmpe baade mange

Fig. 30. Et Stykke af den store kinesiske Mur, der om ved 200 f. Kr. opførtes til Værn mod Angreb af de vilde Nomade-folk. Murens hele Længde er, alle Forgreninger indbefattet, op imod 4000 km.

og haarde Kampe med Medbejlere til Magten, men han besejrede dem alle, og Han-Dynastiet regerede siden over Kina i over 400 Aar. Denne Tid var saavel i politisk som i kulturel Henseende en virkelig Glansperiode. Riget udvidedes paa alle Kanter, og man aabnede Handelsforbindelser med Persien. Selv om disse langt fra var regelmæssige, var det dog i hvert Fald et Skridt i den rigtige Retning.

Ved Han-Dynastiets Ophor faldt Landet fra hinanden i tre Riger: det vestlige, østlige og nordlige Kina. Der udkæmpedes en Mængde

Fig. 31. Kloster paa »det gyldne Bjerg« ved Tschen-kiang.

Kampe, men Dynastiet Tsin i Nordkina besejrede begge de andre Lande og samlede Kina paany. Slutningen blev imidlertid ikke Begyndelsen lig, og fremmede, særlig tartariske Herskere, tilrev sig store Dele af Landet. Denne Periode kaldes ogsaa de »16 Staters Tid«. Tsin-Dynastiet beholdt imidlertid Magten, indtil det, Aar 420, uddode. Derefter faldt Kina atter fra hinanden, denne Gang i to store Dele, Syd- og Nordkina. Delingen bestod lige til Aar 589, da Sui-Dynastiet igen fik Riget samlet.

Aar 618 tilvendte et nyt Dynasti, Tang (618—907) sig Magten. Be-

gyndelsen af dette Dynastis Regering betegner en Glansperiode i Kinas Historie og kan opvise flere af dettes største Herskere.

Tai-tsung (626 –649) er Kinas største Kejser. Hans Regering kendetegnes af en kraftig Politik mod de vilde Nabostammer af hvilke de fleste blev underkuede og maatte erkende Tai-tsungs Overhojhed. Desuden indtraf een af de faa udenrigspolitiske Begivenheder i Kinas tidlige Historie: Det kom til Krig med Korea. Som alt ovrigt i Tai-tsungs Tid forløb ogsaa denne heldigt, og Korea blev et Lydrige under Kina. Indadtil opretholdt denne Regent Ro og Orden. Den kulturelle Udvikling tog i hans Tid stærk Fart. Det var ogsaa paa dette Tidspunkt, at de første Kristne Missionærer kom til Landet.

Ogsaa Hsien-tsung (712—756) var en kraftig Kejser. Fra Indiens Historie ved vi, at Araberne paa denne Tid rettede mægtige Angreb mod dette Land. Araberne truede ogsaa det kinesiske Rige i dettes vestlige Dele, men det lykkedes Hsien-tsung at holde dem tilbage.

Ganske vist lykkedes det heller ikke Araberne i Fremtiden ad krigersk Vej at erobre de vestlige Dele af Riget; men paa Religionens Omraade lykkedes det dem saa meget bedre, og ad denne Vej kunde de efterhanden losne Baandet mellem Kinas centrale Dele og dets længst bortliggende Provinser. Det varede heller ikke længe, før den mongolske Befolkning her gjorde Oprør, og paa denne Maade gik kort

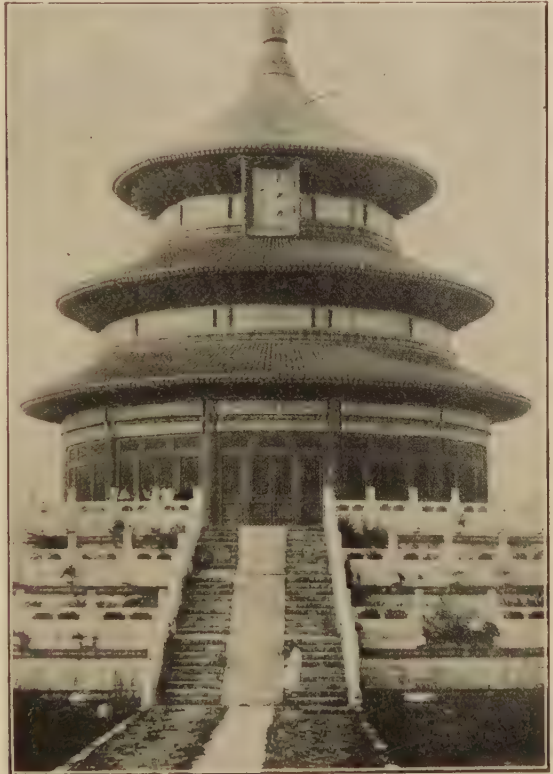

Fig. 32. Himlens Tempel i Peking.

før Aar 800 Tarimbækkenet tabt. — Lige saa glimrende som Tang-Dynastiets Tiltrædelse havde været, lige saa fornedrende blev dets Afslutning; Provins efter Provins gled ud af Hænderne paa de svage Regenter.

Efter en Tid af indre Forvirring besteg Dynastiet Sung (960—1295) Tronen. I Aaret 1227 tabtes hele Nordkina til Mongolerne. Disse havde under Høvdingen Djingis-kan udbredt deres Herredømme over store Dele af Asien. En af hans Efterkommere lagde hele Kina under sig. Mongolernes Herredømme varede kun kort, og efter knapt hundrede Aars Forløb kunde Landet atter glæde sig ved en Selvstændighed, som dog ikke skulde vare altfor længe.

JAPAN

JAPANERNE SLAAR SIG NED PAA DE NUVÆRENDE JAPANSKE ØER. OVERSIGT OVER DERES OLDTIDS- OG MIDDELALDERS POLITISKE HISTORIE

De japanske Øer har ingenlunde altid været Japanernes Hjemland. Tværtimod er disse forholdsvis sent, sandsynligvis først i det syvende Aarhundrede f. Kr., kommet derover fra Fastlandet, antagelig nærmest fra Korea.

Den ret almindelige Forestilling, at Kinesere og Japanere er nærbeslægtede Folk, ja, at de udgør to Nationer af samme Oprindelse, er ganske ubegrundet. Disse to Folk har tværtimod, hvad Race angaar, meget lidt tilfælles. Sandsynligvis er Japanerne nærmest beslægtede med en Del nordmongolske Stammer.

Hvorledes det nu end hænger sammen, saa indvandrede Japanerne altsaa for om ved 2500 Aar siden til deres nuværende Land og fordrev dettes Urindbyggere, der stod paa et meget lavt Kulturtrin. Først slog de sig ned paa den uden Sammenligning største Ø, Honto, men lidt efter lidt udbredte de sig over saa godt som alle de 4000 Øer.

Ligesom der i Kinas tidlige Historie ikke fandt nogen Forvikling Sted med andre Magter, saaledes omtales heller ikke i mange Aarhundreder nogen Krig, hvori Japan har taget Del. En temmelig sen japansk Legende fortæller, at Kejserinde Jingo-Kongo, der regerede i

i Begyndelsen af det tredje Aarhundrede e. Kr., skulde have erobret Korea, og at Japanerne siden da har kunnet gøre retmæssige Krav paa dette Land. Man bør sikkert ikke fæste altfor stærk Lid til den historiske Sandhed i denne Legende, men sikkert er det, at den japanske Indflydelse paa det lige overfor liggende Fastland ikke har været helt ringe. Imidlertid ved vi jo, at Kineserne i Begyndelsen af det syvende Aarhundrede erobrede Korea. Japanerne saa naturligvis ikke med milde Øjne paa, at dette fandt Sted, men deres Forsøg paa at forhindre Kineserne i at befæste deres Herredømme paa den store Halvø, tilbagevistes med Vaabenmagt. Dette skete Aar 663.

Fujiwara-Slægten, der fra Aar 686 ledede Landets Skæbne i Samarbejde med det indfødte Dynasti, forsøgte med al Kraft at hævde Japans nationale Enhed og at modarbejde al Indflydelse fra Kina.

Ligesom i Kinas Historie ser vi ogsaa i Japans, at forskellige

Fig. 33. Udsigt over Japans hellige Bjerg Fuji-Yama.

Landsdele Tid efter anden ligger i Strid med hinanden, og at Stormændene kappes om Magten. I det store og hele synes imidlertid Samdrægtigheden i Japans indre politiske Liv at have været betydelig større, end Tilfældet var med Kinas. Fujiwarernes Magt var i Begyndelsen tiltagende, og de var ogsaa meget nøjeseende med at bevare den; men af Frygt for, at Stormændene ogsaa skulde faa noget at sige, søgte de i Stedet deres Støtte hos en Del lavere staaende, og derved opstod et

Favoritregimente, som førte til aftagende Magt for Fujiwarerne. Denne Forandring indtraadte i det ellefte og tolvte Aarhundrede. Den nærmest følgende Tid var fuld af Forvirring, og Begivenhedernes Forløb er ikke fuldt belyst. Adelsmændenes Stilling styrkedes imidlertid mere og mere, og et fuldt udformet aristokratisk Statssamfund blev Udviklingens Resultat.

SAMFUNDET OG KLASSERNE

Det er tidligere omtalt, at Regeringen i Japan var i Hænderne paa Stormændene, i det mindste i Praksis. Kejseren regerede kun tilsyneladende. Derimod søgte man at bevare Tronfølgen indenfor det guddommelige Dynasti. Ved Siden deraf saa man ikke saa nøje paa Køn eller Alder, eller hvorvidt Moderen var af højere eller lavere Byrd. Alle Medlemmer af Regentens Slægt indgik i Adelsstanden, og saaledes øgedes dennes Magt paa Bekostning af Kejserens. Det var Adelen, som skønt Kejseren formelt var den afgørende, ind- og afsatte Embedsmænd, ja, endogsaa »Herskerens« nærmeste, Hofmændene.

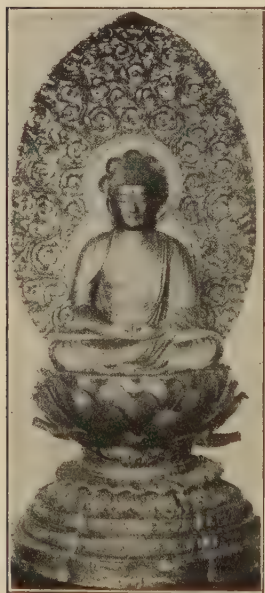

Fig. 34. Japansk Buddha
siddende paa en udfoldet
Lotusblomst.

For ogsaa i Fremtiden at bevare deres Magt og privilegerede Stilling, tillod Adelsmændene ingen uden for Standen staaende at naa op til i det mindste de højere Embeder. Derfor uddeltes disse til Familier og ikke til Enkeltmand. Først under Indflydelse af Fujiwaraslægten, der vilde begrænse Adelsmagten, blev det muligt for Mænd af Folket at arbejde sig op til Embedsposterne.

Foruden Adelsmænd, fandtes i Japans tidlige Historie næsten kun Bondere. Det varede nemlig længe, inden en virkelig Kobmandsstand udviklede sig, og Haandværkerne var i

Stormændenes Tjeneste. De frie Bonders Stilling var temmelig vanskelig, da Adelsmændene indkaldte kinesiske Landbrugsekspertter til deres Godser. Landbruget paa disse kunde saaledes drives i Vejret og gøres betydeligt mere intensivt; mange Bondere kunde derfor ikke følge med i Udviklingen og fandt et bedre Udkomne i Godsejerens Tjeneste.

Godsherrerne misbrugte ikke deres Stilling, og Slaveri forekom aldrig. Ikke engang Forbrydere maatte i Japan lide under trykkende eller langvarige Slavetilstande.

OVERSIGT OVER DEN KULTURELLE UDVIKLING OG RELIGIONENS HISTORIE

I det foregaaende har vi lært Japanerne at kende som et i høj Grad jorddyrkende Folk. Men vi fik ogsaa at vide, at de benyttede kinesiske Landbrugseksperter. Saa dygtige i Agerbrugskultur som Kineserne var Japanerne paa ingen Maade, skont de dog gjorde gode Fremskridt. I Tiden henimod det niende Aarhundrede kan man tale om et virkelig rationelt Landbrug i Japan. Ved Hjælp af kunstig Vanding m. m. fremmedes det i høj Grad. Ris var Hovedkornsorten.

Te dyrkedes meget, og man drev ogsaa Silkeormekulturer i stor Stil.

Hvad angaar den øvrige materielle Kultur, tog Japanerne i mangt og meget Eksempel efter Kineserne, ligesom de i vort moderne Kulturliv hurtigt indhøster Vesterlandets Erfaringer.

Det varede forbavsende længe inden det aandelige Liv i Japan naaede en Udvikling, som i nogen Grad kan sammenlignes med den kinesiske. Selv ret langt ned i Tiden var indvandrede Kinesere de egentlige Dyrkere af Kunst og Videnskab. De vigtigste Impulser, ogsaa paa den aandelige Kulturs Omraade, modtog Japanerne altsaa fra Kina. Studiet af de klassiske Værker i dette Land begyndte ogsaa forholdsvis tidligt. Først i det syvende Aarhundrede e. Kr. begynder man at spore en selvstændig aandelig Udvikling. Paa denne Tid fremtræder den store Filosof Shotokudalski, der bl. a. forfattede en Del historiske Arbejder. I det hele taget blev den historiske Forskning drevet med ret stor Iver i Japan, thi Japanerne er eet i høj Grad nationalt og fædrelandskende Folk og de ønsker gerne at samles om de Minde, som tapre og dygtige Forfædre har skabt.

Religionsspørgsmaalene gav Anledning til vældige Kampe. Kort for Aar 600 sejrede imidlertid Buddhismen over den gamle Religion.

CENTRALASIENS MONGOLFOLK

DERES STORMTOG GENNEM VERDEN TIL FORSKELLIGE
TIDER

Ligesom det indre af Centralasien horte til de af Europas Folk mindst kendte Dele af den gamle Verden, havde man heller ikke nogen Berøring med de Stammer, som levede der. Men man skulde sandelig lære dem at kende og det uden forudgaaende Varsel. Thi hvem kunde ane, at der fra disse Egne, som man hidtil slet ikke havde regnet med i politisk Henseende, skulde opdukke hele Folkeslag af Erobrere og Hære, der skulde faa hele det øvrige Asien og hele Europa til at skælve.

Fig. 35. Buddhistiske Stridsmænd —
Japansk Arbejde.

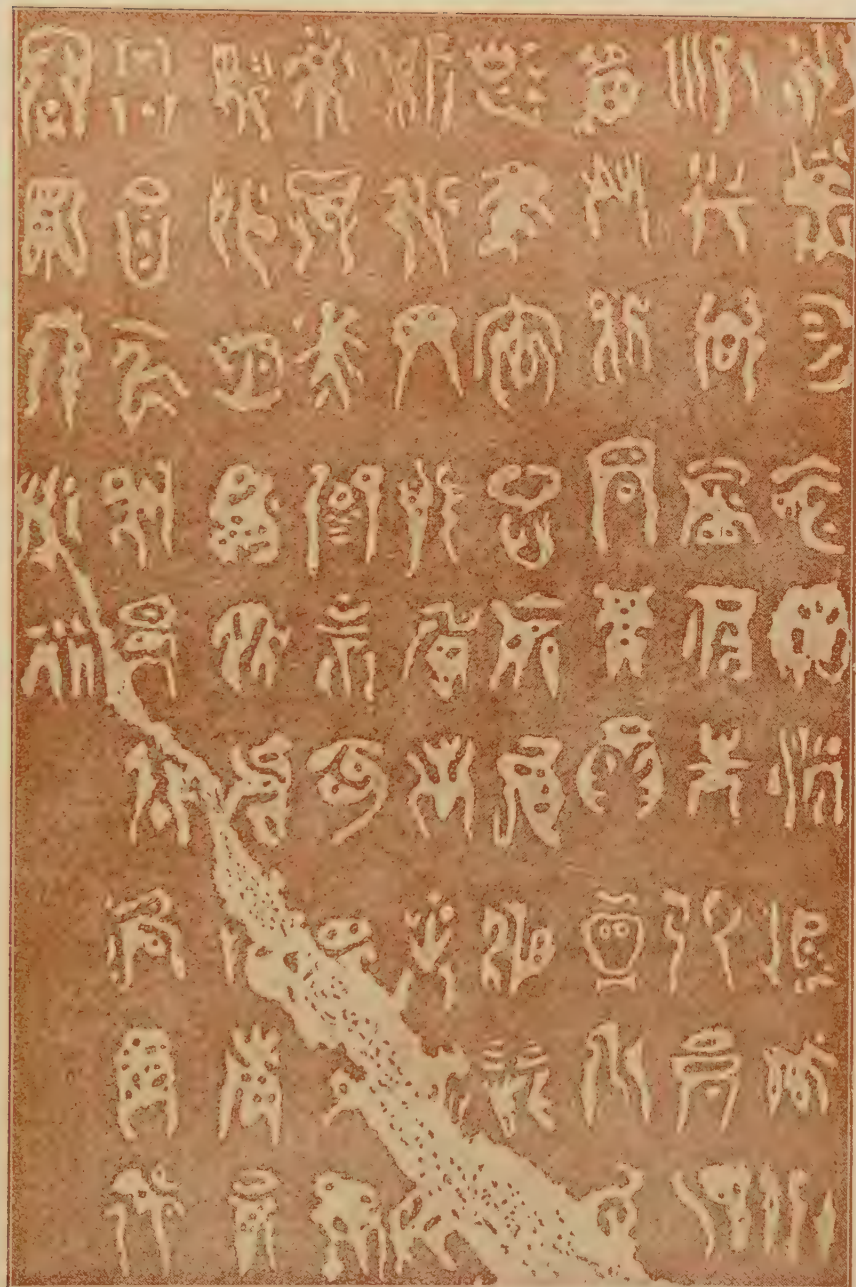
Først kom Hunnerne. Over Uralbjergene brød de ind over Østruslands Sletter og derefter videre langt ind i Vesteuropa, hvorfra de først, efter at de vesterlandske Folk havde opbudt deres yderste Kræfter, maatte vige tilbage. Deres sidste store Konge, Attilas Død betød imidlertid Hunnermagtens Opløsning. Men længe

levede Mindet om denne »Guds Svobe« blandt Europas Folk.

Siden hørte man i flere Aarhundreder ikke noget til Mongolerne. Som en Stormbølge havde de kastet sig over Europa, men ligesom der, naar en Kæmpebølge trækker sig tilbage, dannes en jævn Vandflade, saaledes blev der atter fuldstændig roligt i Europa indtil den næste Menneskebølge pludselig kom og rev alting med sig paa sin Vej.

Næste Gang Horderne fra Øst myldrede ned fra Centralasiens Bjerge, bredte de sig ikke mindre hastigt ud over Verden, og deres Hærgninger var ikke mindre grusomme eller den Skræk, de indjog, ringere.

En ny Attila fik i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede Mongolernes slumrende Erobringsinstinkter til at vaagne. Det var en Mand, kaldet Djingis-kan, som under sig forenede alle de spredte Mongolstammer, disse Millioner af Mennesker, der alle lige fra de yngste Mænd til Oldingen var skrækkindjagende Krigere.

JAOS INDSKRIFT, DET ÆLDSTE VIDNESBYRD OM
KINESISK KULTUR.

I hvor mange Folks Historie omtales ikke denne anden Mongolstamme, og for hvor mange betød den ikke et længere eller kortere Tab af Uafhængighed. Thi da *Djingis-kan* havde udbredt sit Herredomme over store Dele af Asien og havde overladt Erobringen af Kina til til sine Underfeltherrer, vendte han sig mod det døende seldsjukiske Rige. Derefter gik Marchen over Kaukasus, og Beboerne af Ruslands Sletter maate igen gaa den frygtelige Skæbne i Møde at komme ud for disse Mongoler, for hvem Fanger kun var et besværligt Paahæng, og som forøvrigt fandt en Nydelse i at pine og myrde Mændene og skændte Kvinderne. Faren rykkede Vesterlandet nærmere og nærmere

Fig. 36. Religiøs Fest i et Munkekloster i Tibet.

ind paa Livet, men den standsede af sig selv ved *Djingis-kans* Død Aar 1227.

Han kunde imidlertid efterlade i Arv til sine Sonner et Rige, der i Øst grænsede til det stille Ocean og i Vest naaede frem til det sorte Hav. Rusland skulde saaledes i Aarhundreder faa standset sin Kulturudvikling ved denne Erobring fra Øst.

Et Rige som det nys nævnte kunde imidlertid ikke holdes samlet under en svagere Regent. Thi Afstanden var Tusinder af Kilometer, og Sprogene taltes i Hundredvis, og to saa modstridende Religioner som Buddhismen og Muhamedanismen kunde ikke forliges indenfor det

samme Magtomraade. Derfor faldt dette uhyre Rige fra hinanden i fire Dele, som i Korthed kan kaldes Kina, Persien, Kiptsjak og Djangatai. Det mongolske Herredomme i Kina styrtedes Aar 1368. Det Dynasti, som regerede i Persien, holdt sig til Aar 1387, da en anden stor mongolsk Hærfører erobrede Landet. Det var Timur-lenk, der Aar 1369 gjorde sig til Herre i Djangatai, der omfattede Egnene nærmest Øst for Aralsoen. Endvidere erobrede Timur-lenk, denne sidste Størhersker over Mongolerne, Kiptsjak, der omfattede Landene omkring Volga samt Syrien, Lilleasien, Nordindien og Centralasien lige til den kinesiske Mur. Da den store Hersker døde Aar 1405, var det imidlertid, som man kunde vente, forbi med Fremrykningen, og da efterhaanden det ene Land efter det andet havde revet sig los, var snart ogsaa dette Mongolherredomme kun et uhyggeligt Minde for de Folk, som havde haft den tvivlsomme Ære at udgøre en Bestanddel deraf.

I Indien skulde der senere dannes et stort mongolsk Rige, men derom skal der tales i det følgende.

DET OSMANISKE RIGE VOKSER OP

EN NY FARE TRUER EUROPA

I Persernes Historie har vi omtalt et tyrkisk Folk, Seldsjukerne. Vi faar nu Lejlighed til at berøre et andet tyrkisk Folks, Osmanernes Historie. De ældste Partier af denne taber sig i Sagnets Morke, og først i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede foler vi os paa mere fast historisk Grund.

Ved Aar 1220 har Djingis-kans Horder formodentlig jaget dem mod Sydvest ned gennem Persien og Armenien. Folket fik Navn efter een af dets Anforere, Osman. Denne dromte engang, at han skulde erobre hele Verden. Denne lille Hersker i et endnu lille Land i Lilleasien kunde vove at nære saa dristige Planer! Og dog skulde hans Dromme delvis gaa i Opfyldelse. Thi om end ikke hele Verden skulde komme under Osmanernes Herredomme, saa skulde det dog en Gang blive et af Verdens mægtigste Riger, og om end Osman kun skulde opleve et stort Riges ringe Begyndelse, saa skulde det dog ikke vare længe, for end dette blev saa mægtigt, at dets Naboer skælvede under bange Anelser.

Osmanerne har altid været et Krigersfolk, og var det ikke mindst ved sin første Fremtræden i Historien. Men for at skabe en saa meget større og mere frygtindgydende Hær rovede de Drengedrenge i de erobrede Lande og opdrog dem til fremragende Krigere og fanatiske Tilhængere af Islam. Saaledes opstod det saakaldte Janitsjarkorps, som skulde blive en Rædsel for de kristne Folk.

Fig. 37. Tyrker i Kamp.

Paa Osmans Tid rettedes Erobringsforsøgene særlig mod det byzantinske Rige. Kampen mod dette Land fortsattes under den nærmest følgende osmaniske Hersker, Orkhan, Osmans Son, med det Resultat, at Byzantinerne mistede alle deres Besiddelser i Asien.

Orkhan fik det Tilbud fra den østromerske Rigsformynder, den senere Kejser Johannes Kantakuzanos, at Orkhan, imod at faa hans Datters Haand, skulde bistaa ham i de indre Stridigheder indenfor Kej-

serdommet. Orkhan gik ind paa Forslaget, og Osmanerne, som vi her efter vil kalde ved det Navn, under hvilket vi bedst kender dem, Tyrkerne, havde faaet Foden indenfor i Europa. Forbundet mellem Orkhan og Johannes Kantakuzanos udvidedes til ogsaa at indbefatte fælles Erobringstog mod Stefan Dusjan († 1355), der regerede over det saa mægtige Serbien, som paa denne Tid tillige udstrakte sit Herredømme over Bulgarien, Albanien og Makedonien. Det skulde heller ikke blive saa let for de tyrkiske Hære at besejre og underkue denne Stormagt, der stod i Vejen for deres fortsatte Erobring.

Fig. 38. Janitsjar.

Det blev ogsaa først i Murad I's Regeringstid, at Afgørelsen skulde falde. Aar 1389 tabte Serberne et stort Slag, men de beholdt dog Uafhængighed af Navn indtil Aar 1444. Da det serbiske Rige faldt sammen, blev Montenegro frit og kom ikke ind under tyrkisk Herredømme.

Imidlertid havde Tyrkerne uden videre lagt deres Forbundsfélles Land under sig. Kun Konstantinopel trodsede dem endnu bag sine tykke Fæstningsmure.

Murads Søn, Bajasid I, stod i ingen Hensende tilbage for sine Forgængere og tilføjede Aar 1396 Kong Sigismund af Ungarn et grundigt Nederlag, skont denne havde faaet sin Hær forstærket

med Tropper fra saa godt som alle Dele af Europa. Man havde overalt faaet Ojnene op for den frygtelige Fare, som truede. Bajasid stod netop i Begreb med at storme den sidste Rest af det østromerske Rige, dets Hovedstad, da han fik andet at tænke paa. Thi Timur-lenk, den store Mongolhovding, fik nu Tyrkernes Voldsherredømme til at knage i sine Fuger. Ja, Bajasid selv blev taget til Fange, og største Delen af hans Rige erobret. Men vi husker fra Timur-lenks Historie, at hans Riges Magt ophorte med ham selv, og ti Aar efter kunde Muhamed I (1402 -21) igen samle det tyrkiske Rige. Og allerede under hans Søn,

[illegible]

Murad II (1421—51), var Landet saa stærkt, at det kunde genoptage den lange, men afbrudte Række af Erobringer. Murads Son, Muhamed II (1451—81,) skulde blive Konstantinopels Erobrer, og Aar 1453 slog Byens Skæbnetime. Tyrkernes Magt voksede stadig, og Europa stod skrækslagent.

TYRKIET BLIVER EN STORMAGT. DET TRUER ALVORLIGT DE KRISTNE LANDE I EUROPA

For bedre at kunne skildre den opvoksende tyrkiske Stormagts Historie skal vi i Sammenhæng gennemgaa hele den lange Række af interessante og betydningsfulde Begivenheder, der knytter sig til denne.

Fig. 39. Støtten i Baggrunden er et Sejrsmonument for Tyrkervælden. Monumentet er rejst i Konstantinopel.

Efter den svære Krise, som det tyrkiske Rige maatte gennemgaa ved Overgangen fra det fjortende til det femtende Aarhundrede, viste det sin iboende Kraft ved ikke blot hurtigt at genvinde sin Selvstændighed, men ogsaa ved næsten umiddelbart derefter at kunne genoptage Erobringerne.

Allerede længe før Konstantinopels Fald havde, som vi tidligere har paapeget, de kristne Folk i hele Syd- og Mellemeuropa indset, hvilken Fare der truede dem fra Tyrkerne. Det forsagte Europa skulde dog tilsidst faa nogle udmærkede Forsvarere. Den ene var Ungarns Nationalhelt, Janos Hunyadi, hvem det lykkedes at forene Ungarere og Polakker til Kamp for Kristendom og europæisk Kultur. Til hans Hær sluttede sig ogsaa Skarer af frivillige fra næsten alle Dele af Europa. For første Gang mødte Tyrkerne en stærkere Modstand. Deres Uheld var i Begyndelsen smaa, men de maatte i hvert

Fald trække sig tilbage. Slagene ved Hermannstadt og Vasag endte begge med alvorlige Nederlag for Tyrkerne, og de mistede i dem flere af deres mest fremragende Feltherrer. Hunyadi vandt nu en Række Sejre, og Murad selv blev Aar 1443 slaadet ved Nisch i det sydlige Serbien. Endnu var Tyrkerne dog ikke til Sinds at give op, men de maatte skyndsomst trække sig tilbage. Hunyadi fulgte imidlertid efter dem og tilføjede dem et knusende Nederlag hinsides Balkanbjergene. Nu faldt Murad til Foje, og ved Overenskomsten i Szeged maatte han afstaa fra alle Krav paa Serbien og Valakiet. Dette skete Aar 1444.

Hunyadis' Sejrstog havde vakt Forhaabninger hos de underkuede Folk paa Balkan. Efter Slaget ved Nisch vovede Albanernes Hovding, af Europæerne kaldet Skanderbeg, sig frem i Spidsen for sit Folk til Kamp for sit Lands Frihed. Dette var den anden store Helt, som skulde forsinke Tyrkernes Fremmarch mod det indre Europa. Efter at Murad ved Overenskomsten i Szeged havde kunnet frigøre de Tropper, som tidligere kæmpede mod Ungarerne, kunde han med en Hær paa over 100,000 Mand vende sig mod den dristige Oprører, som allerede havde gjort Tyrkerne adskilligt Afbræk. Skont denne kun raadede over numerisk langt underlegne Stridskræfter, havde han dog fortsat Fremgang.

Det var ganske vist lykkedes Hunyadi og Skanderbeg for en Tid at holde den tyrkiske Stormflod ude, men ret længe skulde den ikke lade sig standse. Muhamed II skulde lægge vældige Landstrækninger til det tyrkiske Rige; Konstantinopels Erobring var allerede en anselig Begyndelse, og Fortsættelsen skulde blive denne lig. Ganske vist havde Hunyadi og Skanderbeg vedblivende Held med sig, men Mistro og gammelt Had begyndte at gore sig gældende blandt de Kristne. Serberne var bange for, at Ungarerne, dersom de skulde blive ubestridte Sejrherrer, skulde paatvinge dem den romerske Kirkeform.

Aar 1455 trængte Sultanen med en stor Hær ind i Serbien. Uden at møde egentlig Modstand naaede han frem lige til Belgrad. Bag Byens befæstede Mure forsvarede Hunyadi sig tappert, og Tyrkerne maatte opgive Belejringen. Men for Ungarerne var det alligevel en Pyrrhussejr, thi kort efter bukkede deres Anfører under for et Saar, der var blevet tilføjet ham under Kampen. Muhamed kunde nu indlemme Serbien i sit Rige.

Efter Hunyadis Død syntes de kristne Folks Modstandskraft at være brudt, thi inden et Par Aars Forløb kunde Sultanen udvide sit

Rige med Bosnien og Valakiet. Ogsaa Grækenland blev fuldstændig underkøbt.

Kun Skanderbeg, Hunyadis' Medbejler i Navnkundighed, havde været i Stand til at standse Halvmaanens Triumftog. Heller ikke nu kunde Muhamed faa Bugt med ham. I Lilleasien stod Sultanen i Begreb med at underlægge sig det græske Kejserdømme Trabezon og de sidste endnu uafhængige seldsjukiske Smaariger. For at faa frie Hænder hertil

Fig. 40. Skanderbeg, Albanernes tapre Hovding og Forsvarer. Han bærer paa dette Billede en Hjelm fra en Tid, der sandsynligvis ligger længere tilbage end hans egen. Den findes paa Vaabenmusæet i Wien.

Fig. 41. Sultan Muhamed II. Afbildningen findes paa en florentinsk Medalje omkring Aar 1480.

maatte han underhandle med Skanderbeg og Aar 1461 overlade ham Epirus og Albanien. Saaledes kom hele Lilleasien under tyrkisk Overhøjhed.

Saa længe de i Europa erobrede Lande ikke fuldstændigt var gaaet op i den tyrkiske Stat, var Tyrkerne forsigtige nok til at lade de underkuede Folk beholde deres Samfundsorden, Sæder og Skikke.

Ungarns nye Konge var Mathias Corvinus, Hunyadis Son, der med Held optog Kampen mod Tyrkerne for sit Lands Tro og Selvstændig-

hed. Men uden en kraftig Konge syntes Ungarerne intet at kunne udrette, og deres Magtstilling sank lige saa hurtig efter Mathias Corvinus' Død 1490 som i sin Tid efter Hunyadis.

Aar 1467 havde Albanerne ogsaa mistet deres Hersker. Da de efter hans Død savnede en dygtig Hærfører, kunde de ikke som før med Held yde Tyrkerne Modstand, og allerede næste Aar (1468) maatte de opgive deres Frihed.

Tyrkerne var nu altsaa i Besiddelse af hele Balkanhalvøen med Undtagelse af Belgrad, som Ungarerne endnu holdt, og nogle Byer, der tilhorte Venedig, samt Montenegro.

Muhamed efterfulgtes af sin Søn Bajasid II (1481—1512). Under hans Regering fortsattes Kampene, men de Sejre, han vandt, var ikke at den Beskaffenhed, som man efter de for Tyrkerne mere og mere gunstige Forhold kunde have haft Grund til at vente. Han gjorde dog nogle mindre Erobringer; saaledes underlagde han sig Herzegovina Aar 1483.

Men om de ydre Tegn paa Tyrkernes stadigt stigende Magt i Bajasids Regeringstid end ikke var saa store og iøjnefaldende, saa udrettede han dog meget, som skulde blive betydningsfuldt for Tyrkiets fremtidige Kraftudfoldelse. Saaledes udrustede og forogede han den tyrkiske Flaade. Dette skulde allerede i hans Tid medføre et godt Resultat. Thi Aar 1498 vandt Tyrkerne i Søslaget ved Sapientsa en stor Sejr over Verdens daværende første Sømagt, Venedig, der mistede flere af sine græske Besiddelser.

Janitsharerne var imidlertid blevet misfornøjede med Bajasid og understøttede hans Søn Selim, som ogsaa fik Held til at styrte sin Fader og derefter at blive Sultan under Navn af Selim I. Under hans Regering fik Europas Folk Lov til at være saa nogenlunde i Fred, og det kunde de sandelig være taknemlige for, thi Selim var en særlig kraftig Regent og en udmærket Feltherre, og de vældige Erobringer han gjorde i Syd og Øst beviser noksom, hvor farlig han kunde være blevet for de kristne Nationer, dersom han i Stedet havde vendt sine Kræfter mod dem. Nu blev det nordlige Mesopotamien, Syrien og Ægypten hans Bytte. Til Held for Verden blev han bortrevet af Pesten Aar 1520.

Det varede imidlertid ikke længe, inden den i Øjeblikket formindskede Fare skulde dukke op paany og denne Gang mere truende end nogen Sinde før. Under den følgende Hersker, Selim I's Søn, Sulejman I.

skulde Tyrkiet naa sin højeste Magtstilling. Han beskæftigede sig ogsaa med fredelige Anliggender. Bl. a. fuldførte han Muhamed II's Lovgivningsarbejde.

Som alle tyrkiske Storherskere var han dog først og sidst Kriger. Han opfordrede Ungarerne til at betale Skat, men disse svarede med at dræbe Overbringeren af det overmodige Budskab. Krigen brød ud, og de tyrkiske Tropper satte sig straks i Bevægelse. Sultanens Underfeltherre, Ahmed-Pascha, belejrede og erobrede Byen Sjabats. For at vise Sulejman en Opmærksomhed lod han sin Hersker holde sit Indtog i Byen mellem Rækker af Fjendernes afluggede Hoveder. En anden tyrkisk Hærfører, Piri-Pascha erobrede Aar 1521 Belgrad. Nogle til Landet omkring nedre Donau; en tredje, Muhamed-Michalogli hærgede Siebenbürgen.

Da Sulejman nu var blevet Herre over Belgrad, Ungarns Værn, begyndte han at tænke paa at erobre Rhodos. Denne O ejedes af Johanniterordenen. Den var Aarsag til adskillig Fortræd for Tyrkerne, idet dens Flaader gjorde Forbindelserne over Havet med Ægypten yderst usikre.

Aar 1522 afsejlede den tyrkiske Flaade, og snart stod 100,000 Mand uden for Oens Hovedstad af samme Navn, færdige til at begynde Belejringsarbejderne. I Maaneder gravede Tyrkerne Lobegrave og udlagde Miner, i Maaneder forefaldt uophorlige Skærmydsler og Forsøg fra Tyrkernes Side paa at storme. Men de gentagne Angreb tilbagesloges lige saa ofte af Johanniterridderne. Imidlertid havde Tyrkerne mistet over Halvdelen af deres Styrke, men de fik stadig Forstærkninger, medens Johanniterne saa deres Rækker udtyndes for hver Dag, der gik. Tilslidst, efter næsten et halvt Aars Belejring, overgav Byen sig. Forinden maatte Sultanen imidlertid love at skaane Kirkerne og at forsyne Ridderne med Fartøjer, paa hvilke de inden tolv Dage skulde forlade Oen. Trods Sultanens udtrykkelige Befaling hærgede og plyndrede Janitsharerne Byen og vanhelligede Kirkerne.

Efter Rhodos' Erobring rantes alle Oer i dens Naboskab af samme Skæbne og blev et Bytte for Sejrherrerne. Imidlertid var Disciplinen blandt Janitsharerne i flere Retninger begyndt at gaa tilbage, men Sulejman var ikke den, der lod et saadant Misforhold bestaa. Bl. a. maatte mange Underbefalingsmænd med deres Hoveder bode for den slappe Krigstugt blandt Soldaterne. Den bedste Maade, hvorpaa Dis-

ciplin kunde opretholdes blandt Janitsharerne, var imidlertid at give dem Beskæftigelse. Sultanen besluttede derfor paany at vende sig mod Ungarn med sin frygtede Armé og brød ogsaa op med 300,000 Mand og 300 Kanoner.

Fig. 42. Mathias Corvinus, Konge af Ungarn.

Tyrkerne begunstigedes af en Række heldige Begivenheder. I Slaget ved Mohács led Ungarerne et svært Nederlag, hvorefter Tyrkerne erobrede det meste af Landet, der af Sultanen blev givet som en Slags Va-

salstat til Zapoyla. Den tilbageblevne, nordvestlige Del af Ungarn redede sig ved at vælge den habsburgske Ærkehertug Ferdinand til Konge. Denne besejrede Zapoyla, som maatte kalde Sulejman tilbage. Denne kom ogsaa, tilbageerobrede Ungarn, ja, trængte frem lige til Wien, udenfor hvis Mure han dog blev standset.

Nu indtraf det utrolige, at en kristen Stat, Frankrig, for med større Fremgang at kunne bekæmpe den tyske Kejser Aar 1535 sluttede Ven-skabspagt med Tyrkiet. Sulejman indlemmede den sydlige og mellemste Del af Ungarn i sit Rige, medens Kong Ferdinand aarlig maatte betale 30,000 Dukater i Skat for at faa Lov til at beholde Resten.

Den tyrkiske Sømagt blev frygteligere end nogen Sinde, og Sultans Flaader hjemsøgte Middelhavets Kyster. Mægtige Sørovere underkastede sig store Dele af den nordafrikanske Kyst, bl. a. Algier og Tripolis, og erkendte Sultanen som deres Lensherre. Derimod mislykkedes Sulejmans Forsøg paa at erobre Øen Malta, som da tilhørte de fra Rhodos fordrevne Johanniterriddere. Aaret efter, altsaa 1566, døde Sulejman paa et Felttog i Ungarn. Ogsaa i Asien havde han kæmpet med Held, fortsat Kampene med Perserne og frarevet dem Resten af Mesopotamien samt Armenien.

Med Sulejmans Død havde Tyrkiets sejrige Fremgang naaet sit Højdepunkt. Hans Efterfølger, Selim II, kunde egentlig takke sin Storvesir, Muhamed Sokolli for, at Erobringerne kunde fortsættes. Saaledes blev Øen Cypern Aar 1570 taget fra Venezianerne. Dette var en alvorlig Trusel mod disse, som derfor dannede et Forbund mellem Spanien, Malta og Paven, der alle havde den største Fordel af, at Tyrkiets Magt om muligt kunde blive indskrænket. Deres sammensluttede Flaade vandt ogsaa det følgende Aar en navnkundig Sejr ved Lepanto, men deres indbyrdes Uenighed tjente Tyrkerne til Gavn, og Cypern forblev i disses Hænder. Aar 1574 udvidede Tyrkerne deres Magt i Nordafrika ved at erobre Tunis fra Kejser Karl V.

Murad III (1574—95) tvang Perserne til yderligere Afstaaelser, hvorved Georgien og Aserbeidjan kom i tyrkisk Besiddelse. Under hans Efterfølger, Muhamed III (1595—1603), beholdt Tyrkerne disse østlige Erobringer, men allerede under Achmed I (1603—17) maatte de tilbagegives.

Under Murads Regering lykkedes det Feltherren over Valakiets Armé, Mikael den Tapre, at drive Tyrkerne tilbage over Donau, men Aar 1593

vandt disse en glimrende Sejr over Ostrigerne og Siebenbürgerne. Men Sejrene vekslede med Nederlag om end ikke af de store, og det mærkværdige hændte, at Tyrkerne maatte gaa ind paa en Fred i Zsitvatorok, hvor disse ikke som tidligere stod som bydende Sejrherrer. Ganske vist var Freden ikke ligefrem ydmygende for Tyrkiet — det maatte kun finde sig i at miste den aarlige Tribut, som Østrig for plejede at betale — men den var dog for saa vidt betydningsfuld, som den tydelig viste, at det var forbi med Tyrkernes Storhedstid.

2. BIND'S INDHOLD

MIDDELALDEREN

GERMANERNES OG DE NYE RELIGIONERS TIDSALDER

Indledning	7
Den Goto-germanske Folkevandring	8
Germanerne grundlægger nationale Stater	29
Det østromerske Rige	81
Den kristne Kirke	92
Islam	133

KAMPEN OM VERDENSHERREDØMMET

Vikingerne og Vikingestaterne	159
De tysk-romerske Kejsere	170
Feudalvæsenet	203
Korstogstiden	206
Riddere, Borgere og Bønder	258
Den arabiske Stormagts Opløsning	278
Slavernes Optræden paa Verdensscenen	283
Det østromerske Riges Undergang	292
De nordiske Riger indtræder i Historien	300

ØSTEN

Forasien	321
Indien	328
Østens fjerneste Folk	344
Kina	345
Japan	362
Centralasiens Mongolfolk	366
Det osmaniske Rige vokser op	368

